

„Словаччина - Україна: Співпраця через кордони“

**ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ НОРВЕЗЬКО-РОСІЙСЬКОГО
І СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО
ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

Аналізи, зроблені групою експертів проекту СВС01030

Проект був підтриманий грантом Норвезького Королівства через Норвезький фінансовий механізм і співфінансувався з державного бюджету Словацької Республіки (номер проекту СВС01030)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ БАРЕНЦОВОЇ ЄВРО-АРКТИЧНОЇ РАДИ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ РАДИ	10
2. ПРИКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НА НОРВЕЗЬКО-РОСІЙСЬКОМУ КОРДОНІ	54
3. ІСТОРИЧНІ, ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ У СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ	65
4. МУЛЬТИКУЛЬТУРНА СИТУАЦІЯ У СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ З ОСОБЛИВИМ АКЦЕНТОМ НА РУСИНІВ, УКРАЇНЦІВ ТА РОМІВ	110
5. КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРИКЛАДИ КРАЩОГО ДОСВІДУ: СПРИЯННЯ ІНОВАЦІЙНИМ РІШЕННЯМ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СЛОВАСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.	143
6. ПРИКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО СЛОВАЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ	187
7. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	245
8. ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНА ПЛАТФОРМА СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА. КАРПАТСЬКИЙ ЄВРОРЕГІОН: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ	278
ВИСНОВКИ	302
ДОДАТКИ	311

ВСТУП

Розширення Європейського Союзу у 2004–2016 рр. відкриває нові можливості для інтенсифікації транскордонного співробітництва (надалі – ТКС). Останнє сьогодні спрямоване на вирішення багатьох проблем Словаччини та України – соціальних, економічних, екологічних тощо.

Що стосується України, то ТКС сприяє також забезпеченню конкурентоспроможності держави в європейському і світовому співтовариствах, особливо після того, як вона стала членом СОТ (2008 р.) та підписала Угоду про асоційоване членство в ЄС (21 березня 2014 р. – політичну частину, а 27 червня 2014 р. – економічну частину). Як відомо, нині завершується ратифікація цієї угоди країнами – членами ЄС .

З метою гармонізації цілей сталого розвитку та впливу процесів глобалізації Рада Європи рекомендує всім країнам-членам визнати та ефективно використовувати зростаючу роль регіонів у вирішенні соціально-економічних проблем розвитку держав. Політика регіоналізації спрямовується на розширення повноважень регіонів, надання їм необхідних механізмів, засобів стимулювання економічного розвитку та партнерства з іншими територіями, прискорену адаптацію до нових соціально-економічних умов, що сформувалися внаслідок глобалізації та глокалізації.

Як відзначала свого часу Анне-Маріє Слотер, у взаємозалежному світі суверенітет найкраще зберігається через участь у транснаціональних мережах – це феномен трансурядовості. У європейському контексті трансурядовість пов'язана із низкою інституційних процесів, таких, як ефективність і відкритість європейських і трансатлантичних та інших міжнародних інституцій для відповіді на спільні безпекові та економічні виклики, актуальні для розширеної Європи.

Усе більш важливу роль відіграє ЄС, розвиваючи інструменти політики сусідства та впроваджуючи чітко „нормативну” зовнішню політику. Він презентує ініціативи з трансформації та працює на користь так званого позитивного розпорощення суверенітету та глокалізації проблем.¹

Транскордонне співробітництво є специфічною сферою зовнішньоекономічної,

---

¹ A.-M. Slaughter A New World Order. (Princeton and London: Princeton University Press, 2004), p. 268

політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності на регіональному рівні. Це дає підстави стверджувати, що основні принципи транскордонного співробітництва впливають із загальних принципів регіональної політики, зокрема²: із законодавчого забезпечення прав і повноважень суб'єктів регіональної політики і транскордонного співробітництва; поєднання державних, регіональних та місцевих інтересів; пріоритетів загальнонаціональних та регіональних інтересів, інноваційного, ресурсно-екологічного підходу; об'єктивності та збалансованості критеріїв соціальної справедливості й загальнодержавної ефективності; партнерства між органами влади різних рівнів у процесі регіональної політики і транскордонного співробітництва.

Наразі в Україні розроблена Стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, яка передбачає підвищення конкурентоспроможності регіонів, територіальну соціально-економічну інтеграцію, ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку.

Утворення нового східного кордону Євросоюзу й України у 2004–2007 рр. поставили Україну перед необхідністю більш чіткої структуризації принципів транскордонного співробітництва з урахуванням специфічних особливостей нормативно-правової бази ЄС. Тому в Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року передбачено, що сучасна регіональна політика (у тому числі транскордонне співробітництво як важлива складова регіонального розвитку) базується на принципах, які ефективно використовуються в країнах ЄС (програмування, концентрації, синхронізації дій, поляризованого розвитку, додатковості, субсидіарності, збалансованого розвитку, партнерства та єдності дій)³.

Стратегічною метою розвитку транскордонного співробітництва України з європейськими державами є перетворення цієї форми співпраці на додатковий ефективний канал майбутньої інтеграції до ЄС.

---

² Балян А.В. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини) : [монографія] /А.В. Балян. - Ужгород : Ліра, 2006. - 325 с.

³ Постанова Кабінету міністрів України "Про затвердження державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року", № 385 від 06.08.2014р. [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p..>

У транскордонному співробітництві з країнами ЄС, в тому числі з Словаччиною, важливим є застосування принципів субсидіювання і партнерства одночасно на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях. Тобто, основними принципами регіональної політики транскордонного співробітництва стають загальні принципи регіональної політики ЄС, до яких Україна має поетапно адаптуватися⁴.

Європейська, у тому числі словацька та українська політична та експертна спільноти ведуть мову про доцільність реалізації державної політики розвитку транскордонного співробітництва.

У Деклараціях Європейських форумів транскордонного співробітництва відзначалася доцільність використання позитивного досвіду країн Північної Європи у площині управління транскордонною співпрацею для активізації подібного партнерства у регіоні Карпат.⁵

Проект «Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів у транскордонному співробітництві Словаччини та України» (СВ 01030) передбачає, що науковий аналіз економічних, фінансових та організаційних аспектів діяльності таких міжнародних організацій, як Баренцова Євро-Арктична Рада (БЕАР) та Баренцева Регіональна Рада (БРР), повинен стати надійним підґрунтям в імплементації скандинавських практик як в умовах міжнародного співробітництва регіонів і територіальних громад Словацької Республіки та України, так і в більш широкому контексті на усьому просторі взаємодії і співпраці транскордонних областей і громад цих та інших країн Карпатського регіону.⁶

Як відзначалося у норвезькій дослідницькій спільноті колегами, це не перше послідовне продовження системних спроб перенести знання і досвід регіональної співпраці в Північному регіоні у інші європейські регіони. Північний регіон залучений в регіональні ініціативи ЄС, передусім Північний вимір ЄС (Northern Dimension). Деякі з

---

⁴ Буковецький М. Прикордонне співробітництво між країнами Центральної Європи: приклад Карпатського Євро регіону / М. Буковецький // Будівництво нової Європи: прикордонне співробітництво у Центральній Європі / За ред. д-ра В. Гудака. – Ужгород: Закарпаття, 2011. – 111 с. Стратегія українсько-словацького транскордонного співробітництва 2020 [Електронний ресурс] / V. Benc, A. Duleba, Martin Angelovic, Katarina Sira, Tetjana Chavarga, Oleh Luksha, Oksana Stankevich, Ivan Nevci, Nataliya Nosa-Pylypenko, edited by M. Goch and V. Pylypenko. – Uzhhorod: Agency Drim, 2014. – 46 p. – Режим доступу: http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/StrategiaCBC_SK-UA_ENG.pdf.

⁵ Cross-Border Cooperation on the EU's Eastern Border. Printed in institute for stability and development, Praha (Prague, Czech republic). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Exborealux.isd-network.org/wp

⁶ <http://www.cbccinnovations.sk/index.php/uk/>

норвезьких регіональних ініціатив мають більш широку Північно-Балтійську систему координат. Це робить норвезький інституційний досвід релевантним також і для регіональних об'єднань та для наступної субрегіональної співпраці в цих умовах. Норвегія, яка не входить до ЄС, а є членом ЄАВТ, тим не менше, врегулювала свій статус та позиціонування в спільному європейському економічному ринку та бере участь у роботі європейських інституцій з цих та інших питань.⁷

Реалізація цілей проекту відбувається у сприятливій макрополітичній площині. Це, зокрема, підтримка Норвегією та іншими Скандинавськими країнами-членами системи Баренцового співробітництва, територіальної цілісності та європейського транзиту України, динамічна ратифікація країнами Вишеградської групи Угоди про асоціацію України та ЄС, активізація їх співпраці з Україною в таких нових форматах, як взаємодія міністерств закордонних справ та інших відомств, співпраця в енергетиці (Словаччина—Україна), реформуванні економіки (Угорщина—Україна), сприяння децентралізації та публічним фінансам (Польща—Україна), розвитку громадянського суспільства (Чехія—Україна)⁸.

Позитивними для посилення державної підтримки транскордонного співробітництва Словаччини та України є наміри керівництва Парламенту України активізувати, за скандинавським прикладом, міжпарламентську співпрацю з партнерськими країнами Карпатського регіону у формі міжпарламентської асамблеї та обговорити можливість створення спільної інфраструктури Карпатського єврорегіону (за взірцем єврорегіону «Альпійський простір»)⁹.

Реалізація проекту є послідовним продовженням діяльності Міжнародної дослідницької групи у складі провідних науковців, дипломатів та представників ділових кіл США та країн Європи в рамках програм Інституту транскордонного співробітництва (м. Ужгород, Україна), яка протягом останнього десятиріччя з позицій системного моделювання здійснює аналіз проблем та досвіду транскордонного співробітництва

---

⁷ Гейр Флікке. Регіональна співпраця в Північному регіоні: її значущість та обмеження / Гейр Флікке .Норвезький інститут міжнародних відносин, Центру досліджень Північного регіону в м. Буде // Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин: Матеріали міжнародної наукової конференції, 13 травня 2010 року, м. Ужгород//.- Режим доступу: <http://www.uk.x-pdf.ru/5mehanika/1246854-11-ukraina-vishegradska-chetvirka-shlyahu-vza-movigidnih-vidnosin-ukraina-vishegradska-chetvirka-shlyahu-vza-movigidnih-vi.php> .P.8-11

⁸ www.niss.gov.ua/articles/1861

⁹ Tyzhden.ua/politics/184511, p.1

України на східному кордоні ЄС і пропонує владним структурам та громадськості політичні рекомендації з його вдосконалення. Починаючи з 2005 р. в рамках програми «Аналіз та управління сучасними транскордонними процесами» були реалізовані проекти «Сучасний світ та кордони», «Як зробити новий східний кордон Європейського Союзу більш відкритим та безпечним» і «Транскордонне співробітництво як фактор регіональної безпеки».

У співпраці з такими авторитетними європейськими та американськими дослідницькими й політико-консультативними установами, як Баренцовий Інститут та Баренцовий Секретаріат (Норвегія), Міжнародний Центр Демократичних Перетворень (Угорщина), Інститут стабільності і розвитку (Чеська Республіка), Інститут Джефферсона (США) Інститут транскордонного співробітництва виступив ініціатором розробки методології індексування та моніторингу транскордонних процесів в новітній Європі, а у процесі виконання проекту «Кордони для людей» (Оптимізація управління транскордонним співробітництвом сусідніх регіонів Румунії, Словаччини, Угорщини та України) було розширено міжнародну команду за рахунок залучення високопрофесійних експертів із Угорщини, Словаччини, Румунії і України з числа науковців академій наук й викладачів вузів, юристів, дипломатів, керівників наукових центрів й неурядових організацій.

Розроблену у ході реалізації проекту Концепцію оптимізації транскордонного співробітництва сусідніх регіонів Угорщини, Словаччини, Румунії та України та методологію його індексації та моніторингу було презентовано на європейських форумах в жовтні 2010 р. в Ужгороді та Кошице (Словаччина) за участі віце-президента Європейської Комісії в листопаді 2011 року — в Калінінграді (Російська Федерація) — Ельблонгу (Республіка Польща), у вересні 2012 р. — на міжнародній науково-практичній конференції в м. Стара Лесна (Словацька Республіка).

Відзначимо, що напрацьовані в ході реалізації цього проекту політичні рекомендації, зокрема в частині раціонального використання фінансових, інформаційних та людських ресурсів, в процесі транскордонної співпраці вже пройшли належну практичну апробацію, зокрема в 2010—2011 рр. в рамках проекту «Індекс ТКС — інформування зацікавлених сторін» під егідою Міністерства закордонних справ Норвегії, а конкретні рекомендації з оптимізації системи транскордонного співробітництва щодо шляхів пом'якшення та скасування візового режиму для

українських громадян (адже Україна першою зробила такий гуманний крок для жителів ЄС ще у 2005 р.) були надані відповідним структурам Європейського Союзу та Єврокомісії, урядам країн Карпатського єврорегіону, а також очільникам транскордонних регіонів.¹⁰

З огляду на завдання пошуку шляхів імплементації інноваційних механізмів транскордонної співпраці Словаччини та України в регіоні Карпат, формування нової системної якості реалізації наявного потенціалу, в основу формулювання практичних рекомендацій експертною групою покладено аналіз таких основних параметрів системної моделі ТКС, як походження (генеалогія), визначальні фактори середовища, сутнісні риси і форми розвитку, головні цілі та зворотний зв'язок.

В основу наукових розвідок, що провадяться експертами, покладені сучасні методологічні засади дослідження сутності транскордонних процесів як поєднання інтересів суб'єктів та залучення їх до світових процесів глобалізації та глокалізації, що витікають із розуміння та врахування:

- основних світових тенденцій розширення та поглиблення глобалізації та глокалізації;
- основних законів розвитку кордонів та транскордонних потоків, як їх, так й їх визначальних сторін-відкритості й безпеки, суперечливої єдності;
- основних функцій ТКС в системі міжнародних відносин, таких, як практична (вирішення конкретних проблем прикордонних територій), комунікаційна (у випадку відносин Схід-Захід налагодження цивілізаційного діалогу) та функція попередження конфліктів;
- визначальних факторів розвитку ТКС у вигляді політичної волі учасників, ефективності процесу управління та рівня наукового забезпечення;
- застосування таких інструментів аналізу та управління ТКС, як системне моделювання та моніторинг.¹¹

---

¹⁰ Ганна Чубай-Федоренко. Проблеми транскордонного співробітництва України в умовах розширеного Європейського Союзу. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?... Р. 21.

¹¹ Устич С.І. (керівник авторського колективу). Транскордонне співробітництво як альтернатива новій «залізній завісі» та конфліктам: Комплексне дослідження (українською, російською, англійською мовами). - Ужгород: Карпати, 2007. - 240 с., іл. ISBN 978-966-671-145-1 - С.55-58

Вивченню скандинавського досвіду розвитку ТКС в рамках реалізації проекту «Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів у транскордонному співробітництві Словаччини та України» вже присвячене «Дослідження засад діяльності Баренцовой Євро-Арктичної Ради та Регіональної Ради».

Авторами пропонованої увазі читача аналітичної розробки є словацькі, норвезькі та українські експерти.

1. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ БАРЕНЦОВОЇ ЄВРО-АРКТИЧНОЇ РАДИ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ РАДИ

(Сергій Устич, Маріан Ґайдош, Рюне Ґйертін Рафаельсен, Ларс Ґеорг Фордал, Олександр Білак, Володимир Приходько, Світлана Пясецька-Устич, Олеся Бенчак, Дмитро Мирошніков, Сергій Мазур)

1.1 Транскордонне співробітництво як феномен сучасних міжнародних відносин

В європейському розумінні поняття «транскордонне співробітництво (ТКС)» – «the Transfrontier co-operation (TFC)» або «the Cross-Border Co-operation (CBC)» – означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення і поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або кількох договірних сторін і на укладення з цією метою необхідних договорів або досягнення відповідних домовленостей¹².

Таким чином, транскордонне співробітництво є організованою, як правило, інституційованою формою транскордонних потоків¹³.

У системі відносин Схід – Захід транскордонне співробітництво на новому Східному кордоні ЄС виконує три основні функції.

Перша – *практична*¹⁴ – пов'язана з вирішенням конкретних економічних, соціальних, екологічних та інших проблем, які турбують жителів прикордонних територій. Вона зорієнтована на щоденне життя людей, їх інтереси, здоров'я, благополуччя.

---

¹² European Outline Convention on Transfrontier Co-operation Between Territorial Communities or Authorities / - Strasbourg: Division des publications et des documents, 1980.

¹³ USTYCH S., ROVT A. An important unification of the Continent . Transfrontier cooperation in Europe / Ustych S., Rovt A. // Človek a Spoločnosť. - časopis SAV.- 2011. - Roč. 14. č.1 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.saske.sk/cas/zoznam-rocnikov/2011/1/5915/>.

¹⁴Транскордонне співробітництво є ефективним засобом вирішення багатьох регіональних, найперше економічних, проблем. Але воно може бути лише допоміжним, доповнюючим чинником регіонального розвитку. Це слід підкреслити, тому що, як показує практика, іноді у частини регіональних еліт і населення, особливо східноєвропейських прикордонних територій, формуються завищені очікування щодо результатів ТКС. Воно сприймається як свого роду панацея від усіх бід, головний і універсальний засіб виходу регіону з кризи. Безумовно, що ці очікування безпідставні. ТКС не в змозі підмінити внутрішні ресурси прикордонного регіону, державну підтримку його розвитку. Хоча при належній організації воно, безумовно, стає вельми результативним.

Окрім першої, утилітарної за своїм характером практичної функції, транскордонне співробітництво виконує й другу – не менш важливу – *комунікаційну*, забезпечуючи налагодження містків між Сходом і Заходом, функцію цивілізаційного діалогу. В різних проектах, акціях, заходах у рамках ТКС беруть участь мільйони людей різних ідеологічних, геополітичних орієнтацій, етнічної і релігійної належності. Народна дипломатія зближує їх, руйнує укорінені раніше стереотипи у свідомості.

Третя функція – *геополітична* – це функція попередження конфліктів, впливає з двох попередніх. Спільне вирішення різних проблем, активна формальна та неформальна комунікація сприяють формуванню у жителів прикордонних регіонів, громадян східноєвропейських держав неупереджене ставлення як до сусідніх країн зокрема, так і до Європейського Союзу та Заходу загалом. Це має велике значення для недопущення ускладнень, профілактики конфліктів у міждержавних відносинах¹⁵.

Кінець другого тисячоліття був позначений в Європі бурхливими геополітичними змінами. Макрополітичні процеси, що відбулися на континенті, привели до *значної реконструкції всієї системи транскордонного співробітництва (СТК)*, і передусім на новому Східному кордоні Європейського Союзу.

Ця система стала, по-перше, значно масштабнішою. Нові виміри СТК вперше визначені новою Східною політикою Європейського Союзу, що отримала назву «Східне партнерство». Як результат в орбіту транскордонного співробітництва залучені численні регіони країн – нових членів Європейського Союзу та східних держав – вчорашніх республік Радянського Союзу. Як уже зазначалося, тільки кордон України із державами Європейського Союзу становить понад 1400 км (із майже 7000 км її зовнішніх кордонів). Суб'єктами транскордонного співробітництва з боку України стали 7 регіонів з територією понад 100 тисяч квадратних кілометрів та населенням близько 10 мільйонів, з боку Європейського Союзу – 10 регіонів з територією понад 100 тисяч квадратних кілометрів та населенням близько 9 мільйонів.

По-друге, СТК стала значно динамічнішою. Зокрема, на зміну старим інструментам транскордонного співробітництва, наприклад, таким, як Програма TACIS, прийшли нові, зокрема Програма ENPI. Вельми позитивним є те, що нові інструменти

---

¹⁵ УСТИЧ С.І. Сучасне транскордонне співробітництво як соціальне явище. / С.І. Устич // Перспективи: соціально – політичний журнал. – 2014. - №1(59). – С. 95-104.

порівняно із старими є більш лабільними, вони володіють більшою здатністю до адаптації та інваріантного розвитку.

По-третє, реконструйована система транскордонного співробітництва володіє значно більшою ресурсною базою, а отже і можливостями для вирішення ширшого кола проблем. Скажімо, бюджет Програми ENPI на програмний період 2007–2013 років становив значну суму – 11 млрд 181 млн євро. Передбачається, що фінансові витрати на новий програмний період 2014–2020 років будуть збільшені.

Якщо підсумувати, то можна з упевненістю стверджувати, що *система транскордонного співробітництва як об'єкт аналізу та управління стала значно складнішою.*

1.2 Порівняльний аналіз розвитку ТКС в різних регіонах Європи

Існує майже прямо пропорційна залежність між якістю (повнотою, конкретністю та достовірністю) інформації і ефективністю управління тим чи іншим соціальним об'єктом, у тому числі транскордонним співробітництвом.

Стратегічним завданням на шляху до оптимізації менеджменту транскордонного співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу є створення системного інформаційного ресурсу (CIP) ТКС. Системний інформаційний ресурс – це сукупність знань про генеалогію, сучасний стан та тенденції розвитку ТКС, а також форми і методи оптимального управління сучасним транскордонним співробітництвом на новому Східному кордоні загалом, а також в окремих його сегментах зокрема.

Створення спільного інформаційного ресурсу дозволить:

- 1) *значно підвищити ефективність управління транскордонним співробітництвом.* Шляхи досягнення цієї мети – отримання максимально повної та достовірної інформації про перебіг транскордонних процесів, а також коректне використання цієї інформації при прийнятті управлінських рішень;
- 2) *поряд із інформаційним раціонально, економно використовувати інші наявні ресурси (людські, фінансові, матеріальні, часові тощо).* Це, зокрема,

досягається через урахування позитивного та негативного досвіду партнерів, уникнення паралелізму і дублювання в роботі тощо.

Системний інформаційний ресурс є основою, серцевиною іншої системи – системи інформаційного сервісу транскордонного співробітництва. *Система інформаційного сервісу (СІС) транскордонного співробітництва – це система, що забезпечує виконання функцій отримання (добування), введення чи збору, зберігання, пошуку, обробки, передачі та практичного використання інформації щодо генеалогії, актуального перебігу та прогнозованого розвитку сучасних транскордонних процесів, зокрема транскордонного співробітництва.*

Система інформаційного сервісу має власну архітектуру, яку можна розглядати крізь призму різних критеріїв. З точки зору компонентного складу СІС є сукупністю елементів (блоків) власне інформаційного, технічного, програмного і організаційного забезпечення, а також персоналу.

Розбудова системи інформаційного сервісу транскордонного співробітництва здійснюється спільними зусиллями суб'єктів ТКС із різних країн.

Останніми десятиліттями в Європі для створення системного інформаційного ресурсу та системи інформаційного сервісу транскордонного співробітництва зроблено чимало.

Зокрема, з'явилася велика кількість наукових та науково-практичних розробок транскордонного співробітництва. Переважно вони або *носять описовий характер* (містять багатий фактологічний матеріал), або *мають вузьку, операційну спрямованість* (що виражається в конкретних практичних завданнях, не завжди підкріплених дійовими механізмами управління та контролю – скажімо, у формі «декларацій», «стратегій», «програм» транскордонного співробітництва).

На першому, початковому етапі розвитку ТКС такі форми аналізу й управління є загалом достатніми. Проте з інтенсифікацією та ускладненням транскордонного співробітництва вони все менше задовольняють його учасників. Звідси – непоодинокі оцінки транскордонного співробітництва як недостатньо ефективного чи навіть відверте розчарування в його практичних результатах.

Для забезпечення ефективного розвитку сучасного транскордонного співробітництва сьогодні *повинні використовуватися адекватні його складності нетрадиційні, інноваційні методи.* Іншими словами, сучасне транскордонне

співробітництво приречене на інноваційність. У зв'язку з цим варто згадати ідеї одного із творців теорії інноваційного розвитку – американського професора Брайана Артура (Arthur)¹⁶ та зробити висновок, що вчасні інновації – благо, запізнілі інновації – проблема, відсутність інновацій – катастрофа.

Передусім транскордонне співробітництво вимагає застосування в процесі свого дослідження *системних, міждисциплінарних методів пізнання*, здатних охопити сутнісні сторони суперечливого явища, забезпечити ефективне коригування його розвитку. *Саме аналітичні розробки, що ґрунтуються на цих методах, сприятимуть переходу ТКС від початкового екстенсивного етапу розвитку до зрілої фази ефективного системного функціонування.*

Як уже зазначалося, одним із двох головних інструментів отримання міждисциплінарної, максимально об'єктивної і повної інформації щодо такого специфічного об'єкта, як транскордонне співробітництво на новому Східному кордоні Європейського Союзу, є його *системний аналіз через експертні дослідження*, тобто відстеження ланцюжка зумовлення компонентів транскордонних процесів по горизонталі і вертикалі з формуванням якісних і кількісних оцінок.

При цьому використовується індексація, тобто метод аналізу, що передбачає спрощення, групування, агрегацію інформації в індексах – кількісних показниках розвитку об'єкта в цілому чи окремих його сторін зокрема¹⁷.

Ідеї кількісної та якісної оцінки і проведення на цій основі моніторингу ТКС вперше обґрунтовані в Концепції розвитку транскордонного співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу, що була розроблена автором цього дослідження на замовлення Брюссельського центру Нью-Йоркського Інституту «Схід-Захід» у 2006 році. Дещо пізніше, в 2007 році ця концепція в розширеному варіанті була викладена в книзі «Транскордонне співробітництво як альтернатива новій «залізній завісі» та конфліктам». Зокрема, в цих розробках були визначені основні елементи індексації та моніторингу ТКС.

У 2008 році ідеї індексації та моніторингу були підтримані авторитетними експертами та організаторами європейського транскордонного співробітництва –

---

¹⁶ ARTHUR W. B. The Nature of Technology: What it is and How it Evolves / Arthur W. B.- Boston: The Free Press and Penguin Books, 2009. – 297 p.

¹⁷ USTYCH S. The Indexation and Monitoring of the Modern Transborder Processes / Ustych S. // Journal of Mathematics and System Science. USA - 2013 - №3. - P. 592-596.

директором Інституту стабільності та розвитку (м. Прага, ЧР) Васілом Гудаком та генеральним секретарем Норвезького Баренцового секретаріату (м. Кіркенес, Норвегія) Руне Рафаельсоном. За їх ініціативою і підтримкою була створена Міжнародна робоча група (МРГ)¹⁸.

Упродовж кількох років Групою ведеться плідна дослідницька та політико-консультативна робота. Відбулася низка її засідань: в листопаді 2009 року (м. Прага, Чехія); в лютому 2010 року (м. Будапешт, Угорщина), в червні 2010 року (м. Кишинів, Молдова), в жовтні 2010 року (м. Ужгород, Україна – м. Кошице, Словаччина), в січні 2011 року (м. Прага, Чехія), в листопаді 2011 року (м. Калінінград, Росія – м. Ельблонг, Польща).

МРГ розвинула та конкретизувала ідеї індексації та моніторингу ТКС. Окрім того, вона пов'язала їх у рамках проекту «Європейський транскордонний діалог» із концепціями “Capacity development” і “Flexible Response Mechanism”.

Якщо коротко резюмувати проведену дискусію, то вона фокусувалася навколо п'яти основних проблем.

Проблема перша – співвідношення традиційних та інноваційних методів аналізу та управління ТКС.

На підставі аналізу наявних і практичних розробок проблем ТКС був зроблений спільний висновок, що на сьогодні експертним співтовариством визначені тільки окремі, фрагментарні орієнтири стосовно критеріїв порівняльної оцінки розвитку транскордонного співробітництва в різних геополітичних сегментах Європи.

Належить створити оригінальний інноваційний продукт, здатний суттєво поліпшити практику транскордонного співробітництва на континенті.

---

¹⁸ У групу увійшли досвідчені експерти з різних країн Європи: В.Гудак, Р.Рафаельсон, А.Стаалесен (Норвезький Баренцовий Секретаріат), А.Еспіріту (Баренцінститут, Кіркінес/Тромсо, Норвегія), С.Устич (Інститут транскордонного співробітництва, м. Ужгород, Україна), М.Бізіля (Інститут транскордонного співробітництва, м. Ужгород, Україна), А.Преснал (Інститут Джефферсона, м. Белград, Сербія), Ш.Колеш (Міжнародний центр демократичних перетворень, м. Будапешт, Угорщина), Р.Гарнетт (Інститут стабільності та розвитку, м. Скоп'є, Македонія), П.Паяс (Політична асоціація відкритого суспільства, м. Прага, ЧР), В.Ліхт (Фонд політичних змін, Белград, Сербія), А. Ігнат'єв (Агентство регіонального розвитку, м. Калінінград, РФ), М.Самусев (Єврорегіон «Балтика», м.Ельблонг, Польща), М.Черпал-Волян (Статистичний офіс, м.Жешув, Польща), Л.Стойка (Карпатський фонд, м. Сату-Маре, Румунія) та ін.

Проблема друга – формування загального підходу до індексації.

У цьому плані учасниками міжнародної робочої групи були підтримані основні принципи (системний підхід до аналізу ТКС, поєднання кількісних та якісних оцінок параметрів, ідентифікація індексів та індикаторів тощо), які були запропоновані автором дослідження на початку спільної партнерської роботи. У процесі конструктивної дискусії ці принципи були деталізовані.

Проблема третя – набір параметрів та індексів.

І за кількісними, і за якісними характеристиками параметрів та індексів ТКС висловлювалися різні пропозиції. Багато з них збігалися, тому що одні і ті ж явища нерідко позначалися різними поняттями. Вирішувалося головне завдання – пошук такої кількісної і якісної комбінації параметрів і індексів, яка б дозволила відобразити об'єкт аналізу – ТКС – найбільш адекватно.

Проблема четверта – визначення інструментарію індексації (способів кількісної та якісної оцінок, джерел інформації та її обробки тощо).

Пропонувалися ідеї коректного поєднання кількісних та якісних оцінок ТКС, використання бальної шкали, агломерації індексів і т.д. У підсумку була вироблена спільна точка зору, яка полягає в тому, що конкретні форми індексації повинні визначатися тільки після формування сукупності індексів, оскільки кожен з цих індексів потребуватиме для свого дослідження використання специфічних пізнавальних засобів.

Проблема п'ята – механізм імплементації індексів.

Було висловлено чимало пропозицій щодо ефективної імплементації індексних оцінок, орієнтуючись на прийняті в ЄС організаційні стандарти. Ці пропозиції, зокрема, торкалися засад створення регіональних робочих груп, форми і змісту моніторингових доповідей, використання веб-сайтів тощо.

Відзначені результати діяльності міжнародної робочої групи були використані автором при створенні Системи індексації та моніторингу (СІМ) на новому Східному кордоні Європейського Союзу. При цьому враховувалося наступне.

1. Для того, щоб бути успішною як у теоретичному, а найголовніше – в практичному (політичному) сенсі, Система індексації та моніторингу повинна мати

струнку внутрішню логіку. Це означає, що кожен наступний крок у процесі створення СІМ повинен визначатися кроком попереднім аж до досягнення кінцевої мети – оптимізації системи транскордонного співробітництва.

2. Щоб здійснити *коректне* порівняння транскордонного співробітництва в різних регіонах Європи, повинна бути підготована *сукупність стандартизованих критеріїв*, за якими проводитиметься це порівняння. Зазначені критерії повинні найбільш *повно і точно* відображати як саму сутність транскордонного співробітництва, так і його *найбільш оптимальний стан*, досягнення якого ми прагнемо.

3. Для визначення цих критеріїв повинна використовуватися найбільш ефективна методологія, яка дозволить успішно виконати це завдання. Це – системна методологія аналізу, моделювання та управління процесами.

Як уже зазначалося, ефективність цієї методології полягає в тому, що вона дозволяє органічно поєднати різні за природою фактори. З огляду на складну форму сучасних транскордонних процесів, ця обставина має вирішальне значення.

4. Щоб використати системну методологію, слід визначитися, в який спосіб ми будемо *оцінювати* різні аспекти транскордонного співробітництва (в кількісних та якісних показниках).

Виконавши цю роботу, ми підготуємося до вирішення головної теоретичної проблеми – *створення оптимальної моделі транскордонного співробітництва* (з певним набором критеріїв – індексів та конкретизуючих їх оцінок – індикаторів).

5. Саме на основі цієї моделі буде здійснено *конкретний порівняльний аналіз* плюсів та мінусів транскордонного співробітництва в різних регіонах Європи та підготовлені відповідні доповіді з політичними рекомендаціями інститутам Європейського Союзу, національним державним інститутам та органам місцевого управління. Саме ця модель повинна стати інструментом коротко-, середньо- та довгострокового моніторингу транскордонного співробітництва в Європі і, відповідно, суттєвого підвищення його ефективності.

Виняткове значення для розробки Концепції оптимізації системи транскордонного співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу, а також для пілотної імплементації цієї Концепції мала реалізація міжнародного проекту «Кордони для людей».

Проект «Кордони для людей» був підготовлений Інститутом транскордонного

співробітництва (м. Ужгород, Україна) разом зі своїми партнерами (зокрема, Інститутом суспільних наук Словацької академії наук (м. Кошице, Словацька Республіка) в рамках Програми ENPI 2007-2013 рр. (початок реалізації проекту – 1 жовтня 2010 р., завершення – 1 жовтня 2012 р.).

До реалізації проекту було залучено понад 40 провідних експертів із прикордонних регіонів. Формування експертної групи здійснювалось з дотриманням двох головних принципів:

- 1) якнайширшого представництва різних соціальних категорій – науковців, представників інститутів громадянського суспільства, працівників органів державного управління та місцевого самоврядування, правоохоронних органів, дипломатів та інших;
- 2) високої професійності експертів.

Реалізація проекту дозволила акумулювати наявні в Європі та світі теоретичні та практичні напрацювання, повною мірою враховуючи умови та специфіку транскордонного співробітництва чотирьох держав.

Головними підсумками реалізації проекту є, по-перше, система індексації та моніторингу транскордонного співробітництва і методика її практичного використання.

Система індексації та моніторингу транскордонного співробітництва в Європі (СІМ) – це комплекс теоретичних та організаційно-практичних заходів, що забезпечує коректний аналіз і порівняння спільних і відмінних рис, а також розвиток тенденцій транскордонного співробітництва в різних регіонах Європи з метою підвищення його ефективності, перш за все, шляхом оптимізації управління.

СІМ є універсальною моделлю аналізу та оптимізації управління транскордонним співробітництвом як на новому Східному кордоні в цілому, так і в тих чи інших його окремих сегментах.

У використаному наборі індексів, а також їх якісних і кількісних індикаторів максимально враховані методологічні підходи, схвалені інститутами Європейського Союзу (зокрема, Генеральною дирекцією з регіональної політики) і впроваджені ними в програмному проекті на новому Східному кордоні, в першу чергу при розробленні Програми ENPI.

Але цим масивом інформації СІМ не обмежується. Вона вперше забезпечує

синтетичний аналіз якісних і кількісних показників¹⁹ розвитку транскордонного співробітництва, тим самим надаючи можливість отримання *максимально повної та адекватної інформації* про це явище.

Маючи у своєму розпорядженні таку інформацію, суб'єкти управління на різних рівнях отримують можливість вироблення і прийняття *найбільш ефективних* політичних рішень.

Запропонований *набір оціночних критеріїв* (наприклад, статистичних оцінок) може, залежно від конкретних умов застосування, певною мірою модифікуватися. Але *для забезпечення коректності порівняльного аналізу* рівня розвитку ТКС у різних сегментах нового Східного кордону ЄС *основні критерії* у всіх випадках практичного застосування *повинні бути єдиними*.

Хронологічні рамки стартового дослідження того чи іншого індексу визначаються експертами, залежно від особливостей останнього.

1.3 Результати експертного вивчення інноваційної діяльності інституцій Баренцевої Євро-Арктичної Ради і Регіональної Ради

1.3.1 Завдання та організація експертної роботи

Експерти проекту ставили перед собою завдання *системного вивчення* діяльності Баренцевої Євро-Арктичної Ради і Регіональної Ради. Перш за все, вони прагнули розкрити основний контекст регіональної співпраці в Баренцевому Арктичному регіоні, не ігноруючи комплексні проблеми Північної Європи та Арктики. Дослідники не зупинялися на певних теоріях регіоналізації або на загальній системі сприйняття регіональної співпраці в глобалізованому світі.

Акцент було зроблено на структурі та функціональності – двох характеристиках, якість яких може сприяти розширенню ефективної співпраці, в тому числі й в більш широкій системі міжнародних і політичних відносин.

Як відомо, Баренцова Євро-Арктична Рада та Регіональна Рада – інституції північних держав та ЄС, покликані сприяти розвитку транскордонного співробітництва у

---

¹⁹ Hendl J. Kvalitativní výzkum / Hendl J. - Praha: Portál, 2012. - 250 S.

Баренцовому регіоні. Створені вони були на початку 90-х років минулого століття за ініціативи видатного скандинавського політика – тодішнього міністра закордонних справ Норвегії Торвальда Столтенберга (до речі, батька нинішнього Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга). Не зважаючи на вік, Торвальд Столтенберг і нині жваво цікавиться проблематикою європейського транскордонного співробітництва і був одним із ініціаторів розробки зазначеного вище проекту.

Для вивчення досвіду транскордонного співробітництва на Півночі Європи Баренцовий регіон 8–12 листопада 2016 року відвідала група експертів проекту. Програма їх перебування в прикордонному норвезькому місті Кіркенесі була вельми насиченою.

Відбулася ділова зустріч з керівником комуни Сьор-Варангер, м. Кіркенес, ініціатором і активним провайдером транскордонної співпраці Рюне Й. Рафаелсеном. Він розповів про багаторічний досвід та нинішні проблеми прикордоння. Зокрема, йшлося про кризову ситуацію осені 2015 р. із понад п'ятьма тисячами сирійських біженців, які проникали на територію Норвегії із Росії через КП Сторског. Між Р. Рафаельсоном та О. Білаком була досягнута домовленість про встановлення партнерських зв'язків між містами Кіркенес та Ужгород.

Експерти ознайомилися з будівництвом об'єкта транскордонної інфраструктури – сучасної лікарні з центром надзвичайної арктичної медицини, що споруджується за модульною технологією спільно норвезькими, фінськими, шведськими, ісландськими будівельниками, побували у сучасній багатонаціональній школі, що працює за інноваційною педагогічною концепцією .

На зустрічі дослідників із керівниками Баренцового інституту – підрозділу Норвезького арктичного університету в м. Тромсе, що займається дослідженнями транскордонного співробітництва – Маріанною Солям та Свеймом Оргеймом, йшлося про спільні розробки та публікації науковців Норвезького арктичного університету м. Тромсе, Ужгородського національного університету та Кошицького університету ім. П.-Й. Шафарика, обмінні стажування студентів і викладачів.

Констатовалося, що вже на початку ХХ ст. Арктика стала невід'ємною частиною світополітичного простору. Проте у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. міжнародна боротьба за регіон істотно посилилась. Глобальне потепління започаткувало новий раунд змагання на різних рівнях за території та ресурси Півночі. Країни прагнуть зберегти

та розширити свій суверенітет в регіоні. Набуває актуальності питання: буде Арктика підконтрольна чітким нормам міжнародного права чи стане вільним майданчиком для військово–політичної, наукової, промислової діяльності. Для традиційних «арктичних країн» сформувалися нові внутрішні та зовнішні виклики.

При аналізі регіоарктичного наукового доробку та його потенціалу відзначалося, що найбільший науковий інтерес до дослідження проблем Півночі проявляють не тільки представники «арктичних країн», а також країн–«претендентів» на арктичні території. Зокрема йшлося про праці американських, канадських, китайських та скандинавських дослідників Джозефа Чінйонг, Майка Венструпа, Хізера Конлі, Скота Боргерсона, Майкл Баєрса, Лі Чженьфу та ін. В українському інформаційному та науковому просторі також зросла увага до Арктичного регіону. Її загострив аналіз актуальних питань глобальної та національної енергетичної безпеки. Найпомітніші розвідки з цієї проблематики належать перу М. Гончара.

Продуктивною була робота делегації в структурах, що забезпечують діяльність Баренцовой Євро-Арктичної Ради та Регіональної Ради – Норвезького Баренцового Секретаріату та Міжнародного Баренцового Секретаріату. Перша структура є підрозділом Міністерства закордонних справ Норвегії, що розміщена в Кіркенесі і здійснює координацію транскордонного співробітництва в регіоні. Її керівники – норвезькі дипломати Ані Саало та Гейді Андрессен провели насичену інформацією розповідь про форми сучасного транскордонного співробітництва та його перспективи.

Міжнародний Баренцовий Секретаріат є міждержавною структурою, що забезпечує взаємодію північноєвропейських партнерів та ЄС в питаннях розвитку транскордонної співпраці. Про здобутки ТКС в Баренцовому регіоні делегацію детально інформували керівники Міжнародного Баренцового Секретаріату – шведський та фінський дипломати Томас Халлберг та Лаура Квіст.

Про інформаційну співпрацю у неурядовому секторі йшлося на зустрічі з керівником інтернет-видання «Незалежний Баренцовий оглядач» Атле Стаалесеном.

На всіх зустрічах експерти також знайомили аудиторію із позитивним досвідом транскордонного співробітництва, накопиченим в транскордонному регіоні Карпат.

Загалом, робоча поїздка експертів в Норвегію дозволила вивчити найновіші та найефективніші форми транскордонного співробітництва, що практикуються на Півночі Європи.

1.3.2. Баренцове співробітництво: інституційний потенціал глобалізації

Контекст регіоналізації на початку 1990-х років був головним стимулюючим фактором для розквіту регіональних ініціатив. Коли зник поділ Схід – Захід, актуалізувалися інші регіональні поділи, які позначалися різним рівнем якості життя, добробуту, економічного розвитку і населеності на певних територіях.

Північні регіони Європи виокремлювалися від центральних суворим кліматом і низькою щільністю населення. Постало питання: як залучити ці регіони у нову європейську систему.

У відповідь на ці виклики 11 січня 1993 року була заснована Баренцова Євро-Арктична співпраця (the Barents Euro-Arctic Cooperation), яка ґрунтувалася на норвезькій ініціативі міністра закордонних справ Торвальда Столтенберга (Thorvald Stoltenberg). Цей проект на сьогодні включає адміністративні регіони – фюльке Нурланн, Тромс, Фіннмарк у Норвегії; провінції – лени Вестерботтен, Норрботтен у Швеції; провінції Лапландія, Північна Остроботнія, Кайнуу у Фінляндії; Мурманська область, Архангельська область, Республіка Комі, Республіка Карелія, Ненецький автономний округ в Росії. Географічно він покриває більшу територію Північної Європи, площею близько 1 756 000 км² з населенням 5,9 млн.

Таблиця 1. Баренцове співробітництво²⁰

 <p>Barents Region, a part of Europe</p>	 <p>Administrative entities</p>
 <p>Population Density</p>	<p>Населення: 5,9 млн. чал. Територія: 1756 тис. км. кв. Головування (у порядку ротації): БЕАР – Росія (2015-2017), БРР – Фінляндія. Члени БЕАР: Данія, Швеція, Фінляндія, Росія, Норвегія, Ісландія, ЄС. Спостерігачі БЕАР: США, Канада, Великобританія, Франція, Італія, Німеччина, Польща, Нідерланди, Японія. Члени БРР: Швеція (Нордботтен, Вестерботтен), Фінляндія (Лаппі, Пох'юс-Пох'янмаа, Кайнуу), Росія (Республіки Карелія, Комі, Мурманська, Архангельська області, Ненецький округ), Норвегія (Нурлан, Тромс, Фінмарк).</p>

Рада Баренцового Євро-Арктичного регіону була створена з ініціативи Норвегії, яку підтримали Росія та Фінляндія. Головним мотивом членських країн, а до Ради входять Данія, Ісландія, Норвегія, Росія, Фінляндія та Швеція, а також представник Європейського Союзу (ще дев'ять країн мають статус спостерігача), було прагнення до підтримки багатівікової прихильності народів Баренцового регіону до добросусідства і співробітництва, його екологічного розвитку та освоєння природних багатств, створення більш комфортних, гідних людини умов життя. При цьому малося на увазі, що БЕАР не

²⁰ Укладено за: www.barents.no

буде дублювати або підміняти роботу, що вже ведеться на двосторонній або багатосторонній основі, роботу між країнами-членами, але сприятиме розвитку саме регіонального співробітництва.

Концепція Баренцева співробітництва була сформульована в Кіркенеській декларації від 11 жовтня 1993 року. У ній визначені основні напрями взаємодії в галузях економіки, транспорту і комунікацій, культурних зв'язків і контактів між людьми, науково-технічного співробітництва, навколишнього середовища. Декларація містить посилання на такі законодавчі акти як, наприклад, Європейська енергетична хартія, Конвенція щодо оцінки впливу на довкілля (EIA Convention) та деякі угоди і стратегії щодо охорони навколишнього середовища Арктичного регіону. Ці законодавчі акти і стратегії стали важливою основою для подальших ініціатив з транскордонної співпраці. Вони сприяли створенню надійної законодавчої бази для співробітництва.

Кіркенеська декларація 1993 року чітко визначила, що ця регіональна співпраця повинна розглядатися як внесок у безпеку цілої Європи. Трактуючи нову систему координат для Європейської безпеки, Декларація підкреслює зокрема: «Учасники висловили своє переконання, що розширена співпраця в Баренцовому Євро-Арктичному регіоні значно сприятиме стабільності і прогресу в регіоні та Європі загалом, де партнерство наразі заміщує конфронтацію і розподіл минулих періодів. Учасники сподіваються, що така співпраця сприятиме міжнародному миру і безпеці».²¹

Щодо інституційної основи співпраці Декларація заклала принципи почергового головування міністерств країн-членів. Вищим органом Ради є щорічна сесія міністрів закордонних справ країн-учасниць, рішення на якій приймаються консенсусом. Відбуваються також «галузеві» (резортні) сесії міністрів та керівників центральних відомств членських країн з напрямів співробітництва та засідання Комітету старших посадових осіб співробітництва, що здійснює функції оперативного управління.

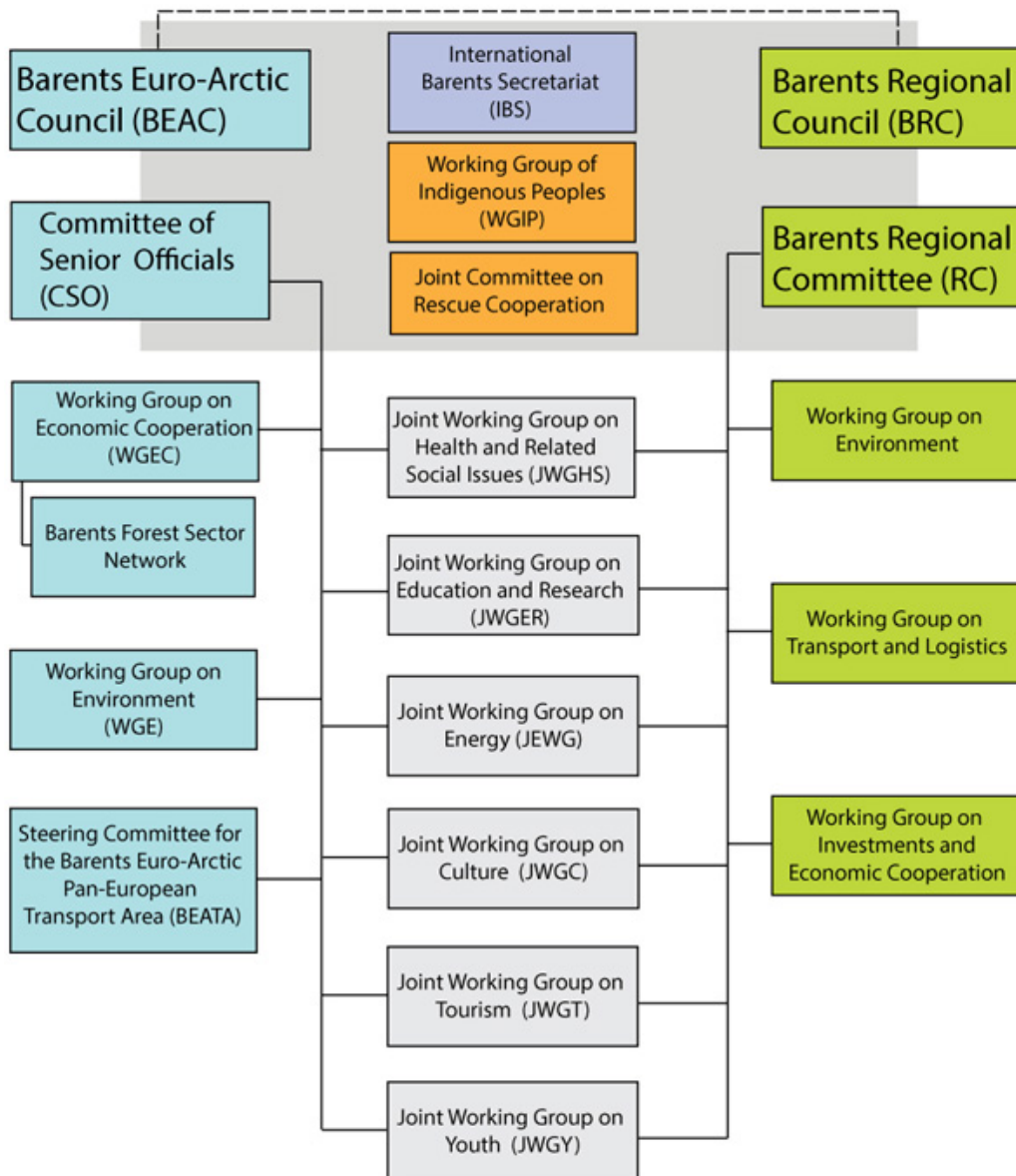
Дворівнева інституційна система складається з Регіональної Ради, яка працює на міжрегіональному рівні, та Ради міністрів закордонних справ на політичному рівні.

Щодо структури та власності, то організація виконавчо-розпорядчого органу – Секретаріату є досить специфічною для цього регіону.

---

²¹ “The Kirkenes Declaration”, Conference of Foreign Ministers on Co-operation in the Barents Euro-Arctic Region (January 11, 1993), <http://www.unep.org/dewa/giwa/areas/kirkenes.htm>

Схема 2. Інституції Баренцового співробітництва (The Barents Cooperation institutions)²²

Зазвичай Секретаріат формувався циклічно, де кожна країна по черзі головувала. Проте після головування Норвегії Секретаріат перетворився на постійну інституцію. З листопада 1998 року Секретаріат знаходиться у власності найпівнічніших норвезьких регіонів: Нурланн, Тромс та Фіннмарк, а 1 січня 1999 року був зареєстрований як Міжрегіональна компанія. Протягом 2002 – 2006 рр. штат Секретаріату складався з 10

²² Укладено за <http://www.barentscooperation.org/en/About/Organisational-chart>

чол. у Кіркенес і 1 – 2 чол. в кожному з чотирьох відділень: у Мурманську, Архангельську, Нар'ян-Марі та у Петрозаводську. Останнє відділення було закрито 2008 року.

Баренцовий регіон також став все більш інтернаціональним. Так, міжнародний Баренцовий Секретаріат, заснований у 2008 році, очолювався російським дипломатом, другу найвищу посаду в керівництві обіймав швед. Норвегія відповідала за 60%, а кожна інша країна-член – за 12,5% фінансових витрат.

Як уже зазначалося, особливістю Баренцова співробітництва є його дворівнева структура управління. Діє спеціальний орган – Регіональна рада, що здійснює взаємодію на місцевому рівні. У нього входять керівні офіційні особи адміністративних одиниць, які становлять Баренцов регіон, з Норвегії (північні області Фінмарк, Тромс і Нурланна), Росії (Республіка Карелія, Мурманська, Архангельська області, Ненецький автономний округ), Фінляндії (Лапландія) і Швеції (Норботтен), а також представники корінних народів.

Регіональна рада є фактично генератором практичних ідей і проектів співробітництва. Починаючи з 1994 р., нею розробляється та оновлюється "Баренцова програма дій", розрахована на 5 років, що містить понад 80 проектів у галузі захисту навколишнього середовища, економіки, торгівлі, регіональної інфраструктури, життєдіяльності корінних народів, а також освіти, науки і техніки, культури. Зазвичай, це невеликі проекти, але вони мають під собою реальне фінансування на рівні місцевої влади країн-учасниць.

У стартовому 1996 році було "освоєно" проектів на суму близько 140 мільйонів шведських крон (близько 20 мільйонів доларів США).

На III сесії міністрів закордонних справ у Рованіємі (Фінляндія) 6 жовтня 1995 р. була прийнята багатостороння регіональна програма, яка передбачає реконструкцію із застосуванням безпечних екологічних технологій металургійних підприємств в Мурманській і Архангельській областях Російської Федерації, модернізацію морських портів і аеропортів у членських регіонах, інші великі проекти, в тому числі в Карелії і Ненецькому автономному окрузі. У порядку реалізації підтримки відповідних державних відомств ця програма була конкретизована на зустрічах міністрів економіки (Мурманськ, травень 1996 роки) і транспорту (Архангельськ, вересень 1996 року).

Ефективною формою синергії пріоритетів розвитку та узгодження інтересів країн і транскордонних регіонів – учасників БЕАР/БРР є діяльність проблемно-цільових змішаних Робочих груп. Проаналізуємо діяльність провідних з них:

- Робоча група з економічного співробітництва (WGEC)
- Робоча група з навколишнього середовища (WGE)
- Керівний комітет з євроарктичної транспортної системи Баренцового регіону (BEATA)
- Об'єднаний комітет з рятувальної співпраці
- Баренцова мережа лісового сектора (BFSTF).

Робоча група з економічного співробітництва (WGEC). Регіон пропонує великі можливості для економічної діяльності, наприклад, в галузі видобувної промисловості, туризму і видобутку нафти і газу. У довгостроковій перспективі відкриття Північного морського шляху принесе регіону нові економічні можливості.

Робоча група з економічного співробітництва (WGEC) спрямована на стимулювання економічного розвитку Баренцова регіону шляхом розширення співробітництва між державами-членами Арктичної Ради (BEAC). Робоча група тісно співпрацює з малим та середнім бізнесом, торгово-промисловими палатами та консультативними групами ділових кіл (BBAG).

Існує окремий форум для співпраці лісового сектора в Баренцовому регіоні – Мережа співробітництва в сфері енергетики з переробки лісових ресурсів (BFSN), що звітує перед Робочою групою з економічного співробітництва.

Робоча група з навколишнього середовища (WGE). Баренц-регіон стає стратегічним регіоном для Європи. Його природні ресурси і нові транспортні маршрути змінять глобальну карту щодо використання ресурсів і транспортування. Важливим завданням, таким чином, для процвітання регіону є сприяння відповідальній, стійкій і екологічно безпечній економічній діяльності.

Робоча група (WGE) з охорони навколишнього середовища була створена у 1999 році і охопила широкий спектр питань забезпечення екологічної складової реалізації пріоритетів Баренцового співробітництва. Робота групи організована в підгрупах за пріоритетними напрямками. Регіональна робоча група з навколишнього середовища здійснює проекти зі співпраці між регіонами в Баренцовому регіоні та працює в тісній співпраці з Робочою групою з навколишнього середовища та її підгрупами.

Керівний комітет з Євроарктичної транспортної системи Баренцового регіону (BEATA). Питання необхідності співпраці в галузі транспорту між країнами Баренцового регіону було піднято на зустрічі міністрів транспорту Арктичної Ради, Ради *БЕАР* в Архангельську в вересні 1996 року. Керівний комітет повинен звітувати раз на рік перед Арктичною Радою, Радою *БЕАР* і Європейською Комісією. Голова Керівного комітету обирається між його членами строком на два роки.

На третій Загальноєвропейській конференції по транспорту в Гельсінкі в 1997 році Баренцовий регіон був введений ЄС в якості спеціальної транспортної зони. Співпраця включає в себе пункти перетину кордону, митне співробітництво, технічне обслуговування та реконструкцію, а також нові проекти з удосконалення інфраструктури.

Об'єднаний комітет з рятувальної співпраці. Метою співпраці в галузі порятунку є поліпшення можливостей для рятувальних служб у співпраці з питань надзвичайних ситуацій та рятувальних операцій на території країн та в межах національних морських кордонів у Баренцовому регіоні. Таке розширення співпраці передбачить оптимальне використання широко розосереджених ресурсів і надання швидшої та безпосередньої допомоги. Спеціалізовані функції будуть доступні для сусідів в разі потреби.

В центрі уваги перебуватимуть основні типові надзвичайні ситуації, такі, як дорожньо-транспортні пригоди, лісові пожежі, нещасні випадки, пов'язані з туризмом, пожежі у відкритих кабінах, повені і крижані затори, а також промислові і хімічні аварії.

Баренцова мережа лісового сектора (BFSN) була схвалена на спільному засіданні 23 травня 2014 року в Гельсінкі. Метою BFSN є сприяння сталому управлінню лісовими ресурсами, моніторинг і своєчасне фінансування проектів БЕАС, відстоювання збалансованої і послідовної стратегії лісокористування, а також продукти і послуги, які надаються в ході їх реалізації.

Завданнями мережі є:

- сприяти економічному, соціально та екологічно стійкому управлінню лісовими ресурсами;
- сприяти створенню умов стійкого і багатогранного використання лісових ресурсів та поширення екосистемних послуг у Баренцовому регіоні

1.3.3 Баренцове співробітництво як функціональна система

Головний виклик для Баренцового регіону полягає сьогодні у поєднанні та суперечності між регіональною функціональністю та глобалістичною інтернаціоналізацією. Різноманітні дослідження прогнозують різні шляхи розвитку цього регіону, однак найбільш показовим і повним серед глобальних є дослідження «Великий нафтовий ігровий майданчик», яке змальовує регіон як зону великої нафтової промисловості, заповідник російського ведмеда або периферію Європи.

Проте й ці глобальні сценарії також беруть до уваги, що щоденна практика «відносин Баренцового регіону» зберігає первинні наміри регіону сприяти розвитку контактів між людьми. З 1993 року Баренцовий Секретаріат фінансував близько 3500 транскордонних проектів на Півночі. Як правило, він отримує щорічно близько 400 заявок на гранти. Для того, щоб гарантувати зв'язок проектів з регіоном, усі заявки розглядаються виключно Секретаріатом, а не будь-якими зовнішніми інституціями.

До прикладу, у фіскальному році 2011, Баренцовий Секретаріат отримав 36 млн норвезьких крон для реалізації двосторонніх проектів в регіоні. Близько 70% цих грантів були надані для підвищення кваліфікації, навчання і освіти. Помітним результатом цього є збільшений наплив російських студентів до освітніх установ Півночі. Що стосується обміну досвідом, то більшість реалізованих проектів була спрямована радше на трансфер скандинавського досвіду регіонам Росії, а не у зворотньому напрямі.

Баренцовий Секретаріат є також дійовим у наданні конкретних порад норвезьким і змішаним компаніям, розташованим у Мурманській або Архангельській областях Російської Півночі. За даними соціологічного опитування 2008 р. було проконсультовано 100 компаній, які отримали підтримку у роз'ясненні правових питань, питань оподаткування, пошуку і набору персоналу в Росії. Проекти покривають різноманітні види діяльності й сприяють розвитку громадянського суспільства, культури та освіти, допомагають у підготовці бізнес-планів і пілотних проектів для обміну технологіями та інноваціями. Приклади проектів, які отримали фінансування у 2002 – 2006 рр. (їх можна знайти у звіті оцінювання NIBR), включають бізнес-план/навчальну програму із заснування норвезької електротехнічної компанії у Мурманську (Barel Company Kirkenes відкрила у Мурманську у 2004 році магазин, отримавши фінансування від Interreg North), навчальну програму для російських робітників, які працюють в морі, в навчальному

центрі Кімек (150 чол. пройшли навчання у 2005 – 2006рр.), радіо Kola Saami, тренінг для молоді з центру охорони навколишнього середовища тощо.

Профіль діяльності, таким чином, є специфічно регіональним і включає різноманітні заходи, що часом передують більш широким міжнародним проектам. Підтримка програм підвищення кваліфікації, навчання і освіти має на меті збільшити кількість та якість можливостей для економічного розвитку Півночі, одночасно полегшуючи та інтенсифікуючи прикордонний рух. В цьому сенсі ініціативи з фінансування в регіоні Баренцова сприяють більш тісним контактам і допомагають культивувати особливе відчуття громади. Вірогідно, робота Баренцового Секретаріату сприяє розвитку більш стійкого відчуття регіоналізації. Переважно найбільш північніші регіони найчастіше подають заявки на отримання грантів: 60% від загальної кількості проектних заявок надходить з Фіннмарку, 30% – з Тромсу, а 10% – з Нурланну.

З одного боку, російська національна влада тим чи іншим чином часто долучається до проектів, які приблизно на 40% покриваються грантами. Деякі звіти також фіксують, що бажання Росії надавати фінансові гранти зросло завдяки рішення розподілити 122 млн євро для реалізації проектів з прикордонного руху відповідно до Інструменту Європейського сусідства та партнерства (ENPI).

1.3.4. Російсько-норвезька взаємодія

Співпраця Росії та Норвегії є важливою рушійною силою Баренцового співробітництва. Вже в силу географічних факторів ці дві країни несуть особливу відповідальність за стан справ в Баренцовому регіоні. Не випадково багато проектів регіонального співробітництва носять двосторонній характер або ж починалися з ініціативи Росії і Норвегії.

Хоча формально питання безпеки і військової політики не входять в компетенцію БЕАР-БРР, система Баренцового співробітництва виконує важливі функції непрямого сприяння зміцненню безпеки в регіоні і – в ширшому сенсі – у всій Європі. Мається на увазі сприяння соціально-економічній стабілізації життя населення, в першу чергу в північно-західних регіонах Росії. Надавалася допомога в галузі конверсії військового виробництва, моніторингу екологічної ситуації, ядерної та радіаційної безпеки. Поступово центр спільних зусиль мав переноситися на розвиток моделі суспільної

безпеки, транскордонного співробітництва в боротьбі з контрабандою, незаконною міграцією, наркобізнесом.

Для Російської Федерації на одному з перших місць в Баренцовому співробітництві посідає вирішення соціально-економічних проблем. Зрозуміло, що стосовно колись «закритих» північних районів Росії ці проблеми мають особливу гостроту і специфіку.

Росія не приховує перед Норвегією та іншими партнерами БЕАР свою зацікавленість в залученні фінансових ресурсів і науково-технічного досвіду країн-членів і спостерігачів Ради. Мета – прискорити економічний розвиток в російських північно-західних і північних районах. Справа в тому, що високорозвинена економіка скандинавських сусідів має обабіч кордону з Росією величезні запаси природних ресурсів та можливості виходу на нові перспективні ринки. А це, в принципі, має залучати капітал і створювати привабливий інвестиційний клімат.

За визнанням дослідників та представників бізнесу Фіннмарку, хоча є позитивні приклади участі Норвегії, інших країн в здійсненні низки цікавих і перспективних програм, підключення підприємців – як своїх, так й іноземних – до вирішення взаємовигідних завдань в російській частині регіону могло б бути активнішим.

Тим не менше, для цілей нашого дослідження вартими на увагу є міжнародні конференції ділових кіл регіону, що мали на меті сприяти більш активному залученню іноземного капіталу в економіку Півночі Росії, в тому числі в середній та малий бізнес.

За активної участі норвезької сторони, а також Фінляндії, Швеції та Європейського банку реконструкції та розвитку в кінці 1995 року було створено "Фонд венчурного капіталу північного заходу Росії". Мета – довгострокове ризикове (венчурне) інвестування в компанії середнього розміру (від 150 до 5 тисяч працюючих) в Республіці Карелія, Архангельській та Мурманській областях. Статутний капітал становив 53 мільйони доларів США.

У розвиток Баренцового співробітництва уряд Норвегії з ініціативи свого міністерства промисловості і енергетики заснувало державний інвестиційний фонд для північного заходу Росії в розмірі 180 мільйонів норвезьких крон (близько 30 мільйонів доларів США). Це створює додаткові можливості для реалізації перспективних інвестиційних програм.

У 1993 році відкриті ген консульства Росії в Кіркенесі й Норвегії в Мурманську. Їх діяльність також сприяє використанню потенціалу, закладеного у співпраці країн Баренцового регіону.

Важливим напрямом спільної роботи Росії та Норвегії, а також партнерів по БЕАР, що входять в Євросоюз, є пошук міжнародних засобів технічного сприяння розробці відповідної проектної документації, доведення її до необхідних міжнародних стандартів, що аналогічно словацько-українській та єврорегіональній практиці України, Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Білорусі та Молдови.

Норвезькі експерти та представники реального сектора економіки сподіваються, що нова угода між Росією та Норвегією матиме позитивний ефект на регіональну співпрацю. Міністр закордонних справ Норвегії чітко підкреслив, що існує зв'язок між довірою, яка сформувалася в рамках співпраці в регіоні Баренцового моря, і «морем довіри», яке з'явилося в рамках угоди про делімітацію Баренцового моря. Баренцова Рада також підтвердила цей факт.

Довіра є суттєвим фактором співпраці, але так само і питання правових режимів морів. Коли норвезький уряд прийняв Стратегію північного регіону у 2006 році, обережні дипломатичні кроки були ініційовані так само і в інших напрямках. Норвегія і Данія узгодили принцип середньої лінії при делімітації кордону між Гренландією і Шпіцбергеном в 2006 році, таким чином вирішуючи суперечку щодо 150 000 м² і закріплюючи свої позиції у подальших перемовинах з Росією. В тому ж році також було досягнуто домовленостей між Ісландією, Фарерськими островами і Норвегією щодо перетинання між зовнішніми кордонами їхніх НЕЗ (національних економічних зон). Це додало 56 000 км² до морського басейну Норвегії і стало першим в історії випадком, коли держави досягли згоди щодо морських територій за межами НЕЗ. Більше того, Норвегія висунула нові вимоги до Комісії ООН з питань кордонів континентального шельфу щодо території на північ від Шпіцбергену (загальною площею 250 000 км²) також у 2006 р. У 2009 році Комісія ООН задовільнила вимогу Норвегії (235 000 км²). На цьому етапі цікавим є те, що переговори між Норвегією і Росією щодо делімітації Баренцового моря теж увійшли у нову сприятливу фазу.

Поза всяким сумнівом, угода, що сприятиме «інтернаціоналізації» регіону, залежить від внутрішньополітичної трансформації Росії. Слід усвідомлювати, що рецесія 2000 років також мала вплив і на російську економіку, адже Росія потребує технологій і

ноу-хау не менше, ніж раніше, і спростила процедури отримання віз і в'їзду для іноземних експертів, включаючи сфери оподаткування і отримання дозволів на роботу, починаючи з 1 січня 2010 року. Це, очевидно, допоможе збільшити приплив «мізків» до Росії. Принаймні таким є намір, хоча закон тісно пов'язаний із розробкою ідеї «силіконової долини» у містечку Сколково під Москвою. Більшість з цих змін знаходяться в юрисдикції Росії та залежать від її позиціонування в міжнародних відносинах. Іншим важливим фактом, який слід узяти до уваги, є те, що в цій співпраці Росія є більшою за Норвегію державою, відповідно, це відображається у зовнішній політиці Росії.

1.3.5. Пріоритетні програми і напрями співпраці в регіоні

Партнерами БЕАР досягнуто взаєморозуміння щодо зосередження зусиль на 4-5 найбільш перспективних і розроблених проектах, щоб отримати конкретну віддачу і показати ефективність Баренцового співробітництва.

Важливим напрямом діяльності БЕАР, де має місце успішна співпраця Росії і Норвегії, є діяльність Робочої групи з Північного морського шляху. Група вивчає можливість практичного використання цього маршруту для міжнародного комерційного судноплавства. Базовим для її діяльності є російсько-норвезько-японський проект – Міжнародна наукова програма «Північний морський шлях (ІНСРОП)», до якого останнім часом приєднуються й інші країни-члени і спостерігачі в Баренцовому регіоні.

Інтерес наших партнерів до транспортних перевезень вантажів за маршрутом Північного морського шляху, що проходить уздовж російського узбережжя Північного Льодовитого океану, цілком зрозумілий. Відстань, наприклад, між Гамбургом і Йокогамою по Севморпути становить близько 7 тисяч миль, в той час, як через Суецький канал – 11,5 тисячі миль, а шлях з Гамбурга в тихоокеанські порти вдвічі коротший, ніж через Панамський канал.

В рамках норвезької програми для Східної Європи реалізується цікава програма розвитку науково-технічних зв'язків в Баренцовому регіоні між Норвезьким технологічним центром (СІНТЕФ) і Кольським науковим центром РАН (КНЦ). Її основна мета – створення стійких технологічних і виробничих зв'язків між норвезькими, а також скандинавськими компаніями і підприємствами російської частини Баренцова регіону.

Найбільш результативним напрямом співпраці в регіоні є взаємодія в галузі охорони природи і підвищення якості навколишнього середовища, п'ять основних пунктів якого зафіксовані в Декларації керівників природоохоронних відомств БЕАР, прийнятої в Рованіємі (Фінляндія) в грудні 1995 року. Держави - учасниці в якості пріоритетних розглядають співпрацю з підвищення ядерної і радіаційної безпеки і запобігання промислових забруднень.

Північний фонд фінансування екологічних проектів (НЕФКО) та Програма спостереження за екологією Арктики (АМАРА) провели велику роботу з ідентифікації пріоритетних проектів, що стосується проблематики радіаційної безпеки. Практично завершені підготовчі заходи щодо збільшення потужності об'єкта з переробки рідких радіоактивних відходів в Мурманську. Цей проект здійснюється в рамках тристоронньої російсько-норвезько-американської співпраці. Є певні успіхи і в праві встановлення системи моніторингу радіаційної обстановки в Баренцовому регіоні. Росія, Норвегія та Фінляндія здійснюють спільний проект зі створення такої системи стосовно Кольської АЕС.

Прикладом успішного залучення міжнародних інститутів до фінансування природоохоронних проектів стала російсько-норвезька програма "Чисте виробництво" (до неї приєдналася також Фінляндія), в якій досягнуто оптимальне поєднання екологічних і економічних інтересів. Вона дозволяє за рахунок мінімальних, а часто і нульових інвестицій, домагатися істотного скорочення викидів підприємствами забруднюючих речовин в навколишнє середовище. Скорочення забруднень на 20 – 30 відсотків досягається за рахунок впровадження нових інженерних рішень, що дозволяє знизити витрату води, енергоресурсів, більш раціонально використовувати сировину. Росіянами підраховано, що на кожен інвестований в цю програму долар російські підприємства, які беруть участь в "Чистому виробництві", отримають від 10 до 15 доларів економічного ефекту.

У Норвегії та інших північних країнах накопичений значний досвід розвитку зв'язків між суміжними територіями. В Європі транскордонні відносини взагалі мають давні традиції, спираються на добре розроблену юридичну базу і цілком природно доповнюють інтеграційні процеси. Досвід взаємодії місцевих органів влади, наприклад, на норвезько-шведському кордоні, може становити інтерес і в більш широкому плані. Площина транскордонного співробітництва дає органам місцевого самоврядування

можливість стати ініціаторами проектів як локального, так і міжнародного масштабу. Прикладом такого проекту може служити "Блакитна дорога" – автомагістраль і туристичний маршрут, який з'єднає Норвегію, Швецію, Фінляндію і Росію (Республіка Карелія).

Нервовим вузлом Євроарктичної комунікації є норвезьке місто Кіркенес, розташоване на узбережжі Баренцового моря. Руне Йертин Рафаельсен, мер муніципалітету Сьор-Варангер, зазначає: «Кіркенес має потужну базу. Протягом багатьох десятиліть ми надавали послуги для проектів на російському шельфі і довели рівень наших послуг до високих стандартів міжнародної галузі якості і безпеки. Важливою віхою для нас став минулий рік, коли компанія «Lundin» кваліфікувала і використовувала Кіркенес в якості бази для прописки екіпажу з буріння свердловин на ділянці Орнен, що знаходиться на шельфі Східного Фіннмарка.

Тим не менше, ми не зупиняємось на досягнутому. Наше місто, порт і наша промисловість активно працюють на подальший розвиток потенціалу і можливостей для задоволення технічних і комерційних вимог промисловості.

Якщо говорити про охорону життя, здоров'я і навколишнього середовища, то не менші зусилля направлені на підтримку і вдосконалення як наших об'єктів та систем, так і систем управління трудовими ресурсами.

Уже в 2017 р. ми збудуємо нову лікарню замість існуючої. У нас є добре розвинутий медичний центр, який слугує базою для ефективної авіаційної медичної служби. Наша система готовності до аварійних розливів нафти унікальна для арктичних умов, ми також маємо досвід прийому людей і надання їм допомоги в надзвичайних ситуаціях.

Сюди зручно і економічно вигідно дістатись. Між Кіркенесом і Осло щодня виконується кілька рейсів на повітряних суднах «Боїнг-737», забезпечена регулярність всіх видів транспортного сполучення. Ми високо цінуємо готовність нашої адміністрації повітряного транспорту регулювати повітряне сполучення відповідно до наших нових вимог.

У числі створених нами переваг: багаторічні промислові традиції, бездоганне міжнародне співробітництво з Росією та Фінляндією як в сфері бізнесу, так і на рівні громадян, суспільство, яке ефективно функціонує, а також місто і порт з чудовою інфраструктурою та логістичними рішеннями. Ми бажаємо і надалі наполегливо

розвивати ці переваги для нашого муніципалітету, наших ближніх російських та фінських сусідів, нашого регіону, нашого народу та світу в цілому.

Абсолютним пріоритетом у всій нашій роботі є створення хороших умов життя для жителів і всіх гостей міста, починаючи з народження аж до похилого віку. Ми також беремо на себе зобов'язання надати новим та існуючим підприємствам якісні, безпечні і передбачувані умови праці, а також забезпечити добробут і захист населення, матеріальних цінностей, комерційних і майнових прав».²³

1.3.6. Рада держав Балтійського моря та Арктична Рада

З метою мирного співробітництва в Арктиці, приполярних регіонах восени 1996 року створена ще одна регіональна організація – Арктична Рада. До неї увійшли Росія, США, Канада, північноєвропейські країни і низка організацій корінних народів Півночі. Експерти Ради нині працюють над реалізацією спільної регіональної стратегії стійкого розвитку і екологічного співробітництва в Арктиці. Це одне з головних питань порядку денного регулярної конференції міністрів у справах навколишнього середовища країн Арктичної Ради, яка в Норвегії проходить зазвичай в м. Тромсе. За фінансової і організаційної підтримки США, Фінляндії, Ісландії, Швеції, Росії та Об'єднання Саамі Рада здійснює, в т. ч. й на території Баренцового Євро-Арктичного регіону, підтримку проектів збереження та розвитку арктичного і полярного природного середовища в рамках діяльності PSI – інструменту підтримки проектів Арктичної Ради, який адмініструє Фінансова корпорація Північного природного середовища (NEFCO). Черговий раунд фінансування обсягом майже 16 млн євро стартував у липні 2014 року.

До складу Ради держав Балтійського моря, створеної 5 – 6 березня 1992 року в Копенгагені на конференції міністрів закордонних справ країн регіону входять, крім Фінляндії, Швеції, Росії і Норвегії, також Німеччина, Данія, Латвія, Литва, Польща, Естонія, а також Європейська Комісія. У 1995 році в його склад прийнята також Ісландія.

Слід зазначити і субрегіональну співпрацю скандинавських країн, яка органічно вписується в загальну систему міждержавних відносин. Маємо на увазі співпрацю губерній, областей, ленів, фюльке, муніципалітетів, органів самоврядування. 7 – 8 жовтня 1993 року в норвезькому місті Ставангер відбулася перша конференція

---

²³ RAFAELSEN, Rune Gjertin. Our Commitments. In *Kirkenes*.2016, p.3.

субрегіонів країн, що входять до Ради держав Балтійського моря, в якій взяли участь представники понад 30 адміністративно-територіальних одиниць Північної Європи та Росії Конференції субрегіонів проводяться щорічно.

Створенням Арктичної Ради, по суті, завершилося формування мережі регіональних міжнародних організацій співробітництва, сфера дії яких охоплює або межує з Баренцовим Євро-Арктичним регіоном. Ми маємо справу з активними і перспективними регіональними структурами, в рамках яких всі учасники, в тому числі і країни БЕАР, виробляють загальні підходи, вирішують взаємозалежні проблеми і одночасно демонструють свою відкритість, запрошують всі зацікавлені країни до реалізації конкретних проектів взаємодії, розроблять тим самим свій внесок у підтримання стабільної і добросусідської співпраці на Півночі і Європейському континенті в цілому.

1.3.7. Арктика та Баренцовий Євро-Арктичний регіон у політиці ЄС

Для мети нашого проекту напрями діяльності ЄС в Арктичному регіоні, його роль у вирішенні проблем Півночі надзвичайно важливі. Експертами аналізуються особливості кооперації між Європейським Союзом та «арктичними країнами» – членами БЕАР.

В результаті дослідження виявлено, що Європейський Союз прагне відігравати помітну роль у вирішенні проблем в регіоні. Вже на початку ХХ ст. Арктика стала невід'ємною частиною світополітичного простору. Проте у другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. міжнародна боротьба за регіон істотно посилилась. Глобальне потепління породило новий раунд змагання на різних рівнях за території та ресурси Півночі. Країни прагнуть зберегти та розширити свій суверенітет в регіоні. Набуває актуальності питання: буде Арктика підконтрольна чітким нормам міжнародного права чи стане вільним майданчиком для військово–політичної, наукової, промислової діяльності. Для традиційних «арктичних країн» сформувалися нові внутрішні та зовнішні виклики.²⁴

---

²⁴ Детальніше про військово-політичні аспекти див.: 1. Гончар М. Арктика: холодная война во льдах [Електронний ресурс] / М. Гончар // ZN.ua. – Режим доступу: gazeta.zn.ua/international/arktika-holodnaya-voyna-vo-ldah-.html. Arctic Strategy [Elektronniy resurs] // U.S. Department of Defense, Washington, DC. – 2013. – Режим доступу: http://www.defense.gov/pubs/2013_Arctic_Strategy.pdf.

Арктичну стратегію Європейського Союзу визначають, насамперед, такі документи: Резолюція Європейського Парламенту щодо арктичної стратегії ЄС від 12 березня 2014 р., Висновки Ради Європейського Союзу із розробки політики ЄС в Арктичному регіоні від 12 травня 2014 р., Спільне повідомлення Європейської Комісії до Європейського Парламенту та Ради ЄС «Розробка політики Європейського Союзу стосовно Арктичного регіону: прогрес від 2008 р. та наступні кроки»²⁵.

ЄС прагне відігравати помітну роль у підтриманні регіональної кооперації, а також вирішенні проблем, що стоять перед Арктичним регіоном. Європейський Союз виступає прибічником збільшення міжнародних зусиль у боротьбі із змінами клімату. Три країни-члени ЄС є учасниками Арктичної Ради. Загалом, Європейський Союз прагне збільшити свою активність серед «арктичних країн» та вирішувати проблеми на основі співпраці²⁶.

Арктична політика ЄС визначає пріоритетні напрями діяльності: захист та збереження навколишнього середовища регіону; діалог із місцевим населенням Півночі та з «арктичними країнами»; міжнародна кооперація із питань раціонального використання природних ресурсів тощо. Арктична стратегія ЄС визнає значний економічний потенціал Арктичного регіону²⁷. Цим зумовлені коштовні науково-дослідницькі, інвестиційні програми, наприклад, рамкова програма Європейського Союзу «Горизонт 2020». ЄС прагне направити потік інвестицій в Арктичний регіон не лише з боку «арктичних країн», а й з боку держав-спостерігачів в Арктичній Раді.

Для підтримки своїх позицій країнами ЄС налагоджене представництво в Арктичній Раді: Франція, Німеччина, Велика Британія, Польща, Іспанія, Нідерланди, Італія виконують в ній роль спостерігачів. Пріоритетом представництва ЄС на міжнародних майданчиках є спільна політика країн-членів, а також послідовний план дій у напрямі

---

2. HOROBETS O. O., student of Department of Foreign Nations Modern and Contemporary History, History Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), alexmir93@gmail.com
Development of the EU's Arctic policy (beginning of the 21st century)

²⁵ ГОНЧАР М. Арктика: холодная война во льдах [Електронний ресурс] / М. Гончар // ZN.ua. – Режим доступу: gazeta.zn.ua/international/arktika-holodnaya-voyna-vo-ldah-.html.

²⁶ European Parliament resolution of 12 March 2014 on the EU strategy for the Arctic (2013/2595(RSP) [Електронний ресурс] // European Parliament, Strasbourg. – 2014. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2014-0236>.

²⁷ Joint Communication to the European Parliament and the Council. Developing an EU Policy towards the Arctic Region: progress since 2008 and next steps [Електронний ресурс] // European Commission, Brussels. – 2012. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/arctic_region/docs/join_2012_19.pdf.

міжрегіонального та прикордонного співробітництва²⁸. Європейська політика на «північному напрямі» визначається регіональною кооперацією та партнерством. Основою цієї моделі є взаємодія між ЄС, Ісландією, Норвегією та Росією. Отже, порушення партнерських зав'язків, конфронтація із Росією може змінити бачення Європейським Союзом Арктичного регіону, а також спричинити формування нової стратегії щодо Арктики.

У цілому із урядових документів Європейського Союзу випливає, що останній почав виявляти все більший інтерес до Арктики. ЄС у своїй політиці є прибічником тієї позиції, що управління Арктикою має будуватися на вже встановлених багатосторонніх домовленостях і механізмах (Конвенція ООН з морського права, Арктична Рада та Міжнародна морська організація), а не на новому арктичному договорі. При цьому повинні шануватись суверенітет і національні інтереси самих країн Арктики. Європейський Союз прагне відігравати більш вагомую роль у вирішенні проблем Арктичного регіону, але йому доводиться визнати, що чільна роль належить «арктичним країнам», тому консолідована європейська політика повинна зосереджуватися на підтримці успішної співпраці та сприянні у вирішенні нових проблем регіону²⁹.

Арктична стратегія ЄС враховує зростання світової геополітичної зацікавленості на Півночі, особливо з боку «неарктичних країн» – Китаю, Японії та Індії. Неспростовним доказом посилення ролі цих нових регіональних гравців є надання Південній Кореї, Китаю, Японії, Індії, Сінгапуру статусу спостерігачів в Арктичній Раді³⁰. Основний інтерес ЄС в Арктиці стосується глобальних кліматичних змін, які мають різні екологічні, соціально – економічні та геополітичні наслідки. У своїй новій кліматичній політиці стосовно Арктики Європейський Союз почав висувати на перший план отримання конкретних і актуальних знань та інформації про кліматичну динаміку регіону, підкреслюючи необхідність інвестицій у дослідження арктичного навколишнього

---

²⁸ The inventory of activities in the framework of developing a European Union Arctic Policy [Електронний ресурс] // European Commission Joint Staff Working Document, Brussels. – 2012. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/arctic_region/docs/swd_2012_182.pdf

²⁹ European Parliament resolution of 20 January 2011 on a sustainable EU policy for the High North (2009/2214(INI)) [Електронний ресурс] // European Parliament, Strasbourg. – 2011. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0024+0+DOC+XML+V0//EN>

³⁰ European Parliament resolution of 12 March 2014 on the EU strategy for the Arctic (2013/2595(RSP)) [Електронний ресурс] // European Parliament, Strasbourg. – 2014. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2014-0236>.

середовища. Ці зусилля, природно, вимагають координації та взаємодії між ЄС, «арктичними країнами» та іншими зацікавленими сторонами³¹.

В арктичній стратегії ЄС окреслено роль Баренцовой – Євро–Арктичної Ради як важливої платформи для кооперації між Данією, Фінляндією, Норвегією, Росією, Швецією у соціальній, освітній сферах, наукових дослідженнях, енергетиці, культурі та туризмі тощо. Проте прагнення Європейського Союзу налагодити міждержавну кооперацію в Арктиці, забезпечити стабільні інвестиційні потоки не відвернуло увагу від безпекових питань.

1.3.8 Північний регіон, Європа і Норден

Коли регіон Баренцового моря був сформований, дискутувалась концепція “Європи регіонів” і двері були відкриті для розширення та інтеграції європейського простору. Оскільки розширення ЄС не мало негативного впливу на тодішніх кандидатів і на ЄС загалом, то вплив політики ЄС щодо сусідів і здатність сусідніх держав прийняти європейське покликання також слід було брати в поле зору цих дискусій.

Контакти Норвегії з ЄС і досі широкі, не формально, а практично, максимально наближаючи цю країну до членства. Членство у Шенгенській зоні та різні механізми асоціації в межах Скандинавської співпраці та політики безпеки ЄС роблять Норвегію близьким союзником ЄС. “Північний Регіон”, таким чином, є багатоаспектним регіоном, який спирається на Європу і Норден для формування певного політичного об’єднання.

В європейських реаліях, де великі структури трансформуються у більш прагматичні, важливо згадати програму ЄС «Північний вимір» («North Dimension»). Міжнародний контекст, в якому розвивається регіон, не є виключно ключовим питанням. Визначальним також є координація ініціатив і наявність стимулів і прагматизму. Значний внесок Норвегії у ядерну безпеку реалізовувався спочатку на двосторонній основі, а зараз протікає в рамках загальноєвропейських програм, додавши, крім іншого, громадянський вимір до безпеки колишніх резервів.

---

³¹ KÄPYLÄ J. The Global Arctic: The Growing Arctic Interests of Russia, China, the United States and the European Union [Електронний ресурс] / J. Käpylä, H. Mikkola // The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki. – 2013. – Режим доступу: www.fiia.fi/en/publication/347/#.UnvNynCshcY

Крім того, більшість масштабних програм у сфері охорони здоров'я були вплетені та інтернаціоналізувалися через особливу систему Північної Європи з 2003 року. Початком цього було створення Північного партнерства в сфері охорони здоров'я і соціального добробуту, яке об'єднує діяльність оперативних груп в регіоні Балтійського моря із подібними заходами в регіоні Баренцова. І на останок, екологічна підтримка також значною мірою тепер взаємопов'язана завдяки Північному екологічному партнерству (Northern Dimension Environmental Partnership). Акумуляція ресурсів у Північному регіоні сприяє зосередженню на спільних підходах країн, забезпечуючи додаткову якість реалізації програм через фінансову обумовленість і щедри фонди.

У підсумку відзначаємо, що Діяльність БЕАР і БРР спирається на міцний фундамент комплексу міжнародно-правових документів, започаткованого Кіркенеською декларацією 1993 року, продовженого Другою Кіркенеською декларацією 2013 року та розширеного за рахунок міжнародних, міждержавних та міжрегіональних угод про співпрацю та залучення територій регіону до міжнародних програм регіонального розвитку.

Діяльність інституцій Баренцового співробітництва має системний та мережевий характер і забезпечує (звісно з різною ефективністю) функціонування базових форм транскордонного співробітництва у регіоні Північної Європи. Дворівневий (міждержавний та міжрегіональний) рівень вищих органів, проведення у складі БЕАР і БРР міністерських галузевих сесій та засідань комітету старших посадових осіб у складі представників МЗС членських країн, головування на засадах ротації за 2-річним циклом, робота професійного міжнародного і національного (норвезького) Баренцових секретаріатів дозволяють забезпечити державну і адміністративну підтримку ТКС в регіоні та її наступність, узгодження національних і регіональних пріоритетів країн-учасниць і регіонів-учасників ТКС. Синхронізація циклів головування в БЕАР та БРР, створення спільних робочих груп за пріоритетами діяльності дає також можливість оптимізувати витрати, полегшує залучення експертів.

Конструктивний синергетичний вплив на роботу Баренцових Євро-Арктичної та Регіональної Рад справляє діяльність таких міжнародних структур Північно-Європейської кооперації, як Ради Міністрів Північних країн, Арктичної Ради Парламентської Асамблеї Північної Європи та Програми «Північний вимір ЄС», «North Dimension», які інтегрують до свого порядку денного питання Баренцового співробітництва.

Останнім часом на пріоритетні позиції вийшли такі питання, як зміни клімату і охорона оточуючого середовища (з акцентом на збереження вцілілих лісів та боліт), транспорт і логістика (з акцентом на інтенсифікацію експлуатації Північного морського шляху, порту Кіркенес, будівництва залізниці Фінляндія-Карелія, автодороги Е-105), молодь та освіта, культура і туризм, корінні народи. Інтенсивна кооперація освітніх та наукових установ регіону у реалізації проектних програм за підтримки урядів та міжнародних організацій Японії, США, Канади та Ради міністрів Нордена створюють передумови для виникнення освітньо-наукового кластеру. Це позначилося на зростанні кількості робочих груп міжнародного, міжрегіонального, міждержавного та змішаного складу.³²

Наші норвезькі партнери сприймають реалізацію Кіркенеської ініціативи як багатосторонню платформу освоєння та сталого розвитку одного з найбільших енергетичних регіонів Європи. Російсько-Норвезька угода 2010 р. про розмежування морського простору і співпрацю у Баренцовому морі та Північному Льодовитому океані врегулювала проблеми шельфового видобування нафти та газу у т. зв. «сірій зоні» Баренцового моря, відкрила можливості для інтенсифікації кластерної кооперації в галузі судоремонту, логістики та портових послуг, надзвичайної медицини, охорони навколишнього середовища, для зростання кількості та якості економіко-орієнтованих проектів Баренцової співпраці. Цьому вже сприяють спеціальні преференційні податкові та митні режими, встановлені Норвегією для стимулювання регіонального економічного розвитку.

У БЕАР вирішені системоутворюючі питання фінансування. На відміну від Карпатського євро регіону, який фінансується виключно на засадах державно-приватного партнерства, інституції та програми Баренцового співробітництва можуть розраховувати на допомогу державного бюджету Норвегії. Суттєвою є також роль Європейського Союзу як фінансового донора. Так, бюджетом МЗС Норвегії Норвезькому Баренцовому Секретаріату на 2015 – 2017 рр. передбачено 140 млн крон (16 млн євро) для здійснення програми ТКС, що на 18 млн крон більше попереднього періоду – 2012 – 2014 р. На додаток до цього за програмами ЄС «Північний вимір» та ІЕСП-ПС «Коларктик» у 2010 – 2014 рр. отримано міжнародної фінансової та технічної допомоги на суму 100 млн євро.

---

³² www.barentsinfo.org/Barents-region/cooperation/Rewiew-of-the-achievements-of-the-Barents-Corporation/In-Russia

Зокрема, напрацьована польськими експертами класифікація типів «асиметрії економічних і соціально-культурних потенціалів» транскордонних регіонів.

У випадку Баренцового регіону це асиметрія показників ВМП на душу населення (до прикладу норвезькі показники перевищують російські у 3,77 раза), це територіальні асиметрії регіонів-учасників партнерства (зокрема, російські республіки і області БС посідають 75 % регіону співпраці), що характеризують економічну і соціально-культурну цілісність потенціалів та характеризуються скандинавськими дослідниками як «добросусідські асиметрії».³³

Отримало своє підтвердження поняття «компенсуючої функції» транскордонної співпраці в загальнонаціональній системі міжнародного співробітництва. Як відзначав свого часу Рюне Рафаельсен: «Жителі прикордоння не повинні платити за рахунками великої політики, а відповіддю на зовнішньополітичні суперечності може бути тільки збільшення активності на російсько-норвезькому кордоні». Не зважаючи на секторальні санкції та санкції США та ЄС проти юридичних та фізичних осіб РФ у зв'язку з анексією Криму, транскордонні програми у галузі освіти, культури, гуманітарного розвитку та наукових досліджень не були призупинені.³⁴

У ході експертної роботи з норвезькими партнерами обговорювались також виклики, ризики та суперечності в оцінках результатів та змісту ТКС. Зокрема, з норвезького боку підкреслювалась необхідність зменшення асиметрії між законодавством РФ і країн Європи, учасників БС.

Норвезькими дослідниками підкреслювалося, що якщо місцева належність є центральною характеристикою в регіоні, то є також зрозумілим, що регіон стає все більш інтернаціональним, принаймні в сенсі його фокусу, якщо не в сенсі його національної ідентичності. Відповідно, існує різниця між ідентичністю, функцією та фокусом регіону. Щодо «ідентичності» Баренцовий регіон розвивався навколо особливого визнання того, що існує «північна» ідентичність, яка пов'язана із унікальною природою Півночі: величезні простори, особливий клімат і суворі умови для розвитку інфраструктури, а також розпорошеність населення. Прикордонні ідентичності також підсилювалися реалізацією проектів з реставрації, наприклад, церква Бориса і Гліба на кордоні між

---

³³ Інститут транскордонного співробітництва, м. Ужгород (Україна). Оптимізація транскордонної статистики. Збірник наукових праць. – Ужгород – ПП Дімідов А. А., - 2014 р. – 228 с. – с. 19-20.

³⁴ ЧЕКУШИН А. Баренцев евро-арктический регион, как инструмент мягкой силы на Северо-Западе России. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: 51eot.su/2016.01.-17.

Росією та Норвегією. З точки зору функціональної перспективи, регіональна взаємодія ґрунтується на регулярних контактах між місцевими і вищими політичними владами.

Як регіон у «світі регіонів» або регіон, де існували різноманітні впливи інтернаціоналізації і глобалізації, Баренцовий регіон розташований між ЄС і Росією, а в регіональному і двосторонньому вимірі – між Північною Європою та Росією. Останні події в Арктиці та глобальне полювання за енергетичними ресурсами також має певний вплив на розвиток регіону.

Судячи з доступних публікацій, в російському експертному середовищі окремими дослідниками позиція Норвегії розцінюється як антиросійська, гуманітарна спрямованість норвезьких проектів подається як така, що веде до послаблення геополітичних позицій в Арктиці, лунають заклики до обережності і стриманості представників російських регіонів в Баренцовій Регіональній Раді, піддаються критиці недостатня економічна складова співпраці, труднощі в управлінні проектами і велика кількість учасників розподілу ресурсів. Активно обговорюються дослідження норвезьких і російських суспільствознавців в галузі вивчення т. зв. «північної ідентичності».³⁵

---

³⁵ СЕМУШИН Д. Это началось до украинско-российского кризиса. Баренцев регион и его апологеты в России. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.norge.ru/barentsregion_rus

Висновки

Пошук інноваційних шляхів активізації словацько-українського співробітництва в Карпатському регіоні привів словацьких та українських експертів до поглибленого аналізу напрацювань Норвегії та інших північноєвропейських країн у дво- та багатосторонній транскордонній співпраці, які тривалий час послідовно реалізуються інституціями Баренцовой Євро-Арктичної та Регіональної Ради у форматі Баренцового співробітництва.

У ході реалізації проекту в середовищі українських експертів зміцніло переконання в тому, що інституційний потенціал управління транскордонним співробітництвом в Баренцовому регіоні Північної Європи, його спрямованість на пріоритети «зеленої економіки», примноження людського капіталу та переорієнтацію на кластерний розвиток може служити прикладом для розвитку транскордонної співпраці Словаччини та України в регіоні Карпат. Це підтверджує багатопланова діяльність Баренцовой Євро-Арктичної та Баренцовой Регіональної Рад з розвитку співпраці прикордонних регіонів і територіальних громад, координації визначення пріоритетів та реалізації програм Баренцового співробітництва на міжнародному, міждержавному та міжрегіональному рівнях, синхронізації своєї діяльності в Арктичному регіоні з інституціями ЄС, провідними структурами міжнародної співпраці у Північній Європі, в Арктиці та на Балтиці.

Чому керівні та консультативні структури Баренцова регіону, засновані одночасно з Карпатським євро регіоном у 1993 р., ось уже майже чверть століття працюють ефективно і неперервно, цілеспрямовано долаючи транскордонні і міждержавні, економічні і світоглядні асиметрії, даючи достатньо успішні приклади компенсуючого ефекту транскордонного співробітництва? Це наслідок синергії державних і регіональних пріоритетів, яка забезпечується через дворівневу систему керівних органів (міждержавний та міжрегіональний рівні), що працюють на засадах ротації та консенсусу, практичне поєднання проявів глокалізації та функціональних завдань, яке забезпечує наявність професійної міжнародної організації та персоналу – міжнародного та норвезького секретаріату, гнучкої мережі робочих груп за пріоритетами діяльності. Системоутворюючу роль у роботі інституцій та реалізації програм відіграє усталене

фінансування адміністративної діяльності та наявність власних фінансових інструментів підтримки транскордонного та міжрегіонального співробітництва.

Експертами визначено контекст створення Баренцового Євро-Арктичного регіону, і його особливу функцію регіональної співпраці в Північному регіоні та реальній практиці.

Незалежно від членства в ЄС, регіон взаємопов'язаний з іншими регіональними ініціативами в ЄС, тому в цьому сенсі є важливим елементом політики сусідства ЄС. В нових міжнародних умовах в Північному регіоні співпраця не є визначальною в сенсі місцевих ідентичностей, проте відіграє значну роль на функціональному рівні. Порівняно з багатьма іншими, регіон Баренцового моря можна вважати особливо успішним в його заходах зі сприяння співпраці завдяки конкретним проектам. Щодо регіональної політики в Європі загалом, то субрегіональні зусилля в Північному регіоні можуть послужити загальним урюком для субрегіональних ініціатив деінде, також і для країн Вишеградської четвірки та України.

Досвід Баренцового співробітництва свідчить, що:

- довготривалі двосторонні проблеми слід формулювати як спільні виклики для менеджменту і сталого розвитку. Це розширює значущість парадигми, що держави іноді є занадто великими для вирішення маленьких проблем, або занадто малими для розв'язання великих проблем;
- практичні питання слід вирішувати не в площині ідеології, а радше в площині практичних результатів. Практичний і функціональний виміри транскордонної співпраці є важливими не лише як інструмент, але й як ціль;
- слід зберегти місцеві особливості. Регіони вписані в систему відносин, але вони існують також у власній правовій системі та формуються під впливом специфічних характеристик сусідніх регіонів та контактів, які створюються протягом століть;
- регіональна співпраця не має на меті змінювати пріоритети, проте змінювати ставлення до кордонів і прикордонних регіонів. Важливо наголосити на відмінності між національними пріоритетами і глобальними викликами. Глобалізація загрожує національним державам, а інтернаціоналізація зміцнює їх. Добрі сусідські відносини зміцнюють здатність національної держави до врядування.

Враховуючи зазначене вище, за результатами вивчення засад діяльності Баренцовой Євро-Арктичної Ради та Регіональної Ради для суб'єктів транскордонного співробітництва всіх рівнів управління було б доцільно сформулювати *найголовніші практичні рекомендації*. А саме:

1. Визнати, що північноєвропейський досвід політичної підтримки та координації транскордонного співробітництва *вартий широкого використання в Карпатському регіоні*.

2. При цьому мати на увазі, що запозичення зазначеного досвіду *не може бути механічним копіюванням, а лише імплементацією певних, найперше, інституційних засад ТКС з урахуванням всіх історичних, ментальних, економічних та політичних особливостей* Карпатського транскордонного регіону.

3. Розглянути можливість створення таких *спеціалізованих міжнародних регіональних організацій* (назви можуть уточнювати):

- *Карпатського Форуму співробітництва* – органу представників міністерств закордонних справ країн-учасниць – для *макрополітичної підтримки та управління транскордонним співробітництвом*.
- *Карпатського регіонального Форуму* – органу керівників прикордонних регіонів – для *систематичної і тісної співпраці прикордонних територій з вирішення спільних проблем*.
- *Міжнародного Карпатського секретаріату* – постійно діючого органу із представників країн-учасниць – для *організаційно-технічного забезпечення багатостороннього транскордонного співробітництва*.

4. Запропонувати таку геополітичну конфігурацію країн-учасниць зазначених інституцій: *Словаччина, Угорщина, Румунія, Польща, Чехія, Європейська Комісія, Україна*.

Критеріями цієї конфігурації визнати:

- географічну належність до Карпатського басейну;
- розміщення на новому Східному кордоні Європейського Союзу;
- історичну спорідненість та сучасну інтегрованість.

5. Для створення зазначених *спеціалізованих міжнародних регіональних організацій* ініціювати проведення *Карпатського саміту* керівників Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі, Чехії, Європейської Комісії, України з ухваленням відповідної *«Декларації»*.

Звичайно, запропоновані практичні рекомендації *можуть і будуть уточнюватися і конкретизуватися.*

Загалом же, врахування досвіду скандинавських партнерів дозволить:

а) уникнути паралелізму і дублювання в розбудові європейського транскордонного співробітництва;

б) якісно поліпшити транскордонне співробітництво в Карпатському регіоні, зокрема, більш раціонально та економно використовувати наявні ресурси (людські, фінансові, матеріальні, часові тощо).

Створення та активна діяльність запропонованих в практичних рекомендаціях спеціалізованих інституцій витворить додаткові можливості для подальшої *інтенсифікації міждержавних відносин* сусідніх країн, особливо в форматі Вишеградської четвірки, сприятиме реальному, а не тільки декларативному наближенню до цієї вельми важливої європейської регіональної структури України.

Свого часу, в 90-і роки минулого і на початку нинішнього століть на етапі вельми значних геополітичних переформатувань транскордонне співробітництво в ареалі Карпат, зокрема, Карпатський євро регіон, зіграли винятково позитивну роль в налагодженні відносин, зміцненні довіри та попередженні конфліктів між державами Центральної і Східної Європи. Сьогодні ці держави мали б повернути транскордонному співробітництву свій «борг», перейнятися існуючими в ньому трансформаційними проблемами та допомогти у їх вирішенні.

Використана література

- Aalto, P., Blakkisrud, H., and Smith, H. (eds) *The New Northern Dimension of the European Neighborhood*. (Brussels: Centre for European Policy Studies, 2008).
- Bailes, A. J. K., Herolf, G., and Sundelius, B. (eds) *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*. (Oxford: Oxford University Press, 2006).
- Biden, J. R., "Advancing Europe's Security", *Herald Tribune* (May 6, 2010).
- Brunstad, B. (et al.). *Big Oil Playground, Russian Bear Preserve or European Periphery? The Russian Barents Sea Region Towards 2015*. (Delft: Eburon Publishers, 2004).
- Buzan, B., Wver, O., and de Wilde, J. *Security. A New Framework for Analysis*. (London and New York: Lynne Rienner Publishers, 1998).
- Dragnes, K., "Delimitation around Greenland: Norwegian-Danish Agreement on Mid-Line principle", *Aftenposten* (February 20, 2006).
- Dragnes, K., "Major Agreement on Continental Shelf Reached", *Aftenposten* (September 21, 2006).
- Dwan, R. (ed) *Building Security in Europe's New Borderlands*. (London: East West Institute 1996).
- Ґейр Флікке Holm-Hansen, J., Aasland, A., and Dybtsyna, E., "Building Neighbourhood. Evaluation of the Barents Secretariat's grant programme", *Norwegian Institute for Urban and Regional Research* (2008:4).
- Karlsbakk, J. S., "More cash to Barents projects", *The Norwegian Barents Secretariat* (March 22, 2010), <http://www.barents.no/more-cash-to-barentsprojects.4762026-41098.html>.
- Katzenstein, P. J. *A World of Regions*. (Ithaca and London: Cornell University Press, 2005).
- "Limits of Norway's Arctic seabed agreed", *Barents Observer* (April 16, 2009), <http://www.barentsobserver.com/limits-of-norways-arctic-seabed-agreed.4580729-16149.html>.
- "Russia invites foreign specialists", *Barents observer* (May 5, 2010), <http://www.barentsobserver.com/russia-invites-foreign-specialists.4781177.html>.
- Slaughter, A. M. *A New World Order*. (Princeton and London: Princeton University Press, 2004).

Staalesen, A. (ed) Talking Barents. People, borders and regional cooperation. (Kirkenes: The Norwegian Barents Secretariat, 2010), <http://www.barents.no/barents-review-2010.137539.en.htm>.

“Summary of Remarks by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at the Twelfth Session of the Barents Euro-Arctic Council, Murmansk”, Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (October 15, 2009), http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/7B9F3FA142D4C805C32576510022113B.

“The Kirkenes Declaration”, Conference of Foreign Ministers on Co-operation in the Barents Euro-Arctic Region (January 11, 1993), <http://www.unep.org/dewa/giwa/areas/kirkenes.htm>.

“600 million EUR for Russia-EU projects”, Barents Observer (June 4, 2008), <http://www.barentsobserver.com/600-million-eur-for-russia-eu-projects.4488158-16149.htm>.

B. Brunstad (et al.) Big Oil Playground, Russian Bear Preserve or European Periphery? The Russian Barents Sea Region Towards 2015. (Delft: Eburon Publishers, 2004).

J. Holm-Hansen, A. Aasland and E. Dybtsyna, Building Neighbourhood. Evaluation of the Barents Secretariat’s grant programme, Norwegian Institute for Urban and Regional Research (2008:4), p. 26.

J. S. Karlsbakk, “More cash to Barents projects”, The Norwegian Barents Secretariat (March 22, 2010), <http://www.barents.no/more-cash-to-barents-projects.4762026-41098.html>.

J. Holm-Hansen, A. Aasland and E. Dybtsyna, “Building Neighbourhood. Evaluation of the Barents Secretariat’s grant programme”, Norwegian Institute for Urban and Regional Research (2008:4).

Survey data suggests mixed perceptions of what transfer implies.

J. Holm-Hansen, A. Aasland and E. Dybtsyna, “Building Neighbourhood. Evaluation of the Barents Secretariat’s grant programme”, Norwegian Institute for Urban and Regional Research (2008:4), p. 20.

ESPIRITU, Aileen Asheron. Moving forward: Strengthening cooperation in today’s Barents Region. In *Barents Studies*, 2015, Vol.1, p.7-11.

STOLTENBERG, Jens og Thorvald. Samtaler. Oslo: Aschehoug forlag, 2009.

Ex borea lux? Learning from the Finnish and Norwegian Experience of Cross-border Cooperation with Eastern Neighbours. Prague: ISD, 2012.

USTYCH, Serhii. Systems theory of borders and transborder processes. Saarbrücken: Scholars' Press, 2015, 492 P.; *Index of TBC* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.borderdialogues.eu/index>; *Projekt „Liczmy się z granicą* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.eurobalt.org.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=46&Itemid=92.

Optimization of transborder statistics. Collection of scientific papers. Editorial Board: Serhii Ustych, Jozef Olenski, Marek Chierpal-Wolan, Jan Cupper, Vasyl Symchera. Uzhgorod: ITC, 2014, 226 p.

RAFAELSEN, Rune Guerin. Our Commitments. In *Kirkenes*.2016, p.3.

European Outline Convention on Transfrontier Co-operation Between Territorial Communities or Authorities / - Strasbourg: Division des publications et des documents, 1980.

USTYCH S., ROVT A. An important unification of the Continent . Transfrontier cooperation in Europe / Ustych S., Rovt A. // *Človek a spoločnosť*. - Časopis SAV.- 2011. - Roč. 14. č.1 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.saske.sk/cas/zoznam-rocnikov/2011/1/5915/>.

УСТИЧ С.І. Сучасне транскордонне співробітництво як соціальне явище. / С.І. Устич // *Перспективи: соціально – політичний журнал*. – 2014. - №1(59). – С. 95-104.

ARTHUR W. B. *The Nature of Technology: What it is and How it Evolves* / Arthur W. B.- Boston: The Free Press and Penguin Books, 2009. – 297 p.

USTYCH S. The Indexation and Monitoring of the Modern Transborder Processes / Ustych S. // *Journal of Mathematics and System Science*. USA - 2013 - №3. - P. 592-596.

Heads J. *Kvalitativní výzkum* / Hendl J. - Praha: Portál, 2012. - 250 S.

www.barents.no

“The Kirkenes Declaration”, Conference of Foreign Ministers on Co-operation in the Barents Euro-Arctic Region (January 11, 1993),

<http://www.unep.org/dewa/giwa/areas/kirkenes.htm>

Укладено за <http://www.barentscooperation.org/en/About/Organisational-chart>

RAFAELSEN, Rune Gjertin. Our Commitments. In *Kirkenes*.2016, p.3.

ГОНЧАР М. Арктика: холодная война во льдах [Электронный ресурс] / М. Гончар // ZN.ua. – Режим доступа: [gazeta.zn.ua/ international/arktika-holodnaya-voyna-vo-ldah-.html](http://gazeta.zn.ua/international/arktika-holodnaya-voyna-vo-ldah-.html).

European Parliament resolution of 12 March 2014 on the EU strategy for the Arctic (2013/2595(RSP) [Электронный ресурс] // European Parliament, Strasbourg. – 2014. – Режим доступа: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2014-0236>.

Joint Communication to the European Parliament and the Council. Developing an EU Policy towards the Arctic Region: progress since 2008 and next steps [Электронный ресурс] // European Commission, Brussels. – 2012. – Режим доступа: http://eeas.europa.eu/arctic_region/docs/join_2012_19.pdf.

The inventory of activities in the framework of developing a European Union Arctic Policy [Электронный ресурс] // European Commission Joint Staff Working Document, Brussels. – 2012. – Режим доступа: http://eeas.europa.eu/arctic_region/docs/swd_2012_182.pdf

European Parliament resolution of 20 January 2011 on a sustainable EU policy for the High North (2009/2214(INI) [Электронный ресурс] // European Parliament, Strasbourg. – 2011. – Режим доступа: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0024+0+DOC+XML+V0//EN>

European Parliament resolution of 12 March 2014 on the EU strategy for the Arctic (2013/2595(RSP) [Электронный ресурс] // European Parliament, Strasbourg. – 2014. – Режим доступа: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2014-0236>.

KÄPYLÄ J. The Global Arctic: The Growing Arctic Interests of Russia, China, the United States and the European Union [Электронный ресурс] / J. Käpylä, H. Mikkola // The Finnish Institute of International Affairs, Helsinki. – 2013. – Режим доступа: www.fiaa.fi/en/publication/347/#.UnvNynCshcY

www.barentsinfo.org/Barents-region/cooperation/Rewiew-of-the-achievements-of-the-Barents-Corporation/In-Russika

Інститут транскордонного співробітництва, м. Ужгород (Україна). Оптимізація транскордонної статистики. Збірник наукових праць. – Ужгород – ПП Дімідов А. А., - 2014 р. – 228 с. – с. 19-20.

ЧЕКУШИН А. Баренцев евро-арктический регион, как инструмент мягкой силы на Северо-Западе России. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: 51eot.su/2016.01.-17.

СЕМУШИН Д. Это началось до украинско-российского кризиса. Баренцев регион и его апологеты в России. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.norge.ru/barentsregion_rus

2. ПРИКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НА НОРВЕЗЬКО-РОСІЙСЬКОМУ КОРДОНІ

(Атле Стаалесен, Барентс Обсервер, Кіркенес, Норвегія)

Відносини на 196 кілометровому норвезько-російському кордоні з були мирними протягом багатьох століть. Норвегія і Росія ніколи не вели війну один проти одного і транскордонні відносини могли розвиватися без тягаря минулих конфліктів. У той же час, обидві країни протягом більшої частини своєї сучасної історії були частиною різних політичних союзів з конфліктуючими світоглядами.

Море і морські відносини завжди складала ключову частину взаємин між Норвегією і Росією, оскільки обидві країни є основними прибережними державами Крайньої Півночі, і в якійсь мірі ситуація вздовж сухопутного кордону віддзеркалювала ситуацію на морі. Рибальство, морські взаємини і, в кінцевому рахунку, розвиток прибережної енергетики визначали більшість питань на порядку денному, як в радянські часи і в сучасних справах.

Незважаючи на те, що Норвегія не є членом Європейського Союзу, за останні десятиліття країна затвердила широкий спектр стандартів ЄС, в тому числі і у сфері управління кордонами. Проте, країна тільки частково інтегрована в ключові напрямки політики та інструментів ЄС стосовно транскордонного співробітництва. Саме тому Норвегії вдалося розробити декілька альтернативних підходів до співпраці зі східним сусідом.

ПРИКОРДОННЯ

Розташований в одному з найменш населених районів Європи, норвезько-російське прикордоння як і раніше є одним з найбільш густонаселених районів всієї приполярної Арктики. Із загальної чисельності населення близько 50 000 живуть в безпосередній близькості від кордону, близько 10 000 чоловік в норвезькому місті Сер-Вернигора і близько 40 000 на російському населеному пункті Печенга. Ці місцеві групи населення, які живуть менш ніж в 50 км один від одного, є центральними в норвезько-

російському прикордонному співробітництві. Місто Мурманськ з його близько 300 000 жителів розташоване приблизно в 200 км від кордону.

Найбільша частина норвезько-російського кордону збігається з природними межами – 153 з 196 кілометрів проходять по річках і озерах, і тільки 43 по суші. Кордон становить близько восьми відсотків від міжнародної кордону Норвегії. Існує один прикордонний контрольно-пропускний пункт для переходу, Storskog-Borisgleb, який в даний час відкритий щодня з 7 ранку до 9 вечора за норвезьким часом.

Муніципалітет Сер-Вернигора завжди мав багатонаціональне і полікультурне населення норвежців, саамі, фінів і росіян. Сьогодні переважна частка населення визначає себе як норвежці, в той час як росіяни становлять близько п'яти відсотків місцевого населення. Кордон між Росією і Норвегією, можна назвати природним кордоном з урахуванням етнічної приналежності, культури і мови. З двох боків кордону, населення переважно норвежці і росіяни відповідно. Однак, це не завжди було так. Коли межа була окреслена в 1826 році відбулася демаркація кордону, це відокремило один народ - корінний народ саами, які згодом повинні були вирішити, на якій стороні кордону жити і яке громадянство обрати.³⁶

Існує значний транскордонний розрив щодо соціально-економічних показників, з орієнтовною різницею в сім разів щодо ВРП³⁷ на душу населення. На норвезькій стороні кордону, становище в сфері зайнятості є позитивним з рівнем безробіття близько трьох відсотків. З російського боку, безробіття становить близько дев'яти відсотків (2011).³⁸

Існують великі промислові компанії, що працюють по обидва боки кордону. З норвезької сторони Sydvaranger, компанія по видобутку заліза, є основним роботодавцем разом з більш дрібними сервісними компаніями, місцевими органами влади та постачальниками медичних послуг. З російського боку, Кольський ГМК, дочірня компанія нікелевидобувної та обробної корпорації «Норільський нікель», є домінуючим постачальником робочих місць зайнятості.

---

³⁶ The Sami people is an indigenous group living primarily in the Arctic parts of the Nordic countries and the Russian Kola Peninsula. The Sami population totals an estimated 70000 of which the biggest part live in Norway and about 2000 in Russia.

³⁷ The average monthly salary in Murmansk Oblast totals about €800, while it in Norway amounts to about €5000, ref figures from murmansktat.gks.ru and ssb.no

³⁸ Тамже

Норвегія і Росія мають значну військову присутність в прикордонні. З норвезької сторони базується гарнізон Сер-Вернигор, в той час як на російській стороні, в районі Печенга розташовані 200-та мотострілецька бригада і база піхоти ВМС «Супутник».

ПРАВОВІ ОСНОВИ

а. Двосторонні взаємини

Норвезька політика щодо Росії, в тому числі і транскордонні відносини, в значній мірі є складовою частиною політики країни на Крайній Півночі.³⁹ Норвегія і Росія мають більше 196 км спільного сухопутного кордону, вони також спільно володіють великими арктичними водами в Баренцевому морі.

Норвезькі відносини з Росією регулюються низкою двосторонніх і багатосторонніх угод, а також національними законами і політикою. Крім того, норвезькі регіони, і в першу чергу три північні області Нордланд, Тромс і Фіннмарк, мають свої власні регіональні угоди про співпрацю та стратегії відносин з Росією.

Кіркенесьська Декларація,⁴⁰ підписана Норвегією, Росією, Фінляндією та Швецією, а також ще кількома країнами в 1993 році, ознаменувала створення Баренцевого Євро-Арктичного співробітництва, а також початок нової ери в регіонального ТКС. Друга Кіркенесьська Декларація, яка повинна відобразити багато змін в регіоні, знаходиться в стадії розробки.

Норвегія також бере участь в ініціативах і політиці ЄС, які сфокусовані на транскордонному співробітництві, включаючи Північний Вимір і займається такими ключовими програмами регіонального розвитку і транскордонного співробітництва, як Інтеррег і ЄІСП. Норвезький секретаріат ЄІСП Коларктік працює в Вадсьо в якості регіонального підрозділу заснованого Rovaniemi офісу Lapinliitto.

---

³⁹ E.g. white paper on The High North from 2011, див: <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/documents/propositions-and-reports/reports-to-the-storting/2011-2012/meld-st-7-20112012-2.html?id=697736>

⁴⁰ Див: http://www.barentsinfo.fi/beac/docs/459_doc_KirkenesDeclaration.pdf

в. Прикордонні договори

Договір 1826 року окреслив норвезько-російський сухопутний кордон, а також регулював прикордонні відносини. Сучасне управління сухопутним норвезько-російським кордоном ведеться на основі Прикордонної угоди 1949 року, а також набору правил руху і рибальства в місцевих водних шляхах. У 1959 році Норвегія прийняла свій закон про державний кордон, законодавчий документ, заснований на угоді 1949 року. Дві країн беруть на себе зобов'язання кожні 25 років робити підтвердження річкового кордону, відповідно до змін водних глибин. Кордон між двома країнами в Баренцевому морі було окреслено і затверджено тільки в 2011 році.

У 2001 році Норвегія була повністю включена в Шенгенську угоду, а відповідно ввела нові правила, уздовж того, що стало самим північним Шенгенським кордоном. Це викликало необхідність в переглянути норвезький закон про кордон, документ, який в 2012 році все ще перебував в стадії розробки.

с. Багатосторонні відносини

Норвегія займається багатостороннім регіональним співробітництвом з Росією в рамках ряду міжнародних структур, у тому числі Ради держав Балтійського моря, Арктичної ради, Північного виміру і частково Північної Ради. Однак, саме структури Баренцевого співробітництва протягом останніх двох десятиліть грали найважливішу роль в регіональному та прикордонному співробітництві Норвегії з сусідньою Росією.

Заснована в 1993 році Баренцева Євро-Арктична співпраця запровадила нову арену для відносин після холодної війни в сфері багатьох інтересів національної безпеки, мілітаризації, а також соціально-економічних і культурних відмінностей. Баренцове співробітництво включає в себе чотири країни: Норвегію, Росію, Фінляндію та Швецію, і робить основний акцент на такі «мало-чутливі» питання, як відносини між людьми, економіка, навколишнє середовище, охорона здоров'я і інфраструктура.

На політичному рівні були створені дві основні структури співпраці - Баренцева Євро-Арктична рада, в яку входять міністри закордонних справ країн; і Баренцева регіональна рада, яка включає в себе регіональних керівників та посадові особи. Крім того, були сформовані кілька робочих груп в рамках різних спеціалізованих сфер, в тому числі охорони здоров'я, економічного співробітництва, охорони навколишнього середовища, транспорту, порятунку, культури, молоді, корінних народів і інших. Дві ради

стали платформою для політичних контактів і взаємодії між офіційними представниками Норвегії, Росії, Фінляндії та Швеції, а також їх відповідних північних регіонів. Сьогодні Баренцев регіон включає в себе чотири країни і 13 областей, з яких п'ять розташовані уздовж кордону Шенгенської зони.

Частиною створення Баренцевого співробітництва стало відкриття Баренцевого секретаріату, органу, який спочатку мав підтримувати тільки перший період головування в Баренцевій Раді. Секретаріат незабаром перетворився в постійний норвезький орган, через який норвезька влада спрямовувала грантові гроші на проекти і пропагувала двосторонні регіональні відносини з Росією. Пізніше він був перейменований в Норвезький Баренцев Секретаріат, і сьогодні формально належить трьом північним норвезьким округам. Між тим, Міжнародний Баренцев Секретаріат був створений в 2008 році.

Регіональний вимір Баренцева співробітництва був унікальним, коли був створений в 1993 році. Навряд чи коли-небудь раніше російські регіони до такого ступеню були залучені до інституціонального політичного співробітництва з іноземними партнерами. Ця частина Баренцева співробітництва залишається унікальною і сьогодні. Однак унікальність була трохи втрачена оскільки регіональні лідери і посадовці, особливо з російської сторони, децю втратили зацікавленість у структурі.

СТАТИСТКА

У 2008 році 104 584 осіб перетнули кордон. У 2010 році їх число збільшилося до 140 855 і далі до більш ніж 190 000 в 2011 р. В 2014 році кількість порушників кордону, за прогнозами, виросте до 400 000.⁴¹ Левова частка, близько 80 відсотків прикордонних мандрівників є громадянами Росії. Швидке збільшення можна пояснити полегшенням візових правил, а також ослабленням російських митних правил стосовно приватних торгових товарів.

Кількість порушень кордону є низькою, так само як і кількість випадків незаконної міграції. У 2011 році в цілому було 12 випадків спроб перетину кордону. Основною причиною такої ситуації є віддаленість кордону, а також системи безпеки, які діяли на

---

⁴¹ Див: Staalesen, Atle (ed.) *Barents Borders. Delimitation and internationalization*. Kirkenes, 2012

російській стороні, що дозволяють російським органам безпеки, щоб зупиняти мігрантів, перш ніж вони увійдуть в прикордонній зоні, яка простягається на 25 км від кордону.

ВІЗОВІ ПРОЦЕДУРИ

У 2010 році росіянам було видано в цілому 16 614 віз в Генеральному консульстві Норвегії в Мурманську. У 2011 році число перевищило 20 000. Консульство Норвегії в Москві видало ще 30000 віз. Близько 30 відсотків віз – це були візи багаторазового в'їзду.

Норвезько-російська візова Угода, яка вступила в силу в грудні 2008 року, практично збігається з угодою ЄС-Росія від 2007 року Норвегія продовжує вимагати запрошення для росіян, які збираються поїхати в Норвегію, і лівова частка виданих віз є візи на одноразовий в'їзд.

У 2009 році Норвегія почала видавати так звані поморські візи населенню Мурманської і Архангельської областей. Цей спрощений порядок видачі віз, який був введений в односторонньому порядку, дозволяє людям отримати багаторічні візи без запрошень. Візи можуть бути дійсні протягом терміну до п'яти років. Вони вимагають особистої присутності при видачі. У Генеральному консульстві Норвегії в Мурманську, 58 відсотків віз, виданих в 2011 році, були поморські візи. Незалежно від кількості попередніх візитів в Норвегію, претенденти на поморські візи все одно змушені відвідувати Норвегію на один день перебування зі звичайною візою, після чого вони можуть отримати багаторазову візу. Вартість поморської візи становить € 35. Для норвежців, що йдуть в Росію за одноразовою візою, ціна теж складає € 35. Проте, ціна, яку норвежці мають сплатити за російську багаторічну візу є значно вищою, до € 450.

ПРИКЛАДИ НАЙКРАЩОЇ ПРАКТИКИ

Проектна співпраця

Норвегія сьогодні продовжує надавати істотну підтримку Баренцовому співробітництву і надає фінансування для транскордонної діяльності. За майже 20 років регіонального співробітництва, Норвегія витратила близько 630 мільйонів € в рамках

Баренцевого співробітництва, основна частка яких витрачена на охорону навколишнього середовища та ядерну безпеку.

З 630 мільйонів € витрачених на регіональне співробітництво, в цілому близько 63 млн € було витрачено на спеціальну схему грантів для регіональних норвезько-російських транскордонних проектів. Надані МЗС та під керівництвом Норвезького Баренцевого секретаріату, проектні гроші з 1993 року допомогли понад 3500 норвезько-російським ініціативам втілитися в життя. Гранти по проектам, в основному малого та середнього розміру, мають широку сферу застосування. З 171 проекту, які отримали підтримку в 2010 році, в цілому 63 були в галузі культури, 63 - в галузі компетенції, 15 стосувалися корінних народів, 19 - розвитку бізнесу, і 11 - навколишнього середовища. Крім того, спеціальні програми пропонують фінансування стосовно молоді (молодіжна програма), охорони здоров'я (Фонд охорони здоров'я), спорту (програма спорту), засоби масової інформації (Програма журналістики) та професійного мистецтва і культури (БаренцКульт).⁴²

Всі проекти, які підтримує Секретаріат, мають і норвезьких, і російських партнерів. Проте, саме норвезький партнер є офіційним заявником, через якого направляється грант. Близько 50 відсотків всіх проектів мають провідного партнера, який базується в регіоні Фіннмарк, в прикордонному регіоні з Росією. Грантові гроші географічно обмежені і надаються тільки для заявників з трьох північних районів Норвегії і п'яти регіонів Росії, що входять до Баренцевого регіону. Велика кількість заявників отримують схвалення своїх проектних заявок, в 2010 їх кількість становила цілих 70 відсотків. Розвиток громадянського суспільства та зміцнення демократії є яскраво вираженими принципами в управлінні грантами. Суттєвий наголос робиться на проекти, які включають в себе зустрічі між людьми і спільні заходи корисні для обох сторін. Проекти з надання допомоги не можуть претендувати на підтримку.

Заходи

Розширення прикордонних контактів в регіоні підготувало ґрунт для організації широкого спектра транскордонних заходів, таких як фестивалі, виставки, конференція,

---

⁴² Див: <http://www.barents.no/prosjektkataloger.139568.no.html>

концерти та багато інших. Серед ключових подій - Баренцевий Spektakel в Кіркенесі, щорічний зимовий фестиваль культури. Він зосереджений на суміші транскордонного сучасного мистецтва, музики і політичних дискусій і презентацій.

Прикордонне місто Кіркенес протягом багатьох років було місцем проведення ряду політичних зустрічей. Міністр закордонних справ Норвегії Йонас Гар Стьоре є частим гостем в місті. Ці візити додають політичного престижу цій області. У 2008 році і Стьоре, і його російський колега Сергій Лавров провели два дні разом в прикордонних районах, перший день – в Кіркенесі, а другий – в Печензі і Мурманську.

Управління кордонами

Норвегія оперативно інтегрувалася в Шенгенську зону з 2001 року. Вона також стала асоційованим учасником співпраці Frontex, коли її було створено в 2005 році. Проте Норвегія, як і раніше охороняє свої кордони трохи інакше, ніж інших країни-члени.

Забезпечення суверенітету на норвезькому кордоні з Росією є сьогодні об'єктом дії трьох агентств. Районна поліція Східного Фінмарку несе відповідальність за переслідування, штрафи і працю з нелегальними мігрантами, шукачами притулку і порушеннями кордону. Тим часом, прикордонний комісаріат є дипломатичним відомством, яке визначає місцеву політику.⁴³ Він організовує контакти і зустрічі зі своїм російським колегою, укладає угоди та правила і визначає значну частину дипломатичного процесу. Нарешті, Прикордонний гарнізон Сер-Вернигора (GSV) відповідає за військовий прикордонне патрулювання за допомогою призовних солдатів-прикордонників. Гарнізон має прикордонні сторожові станції вздовж кордону. Командир GSV також є заступником прикордонного комісара. З 2015 року дві нові прикордонні станції будуть кожен укомплектована 92 солдатами-прикордонниками і 20 старших офіцерів.

Отже, на відміну від інших зовнішніх шенгенських кордонів, норвезький кордон з Росією охороняється солдатами армії, а не професійними охоронцями, підпорядкованими Міністерству юстиції. Норвегія наполягає на збереженні цієї системи,

---

⁴³ Див: <https://www.politi.no/grensekommissariatet>

стверджуючи, що зміни можуть негативно вплинути на добре розвинені відносини між прикордонними уповноваженими.

Російська сторона кордону охороняється професійними солдатами з прикордонної служби, юридичної особи, що підпорядкована Федеральній службі безпеки (ФСБ). Штаб-квартира служби розташована саме через кордон, в місті Нікель.

Представники норвезьких і російських прикордонних служб зустрічаються 50-60 разів на рік. Командири з обох сторін зустрічаються приблизно 15 раз на рік, в той час як відповідні фахівці зустрічаються набагато частіше. Відбуваються також регулярні зустрічі, в тому числі представників фінської прикордонної охорони. Спільні навчання між норвезькими та російськими прикордонними службами проводяться на регулярній основі з 2004 року.⁴⁴

Норвезькі та російські прикордонні служби організовують декілька спільних побічних заходів, спрямованих на зміцнення зв'язків між ними, в тому числі щорічна Баренцова лижна гонка, яка перетинає кордон трьох країн, і щорічний футбольний матч між призовниками та прикордонниками. Прикордонні комісари і офіцери з обох сторін кордону приводять свої сім'ї на ці заходи.

Прикордонні установи

Кіркенес, адміністративний центр Сер-Вернигора, має цілий ряд організацій, які по-різному беруть участь у транскордонному співробітництві. Норвезький Баренцовий Секретаріат здійснює транскордонне фінансування проектів, яке пропонується для заявників в регіоні і проводить добре розвинену інформаційну роботу. Міжнародний Баренцовий Секретаріат підтримує органи Баренцового співробітництва. Місцеве Генеральне консульство Росії відстежує виконання російських інтересів і видає візи. Прикордонний комісаріат і військовий гарнізон GSV стежать за прикордонними військовими відносинами. Також широкий ряд інших місцевих установ встановили тісні прикордонні відносини, серед них лікарні Кіркенес, бібліотека, школи, культурні організації та інші.

---

⁴⁴ Див: Pettersen, Trude. "Military Cooperation in the High North" in *Barents Borders. Delimitation and internationalization*. Kirkenes 2012

Прикордонна область також має більш розвинену прикордонні медіа-індустрію. Місцеві газети Сор-Вернигора Авіс і Finnmarken щоденно публікують розповіді на місцевому ТКС, а VarentsObserver.com надає всебічні звіти про події в регіоні.

У прикордонні не має значних наукових установ, хоча на норвезькій стороні кордону, Баренцовий інститут, який був створений в 2005 році, в даний час діє в якості філії при Університету у Тромсі, а Університетський коледж Фіннмарк розвиває прикордонні навчальні програми.

Деякі з установ, згаданих вище, і в першу чергу Баренцеві секретаріати, отримують фінансову підтримку з Осло і можуть розглядатися в якості децентралізованих норвезьких інструментів зовнішньої політики. Російська сторона кордону не має будь-яких установ вищої освіти, ні будь-яких серйозних ЗМІ і громадської інформації компанії. Район Печенга проте має усталені інститути, такі як Прикордонна служба та митниці, а також потужна гірничодобувна і металургійна промисловість.

Муніципальна співпраця

Низка північних норвезьких муніципалітетів мають міжмуніципальні угоди з російськими містами. Проте протягом багатьох років цей вид співпраці на місцевому рівні стає все більш складним, оскільки політичні та адміністративні процеси прийняття рішень з російської сторони стали більш централізованими, залишаючи менше можливостей для місцевого маневрування.

За підтримки Міністерства закордонних справ Норвегії, місто Сор-Вернигора в 2006 і 2007 роках почало працювати на створення місцевої прикордонної індустріально-економічної зони з сусідньою Печенгою, так званої «Поморської зони». Зона включатиме в себе спеціальні правила для перетинання кордонів місцевими, і була оголошена способом полегшити спільні норвезькі і російські ініціативи щодо нафти в стратегічно важливих прибережних районах. Поморська зона не матеріалізувалася, як і планувалося чиновниками Міністерства закордонних справ. Проте, ця ідея викликала дискусію і стала сходинкою в процесі, який повинен був розвиватися далі. У 2008 році, Сор-Вернигора підписав угоду про співпрацю міст-побратимів з російським муніципалітетом і в 2012 рік угода про місцевий прикордонний рух вступила в силу.

Висновки

Норвегія і Росія мають досить асиметричне населення у відповідних сусідніх прикордонних регіонах. Проте, обидві країни має добре розвинені місцеві населені пункти в безпосередній близькості від кордону, і вони становлять собою важливу основу для транскордонної діяльності в цій галузі.

Баренцеве море і його багаті природні ресурси відіграють ключову роль в норвезько-російських двосторонніх відносинах. Певною мірою важливе стратегічне значення морських і військово-морських справ знаходить своє відображення і в стосунках через сухопутний кордон.

Відносини між органами управління кордонами двох країн засновані на наборі добре розроблених законодавчих актів, положень та процедур. Прикордонні органи влади перебувають у постійному контакті, а також беруть участь в різних спільних заходах поза службою, а також у навчанні.

Створення Баренцева співробітництва в 1993 році відкрило нову еру в прикордонному співробітництві між регіональними і національними органами влади в Норвегії, Росії, Фінляндії та Швеції. Баренцове співробітництво також незабаром стало майданчиком для широкого кола транскордонної діяльності між державними установами, засобами масової інформації, неурядовими організаціями та іншими зацікавленими неурядовими організаціями в регіоні. З норвезької сторони, низка ініціатив, проектів і заходів Крайньої Півночі сьогодні розгортаються в рамках Баренцева співробітництва.

Схема малих грантів у веденні Норвезького Баренцевого секретаріату вже на протязі майже двадцять років успішно підтримує ініціативи спілкування між народами через норвезько-російський кордон.

Місцеві люди, організації та органи влади на норвезькій стороні кордону відіграють сьогодні важливу роль у розвитку прикордонного співробітництва з сусідньою Росією. У той же час, політична і фінансова підтримка з боку норвезьких національних органів влади залишається ключовою для полегшення втілення місцевих транскордонних ініціатив.

3. ІСТОРИЧНІ, ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ У СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ

(Станіслав Конечний, Центр соціальних і психологічних наук
Словацької академії наук, Інститут суспільних наук, Кошице)

Вступна частина

Під поняттям транскордонна співпраці, задля наших актуальних потреб, будемо розуміти сукупність заходів, спрямованих на зміцнення та підтримку добросусідських відносин жителів, організацій та установ з обох сторін спільного кордону або спільних кордонів, не лише у їхніх безпосередній близькості, а й на внутрішніх територіях. Головною метою такої співпраці є надати можливість жителям покращити своє життя таким чином, щоб, крім цілей держави забезпечувати соціально-економічний розвиток територій, було можливо самостійно розвивати діяльність у цьому напрямку, разом з партнерами із прилеглих територій сусідніх країн протягом взаємного дотримання внутрішніх правових умов, а також закордонно-політичної орієнтації відповідних держав. Наведена транскордонна співпраця прямо пов'язана з процесом європейської інтеграції, зумовленої постійно здійснюваною глобалізацією політичного, соціального, економічного та культурного життя у світі, та намаганням перенести її до комплексу всебічних інтеграційних тенденцій, незважаючи на зростання євроскептицизму, популізму, а також екстремізму за останні роки.

Розвиток транскордонної співпраці, метою якої є вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем на регіональному та місцевому рівнях, як засобу для досягнення міцнішої єдності та підтримки співпраці між європейськими країнами, що перебуває у повній відповідності до закордонної політики Словацької республіки фактично від її заснування. За допомогою розвитку заходів у рамках транскордонної співпраці виконувалися цілі Ради Європи та Європейського союзу, спрямовані на тісну співпрацю між країнами в різних областях та на різних рівнях. Для Словаччини, особливо беручи до уваги її виробничий потенціал, її реструктуризацію, нижчу купівельну спроможність та малий ринок, транскордонна співпраця дуже важлива.

З іншого боку, транскордонні економічні відносини представляють собою значну систему процесів, здійснення яких вимагало зусиль та рішучість у прийнятті великої кількості адміністративних, технічних, економічних та соціальних подій, а також заходів у культурній сфері, які регулювали та підтримували взаємні відносини між різними суб'єктами громадського та приватного характеру по обидві сторони кордону, а саме згідно з укладеними угодами та договорами. Тому поняття транскордонної співпраці можна визначити як форму міжнародної співпраці між країнами та регіонами вздовж їхніх кордонів в інтересах двохсторонніх позитивних результатів або досягнення спільних цілей.⁴⁵ Звідси випливає, що головною проблемою розвитку співпраці цього типу є саме подолання традиційних підходів до міждержавних відносин, що ґрунтуються на принципі народного та державного суверенітету.⁴⁶ Саме тому цілком зрозуміло, що виникнення та розвиток співпраці прикордонних регіонів сусідніх держав принесли потребу певної переоцінки функцій кордонів, яку розпочали вирішувати на теоретичному рівні, але це поступово стає питанням практики.

Формування та розвиток транскордонної співпраці європейських країн були з самого початку під патронатом Ради Європи, що забезпечило її створення та підтримку у всіх європейських країнах, незалежно від стану та ступеня їхньої участі в інтеграційних структурах. Міжнародною правовою основою цих заходів Ради Європи стала Європейська рамкова конвенція про транскордонну співпрацю.⁴⁷ У статті 2 Конвенції наводиться їхнє визначення „*будь-які спільні дії, що спрямовані на зміцнення та підтримку сусідських відносин між територіальними одиницями та органами, що*

---

⁴⁵ GERFERT, Sonya. *Cross-Border Cooperation : Transforming Borders*. Enschede: University of Twente, 2009, с. 10 . Доступне на інтернеті: <https://www.google.sk/webhp?hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwjDvo-Yj9LNAhUOsBQKHZalCjEQPAgD#hl=sk&q=Gerfert+2009> .

⁴⁶ Див напр. DAHOU, Karim. *Towards a Euro-African dialogue on cross-border cooperation*. Paris: Sahel and West Africa Club Secretariat (OECD), 2004, 53 с.

⁴⁷ *Еурóпскý рáмcový доhovор о сezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi* бол подпísанý в Мадриде 21. мáя 1980. SR к нему пристúпила узнесенím NR SR 26. октóбра 1999. Президент R. Schuster договор ратификовав 10. јануáра 2000 с тým, же jeho наплňovanie подlieha medzištátnym зmluvám. Публикованý бол под ч. 78/2000 Z. z. 15. марта 2000, платнось в SR надобудол 1. мáя 2000. В ten istý деñ бол зverejnený под ч. 79/2001 Z. z. с платносьоу од 2. мáя 2000 *Doplňkový protokol k Európskemu рáмcovému договору о сezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi* uzavretý в Штрасбургу 9. novembra 1995, которý, окрем инéго, уможуе tiež зísкаť правну субъективиту оргáном сezhraničnej spolupráце. *Protokol č. 2 k Európskemu рáмcovému договору о сezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi*, которý бол догoднутý в Штрасбургу 5. мáя 1998 а бол публикованý под ч. 116/2001 Z. z. з 30. марта 2001 с платносьоу на Slovensku од 1. februára 2001, dovoľuje realizovať сezhraničnú spoluprácu, а то в plnom rozsahu, ај medzi regiónmi, котóre navzájom несusedia, teda tzv. interteritoriálnu spoluprácu.

підпорядковуються юрисдикції двох або більше сторін угоди та укладення будь-якого договору або угоди, спрямованої на досягнення цієї мети.”⁴⁸

Підтримка транскордонних відносин та співпраці між прикордонними регіонами з боку європейських структур зовсім не випадкова. Процеси інтеграційного характеру особливо важливі для стабільного політичного та економічного розвитку всіх країн та важливим фактором стабілізації внутрішньої та закордонної політики європейських країн. Транскордонна співпраця органів, установ та організацій на рівні регіонів сусідніх країн також істотно зміцнює політичні та економічні зв'язки між ними та інтеграційні тенденції в Європі загалом. Звичайно, це допомагає здійсненню спільних проектів, спрямованих на вирішення глобальних проблем та усунення напруження на кордонах європейських країн.⁴⁹

Відповідно до декількох конститутивно-структурних знаків у загальному розрізняємо два типи транскордонної співпраці. Перший з них здійснюється у стабільних та постійно діючих установчих рамках, які функціонують з власною адміністративою, технічними та фінансовими джерелами, а також з власною системою прийняття рішень, за допомогою чого створюється певну специфічна ідентичність таким чином співпрацюючих регіонів. Прикладом у цьому відношенні може бути *Карпатський єврорегіон*. Звісно, постійні структури формуються і в межах другого типу транскордонної співпраці, проте, як правило, не мають окрему ідентичність часто ані адміністративні та управлінські структури. У цьому випадку йдеться про тзв. працюючі співтовариства, які, хоча й можуть засновувати певні об'єднання, здебільше, не мають правової суб'єктивності.⁵⁰

Метою співпраці сусідніх органів, установ, державних організацій та приватних суб'єктів в обох випадках є збалансування структурних недоліків, які знаходяться на різних ланках в їхніх області внаслідок близькості міждержавних кордонів.⁵¹ Дальша

---

⁴⁸ *Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými celkami alebo orgánmi*, с. 1. Доступне на інтернеті: <http://www.epi.sk/zz/2001-78>.

⁴⁹ KOSOV, Yuri - VOVENDA, Alexei. The traditions of Russian and European perception of the state frontier in the conditions of transborder regional cooperation. In *The Baltic Region scientific journal*, 2012 рік, ном. 1, с. 6.

⁵⁰ Див. GABBE, Jens. The Euroregion as a place for transfrontier cooperation implementation. In *Quarterly of International Sociology Cooperation and Euroregions*, 2004 рік, 3-4, с. 30-52.

⁵¹ Детально див. DE SOUSA, Luis. Understanding European Cross-border Cooperation : A Framework for Analysis. In *Journal of European Integration*, 2012, с. 1-19. Доступні на інтернеті: http://www.ics.ul.pt/rdonweb-docs/ics_lsousa_understanding_ari.pdf.

співпраця тут спрямована на підтримку сталого розвитку по обидва боки кордону, на зменшення відмінностей в рівнях життя, на рішення проблем та використання можливостей для співпраці в рамках Європейського Союзу. Європейська комісія від 2007 року намагається орієнтувати транскордонну співпрацю на підтримку економічного та соціального розвитку прикордонних регіонів, на вирішення спільних завдань в окремих областях, таких як навколишнє середовище, запобігання та боротьба проти організованої злочинності, забезпечення ефективних та безпечних кордонів, а також на підтримку транскордонних заходів населення.

З іншого боку, європейські органи у повній мірі усвідомлюють та поважають те, що транскордонна співпраця, незважаючи на свою наявну різнобічну зручність, досить складне явище, яке, хоч і виникло як наслідок природніх процесів, під впливом об'єктивних факторів, а також сприятливих обставин, проте природній характер мають і певні перешкоди та бар'єри, які прямо або непрямо пов'язані з цим явищем. З цієї точки зору цілком зрозуміло, що транскордонні відносини та взаємна співпраця виникають та розвиваються швидше та успішніше між прикордонними областями, які відносно близько розташовані, а також у зв'язку з іншими не лише географічними, прагматичними чи утилітарними міркуваннями. У зв'язку з цим, істотне полегшення та спрощення процесів створення, а також поглиблення прикордонної співпраці прикордонних регіонів приносять перетинання їхніх певних інтересів, спільні історичні умови, взаємозалежність регіонів від сировинних, енергетичних, екологічних та економічних причин.⁵² Регіони Східної Словаччини та Закарпатської області України відповідають у переважній більшості з цих критеріїв, крім того, мають відповідний досвід в застосуванні транскордонної співпраці ще з часів сімдесятих та передусім вісімдесятих років минулого століття, хоча вона лише поступово позбувалася ідеологічних обмежень та формальних аспектів.⁵³ 7

---

⁵² Ibidem.

⁵³ DANILÁK, Michal. *Styky východného Slovenska a Zakarpatska v rokoch 1945-1990*. In DORUĽA, Ján (ed.). *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*- Bratislasva: Slavistický kabinet SAV, 2000, с. 119-131.

Історичні атрибути регіону Східної Словаччини

Територія сучасної Східної Словаччини, а також територія Закарпатської області України, протягом 11-го століття стали частиною Королівства Угорщини. Саме тоді була закладена основа їхньої спільної долі в історії на майже тисячу років, яка зумовила контакти та зв'язки населення на формальному та міжособистісному рівнях. Після поразки Мохнача у 1526 році розпочався процес формування багатонаціональної монархії під владою сильної династії Габсбургів, але ані турецька окупація великої частини країни, ані владні амбіції та повстання трансільванської та угорської шляхти на тривалий час не вирвали ні східнославацькі, ні південнокарпатські території з меж історичної Угорщини.⁵⁴ Їхнє перебування в угорській частині держави продовжувалося і після революції 1848 - 1849 років та виникнення *Австро-Угорщини* (1867 р.), але нова форма співіснування регіонів утворилася аж після її розпаду. Саме тоді на основі ініціативи русинських обласних об'єднань в США та за згодою місцевого політичного представництва і територія південнокарпатських русинів була у межах Сен-Жерменського мирного договору, підписаного 10-го вересня, 1919 року, з обіцянкою автономізації, була приєднана до Чехословацької держави.⁵⁵

Хоча у листопаді 1938 року за рішенням Віденського арбітражу південна частина Підкарпатської Русі, а також і східнославацькі райони Молдава, Кошіце - місто, Кошіце – сільські території, Кральовський Хлмец, Рожнява, Вельке Капушани та Торналя приєднані до Угорщини, проте спільні долі цих регіонів, у кінцевому підсумку, завершилися аж у другій половині березня 1939 року декларацією Словацької держави, а також Карпатської України з її дальшою угорською окупацією.

У квітні 1939 року до Угорщини, відповідно до договору, приєднали райони Собранце та частину району Сніна, решта районів східнославацького регіону, яку зачленили до Шарішсько-земплінської жупи, центром якої став Пряшів, та до Татранської жупи, центром якої став Ружомберок, стала частиною першої Словацької республіки. Проте звільнення окупованої Підкарпатської Русі та Східної Словаччини повторне

---

⁵⁴ Podrobne pozri DUBNICKÝ, Ján et al. *Dejiny Slovenska I : Od najstarších čias do roku 1848*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, с. 119 н.е.

⁵⁵ ŠVORC, Peter. Začlenenie Podkarpatskej Rusi do ČSR (1918-1920). In GONĚC, Vladimír (ed.). *Česko-slovenská historická ročenka 1997*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, с. 39-59.

поєднання регіонів у межах спільної держави вже не принесло, тому що у наслідку угоди між СРСР та Чехословаччиною (29-го червня, 1945 р.) Підкарпатська Русь стала частиною Радянського союзу. Східні райони Словаччини знову зачленили до Чехословацької республіки аж до створення Словацької республіки 1-го січня, 1993 року. На даний момент ця територія, хоча й з деякими територіальними коректурами, складається з Кошицького та Пряшівського країв.

Загальна характеристика Східної Словаччини, як традиційно значно слаборозвиненої та маргінальної області Угорщини, пізніше Чехословаччини, а врешті-решт і Словаччини, все ще має певне реальне зумовлення, але лише щодо періоду новітньої історії. Археологічні знахідки підтверджують постійне доісторичне заселення регіону. Історичні пам'ятки, могутні замки та укріплені королівські міста доводять, що, особливо у середні віки, йшлося про економічно розвинений, суспільно визначний, культурно розвинений та політично важливий регіон. Його позитивний розвиток був зумовлений вигідним розташуванням поблизу та той час важливих церковних центрів (Егер, Естергом, Краків, Перемишль, Львів, Мукачево, Ужгород). Через Східну Словаччину проходили також важливі торговельні шляхи, що поєднували Балтійське та Адріатичне море, водночас Краків, Будапешт та Цариград. У цій області простягалися рівнини, передгір'я та гірські території, а також місця, де тоді знаходилася важлива сировина та матеріали, як наприклад, камінь, гравій, пісок, дерево, глина, мрамор та вапняк. Природньо, це не означає, що історичний розвиток Східної Словаччини в середніх віках не мав деякі свої специфічні знаки.⁵⁶

Значні зміни настали після революції у 1848 році і особливо після появи масштабного машинобудівництва в останній третині 19-го століття, яке Східна Словаччини з більш або менш об'єктивних причин не відчула.

Ця область була насправді завжди досить далека від політичних та економічних центрів країни (Відень, Будапешт, Прага, Братислава), тут бракувало сировини та необхідних для сучасної промисловості енергетичних ресурсів (вугілля, нафта, залізна руда), а також кваліфікованої робочої сили та транспортної інфраструктури. Родовища руд для виробництва міді, свинцю, ртуті, магнію або марганцю в регіоні не були значні, вони здебільш використовувалися лише для видобування та первинної переробки, доки

---

⁵⁶ SEDLÁK, Imrich. *Východné Slovensko v letokruhoch národa : Kultúrno-spoločenský, národno-politický a literárno-integračný proces na východnom Slovensku*. Martin: Matica Slovenská, 2012, s. 11.

їхня остаточна обробка та реалізація тягнеться вже за межі цих територій. Протягом цього періоду також значно знизилася військова значення міст, тим самим і їхній вплив на управління державою.⁵⁷ Тому заostalість Східної Словаччини певним чином вкоренилася та надалі продовжувалася, навіть поглиблювалася де-не-де і в результаті нерівномірного розвитку країни та помилок в економічній політиці державних одиниць, частиною яких вона була.

Загалом Східна Словаччина з давніх часів характеризувалася нижчою густотою населення і цю проблему, передусім після надзвичайного скорочення протягом епідемій та воєн, правителі та місцева шляхта вирішувалася за допомогою колонізації, яка посприяла і її економічному розвитку та вплинула на національний склад населення цілої наведеної області. Наприкінці 19-го століття та на початку 20-го століття, коли свого піку досягла модернізація промислової бази Угорщини, її північно-східні жупи широкомасштабна еміграція працездатного населення, передусім закордон. Хоча найнижче зростання населення на той час спостерігалось в Оравській жупі, за нею неї відразу йшли Шаришська, Спішська та Землінська. У той час, як зростання населення в Словаччині сягнуло 5,2 відсотків, на сході цей показник становив 2,5 відсотка. А загальне зниження міграції населення у загальнонаціональному масштабі на той час становило 19,6 відсотка, на Сході Словаччини – 30,5 відсотка.⁵⁸

Ці факти хоча і не мали тривалий характер, стали, як і деякі інші негативні чинники, також однією з перешкод на шляху створення великих агломерацій, які завжди надзвичайно важливі для побудови широкомасштабної промисловості, особливо у межах провінційного характеру. З іншого боку, наведений факт також посприяв створенню порівнянної промислової бази типічної як для східнославацьких регіон, так і для сусідніх областей на сході Угорщини. Вона значно не змінилася навіть після створення Чехословацької республіки, оскільки дефіцит сировинної бази та енергетичних ресурсів, недобудована транспортна мережа, а також загальний суспільний та культурний рівень у східнославацьких районах, як і у тодішній Підкарпатській Русі, були для інвесторів дуже малопривабливі напрямки.

---

⁵⁷ HAPÁK, Pavol. Priemyselná revolúcia a vývin miest za kapitalizmu. In *Historický časopis*, roč. 21, 1973, s. 161-187.

⁵⁸ TAJTÁK, Ladislav. Vývin a triedno-sociálna štruktúra obyvateľstva východného Slovenska začiatkom 20. storočia. In DANILÁK, M. (ed.): *Spoločenskovedný zborník : História*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 50.

Проте створення Чехословаччини у 1918 році значно вплинуло на розвиток в обох регіонах, які передусім від австро-угорського відмежування належали до відстаючих частин країни. Їхнім великим недоліком було не лише периферійне розташування у межах Угорщини, але передусім факт, що з різних причин вони не зуміли пристосуватися до тодішнього нового економічного тренду, промислового масштабного виробництва, яке стало найважливішою рушійною силою суспільного розвитку, а також модернізації та лібералізації її політичного управління. Причинами цього явища були, крім вже наведених фактів, передусім абсолютне домінування сільського господарства та загальний сільський характер обох областей. Ця ситуація разом з мадяризаційним тиском призвела до відставання обох регіонів також у сферах освіти та національно-культурного розвитку населення.⁵⁹ Згадані чинники стали виразними перешкодами швидкого прогресу цих областей і протягом періоду Чехословаччини і до певної міри негативно впливають дотепер. Це проявилось вже під час інтеграції східнославацьких та південнокарпатських жуп у рамки Чехословацької держави у 1918 – 1920 роках.

Східна Словаччина, крім Гемеру, перебувала в певній ізоляції від решти частин Словаччини, економічні, політичні та культурні контакти людей були до цього часу частіше орієнтовані у північно-південному напрямку, на інтелігенцію більше вплинула мадяризація, словацька самосвідомість була менше розповсюджена та інтенсивна, тому й ідея чехословацької держави мала на початку набагато менше прихильників. Таким чином, протягом організації нового державного управління, посади чиновників та вчителів отримувало багато людей з Центральної та Західної Словаччини, а пізніше – з чеських країн. За підтримки угорської влади графа М. Каролі виник також сепаратистський, тзв. слов'яцький рух, прихильники якого вважали словаків у цьому регіоні особливими, відмінним народом від словаків з Центральної та Західної Словаччини, саме тому вони просували залишенню східної території країни у межах Угорщини. Політична діяльність В. Дворчака, а також пізніша діяльність Ї. Булісси, Ф. Єглічки або З. Свежені навіть на сході Словаччини не отримали майже ніякої підтримки.⁶⁰ Ситуацію ускладнило ще і вторгнення *Угорської червоної армії* та проголошення

---

⁵⁹ TAJTÁK, L. Maďarizačné tendencie na východnom Slovensku v druhej polovici 19. storočia. In BUTVIN, Jozef - HOLOTÍK, Ľudovít (eds.). *K slovenskému národnému vývinu na východnom Slovensku (1848-1918)*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1970, s. 39.

⁶⁰ MICHELA, Miroslav. *Pod heslom integrity : Slovenská otázka v politike Maďarska 1918-1921*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 55-75.

Словацької республіки рад, влада якої почала здійснювати відповідні заходи, спрямовані на встановлення більшовицького порядку. У зв'язку з конфліктом між Чехословаччиною та Угорщиною, в цьому регіоні 5-го червня 1919 року було проголошено військову диктатуру, яку відкликали аж після виведення угорських військ з цих земель.⁶¹

Невпорядкований рівень у промисловості та сільському господарстві, дуже високий рівень безробіття, визначаючи великі соціальні проблеми населення на початку двадцятих років минулого століття, поглибила післявоєнна економічна криза у 1921-1923 роках. Гірнична, металургічна, деревообробна та целюозна промисловості, хоч і не мали у східній частині Словаччини висові параметри, також втратили колишні місця збуту та не вистояли проти конкуренції ефективнішого чеського промислового виробництва. Чеський фінансовий капітал домінував на заводах та підприємствах, на яких було обмежено або зовсім зупинено виробництво (Рудняни, Словінки, Кромпахи, Медзев, Штос, Ґемерська Горка, Славошовце та інші). Зростання безробіття та регулювання виробництва обмежували купівельну спроможність людей та загнали до скрути і так малоефективне сільськогосподарське виробництва, яка годувала близько 70% населення. Це викликало соціальні хвилювання та створило простір для діяльності лівих політичних груп, особливо соціал-демократії, яка тут була традиційною вже з часів Угорщини, а також Комуністичної партії Чехословаччини.⁶² Політична ситуація та суспільна атмосфера заспокоїлися десь з середини двадцятих років, а саме передусім завдяки економічному буму, який у 1925 та 1929 роках приніс і виборчий успіх громадянським партіям, а саме аграрній партії. Незважаючи на критику політичних лівих сил та профспілок соціальне становище робочих прошарків населення було все-таки дещо краще.⁶³

Значне втручання у економічну, соціальну та політичну ситуацію у Східній Словаччині спричинило велику економічну кризу. Воно призвело до дальшого зниження виробництва, зниження цін на сільськогосподарську продукцію, вищий рівень

---

⁶¹ HRONSKÝ, Marián. Priebeh maďarských vojenských operácií a ich strategický cieľ. In DEÁK, Ladislav (ed.). *Slovensko a Maďarsko v rokoch 1918 – 1920 : Zborník referátov z konferencie v Michalovciach 14. - 15. 6. 1994*. Martin: Matica slovenská, 1995, c. 64-79.

⁶² PLEVA, Ján. *Boj KSČ za jednou pracujúcich v dvadsiatych rokoch na východnom Slovensku*. In HOLOTÍK, Ľudovít (ed.). *Príspevky k dejinám východného Slovenska. Materiály zo IV. sjazdu slovenských historikov v Košiciach dňa 28.-30.VI.1962*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964, c. 297.

⁶³ NĚMCOVÁ, Valéria. *K problému sociálneho postavenia priemyselného robotníctva na východnom Slovensku v rokoch 1924-1929*. In HOLOTÍK, Ľ. (ed.). *Príspevky k dejinám východného Slovenska*, s. 320.

безробіття, зниження заробітної плати та субсидій, і, отже, значне зниження рівня життя населення. На Сході Словаччини криза мала набагато складніший перебіг, з огляду та високу частку сільського господарства та легкої промисловості в економічній структурі регіону. Тут ідеться про галузі, яким не можна допомогти втручаннями держави або організацією громадських робіт. Проте свою роль відіграло і послаблення інших галузей промисловості в регіоні за попередні роки.⁶⁴ Але криза мала і політичні наслідки, які проявлялися у вигляді централістичних намагань з боку державних органів з одного боку та радикалізації соціальних та національних вимог з боку населення – з іншого боку. Згадані тенденції визначали розвиток з другої половини тридцятих років. Він проходив у атмосфері початку фашизму, загострення міжнародних відносин та передусім послаблення зовнішньополітичної позиції республіки.

З іншого боку, Східна Словаччина у наслідку історичного розвитку представляла собою багатонаціональне ціле, в якому без національних конфліктів крім словаків у північній частині – близько 80 000 русинів, в південній частині проживала велика угорська меншина, на Спіші та в околицях Штосу та Медзева – німецька меншина, а в багатьох містах, особливо в Кошицях, Пряшеві, Михайлівцях та Гуменному існували єврейські релігійні громади. Дуже барвистим був і релігійний склад населення, оскільки пліч-о-пліч існували і віруючі-римокатолики, і представники греко-католицької церкви, лютерани, кальвіністи, члени православної церкви, а також євреї. Це, можливо, стало однією з причин, чому в Східній Словаччині автономістична програма Глінки від Словацької народної партії не мала таких відгуків та підтримки, як в інших регіонах, і навпаки, в порівнянні з ними тут більш популярною була політика об'єднаного народного фронту та оборона республіки проти фашизму.

У порівнянні з економічною, соціальною та політичною ситуацією на окупованій території Підкарпаття позиція населення Східної Словаччини і після створення незалежної словацької держави була набагато кращою, хоча територіальні зміни, зовнішньополітична орієнтація, а також воєнний стан порушили економічну структуру і Східної Словаччини та перервали її зв'язки із закордонним ринком. Це проявилось зупинкою поставки деревини в Угорщину та Англію, лише пізніше новими покупцями цього товару стали передусім Німеччина та Протекторат Чехія та Моравія. Схід

---

⁶⁴ NĚMEC, Zdeněk. *K otázke priebehu krízy priemyslu v rokoch 1929-1933 na východnom Slovensku*. In HOLOTÍK, Ľ. (ed.). *Príspevky k dejinám východného Slovenska*, с. 319.

Словаччини пережив значно менший воєнний бум, а також державну підтримку промисловості, ніж центральна та західна Словаччина, тому що там знаходилися ключові промислові підприємства. Значний потенціал промислового виробництва насправді більш концентровано знаходився лише на Спіші (Праковце, Рудняни, Кромпахи, Гельніца, Батізовце, Матейовце, Кежмарок, Стара Любовня, Світ), проте більше ніж регіональне значення мали також заводи в Кошицьких Гамрах, Медзеві, Штосі, Міхаловцях, Сечовцях, Пряшеві тощо. Незважаючи на певні проблеми виробництва протягом перших років воно зростало, підвищувався рівень зайнятості, і, отже, рівень життя населення.⁶⁵

Беручи до уваги невизначені воєнні умови і в Східній Словаччині експорт сировини переважав над виробництвом головної продукції, тому майже усі переробні підприємства, і по вині аризаторів, по суті, занепадали. Від 1943 року також почав обмежуватися видобуток деревини і декілька лісопилок перестало працювати. У регіон не надходили більші державні інвестиції, винятком у цьому напрямку була побудова залізничного полотна Пряшів - Стражське за 450 мільйонів словацьких крон та тзв. стомільйонний захід. Йшлося про будівлю бетонних ям для органічних відходів та побудування шкільних будівель у сільській місцевості. Велике значення для цієї області мало і покращення стратегічного сполучення у напрямку Дуклянського перевалу та вздовж річки Попрад, а також підвищення видобутку нафти в Міковій.

Більшість районів в Шаришсько-земплінської жупи належала до тзв. кормово-виноградарської області. На середні доходи з гектару в цій області Словаччини впливали не лише гірський характер території, але й велика кількість малих господарств, низький рівень механізації та перевага масштабної форми господарювання. Це стосувалося передусім північно-східної частини жупи, яка саме тому характеризувалася відносною перенаселеністю, а також низьким рівнем продуктивності праці, що знайшло своє відображення і в рівні життя місцевих селян.⁶⁶ Сільське господарство, незважаючи на це, і надалі утримувало переважну частку в економіці регіону, хоча і характеризувалося значною роздрібненістю, зниженням якості ґрунтів та обмеженим асортиментом продукції, зокрема, з оглядом на гірський або передгірний характер його північних

---

⁶⁵ KROPILÁK, Miroslav et al. *Dejiny Slovenska V (1918-1945)*. Bratislava: Veda, 1985, с. 362.

⁶⁶ BARNOVSKÝ, Michal. *Spriemyselnenie východného Slovenska*. In *Nové obzory 13*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1971, с. 20.

районів.

Від 14-го березня 1939 року в Словаччині ввели пронімецько орієнтований авторитарний режим, а на практиці почали впроваджувати принципи націоналізму. *Конституція Словацької республіки* з 21-го липня 1939 року хоч і проголошувала рівність громадян з точки зору захисту життя, свобод та власності, навіть визнавала мовні, культурні та політичні права і для національних меншин, хоча їхнє використання обмежували інші закони, врешті-решт їх просто не поважали.⁶⁷ Певні привілейоване становище отримали члени німецької національної групи. Частина решти з 65 000 угорців, по відношенню до яких влада застосовувала принцип взаємності, проживала в районі Требішов. Грубим порушенням Конституції, етичних принципів, а також основних засад людяності, було вирішення єврейського питання. Уже протягом першого перевезення євреїв до табору в Освенцимі у березні 1942 року саме тисяча молодих жінок та дівчат була зі Сходу Словаччини. Дискримінаційні та репресивні заходи держави застосовувалися і проти ромського населення, зокрема урядова постанова про тимчасове врегулювання робочих обов'язків євреїв та циган з 29-го травня 1940 року.⁶⁸

Відносини словацької влади та русинів, які проживали на сході, характеризувала взаємна недовіра. Влада побоювалася порушення цілісності території Словаччини на підставі колишніх зусиль лідерів русинів посунути адміністративний кордон Підкарпатської Русі зі Словаччиною далі на захід, але, передусім, їхньої політики, що проводилася в 1938 році, згідно з якою постала пряма вимога приєднати відповідну частину Східної Словаччини до Підкарпатської Русі, що отримала тоді автономію. Окрім більшовизму та прихованого схизматизму русинів критикували за їхню національну та політичну неоднорідність і недостатнє почуття авторитету та порядку.⁶⁹ Відношення чиновників до русинської меншини визначала також тзв. доктрина Дудаша, відповідно до якої русини в Карпатській низовині є за походженням та характером словаки.⁷⁰ Ці нестандартні взаємовідносини пізніше проявилися зокрема у межах активної участі русинів у антифашистському русі. Влітку 1944-го року, коли опір в Словаччині мав уже

---

⁶⁷ *Ústava Slovenskej republiky*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo. 1939, с. 25.

⁶⁸ JUROVÁ, Anna. *Rómska otázka na Slovensku po roku 1945*. Bratislava: Goldpress Publishers, 1993, с.14.

⁶⁹ КОВАЧ, Андрій. *До проблеми словацько-українських міжнаціональних взаємин*. In ЧУЧКА, Павло et al. (ed.). *Українські Карпати*. Ужгород: Видавництво „Карпати“, 1993, с. 244-250.

⁷⁰ DUDÁŠ, Andrej. *Rusínska otázka a jej úradie*. Buenos Aires: Zahraničná Matica slovenská, 1970, с. 226.

масовий характер, у східнославацькому регіоні діяла аж 31 партизанська група.⁷¹

У загальному, можна зробити висновок, що протягом періоду словацької держави, особливо під час військового становища, хоч і настало певне пожвавлення промислового виробництва і Східній Словаччині, зокрема завдяки інвестиціям у будівельну діяльність в інтересах суспільства, а також у побудування транспортної мережі, з іншого боку занепадала деревообробна та харчова промисловість. Хоча скорочення дотацій на розвиток та помітна втрата робочих сил протягом війни значно обмежували можливості процвітання. Операції партизанів, зокрема проходження фронту через східнославацьку територію, який проходив майже протягом півроку, нанесли економіці регіону дуже значні шкоди, особливо в його північних районах, які протягом післявоєнних років вдалося усунути лише частково та протягом відносно довшого проміжку часу.

Важкі бої, в основному пов'язані з переходом Карпат через ці землі від вересня 1944-го року до січня 1945-го року, принесли не тільки значні жертви з обох сторін, але, фактично, зовсім зруйнували економічну базу та структуру поселень великої частини Східної Словаччини, а також викликали соціальні проблеми у особливо великих масштабах. У зв'язку з просуванням Червоної армії (ЧА) німецькі одиниці здійснили заходи для забезпечення тилу та ускладнення просування радянського війська. З цієї причини, прямо руйнувалися передусім стратегічні будівлі, а також усе сполучення, з лінії фронту вивозилося технічне, або технологічне обладнання або деякі його частини, проте привласнювали й інший матеріал, в тому числі харчові продукти та живих тварин.⁷² З десяти районів Словаччини, де більшість будинків була повністю зруйнована, вісім було розташованих саме у Східній Словаччині.⁷³ Тому східнославацький регіон, зокрема його північна частина, в порівнянні з іншими частинами республіки, потерпіли від найбільших втрат, а саме їхнє знищення вимагало неймовірних ресурсів та зусиль.

На основі закону Словацької національної ради у межі Словаччини були включені ті райони та села, які були приєднані до Угорщини на основі Першої віденської арбітражі

---

⁷¹ PAŽUR, Štefan. *Protifašistický odboj na východnom Slovensku*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974, с. 191-192.

⁷² Детально див. GAJDOŠ, Marián. K sociálnym a hospodárskym pomerom na území severovýchodného Slovenska po oslobodení v rokoch 1945-1948. In *Nové obzory* 29. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1987, с. 33-46.

⁷³ HALLON, Ľudovít - SABOL, Miroslav - FALISOVÁ, Anna. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948. Hospodárstvo, infraštruktúra, zdravotníctvo*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011, с. 81-82.

та тзв. Квітневої угоди з 4-го квітня 1939 року. Східна Словаччина була відновлена в передмюнхенських кордонах, які лише пізніше у незначній мірі переглянули на користь СРСР. У містах та селах виникали національні комітети, в яких були представлені представники Комуністичної партії Словаччини та громадянські повстанські загони, в той час як у селах з угорським та німецьким населенням призначили тзв. адміністративні комісії. Східній Словаччині до певної міри допоміг той факт, що керівництво Словацької національної ради, а з квітня 1945 року і президент та уряд Чехословаччини до травня 1945 року, розміщувалися в Кошицях. Питання допомоги Східній Словаччині переглянули на засіданні Ради уповноважених 16-го червня 1945 року та прийняті дії були спрямовані та відбудову зруйнованих та пошкоджених сіл та на відновлення сільськогосподарського виробництва перерозподілом худоби та запасів, а також на забезпечення одягом та взуттям населення найбільш постраждалих місцевостей.

Надзвичайну допомогу вимагали також Районні національні комітети у північно-східних районах Свидник та Сніна. Вони вимагали ремонт зруйнованих доріг, забезпечення постачання районів харчами та будівельним матеріалом, забезпечення транспортними зв'язками, розмінування земель, а також надання невідкладної допомоги фермерам. Словацька національна рада створила шестичленну комісію, яка повинна була познайомитися із ситуацією в найбільш постраждалих районах Східної Словаччини та забезпечити для них ефективну допомогу. Після ознайомлення з вимогами окремих районів, наведених у висновках комісії, Рада уповноважених 6-го вересня 1945 року створила *Комісію для допомоги східнославацьким районам*, якій надали повноваження надати допомогу найбільш постраждалим областям. Штаб-квартира комісії знаходилася в Кошицях, а під її повноваження спадали райони Гіралтовце, Міжлабирці, Стрпков, Свідник та Вранов, а від 12-го вересня 1945 року – і райони Собранце та Требішов. Рада уповноважених одночасно замовила будівництво 560 тимчасових казарм та вирішила перенестися в Кошице та у північні райони Східної Словаччини 40 вантажних та чотири легкові автомобілі, а також будівельних матеріал, коней та насіння. На діяльність комісії виділили 50 мільйонів чехословацьких крон. Дальні масштабні роботи по відновленню здійснювалися у межах виконання дворічного плану відновлення та розвитку національної економіки.⁷⁴

---

⁷⁴ BOVÁK, Ján - ŠUTAJ, Štefan. *Obnova vojnou zničených obcí východného Slovenska v rokoch 1945-1948*. In *Historica Carpatica* 12. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1981, с. 45.

Створення Закарпатської України та Національної Ради Закарпатської України надихнуло і деяких представників русинів та українців у Східній Словаччині. У першій фазі переважали уявлення про приєднання цієї частини Словаччини до Закарпатської України. Але словацькі національні органи були з початку готові до вирішення українського питання в Словаччині, а саме у рамках Чехословацької республіки. 1-го березня, 1945 року виникла *Українська національна рада Пряшівщини (УНРП)* – установа, яка представляла меншину та захищала її інтереси. УНРП протягом цього періоду мала великі амбіції та намагалася домогтися подібного статусу, який мала НРЗУ в Ужгороді від листопада 1944 року до грудня 1945 року. У цьому сенсі, вона прагнула отримати компетенції законодавчого та виконавчого органу в регіоні північно-східної Словаччини, що фактично означало певну автономію області. Розглядалися навіть створення озброєних груп відповідно до зразку „народних дружин“ Закарпаття. УНРП закликала членів меншини добровільно вступати у Радянську армію. Остаточний поворот конституційної орієнтації представників русинів та українців настав у квітні 1945 року після узгодження керівних представників УНРП з представниками СНР. Словацькі органи фактично виконали всі вимоги, висунені УНРП, що торкалися представництва меншини в законодавчих органах, а також місцевих органах влади в області освіти та культури. Проте намагання УНРП на законних основах закріпити установи меншини не стали успішними. Деяке хвилювання в її рядах у 1945-1947 роках викликали опціональні процеси та одиниці Української повстанської армії, які проникали на територію Словаччини.⁷⁵

Після лютого перевороту в 1948 році індустріалізація стала головним завданням і в планах економічного розвитку Східної Словаччини. У 1948 році її промислова продукція становила лише 0,6 відсотка промислового виробництва цілої Чехословаччини. Протягом першої п'ятирічки (1949-1953) завершувалися ще відновлювальні роботи та відновлювалося передусім виробництво в існуючих потужностях та на заводах, перенесених з чесько-німецької прикордонної області. Невідповідним темпом здійснювалося кооперування сільського господарства, навіть ціною порушення законів, що в 1953 році врешті-решт призвело до розпаду більшості

---

⁷⁵ GAJDOŠ, M. K úsilíu Ukrajinskej národnej rady Prjaševščiny o zákonné riešenie postavenia ukrajinskej národnosti v rokoch 1945 - 1948. In *Acta Iuridica Cassoviensia* 16. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, 1991, с. 5-15.

фермерських кооперативів в Пряшівському краї. Колективізацію протягом наступних років підготували вже краще, а ефективнішу допомогу новим кооперативам надала й держава. Успішнішими були і результати другої п'ятирічки (1956-1960 рр.), коли на території Східної Словаччини побудували 57 підприємств та заводів, які давали роботи приблизно 4500 людей.⁷⁶ Потужність промислового виробництва Східнославацького краю в 1960 році становила 3 відсотка загальнодержавної продукції.⁷⁷

Найбільшою інвестицією третьої п'ятирічки (1961-1965 рр.) був великий металургійний комбінат в Кошицях *Східнославацький сталеварний завод*, на якому виготовлялися сталь та листи, який став найбільший роботодавцем краю. Промислове виробництво Східної Словаччини в шістдесятих роках таким чином зросло на 176,6 відсотка. Протягом цих років також вирішувалося тривала економічна та суспільна відсталість деяких областей. Саме тому в 1961 році створили список 19 мікрорегіонів, у яких показники економічного та соціального розвитку в значно відставали від середнього рівня. Одинадцять з них знаходилося саме в Східнославацькому краї, причому займали 16,7 відсотків цілої території, на якій проживало 9,2 відсотків населення. Йшлося передусім про деякі долини в районах Гуменне, Бардейов, Попрад та Спішська Нова Вес, в яких проживало і багато громадян з українською національністю. Ситуацію врешті-решт вирішували за рахунок підтримки розвитку місцевої промисловості та підвищення зайнятості населення.⁷⁸

Економічний розвиток у 70-х роках був обумовлений зменшенням диспропорцій в національній економіці та зусиллям підвищувати життєвий рівень населення. Вартість основних активів у Східнославацькому краї протягом цих років збільшилася з 2,5 млрд. чехословацьких крон на 165,2 млрд. чехословацьких крон, тобто на 127,8 відсотків.⁷⁹ У чотирьох районах з українським населенням (Бардейов, Гуменне, Стара Любовня та Свіднік) в той же час підвищилося промислове виробництво загалом аж на 145,4 відсотків, а в загальнославацьком масштабі – лише на 117,6 відсотків.⁸⁰ Але з початку

---

⁷⁶ KAPIŠOVSKÝ, Vasil. K problému životnej úrovne pracujúcich na východnom Slovensku. In *Príspevky k dejinám východného Slovenska*, с. 428.

⁷⁷ GRONSKÝ, Štefan. Industrializácia východného Slovenska. In *Príspevky k dejinám východného Slovenska*, с. 438.

⁷⁸ КАПИШОВСЬКИЙ, В. *Східна Словаччина вчора і сьогодні*. 1982, с. 179.

⁷⁹ *Štatistická ročenka. Východoslovenský kraj 1976*. Košice: Slovenský štatistický úrad, 1976, s. 133; *Štatistická ročenka. Východoslovenský kraj 1986*. Košice: Slovenský štatistický úrad, 1986, с. 148.

⁸⁰ SOKOLOVÁ, Gabriela et al. *Soudobé tendence vývoje národností ČSSR*, 1987, Praha: Academia, 1987, с. 44.

вісімдесятих років виявилось, що обмежені матеріальні, фінансові та кадрові ресурси вже не спроможні підтримувати темпи розвитку та широко розвивати економіку у всіх галузях та регіонах. Тому головною метою стало утримання рівня життя за допомогою підсилення економіки та раціоналізації виробництва та споживання. Економічний розвиток і на Сході Словаччини помірно сповільнився, хоча все ще сягав досить високих параметрів.

Заведення планового управління економіки та з ним пов'язаної реалізації п'ятирічних планів хоч і дозволили цільову індустріалізацію Східної Словаччини, проте зміни пріоритетів в інтересах політичних цілей, відсутність ринкових принципів, порушення засад рентабельності, регулювання цін, а також і кадрова політика відповідних партійних структур також привели до певних економічних диспропорцій і в умовах регіону, до виникнення промислових потужностей, які не відповідали існуючим умовам та проблемам, і таким чином, фактично, призводили до штучної зайнятості та процвітання. Так на Сході республіки виникло і декілька тзв. монопромислових районів, що характеризувалися передусім як середні підприємства відповідної галузі в районному центрі, кількома постачальними заводами в околицях, а також з цим пов'язане устаткування соціальних, або громадянських послуг.

Виникнення ринкової економіки після 1989 року, яке було пов'язане зі зниженням державного втручання, з втратою традиційних ринків в країнах радянського блоку, із закордонною конкуренцією, з перетворенням та передусім з безробіттям та послабленням соціальної мережі знову підкреслило, що маргінальний статус Східної Словаччини з різних точок зору, як і раніше, тривав. Багато підприємства та заводів в деяких галузях на Сході держави діяли без природньої бази та повністю залежали від імпорту сировини, енергії та кваліфікованої робочої сили, а також від забезпеченням сталого збуту. Тому цілком природньо, що вони були значно менш стійкі до економічних та суспільних потрясінь та кризових явищ. Хоча східнославацькі райони мають природні та людські ресурси, протягом трансформації постраждали від односторонньої, монофункціональної промисловості, побудованої під час планованої економіки скоріше з соціальних, або політичних, ніж з економічних причин. Тому Східна Словаччина і на початку дев'яностих років залишилося малопривабливим для більших інвестицій вітчизняних та закордонних підприємців. Заснування менших фірм та підприємств в області місцевої промисловості та послуг, які були гнучкішими та більш доречними за

тодішніх економічних умов, приносило і менше доданої вартості та не створювало більшу кількість робочих місць. Багато соціологічних досліджень в Словаччині показало, що саме соціально-економічні, як і дане суспільне середовище, у меншій мірі цінності відношення, визначає також політичні вподобання населення.⁸¹ Цю ситуацію було необхідно вирішувати і після створення самої Словацької республіки.

Економічний та політичний розвиток протягом п'ятдесяти років разом зі своїми перипетіями визначив та обумовив загальний суспільний та культурний розвиток і прикордонних регіонів, таких як Східна Словаччина. Хоча значно змінилася зокрема соціальна структура населення, підвищився освітній та культурний рівень населення, але з іншого боку люди звикли до командної економіки, до соціальних гарантій, егалітаризму, директивного або формального рішення етнічних та релігійних проблем, до централізованого керування політичного життя, до некритичної поваги влади та до ідеологічно контрольованої культури. Усі ці залишки попередній подій здавалися головними перешкодами виникнення та розвитку нового, громадянського суспільства, що є основною умовою демократичного розвитку, і залишилися такими і досьогодні.

Політичні умови транскордонного співробітництва Східної Словаччини

Загальна характеристика

Словацька Республіка це парламентська демократія, громадяни якої беруть участь у керівництві державою через обраних ними представників, тобто депутатів. Державна влада ділиться на три незалежні гілки: законодавчу, виконавчу й судову. Функцію законодавчої влади здійснює Національна Рада СР, що складається із 150 депутатів, які обираються на чотири роки і є кандидатами від окремих політичних партій. Виконавчу владу має Уряд СР, який підпорядковується НР СР. Уряд СР складається із міністрів на чолі з прем'єр-міністром. Главою держави є президент, який обирається на прямих виборах на п'ять років. Система судів складається з *Верховного Суду СР, крайських і районних судів*. Самостійне становище має Конституційний Суд, що знаходиться в Кошицях, особливу роль має Спеціалізований кримінальний суд у Пезінку.

---

⁸¹ GYARFÁŠOVÁ, Oľga - KRIVÝ, Vladimír – VELŠIC, Marián et al. *Krajina v pohybe : Správa o politických názoroch a hodnotách ľudí na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2001, s. 36-38.

Права і законні інтереси фізичних і юридичних осіб та держави захищає Генеральна прокуратура СР з підпорядкованими їй крайськими прокуратурами (вісім) та районними прокуратурами (54). Також за дотриманням громадянських прав і прав людини стежить і реагує на їх порушення проти фізичних і юридичних осіб з боку державної влади захисник прав людини, якого ще називають омбудсман. Він обирається Національною Радою СР на період п'яти років.

Частиною державного управління є самоврядування, яке здійснює її часткові функції не через державні органи, але через публічно-правові корпорації. Самоврядування поділяється на місцеве самоврядування і профільне самоврядування. Місцеве самоврядування здійснюється в межах населених пунктів і вищих територіальних об'єднань (самоврядних країв).

Профільне самоврядування – це певні об'єднання громадян, діяльність яких поширюється на територію всієї держави і яким держава доручила виконувати певні завдання, наприклад професійні палати. Тому самоврядування має вторинний, похідний характер, а отже підпорядковується законам і монополії органів державної влади у сфері виконавчої і судової влади.

Протягом перших років незалежності політика у Словаччині була зосереджена передусім на розбудові державних органів та установ. Уряд, що складався з Руху за демократичну Словаччину (HZDS), під керівництвом В. Меч'яра і за негласної підтримки Словацької національної партії (SNS) і Партії демократичних лівих (SDĽ) застосовував градуалістський підхід до проведення економічних реформ і суспільної трансформації. Коли в роботі уряду проявилися авторитарні елементи, то за ініціативи президента М. Ковача парламентові було висловлено недовіру і призначено тимчасовий уряд Й. Моравчика. Однак на виборах 1994 року знову перемогла HZDS і було створено коаліційний уряд HZDS, SNS та Об'єднання робітників Словаччини. Уряд намагався створити прошарок підприємців зі своїх прихильників і послідовників, вів стримуючу політику щодо нацменшин і загалом віддалявся від європейських і демократичних цінностей. Розвиток Словаччини став таким чином мішенню для критики з боку європейських органів і відповідно було відкладено вступ до ЄС і НАТО. І хоча на парламентських виборах 1998 року знову найбільше голосів отримала партія HZDS, уряд був сформований з антимеч'ярівської коаліції, яку очолювала Партія демократичного і християнського союзу.

Для Словацької Республіки з моменту її виникнення 1 січня 1993 року була характерною певна невизначеність геополітичного статусу, що пов'язано з малою площею, невеликою кількістю населення, а також непомітною часткою у світовій економічній продукції, а отже стратегічно мало важливою географічною територією, яка знаходиться поза межами основних стратегічних інтересів. І хоч це звучить досить парадоксально саме це може бути одним із значущих факторів безпеки країни. З іншого боку, Словаччина стала залежною від відносин та інтересів великих держав. Тому після короткого періоду ейфорії, пов'язаного із закінченням біполярності світу, після обміркування можливих ризиків у Центрально-Східній Європі представництво держави подало заявку на вступ до євроатлантичних структур: ЄС і НАТО.⁸²

Певні прагнення продемонструвати орієнтацію на співпрацю з Росією за часів уряду В. Меч'яра мали радше епізодичний характер, однак недостатня трансформація суспільства у ці роки призвела до продовження процесу вступу до ЄС, який успішно завершився у 2004 році.⁸³ СР також намагалася поглиблювати й розширювати співпрацю в межах Центральної Європи, про що свідчить її членство і діяльність в межах Вишеградської групи та об'єднання CEFTA. Закордонна політика держави по суті лояльна до рішень органів ЄС і НАТО. СР таким чином бере участь у їхній роботі, включається у різні заходи, проте водночас зберігає і наполягає на коректних відносинах з Російською Федерацією. У ставленні до України керівництво держави від початку дуже добре усвідомлювало її стратегічне значення, тому також підтримувало програму східного партнерства і зближення України з європейськими установами й організаціями.⁸⁴

Регіональна характеристика

Незважаючи на свою невелику площу, Словаччина завжди була дуже різною в регіональному плані, тобто між її окремими частинами, або регіонами є значні

---

⁸² LEŠKA, Vladimír. Geopolitické důsledky rozdělení Československa. In LINK, Peter – SAMSON, Ivo (eds.). *Geopolitické postavenie strednej Európy : Tendencie vývoja v 21. storočí*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku; Stredisko strategických štúdií Ministerstva obrany Slovenskej republiky; Friedrich Ebert Stiftung, 1998, s. 39-58.

⁸³ DULEBA, Alexander. *Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky : Aktuálna agenda slovensko-ruských bilaterálnych vzťahov*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1996, 59s.

⁸⁴ DULEBA, Alexander. Slovensko a Ukrajina v procese hľadania spoločných záujmov (namiesto úvodu). In DULEBA, A. (ed.). *Ukrajina a Slovensko : Hľadanie spoločných záujmov*. Bratislava: Výskumné centrum Spoločnosti pre zahraničnú politiku; Friedrich Ebert Stiftung, 2001, s. 9-29.

відмінності, а за деякими показниками навіть понаднормові.⁸⁵ Дуже цікавим є те, що значні відмінності часто існують в межах деяких регіонів, і навіть між деякими частинами й місцевостями одного регіону. Причини цих відмінностей бувають різними, найбільш поширені з них мають історичне коріння і пов'язані з походженням населення, періодом і формами заселення території, з переважаючим способом харчування, політичним і правовим становищем заселеної території, можливостями певного розвитку протягом окремих етапів історичного розвитку регіону і його населення. Багато відмінностей з'явилися під впливом географічних чинників, таких як місцезнаходження регіону, природа, розчленованість рельєфу і клімат, та деяких демографічних факторів, як-от: кількість і густота населення, його структура, урбанізація, народжуваність, смертність, міграція і т. ін. Ці та інші умови, а також зміни життя людей у віддаленому й менш віддаленому минулому зумовили й особливості Східної Словаччини. Східну Словаччину можна географічно назвати частиною території Словаччини, яка розташована на схід від Левочського й Воловського узгір'я. Відповідно до сучасних адміністративних меж її площа становить 15 729 км² і понад 1,6 млн. жителів, а це 32% території усієї Словаччини і 29,6% її населення.⁸⁶ Проте політично-адміністративне визначення регіону набагато складніше, оскільки у ході історії воно часто змінювалося. По суті сюди відносяться історичні області Спіш, Шаріш, Земплін, Гемер і північна частина Абова, які утворилися ще за часів середньовіччя на основі т. зв. замкової системи, яку Угорське королівство отримало з часів Великоморавської держави. Ці комітати, столиці або жупи становили певне природне ціле з точки зору географії, економіки, культури, етнічного складу, а інколи до певної міри замінювали людям національну ідентичність. У складі Спішської, Шаришської, Земплінської, Абовсько-Турнянської і Гемерсько-Малогонтської жуп Східна Словаччина стала частиною Чехословаччини. Західна частина Ужської жупи була приєднана до Земплінської жупи. Адміністративними одиницями нижчої ланки були службовські райони, яким не підпорядковувалися міста із створеним магістратом і муніципальні міста.

---

⁸⁵ KRIVÝ, Vladimír – FEGLOVÁ, Viera – BALKO, Daniel. *Slovensko a jeho regióny : sociokultúrne súvislosti volebného správania*. Bratislava: Nadácia médiá, 1996, s. 181.

⁸⁶ ANGELOVIČ, Martin – BENČ, Vladimír. Regi3n v3chodn3ho Slovenska – socioekonomick3e postavenie v Slovenskej republike a region3lny rozvoj. In *Sborn3k p33p3vk3 ze XVII. mezin3rodn3ho kolokvia o region3ln3ch v3d3ch*, Hustopeč3 18.-20. 6. 2014. Dostupn3e na internete: http://is.muni.cz/do/econ/soubory/katedry/kres/4884317/48596005/009_2014.pdf

Однак у 1922 році в Словаччині було створено нові жупи, що неофіційно називалися ще вельжупи. Таких було шість, і в складі східної Словаччини були Кошицька жупа (Жупа XX) з центром у Кошицях і відділком у Михайлівцях та східна частина Підтатранської жупи (Жупа XIX) з центром у Ліптовському Св. Мікулаші та відділком у Рожняві для районів Ревуца, Рожнява і Торналя. До Кошицької жупи відносилися основні служновські райони Бардіїв, Гіралтовці, Гуменне, Кошиці, Кральовський Хлмец, Медзілаборці, Михайлівці, Молдава, Пряшів, Сабінов, Сечовці, Сніна, Собранці, Велике Березне, Великі Капушани, Вранов, Вишний Свидник і створений магістрат Кошиці. Водночас були ліквідовані райони Лемешани, Ліпани, Михаліяни, Перечин, Стропков і Жданя. До Східної Словаччини, крім названих гемерських районів, відносилися також східні, спішські райони Підтатранської жупи, а саме: Кежмарок, Левоча, Попрад, Спішська Нова Вес, Спішська Стара Вес і Стара Любовня. Служнівський район Спішське Подграддя був ліквідований.⁸⁷

З 1 липня 1928 року в Чехословаччині був запроваджений т. зв. країнський (земський) устрій, що фактично означало ліквідацію жуп, хоч райони було збережено. Якщо говорити про Східну Словаччину, то лише було перенесено центр району з Сечовців до Требішова. З 1 січня 1940 р. у Першій Словацькій Республіці було відновлено жупний устрій. На сході Словаччини, як ми вже зазначали, знаходилася ціла Шаришсько-Земплінська жупа, що складалася з десяти районів (Бардіїв, Гіралтовці, Гуменне, Медзілаборці, Михайлівці, Пряшів, Сабінов, Стропков, Вранов над Топльою і Требішов) та семи спішських районів з Татранської жупи з центром у Ружомберку (Гелніца, Кежмарок, Левоча, Попрад, Спішська Нова Вес, Спішська Стара Вес і Стара Любовня). Схід країни був ближчим і для населених пунктів з районів Добшина і Ревуца, що стали частиною Погронської жупи з центром у Банській Бистриці. З 1 липня 1942 року на сході Словаччини до Шаришсько-Земплінської жупи був доданий ще один новий район, а саме Вишний Свидник.

Відповідно до постанови №9 Президії Словацької Національної Ради Кодексу Словацької Національної Ради (Кодекс СНР) «Про визначення меж і центрів деяких районів» від 6 березня 1945 р., що відразу вступила в дію, було ліквідовано всі зміни районів, їх центрів і меж, які відбулися після 30 вересня 1938 р. а також урядову

---

⁸⁷ VOLKO, Viliam – KIŠ, Miroslav (eds.). *Stručný prehľad územného a správneho členenia Slovenska*. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2007, ss. 27-29; 37-39.

постанову № 175/1939 Словацького кодексу (Сл.к.), якою підтверджувалася передача районів після т. зв. малої війни 1939 р. між Словаччиною і Угорщиною. Таким чином у регіоні Східної Словаччини відновилися райони Кошиці – передмістя, Кральовський Хлмец, Молдава над Бодвою, Рожнява, Сніна, Собранці, Великі Капушани і Торналя, а також місто Кошиці, яке на рівні району стало містом із встановленим у ньому магістратом. Водночас перестав існувати район Добшина, що був з'єднаний із рожнявським районом. Управлінський орган СНР з питань внутрішніх справ як можливий виняток залишив район Свидник, який відповідно до зазначеної постанови СНР мав бути ліквідований. Це було підтверджено лише постановами СНР № 141 Кодексу СНР від 27 листопада 1945 р. Відповідно до постанови СНР №52 Кодексу СНР від 15 березня 1947 р., що набула чинності 15 березня 1947 р., було створено населений пункт Високі Татри, який мав повноваження району, як це було у випадку міст із магістратом. Таким чином кількість районів у Словаччині збільшилася до вісімдесяти одного.

Відповідно до Закону №280/1948 Кодексу від 21 грудня 1948 «Про крайський устрій», що набув чинності 24 грудня, у Чехословаччині було запроваджено крайський устрій і водночас ліквідовано країнський (земський) устрій, який існував лише формально. Тож з 1 січня 1949 р. республіка була поділена на 19 країв, шість з яких знаходилися у Словаччині. Краї поділялися на райони, якими управляли районні народні комітети. Після деяких змін, що відбулися у 1949 – 1950 рр. у Словаччині було 92 райони. Подальші зміни адміністративного поділу і передача повноважень, зокрема у Братиславі, Кошицях і П'єштянах, призвели до того, що наприкінці п'ятдесятих років на рівні країв були три, а на рівні районів 102 адміністративні одиниці. Східна Словаччина протягом 1949–1960 складалася з двох країв – Кошицького краю і Пряшівського краю.

Кошицький край складався з 14 адміністративних одиниць, які мали статус району, а їх народні комітети, що діяли в центральних населених пунктах, мали відповідно повноваження районних народних комітетів. Мова йде про такі територіальні одиниці: Гелніца, Кежмарок, Кошиці – місто, Кошиці – передмістя, Кральовський Хлмец, Левоча, Молдава над Бодвою, Попрад, Ревуца, Рожнява, Сечовці, Спішська Нова Вес, Требішов і Високі Татри. У Пряшівському краї було 15 районів, а саме: Бардіїв, Гіралтовці, Гуменне, Медзілаборці, Михайлівці, Пряшів, Сабінов, Сніна, Собранці, Спішська Стара Вес, Стара Любовня, Строкков, Свидник, Великі Капушани і Вранов над Топльою.

Значні зміни не лише в адміністративному поділі, але й у господарській структурі, культурній та етнографічній сферах, регіональній ідентичності громадян зумовила адміністративна реформа, яка розпочалася із прийняттям закону № 36/1960 Кодексу від 9 квітня 1960 р. «Про адміністративний поділ держави» і відповідно до якої було прийнято новий адміністративний поділ у Чехословацькій Республіці. Так, у 1960 р. кількість країв зменшилася до 10, з них три були у Словаччині, а саме: Західнославацький з центром у Братиславі, Центральноравацький з центром у Банській Бистриці і Східноравацький з центром у Кошицях. Кількість районів у Словаччині помітно зменшилася і після декількох змін існувало 38 районів. У зв'язку з певними демократичними тенденціями й дискусіями про децентралізацію і федералізацію статут краю у 1968 р. отримала й столиця Словаччини Братислава, а її міські райони набули повноважень окремих районів під управлінням районних народних комітетів. Вплив цих змін став значно помітнішим зокрема після прийняття конституційного закону № 143/1968 від 28 жовтня 1968 «Про чехословацьку федералізацію», після виникнення Чеської Соціалістичної Республіки (ЧСР) і Словацької Соціалістичної Республіки (ССР) від 1 січня 1969 р. і подальшого визначення повноважень і функцій нових органів.⁸⁸

У 1960 р. шляхом фактичного об'єднання Кошицького і Пряшівського країв Східна Словаччина стала окремою адміністративною одиницею у формі Східноравацького краю з центром у Кошицях. Початково Східноравацький край був поділений лише на дев'ять районів (Бардіїв, Гуменне, Кошиці, Михайлівці, Попрад, Пряшів, Рожнява, Спішська Нова Вес і Требішов).⁸⁹ Відповідно до постанови уряду № 36/1968 від 28 лютого 1968 р. на сході країни було створено, або, власне кажучи, відновлено три нові райони: Стара Любовня, Свидник і Вранов над Топлею. Зменшення кількості адміністративно-територіальних одиниць пояснювалося насамперед економічними, демографічними чи раціоналізаторськими причинами, однак на практиці йшлося про зміцнення централізації, це був ще один крок на шляху ігнорування історичних, географічних і етнокультурних аспектів.⁹⁰

---

⁸⁸ 143 Ústavní zákon ze dne 27. října 1968 o československé federaci. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. Ročník 1968, částka 41 vydána dne 4. listopadu 1968, s. 388-401.

⁸⁹ Pozri § 3 a § 13. 36 Zákon ze dne 9. dubna 1960 o územním členění státu. In *Sbírka zákonů Republiky československé*. Ročník 1960, částka 15 vydána dne 11. dubna 1960, s. 88-100

⁹⁰ VOLKO, V. – KIŠ, M. (eds.). *Stručný prehľad územného a správneho členenia Slovenska*, s. 43-50.

Протягом 1945 – 1989 рр. регіональне й місцеве публічне управління здійснювалося через народні комітети окремих рівнів, які по суті функціонували як органи державного управління, хоча у форматі їхніх пленарних засідань були елементи зазвичай абсолютно формального самоврядування. Саме тому краї, райони, міста й селища мали у сфері ініціювання, ведення переговорів, а отже й реалізації транскордонних контактів і конкретної співпраці дуже обмежені можливості.⁹¹ Перешкодою цьому був також надзвичайно жорсткий прикордонний режим, навіть між країнами, які мали тісні економічні й політичні зв'язки і які вважалися союзними (*Варшавський договір 1955 р., Рада економічної взаємодопомоги 1949 р.*).

З 1990 року мета процесу трансформації у цій сфері полягала в тому, щоб вже традиційно добре розроблену структуру державного управління доповнити дієвим самоврядуванням, яке понад п'ятдесят років було у Словаччині відсутнє. Принцип полягав у тому, щоб самоврядування було належним чином відокремлене від державного управління, оскільки згідно із законом № 65/1960 «Про народні комітети» ці органи могли самостійно здійснювати свої повноваження лише на визначеній території і в менш важливих ділянках суспільного життя, до яких, зрозуміло, не відносилися транскордонні відносини. Після падіння тоталітарного режиму одним з перших рішень у цій сфері було рішення про те, що основою місцевого самоврядування буде населений пункт, який є об'єднанням громадян, що має юридичний статус. Рішення щодо справ, що стосуються самоврядування, повинні приймати громадяни на загальних зборах, референдумах або через представників, які обираються на загальних, рівних і прямих виборах шляхом таємного голосування.⁹²

Прийняття закону ЧНР № 369/1990 від 6 вересня 1990 р. «Про муніципалітети» по суті означало ліквідацію народних комітетів, повноваження яких частково були передані містам і селищам як самостійним самоврядним одиницям, що набули статусу основних територіальних одиниць. Це означало відокремлення територіального самоврядування

---

⁹¹ 65 Zákon ze dne 25. května 1960 o národních výhorech. In *Sbírka zákonů Republiky československé*. Ročník 1960, částka 24 vydána dne 7. června 1960, s. 161-172.

⁹² 294 Ústavní zákon ze dne 18. července 1990, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, a kterým se skrácuje volební období národních výborů. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. Ročník 1990, částka 47 vydána dne 19. července 1990, s. 1062.

селищ і міст від місцевого державного управління.⁹³ Проте більшість повноважень колишніх народних комітетів була передана органам інтегрованого місцевого державного управління 1-го рівня, тобто т. зв. обводному управлінню, і 2-го рівня, тобто районному управлінню. Останнім були передані й повноваження крайських народних комітетів, які були ліквідовані.⁹⁴ Основною територіальною одиницею став населений пункт, який був включений до одного із 38 районів, з яких 13 знаходилося на сході Словаччини (Бардіїв, Гуменне, Кошиці – місто, Кошиці – передмістя, Михайлівці, Попрад, Пряшів, Рожнява, Спішська Нова Вес, Стара Любовня, Свидник, Требішов, Вранов над Топльою).⁹⁵

У додатку до Постанови Уряду Словацької Республіки № 548/1990 від 4 грудня 1990 р., що набувала чинності 1 січня 1991 р., було визначено центри 121 обводного управління, що мали діяти як органи інтегрованого державного управління 1-го рівня і здійснювати визначену діяльність на конкретній території в окремих районах. Зрозуміло, що кількість обводних управлінь у 38 районах була різною і залежала від площі району й кількості населення у ньому. На сході Словаччини було створено 40 обводних управлінь, а саме: два в районі Бардіїв (Бардіїв і Гіралтовці), три в районі Гуменне (Гуменне, Медзілаборці, Сніна), п'ять в районі Кошиці – місто (Кошиці I, Кошиці II, Кошиці III, Кошиці IV, Кошиці V), три в районі Кошиці – передмістя (Бідовці, Чаня, Молдава), два в районі Михайлівці (Михайлівці, Собранці), п'ять в районі Попрад (Кежмарок, Попрад, Спішська Стара Вес, Старий Смоковець, Світ), три в районі Пряшів (Ліпани, Пряшів, Сабінов), чотири в районі Рожнява (Добшина, Плешівець, Ревуца, Рожнява), чотири в районі Спішська Нова Вес (Гелніца, Кромпахи, Левоча, Спішська Нова Вес), один в районі Стара Любовня (Стара Любовня), два в районі Свидник (Стропков, Свидник), чотири в районі Требішов (Кральовський Хлмец, Сечовці, Требішов, Великі

---

⁹³ 369 Zákon Slovenskej národnej rady zo 6. septembra 1990 o obecnom zriadení. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. Ročník 1990, částka 60 vydána dne 4. září 1990, s. 1293-1306.

⁹⁴ 472 Zákon Slovenskej národnej rady z 29. októbra 1990 o organizácii miestnej štátnej správy. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. Ročník 1990, částka 79 vydána dne 14. listopadu 1990, s. 1754-1795.

⁹⁵ 517 Zákon Slovenskej národnej rady z 22. novembra 1990 o územnom a správnom členení Slovenskej republiky. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. Ročník 1990, částka 84 vydána dne 19. prosince 1990, s. 1914-1917.

Капушани) і два в районі Вранов над Топльою (Ганушовці над Топльою, Вранов над Топльою).⁹⁶

Хоч закони й постанови у сфері державного управління і самоврядування, прийняті у 1990 р., відіграли важливу роль у процесі децентралізації публічного управління й відновленні самоврядності населених пунктів і регіонів, проте вирішальні повноваження залишилися зосередженими в центрі, тому мали бути прийняті подальші рішення, направлені на демократизацію відносин у сфері реалізації державної і публічної влади. Проте на початку дев'яностих років минулого століття поступово піднімалися передусім питання державно-правової організації республіки, зважаючи на зростаючі амбіції певних політичних сил і на вирішення проблем, пов'язаних з трансформацією економічної та соціальної систем.

Розпад республіки й проголошення самостійної словацької держави формували політичну сферу в часі актуальних і важливих змін у галузі міжнародних відносин та співпраці, включно з транскордонними зв'язками і співпрацею прикордонних регіонів сусідніх держав, які в Західній Європі вже мали багатолітню традицію, проте у тутешніх умовах не були чимось більшим, ніж дружні відносини, які перебували під прямим контролем політичних і державних органів. Навіть якщо інколи формальні рамки були подолані і йшлося про справді ефективну співпрацю, взаємодопомогу й обмін досвідом, то це була заслуга ініціативи окремих осіб або невеликих груп у керівництві підприємств, заводів, установ та організацій.

Це правда, що проголошення самостійної і незалежної Словацької Республіки 1 січня 1993 р. в політично неконсолідованій і до певної міри неспокійній ситуації в Центральній Європі могло спричинити певні побоювання щодо повторення ситуації після розпаду Австро-Угорщини, хоча це й не стало причиною для того, щоб блокувати пряму участь Словаччини у створенні й діяльності Карпатського євро регіону – проекту, який тоді відіграв роль першопроходьця нових форм транскордонного співробітництва, актуальних для даного етапу європейської інтеграції. Побоювання щодо цілісності території, певна недовіра до найближчих сусідів та підпорядкована цьому зовнішня і внутрішня політика включно із ставленням до національних меншин, яке вилілося в

---

⁹⁶ 548 Nariadenie vlády Slovenskej republiky zo 4. decembra 1990, ktorým sa ustanovujú sídla okresných a obvodných úradov. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. Ročník 1990, částka 89 rozeslaná dne 27. prosince 1990, s. 2050-2051.

обмежувальні заходи, – це все характерно для періоду після виборів 1994 року. Такі настрої панували в коаліційному уряді В. Меч'яра, сформованому після перемоги партії Рух за демократичну Словаччину (HZDS) і після підготовки й реалізації адміністративної реформи, яка була потрібною, оскільки територіальний та адміністративний поділ Словаччини до цього часу виглядав як тимчасове рішення, що не протриває довго. З іншого боку, в законі про територіальний поділ Словаччини, проект якого був поданий партією HZDS і її партнерами, більше бралися до уваги політичні інтереси провладних партій і регулювання частки меншин в адміністративних об'єднаннях, аніж історичні традиції, географічні й демографічні умови, чи навіть економічні параметри.

На підставі закону № 221/1996 «Про територіальну й адміністративну організацію» було ліквідовано існуючі обводні управління і відновлено крайський рівень державного управління й самоврядування. Словаччина була поділена на вісім країв і 79 районів, що певним чином нагадувало територіальний поділ 1949–1960 рр. з деякими змінами, які проте не виправляли недоліки тодішнього поділу, швидше навпаки. Закон про адміністративний поділ Словаччини є до певної міри доцільний, якщо говорити про національні меншини, зокрема угорську, – а саме там, де йдеться про створення країв та визначення меж районів. Адже не випадково, що південні регіони Словаччини, в яких проживає велика угорська меншина, були включені у п'ять країв, що таким чином порушило компактність їхнього проживання в одному краї. Реформа адміністративного поділу стосувалася й регіону Східної Словаччини. Знову було відновлено Кошицький і Пряшівський краї, хоч і з певними змінами. Кошицький край включає 11 районів: Гелніца, Кошиці I, Кошиці II, Кошиці III, Кошиці IV, Кошиці – передмістя, Михайлівці, Рожнява, Спішська Нова Вес, Собранці й Требішов. До Пряшівського краю відносяться 13 районів: Бардіїв, Гуменне, Кежмарок, Левоча, Медзілаборці, Попрад, Пряшів, Сабінов, Сніна, Стара Любовня, Стропков, Свидник і Вранов над Топлею.⁹⁷ У цьому поділі враховано не лише межі історичних регіонів Земпліна, Спіша й Ґемера, до уваги береться формування і поділ районів між крjями Східної Словаччини.

Щоправда, з точки зору розвитку транскордонного співробітництва набагато важливішим було те, що відповідно до § 2 закону № 221/1996 від 3.07.1996 р. «Про адміністративний і територіальний поділ Словацької Республіки» самоврядними

---

⁹⁷ 221 Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 3. júla 1996 o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky. In *Zákony pre ľudí*^{sk}. Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1996-221>.

територіальними одиницями вважаються не лише населені пункти, але й самоврядні краї. З іншого боку, відповідно до закону, задля здійснення територіального самоврядування при формуванні вищих територіальних одиниць (самоврядних країв) мали бути враховані територіальні межі цих країв, проте згідно з абзацом 3 до них не будуть входити військові округи. Однак самоврядні краї були створені лише на підставі закону № 302/2001 від 4 липня 2001 «Про самоврядування вищих територіальних одиниць». Спочатку у проекті цього закону було передбачено створення 12 самоврядних країв, у яких більше були враховані межі історичних регіонів та регіональна ідентичність населення. Відповідно до цього проекту на сході Словаччини мали бути чотири самоврядні краї – Спішський з районами Попрад, Гелніца, Кежмарок і Левоча, Спішська Нова Вес і Стара Любовня; Шаришський з районами Пряшів, Бардіїв, Сабінов, Стропков, Свидник і Вранов над Топльою; Кошицький, до якого мали входити чотири кошицькі райони, Кошиці – передмістя, Рожнява; Земплінський з районами Михайлівці, Гуменне, Медзілаборці, Собранці і Требішов.⁹⁸

Проте Національна Рада вирішила діяти відповідно до закону № 221/1996 «Про відповідність територіальних меж державного управління і самоврядування» і було створено лише вісім вищих територіальних одиниць, тобто самоврядних країв, які територіально повністю співпадають з краями як територіальними одиницями місцевого державного управління.⁹⁹ Причини цього були, мабуть, ті ж самі, тобто прагнення уникнути формування самоврядних країв з високою часткою угорського населення. З точки зору реалізації і розвитку транскордонного співробітництва однак слід відзначити, що повноваження самоврядних країв були суттєво збільшені законом № 416/2001 від 20 вересня 2001 «Про передачу деяких повноважень органів державного управління на населені пункти і вищі територіальні одиниці» (т. зв. малий закон про повноваження), яким до повноважень самоврядних країв було віднесено важливу сферу, а саме регіональний розвиток. До цієї сфери відноситься і проблематика транскордонних

---

⁹⁸ VOLKO, V. – KIŠ, M. (eds.). *Stručný prehľad územného a správneho členenia Slovenska*, s. 59.

⁹⁹ 302 Zákon zo 4. júla 2001 o samosprávě vyšších územných celkov (zákon o samosprávných krajoch). In *Zákony pre ľudí*^{sk}. Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2001-302>.

відносин і співпраці, що реалізується насамперед в інтересах розвитку прикордонних областей.¹⁰⁰

В контексті цього важливо, що в межах децентралізації протягом перших років нового тисячоліття суттєво збільшилася фінансова незалежність населених пунктів і регіонів від державного бюджету, який часто ділили на підставі політичних рішень, і регіони, найчастіше віддалені від центрів, отримували мало коштів з держбюджету. Згідно з новим принципом селищам і містам належить 70% доходів від податків фізичних осіб, причому 30% з них залишається вищим територіальним одиницям, тобто самоврядним краям. Переваги застосування такого принципу очевидні, незважаючи на те, що із збільшенням повноважень населених пунктів і країв зросли і їхні видатки, проте здійснювати господарську діяльність їм набагато вигідніше, зокрема якщо взяти до уваги, що до реформи їм залишалося лише 6% податків з доходів фізичних осіб.¹⁰¹

Традиції транскордонного співробітництва у Східній Словаччині

Під транскордонним співробітництвом розуміємо неформальну багатосторонню співпрацю міст і селищ, органів державної влади і місцевого самоврядування у тих регіонах, які розділені державними кордонами. Мета цього співробітництва полягає у створенні єдиного простору задля більш ефективного вирішення економічних і соціальних проблем прикордонних регіонів, стимулювання їх розвитку, взаємного зближення населення і сприяння культурному обміну. Це стало актуальним ще після Другої світової війни, причиною якої, крім усього іншого, були незгоди й суперечки у питаннях, що стосувалися державних кордонів. Проте співпраця прикордонних регіонів не повинна мати лише якусь превентивну роль, а стати прообразом нових відносин між європейськими державами.

В умовах Центральної Європи дуже сильний потенціал в цьому контексті мала Східна Словаччина, територія якої межувала з Угорщиною, Польщею і Радянським Союзом, які знаходилися в тому самому геополітичному просторі. У Східній Словаччині

---

¹⁰⁰ 416 Zákon z 20. septembra 2001 o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky. In *Zákony pre ľudí*^{sk}. Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2001-416>.

¹⁰¹ Щодо цього див. KALIŇÁK, Michal. Nerušme VÚC, ale pokračujme v trende decentralizácie : „Štandardnosť“ politických strán závisí aj od toho, ako si dokážu zabezpečiť stranícku reprodukciu prostredníctvom budovania miestnych elít. In *Sme*, roč. 25, 7. február 2017, č. 31, s. 12.

були найкращі передумови для транскордонного співробітництва із Закарпатською областю УРСР, їх об'єднувала спільна історія з часів Австро-Угорщини й міжвоєнної Чехословаччини, аналогічні економічні й соціальні проблеми, подібний етнічний і конфесійний склад населення. Натомість перешкодою був політичний центризм, підсвідома недовіра, прагнення приховати власні недоліки і пов'язана з цим герметична закритість державних кордонів СРСР, а фактично й усіх країн тодішнього радянського блоку, зокрема в п'ятдесятих роках. На той час і контакти між сусідніми регіонами були невід'ємною частиною міждержавних відносин, тому вони мали занадто формальний та офіційний характер.¹⁰² Тоді на чехословацько-радянському кордоні не існував навіть т. зв. малий прикордонний рух.

Певні елементи транскордонного співробітництва почали з'являтися в межах т. зв. дружніх відносин між Східнославацьким краєм і Закарпатською областю УРСР, особливо на початку шістдесятих років. Ці відносини й угоди про співпрацю, які уклали регіональні органи, поширювалися й на Ряшівське воєводство у Польщі та Боршодсько-Абовсько-Земплінську жупу в Угорщині. Щоправда, така співпраця в часи комунізму, зокрема із Закарпаттям, мала все ще тільки частковий, радше політичний і суспільний характер. Прямі зустрічі окремих осіб і колективів були дуже спорадичними, були тільки взаємні візити обласних політичних представників чи поїздки деяких художніх ансамблів за обміном, зокрема з нагоди різних святкувань або фольклорних фестивалів. Проте, наприкінці 60-х років зі зрозумілих причин ці відносини були до певної міри призупинені, хоча повністю ніколи не переривалися.

У сімдесятих роках минулого століття, коли дружні відносини перейшли під опіку регіональних партійних органів, їх почали планувати, укладати письмові угоди й контролювати. Управління ними здійснювалося з центру, обґрунтовувалися вони здебільшого ідеологічними доктринами і реалізовувалися політичними засобами, тому часто були формальними й дуже мало ефективними. Відповідно до принципів, затверджених Секретаріатом ЦК КПС у 1973 році, організувати ці відносини мали Крайський комітет Комуністичної партії в Кошицях і Обласний комітет Комуністичної партії України в Ужгороді. І хоч на початковому етапі у відносинах між дружніми

---

¹⁰² DANILÁK, Michal. Styky východného Slovenska a Zakarpatska v rokoch 1945-1990. In DORUĽA, Ján (ed.). *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2000, s. 123.

районами, установами, організаціями, підприємствами, заводами чи навчальними закладами було багато театральності, навіть лицемірства, поступово ці відносини стали більш раціональними, з'явилася певна предметність і вони почали приносити практичні результати.¹⁰³ Новий характер дружніх відносин сприяв не лише підвищенню ефективності й результативності міжнародної співпраці, але значно частішими стали особисті зустрічі працівників, не тільки чиновників. Цьому значною мірою сприяло створення інтернаціонального соціалістичного змагання, яке розпочалося між дружніми організаціями Східнославацького краю і Закарпатської області. У 1978 році між 98 трудовими колективами обох регіонів існувала угода про соціалістичні змагання.¹⁰⁴

Проте від початку вісімдесятих років значно помітнішою стала господарська складова товариських відносин, які поступово ставали дедалі більше транскордонними. Відбувався не тільки обмін товаром, але й обмін досвідом, навіть була виробнича співпраця, спеціалізація і формування певних елементів спільних підприємств. Формальні критерії, які застосовувалися у реалізації і розвитку дружніх відносин між Східнославацьким краєм і Закарпатською областю, компенсувалися їх результативністю: об'єм і якість продукції дружніх підприємств, ефективність виробництва, модернізація технологій, зменшення собівартості, а також соціальні аспекти розвитку виробничих потужностей, зокрема піклування про окремих робітників і трудові колективи.

Тимчасове припинення транскордонних відносин такого типу на початку дев'яностих років було неправильним, хоча абсолютно зрозумілим. Надмірне прагнення позбутися й змінити усе прямо чи опосередковано пов'язане з колишнім тоталітарним режимом призвело до знищення навіть позитивних елементів попереднього економічного й суспільного розвитку, до яких звичайно відносилися транскордонні відносини між Східною Словаччиною і Закарпаттям, хоч це були лише перші паростки. Причина відсутності інтересу державних і регіональних органів полягала у недовірі, що впливала з певної політичної невизначеності новостворених самостійних і суверенних

---

¹⁰³ DANILÁK, M. Predpoklady a hlavné etapy rozvoja Východoslovenského kraja ČSSR a Zakarpatskej oblasti USSR. In BOUCOVÁ, Zlatica (ed.). *Základné otázky pohraničnej spolupráce krajín – členov RVHP : Materiály z československo-sovietskeho vedeckého seminára, ktorý sa konal v dňoch 13.- 15. októbra 1987*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1988, s. 101.

¹⁰⁴ ВИДНЯНСКИЙ, Степан Василиевич. Украинский рабочий класс Украинской ССР в развитии производственных связей между трудовыми коллективами СССР и Чехословакии. In АМОПТ, Честмир - МЕЛЬНИКОВА, Ирина Николаевна (eds.). *Украинско-чехословацкие связи : Сборник научных трудов*. Киев: Наукова думка, 1989, s. 211.

держав – Словацької Республіки й України. Це виражалося в прагненні проводити централізовані рішення в економічній, політичній, культурній галузях, у відродженні історичних спогадів, які викликали відчуття загрози для здобутої державності чи цілісності території, навіть з боку сусідніх країн.

Одним з наслідків цих чинників було й вкрай стримане ставлення тодішнього словацького уряду до проекту Карпатського єврорегіону та статусу Словаччини як спостерігача. Виявом такого ж страху був і той факт, що Україна і Румунія включили до Карпатського єврорегіону такі величезні території, що це від початку стало на заваді не тільки його ефективності, але й самому функціонуванню. Тому варто задуматися над новою моделлю транскордонних відносин у цій частині Європи і шукати її дотепер, доказом чого є подача проекту і робота в межах нього. Ми хочемо скористатися не тільки досвідом Західної Європи, що найчастіше стосується транскордонної співпраці між членами Європейського Союзу, але й Північної Європи, тому що саме у Скандинавії цей аспект є важливим.

З середини дев'яностих років транскордонні відносини і багатостороння співпраця між прикордонними регіонами Східної Словаччини, а саме Кошицького і Пряшівського країв, знову почала розвиватися й реалізовуватися, хоча на інших засадах і в істотно змінених умовах. Це свідчить про те, що добрі й корисні ідеї врешті будуть реалізовані, незважаючи на більш чи менш сприятливі або несприятливі обставини. Важливим фактором розвитку транскордонного співробітництва є його традиція, адже в нашому спільному просторі воно існувало вже понад чверть століття, що допомагало обом регіонам тоді, коли транскордонні відносини ще не були звичним явищем і принесли користь не тільки економіці й культурі, але й сприяли певному культивуванню міжетнічних відносин і стосунків між людьми, що сьогодні нам потрібно не менше, ніж в минулому, а може й більше. Історія транскордонних відносин свідчить, що їх не треба боятися, що в них варто інвестувати, що це також виклик для майбутнього і в такому сенсі це позитивний фактор для їхнього подальшого розвитку.

Суспільні умови транскордонного співробітництва у Східній Словаччині

Етнічна характеристика населення регіону

З початків історичного розвитку на території Східної Словаччини проживали представники різних етнічних груп, і це ще одна спільна риса із територією сучасної Закарпатської області України. Етнічне підґрунтя заселення цих земель було закладене ще з приходом слов'янських племен у V–VI ст., однак на нього значним чином вплинула присутність аварів, білих хорватів і зрештою угорців. Протягом існування угорської держави з тутешньої західнослов'янської групи населення поступово формувалася словацька феодальна етнічна група, яка набула ознак сучасного народу лише у період словацького національного відродження у 1780–1848 рр. Процес формування русинської етнічної групи в регіоні Верхнього Потисся відбувався значно складніше, виникло декілька альтернатив її національної ідентичності, дискусії щодо яких часто точаться дотепер.

Чисельну групу населення на території сучасної Східної Словаччини склали угорці. Наприкінці IX ст., тобто у період їхнього приходу в Тисо-Дунайську низовину, до них відносилося сім угро-фінських і три хозарські племена, які осіли в другій половині X ст. і проживали спочатку лише у південній частині регіону, проте охоронні поселення будували й у його північних частинах. Щоправда, етнічна межа угорського поселення значно змістилася на схід протягом турецької експансії у XVI ст. Саме тоді угорська шляхта почала селитися в містах, які до цього часу мали переважно німецько-словацький характер.

Волоська колонізація у XIV–XVII ст. принесла третю етнічну групу в цей регіон, а саме русинів. Її першими представниками були пастухи з Волощини й Молдови, проте, проходячи через Буковину й Галичину, вони змішалися із східнослов'янськими групами, риси яких поступово почали в них домінувати. Тому й письмові згадки про рутенів, які проживали на сході Словаччини, походять з початку XV ст. Щоправда, у зв'язку з привілеями, здійсненням охоронної служби і сповіданням ортодоксального християнства волоські села у гірській або й передгірській території мали відносно краще становище, ніж більшість словацьких селянських поселень у цьому регіоні, і так тривало до початку XVI ст. Період т. зв. другого кріпацтва після 1514 р. означав зрівняння підданого населення і сприяв розширенню взаємозв'язків між ним, змінам правової,

економічної й етнічно-культурної характеристики сіл в регіоні Північно-Східної Словаччини.

Зближення пастуших і сусідніх селянських поселень було також пов'язане із укладенням Ужгородської унії. Ототожнення русинського населення з цією церковною та релігійною громадою тривалий період замінювало національну ідентичність. Більш видимі етнічні риси русинської громади почали формуватися насамперед у другій половині XIX ст. в часи русинського національного відродження. Саме тоді Пряшів на певний час став центром русинського руху в Угорщині. Проте відродження жодним чином не допомогло вирішити питання національної ідентичності чи літературної мови, які ця національна меншина як складні проблеми перенесла у XX ст., і вони повністю не розв'язані й дотепер.

Адже боротьба між великоросійською і «тутешницькою», тобто русинською концепцією, після Першої світової війни ускладнилася з виникненням третьої, малоросійської (української) орієнтації, яка більше використовувалася населенням Галичини й Буковини в останній третині XIX ст., проте у Словаччині, на відміну від Підкарпаття, не мала великого відгону. Вона стала актуальною після Другої світової війни, після приєднання Підкарпатської Русі до Радянського Союзу, і після перемоги комуністів у Чехословаччині, коли русинська ідентичність меншини у Східній Словаччині була замінена українською адміністративним методом і без відповідної на те підготовки. Це до певної міри було пов'язано з цільовою асиміляцією частини меншини, тому її чисельність зазвичай зменшувалася. Відродження русинізму відбулося лише після 1989 року, однак наслідком цього був необхідний розподіл меншини, тому що частина цієї етнічної групи зберегла українську ідентичність, хоча більшість вважала себе русинами. Протягом останніх двадцяти років кількість русинів у Словаччині зросла удвічі, тоді як чисельність українців наполовину зменшилася.

Перші німецькі колоністи прийшли на територію Спіша й Шаріша із Саксонії у половині XIII ст., передусім у зв'язку з татарською навалою. Маючи привілеї, вони закріпилися економічно як ремісники й торговці й набули дуже сильного політичного впливу, адже середньовічні міста мали важливе військове значення. У другій хвилі німецького переселення протягом наступних століть були насамперед шахтарі й металурги, які осіли передусім в регіоні Спіша й Гемера. В межах третього етапу т. зв. німецької колонізації на північ Спішу прийшли насамперед ткачі із Сілезії або з Швабії.

Проте упродовж XIX ст. німецька меншина значно мадяризувалася, зокрема на сході Словаччини, хоча у XX ст. цей процес частково припинився. З іншого боку, виселення й вигнання німців після Другої світової війни фактично зумовило її занепад і сьогодні вона існує радше символічно у формі трьох невеликих груп компактного проживання, з яких дві знаходяться саме на сході Словаччини.

У другій половині XIII ст. на території Східної Словаччини з'явилися єврейські переселенці, які брали участь в економічному житті регіону, незважаючи на значні обмеження. Їхня кількість зросла у XVII ст., насамперед через переїзд євреїв з Галичини, і потроїлася після 1772 року, коли після першого поділу Польщі цей регіон відійшов до монархії. Євреї займалися торгівлею, вони орендували у дворян млини, винокурні, шинки. Завдяки досить ліберальним відносинам в Угорщині кількість єврейських сімей зросла і після 1867 р. Якщо до цього часу багато хто з євреїв приймав німецьку ідентичність, то після 1867 р. більшість з них відносила себе до угорської національної меншини. Така лояльність до державотворчих сил проявлялася у єврейського населення і в часи Чехословаччини, коли більшість з них своєю релігією вважала юдаїзм. Протягом існування словацької держави й угорської окупації єврейська нацменшина на сході Словаччини майже повністю зникла.

Голокост частково вдарив і по ромській етнічній групі. За даними письмових джерел перші роми-кочівники жили на Спіші й Земпліні ще в XIV ст. Незважаючи на очевидні дискримінуючі регулятивні норми, їх кількість зростала, а асиміляція не відбулася навіть після спроби регулювати їх у XVIII ст. Наприкінці XIX ст. в абсолютно неприйнятних умовах у Словаччині проживало приблизно 36 000 ромів. Ця кількість за 30 років зросла удвічі, незважаючи на дуже жорсткі норми чехословацького права у цій сфері. Після 1945 року кількість ромів помітно зросла і, незважаючи на робочі обов'язки і багато спроб вирішити це питання, вона стала соціальною проблемою, що після 1989 року фактично не має рішення. Відсутність освіти, зменшення потреби в некваліфікованій роботі, та значні упередження не дозволяють включити ромів у економічне життя на сході країни, де проживає майже дві треті ромського населення Словаччини.

Таблицю № 1, в якій показано суттєву зміну етнічного складу населення Східної Словаччини за останніх сто років, ми подаємо для того, щоб була зрозумілою не тільки певна відмінність національного складу населення цього регіону у порівнянні з іншими

регіонами сучасної Словаччини у 1910 році, але й чіткий ступінь їх взаємної етнічної гомогенності, досягнутої в сучасності. Порівняння результатів перепису населення 1910 і 2011 рр. показує, наскільки суттєво змінився національний склад населення не тільки Східної Словаччини, але й Словаччини загалом.

Передусім дані перепису свідчать про те, що Словаки, що перед тим хоч і склали відносно велику групу населення, стали домінуючою етнічною групою у цьому регіоні. Різниця у цифрах щодо чисельності угорської громадян загалом зрозуміла, адже угорці з панівної нації часів Австро-Угорщини з 1918 року фактично стали лише національною меншиною у Чехословаччині, а з 1993 р. у Словаччині. Дані таблиці чітко відбивають зменшення чисельності німецької меншини, що зумовило її виселення та частково й відсторонення після Другої світової війни. Проте причини зменшення кількості русинів та українців інші. Йдеться насамперед про результат природньої, частково й цільової асиміляції, зумовленої неодноразовим втручанням держави у вирішення русинського й українського питання. Дана форма таблиці не відбиває достатньо ні занепад єврейської меншини, що пов'язаний передусім із голокостом, ні зростання чисельності ромського населення. Про ці факти набагато чіткіше й точніше свідчить національна приналежність жителів Східної Словаччини й усієї Словацької Республіки у 2011 році, дані про яку містить таблиця № 2.

Таблиця 1: Етнічний склад Східної Словаччини і Словаччини у 1910 і 2011 рр. в %¹⁰⁵

Нація Національність	1910		2011	
	Східна Словаччина	Словаччина	Східна Словаччина	Словаччина
словаки	37,10	52,8	77,71	80,65
угорці	43,80	35,90	4,69	8,49
русини	9,00	2,90	1,98	0,62
німці	7,30	6,40	0,10	0,08
інші ¹⁰⁶	2,80	2,00	15,52	10,16
РАЗОМ	100,00	100,00	100,00	100,00

¹⁰⁵ Розраховано за: TAJTÁK, Ladislav. Východné Slovensko ako malý región v malej politike. In ŠVORC, Peter - DANILÁK, Michal, HEPPNER, Harald (eds.). *Veľká politika a malé regióny 1918 – 1939*. Prešov; Graz: Universum, 2002, s. 218; TAJTÁK, L. Vývin a triedno-sociálna štruktúra obyvateľstva východného Slovenska začiatkom 20. storočia. In DANILÁK, M. (ed.). *Spoločenskovedný zborník : História*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 57; *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 (SOBD 2011): Výsledky v multidimenzionálnych tabuľkách*. Slovenská republika: Tab. 115 Obyvateľstvo podľa pohlavia a národnosti. Dostupné na internete: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>; *SOBD 2011, Východné Slovensko: Tab.115 Obyvateľstvo podľa pohlavia a národnosti*. Dostupné na internete: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>.

¹⁰⁶ У 2001 році з цієї частки 3,05 % склали роми і 0,56 % чехи.

Про специфіку Східної Словаччини у цій сфері, зокрема в порівнянні з показниками по усій Словаччині, свідчить у два з половиною рази більша частка ромської етнічної групи у загальній кількості населення. Утричі більша чисельність русинів та українців в національному складі східнославацького регіону однак пов'язана лише з географічним розташуванням території, на якій вони проживають. У цьому контексті нас більше вражає високий відсоток ігнорування етнічної приналежності під час перепису населення на сході Словаччини (9,56 % :7,09 %). Частка жителів словацької національності, яка через історичні причини завжди була на сході меншою, шляхом насамперед природньої асиміляції національних меншин сьогодні поступово вирівнюється.

Таблиця 2: Національний склад Східної Словаччини і Словаччини в 1910 і 2011 роках у %¹⁰⁷

Національність населення	Східна Словаччина		Словаччина	
	Кількість населення	Частка в %	Кількість населення	Частка в %
словаки	1 0248 366	77,72	4 352 775	80,65
угорці	75 369	4,69	458 467	8,49
роми	79 573	4,95	105 738	1,96
русини	31 911	1,99	33 482	0,62
українці	5 351	0,33	7 430	0,14
чехи	5 784	0,36	30 367	0,56
німці	1 735	0,11	4 690	0,09
поляки	964	0,06	3 084	0,06
хорвати	70	0,00	1 022	0,02
серби	112	0,01	698	0,01
росіяни	585	0,04	1 997	0,04
євреї	134	0,01	631	0,01
моравці	476	0,03	3 286	0,06
болгари	190	0,01	1 051	0,02
інша	1 999	0,13	9 825	0,18
не встановлено	153 611	9,56	382 493	7,09
РАЗОМ	1 606 0250	100,00	5 397 036	100,00

Багатонаціональний склад населення Східної Словаччини ніколи не був, не є і не буде перешкодою для існування і розвитку транскордонних зв'язків прикордонних

¹⁰⁷ Розраховано за *SODB 2011*, Східна Словаччина: Таб. 115 Населення за статтю і національністю; *SODB 2011*, Словацька Республіка: Таб. 157 Населення за національністю, ступенем найвищої здобутої освіти, сучасної економічної активності, становища у зайнятості, галузі економічної діяльності й статі. Інтернет-ресурс: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>.

регіонів уздовж українсько-словацького державного кордону, радше навпаки, якщо взяти до уваги аналогічну характеристику Закарпатської області України і частково прилеглих територій Польщі, Угорщини й Румунії. Співіснування і нерозривно пов'язана з ним співпраця людей різних національностей покращує їх взаєморозуміння, повагу й певну довіру, а також навички спілкування з іншим етнічним і суспільним середовищем, що власне може лише сприяти реалізації транскордонних відносин.

Характеристика регіону з точки зору мовної приналежності

Етнічні особливості регіону Східної Словаччини ще можна доповнити даними про рідну мову населення. Наведена структура національної приналежності на сході Словаччини ймовірно буде точнішою і повнішою, якщо ми зазначимо ще дані про рідну мову, яка в цьому регіоні прямо вказувалася на листі перепису населення. Зрештою, у часи Австро-Угорщини у процесі перепису населення у 1880, 1890, 1900 і 1910 рр. національність визначалася виключно за мовою, і навіть в обмеженнях Першої Чехословацької Республіки у 1921 і 1930 рр. мова спілкування, яку ще називали «мовою повсякденного вжитку», використовувалася ще як один з ідентифікаторів національної приналежності. Відокремлення національної ідентичності й мови особи відбулося за методикою, яку використовували щодо тих, перепис кого здійснювався, і для комісарів, які проводили перепис, лише в постановах, якими конкретно регулювався процес т. зв. національного перепису в 1950 р.¹⁰⁸

Сьогодні відмінності між національністю і рідною мовою населення відносно мало значимі. Частково вони наявні в етнічних групах, де наявна незавершена національна ідентифікація або серед людей, які походять із національно змішаних сімей. Актуальний поділ населення сходу Словаччини за рідною мовою відповідно до перепису населення, будинків і квартир у 2011 р. показаний у таблиці №3. Аналогічно як і дані про етнічну приналежність у 164 2800 випадках не були вказані й дані про рідну мову, а це становить 10,23% від кількості населення регіону і показує суттєве спотворення загальної реальності у цій сфері. Цілком реально, що це пов'язано з необдуману і необґрунтовану кампанією проти перепису населення, яку розгорнули деякі

---

¹⁰⁸ Див. 224. Урядова постанова від 18 жовтня 1949 про перепис населення у 1950 р. і документи, пов'язані з ним (про підрахунок національностей). In *Sbírka zákonů republiky Československé*. Ročník 1949, částka 69. Vydána dne 29. října 1949, s. 665-668.

безвідповідальні особи й групи осіб, поширюючи неправдиву інформацію про зловживання даними перепису населення і таким чином знецінюючи його результати.

Таблиця 3: Рідна мова у Східній Словаччині у 2011 році¹⁰⁹

Мова	Кількість населення	Частка від кількості населення у %
словацька	1 176 324	73,23
ромська	103 650	6,45
угорська	91 979	6,78
русинська	53 359	3,32
чеська	6 454	0,40
українська	3 829	0,24
німецька	2 117	0,13
польська	1 038	0,06
їдиш	116	0,01
хорватська	94	0,01
інша	3 010	0,19
не встановлено	164 280	10,23
РАЗОМ	1 606 250	100,00

Таблицю № 4 ми подаємо передусім з метою вказати на попередньо прогнозовані й згодом підтверджені переписом деякі істотні відмінності, зокрема щодо відсотку населення, який вважає певну мову своєю рідною, по відношенню до загальної кількості населення в регіоні Східної Словаччини за даними перепису 2011 р., а саме у порівнянні з ситуацією в усій Словаччині, тобто в глобальнішому контексті. Наведені дані дають підставу вважати, що показані існуючі відмінності пов'язані з тим, що деякі національні меншини, зокрема ромська етнічна група та русини і українці, компактно проживають на сході Словаччини, тобто тут їх набагато більший відсоток у порівнянні із середнім показником по цілій країні. Якщо говорити про цілу Словацьку Республіку, то тут також бракує значної кількості невстановлених даних, які стосуються 406 251 мешканця, тобто 7,51% загальної кількості жителів.

¹⁰⁹ Розраховано за *SODB 2011*, Східна Словаччина: Таб. 119 Населення за статтю і рідною мовою. Інтернет-ресурс: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>.

Таблиця 4: Рідна мова у Східній Словаччині й Словаччині в 2011 році¹¹⁰

Рідна мова населення	Східна Словаччина		Словаччина	
	Кількість жителів	Частка в %	Кількість жителів	Частка в %
словацька	1 176 324	73,23	4 240 453	78,57
ромська	103 650	6,45	122 518	2,27
угорська	91 979	5,73	508 714	9,43
русинська	53 359	1,99	55 469	1,03
українська	3 829	0,33	5 689	0,10
чеська	6 454	0,36	35 216	0,65
німецька	2 117	0,11	5 186	0,10
польська	1 038	0,06	3 119	0,06
хорватська	94	0,01	1 234	0,02
інша	3 126	0,20	14 177	0,26
не встановлено	164 280	10,23	405 261	7,51
РАЗОМ	1 606 250	100,00	5 397 036	100,00

На території Східної Словаччини у 2011 р. рідною мовою найчастіше називали словацьку, ромську, угорську, русинську, чеську й українську мови. Бачимо тут розмаїття мов, адже словацька і чеська відносяться до групи західнослов'янських мов, русинська й українська мови – до східнослов'янських, а угорська – до групи угро-фінських мов. Основу ромської мови напевне можна віднести до новоіндійської групи мов, найближчою ця мова є саме до хінді. Проте більша частина сучасного словникового запасу ромів походить із тих областей, які вони перетинали, або з країни, в якій вони осіли. Близькість словацької, русинської та української мов, а також поширене тут знання російської та англійської мов по суті означає, що мова не була й не буде жодним бар'єром для транскордонних відносин між людьми, які проживають на сході Словаччини, в Закарпатській області й у Центральній Європі загалом.

Характеристика регіону Східної Словаччини з точки зору релігійної та конфесійної приналежності

У зв'язку з історичними та деякими логічними причинами на території Східної Словаччини рівень релігійності населення відносно вищий, ніж у інших частинах Словаччини і навпаки, частка людей, які не зараховують себе до жодного віросповідання, є приблизно на одну третю менша порівняно з показниками по цілій

¹¹⁰ Розраховано за *SODB 2011*, Східна Словаччина: Таб. 119 Населення за статтю і рідною мовою. Інтернет-ресурс: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>; *SODB 2011*, Словацька Республіка: Таб. 156 Населення за національністю, рідною мовою і статтю. Інтернет-ресурс: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>.

Словаччині (8,65%). На території сучасних Кошицького і Пряшівського країв ще в минулому по суті без особливих проблем співіснували представники п'яти традиційних конфесій: римо-католики, греко-католики, лютерани, кальвіністи і євреї. Це підтверджується і даними про релігійну приналежність населення Східної Словаччини з 1910 р., які показані в таблиці № 5. Приблизно дві третіх вірян склали католики, четверту частину – протестанти, решту склали єврейські релігійні громади, зокрема ортодоксальні євреї і менше було представників сучасних течій юдаїзму.¹¹¹ В межах усієї Словаччини католики склали три четвертих від загальної кількості населення, протестанти 20%, а євреї – приблизно 5% від загальної кількості населення.

Таблиця 5: Конфесійна приналежність Східної Словаччини й Словаччини у 1910 році в %¹¹²

Віросповідання	Східна Словаччина	Усі словацькі жупи
Римо-католицьке	50,6	69,2
Греко-католицьке	18,7	6,4
Євангельське а.в.	10,4	13,2
Реформатське	13,6	6,2
Юдаїзм	6,7	5,0
РАЗОМ	100,00	100,00

Протягом наступних ста років конфесійна приналежність населення, включно із сходом Словаччини, частково змінилася. Католицька церква східного і західного обряду та протестанти обох напрямків зберегли позиції основних конфесій, хоча багато з'явилося і представників інших християнських церков і сект, та окремі прихильники юдаїзму. З-поміж класичних великих християнських церков після Другої світової війни утвердила свої позиції православна церква, яка на сході Словаччини стала більш поширеною після спроби ліквідувати Унію. До інших релігій і сект належать лише окремі особи. У зв'язку з проаналізованими вище причинами у цьому регіоні суттєво більша частка греко-католиків, православних християн і кальвіністів, і навпаки, менша кількість римо-католиків, хоча Римо-Католицька Церква переважає в контексті цілої Словаччини. Як і етнічний склад населення, це пов'язано з географічним розташуванням і

¹¹¹ BÁRKÁNY, Eugen - DOJČ, Ľudovít. *Židovské náboženské obce na Slovensku*. Bratislava: Vesna, 1991, 438 s. ISBN 80-85128-56-X.

¹¹² TAJTÁK, L. *Vývin a triedno-sociálna štruktúra obyvateľstva východného Slovenska*, s. 58.

національною приналежністю населення. Дані про сучасну ситуацію наведені в таблиці № 6.¹¹³

Таблиця 6: Конфесійна приналежність Східної Словаччини й Словаччини у 2011 році

Церква, деномінація або секта	Східна Словаччина		Словаччина	
	Кількість жителів	Частка а у %	Кількість жителів	Частка а у %
Римо-католицька Церква	907 220	56,48	3 347 277	62,02
Греко-католицька Церква	190 030	11,83	206 871	3,83
Євангельська Церква Аугсбурзького віровизнання (лютерани)	66 219	4,12	316 250	5,86
Євангельська Церква Реформатська	44 472	2,77	98 797	1,83
Православна Церква	42 748	2,66	49 133	0,91
Свідки Єгови	8 190	0,51	17 222	0,32
Апостольська Церква	3 364	0,21	5 831	0,11
Євангельська методистська Церква	2 028	0,13	10 328	0,19
Християнські громади	1 725	0,11	7 720	0,14
Інше	9 043	0,56	40 808	0,76
Без віровизнання	134 333	8,36	725 362	13,44
Не встановлено	196 878	12,26	571 437	10,59
РАЗОМ	1 606 250	100,00	5 397 036	100,00

Дані таблиці № 6 по суті підтверджують той факт, що незважаючи на значний кількісний приріст населення та насильницькі зміни щодо кількості певних нацменшин (голокошт євреїв і ромів, виселення німців, реасиміляція угорців, українізація русинів), усі показники принципово не змінилися. Тому на сході Словаччини у порівнянні із середнім показником по усій Словаччині є менший відсоток римо-католиків, але незмінним залишилося співвідношення 3:1 на користь східнославацьких греко-католиків і православних, та співвідношення 1,5:1 на користь східнославацьких протестантів-кальвіністів. Щоправда і в цьому контексті актуальним є твердження, що результати перепису населення від 2011 р. до певної міри деформовані у зв'язку із чисельною групою людей, які не зараховують себе до жодного віровизнання (8,36% на сході Словаччини і 13,44% по Словаччині загалом), та високим відсотком осіб, які не коментували питання релігійної приналежності (12,6% і відповідно 10,6%). Незважаючи на співіснування представників різних конфесій та їх значну кількість на сході Словаччини, між ними не було жодних конфліктів, за винятком рекатолизації і

¹¹³ SOBD 2011, Східна Словаччина: Таб. 118 Населення за статтю і релігійною приналежністю. Інтернет-ресурс: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>; SOBD 2011, Словацька Республіка: Таб. 159 Населення за віковими групами, статтю і релігійною приналежністю. Інтернет-ресурс: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>.

православізації, які крім усього іншого були насаджені зверху. Навпаки, у східнославацькому регіоні сформувалася відносно толерантна атмосфера у цій сфері духовного і культурного життя, що створює сприятливі умови для розвитку транскордонних відносин.

Характеристика регіону Східної Словаччини з точки зору освіти населення

Для Східної Словаччини з другої половини XIX ст., коли стала помітною її поступова маргіналізація, крім інших показників характерне й певне відставання в освіті населення. Основна причина полягала очевидно в сільському характері регіону, а до цього додався відносно нижчий відсоток привілейованих верств населення та його етнічна й конфесійна структура. Результатом цього був помітний брак кваліфікованої робочої сили, що призвело до економічного відставання і соціальних проблем, які негативно впливали й на культурний розвиток, внаслідок чого утворилося класичне замкнене коло. Поступове долання цієї ситуації розпочалося за часів Першої Чехословацької Республіки в межах загальної модернізації та швидкого розвитку словацького суспільства і частково завершилося плановою індустріалізацією та пов'язаними з нею процесами п'ятдесятих і шістдесятих років минулого століття. Сучасний стан освіти населення на сході Словаччини у порівнянні із показниками по усій Словаччині відбитий у таблиці № 7.¹¹⁴

По суті, тут підтверджується той факт, що різниця в окремих рівнях і типах здобутої освіти між показниками по Східній Словаччині і Словаччині загалом є мінімальною і неважливою. Мабуть, варто згадати про вищий відсоток людей без освіти на сході Словаччини (18,35% : 15,68%), що зумовлено більшою кількістю сільського населення та більшою кількістю ізольованих гірських і пригірських населених пунктів, а також соціальною структурою населення. Ймовірно, що з цим пов'язана й більша кількість людей, які мають лише неповну середню освіту, на сході Словаччини (16,25% : 14,98%). Серед населення, яке закінчило здобуту освіту складанням іспиту на атестат зрілості, вказана частка (27,15% : 28,09%) поступово вирівнюється. Різниця у відсотку людей з

---

¹¹⁴ Розраховано за *SOBD 2011*, Східна Словаччина: Таб. 117 Населення за статтю і найвищим здобутим рівнем освіти. Інтернет-ресурс: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>; *SOBD 2011*, Словацька Республіка: Таб. 157 Населення за національністю, найвищим здобутим рівнем освіти, сучасної економічної активності, становища в зайнятості, галузі економічної діяльності і статі. Інтернет-ресурс: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>.

вищою освітою у співвідношенні до загальної кількості населення (10,10% : 11,28%) з великою ймовірністю пов'язана не лише з меншою кількістю вищих навчальних закладів на сході Словаччини, а відповідно і з більшою затратністю такого навчання, а й з меншою можливістю вибору типу і напрямку навчання. Можливу різницю у якості здобутої освіти на разі неможливо визначити.

Таблиця 7: Освітній рівень Східної Словаччини і Словаччини у 2011 році

Максимальна здобута освіта населення	Східна Словаччина		Словаччина	
	Кількість жителів	Частка в %	Кількість жителів	Частка в %
Неповна середня освіта	261 092	16,25	808 490	14,98
Середньо-спеціальна (ПТУ) без іспиту на атестат зрілості	197 290	12,28	721 999	13,38
Середньо-спеціальна (технікум) без іспиту на атестат зрілості	139 937	8,71	522 039	9,67
Повна середньо-спеціальна (ПТУ) з іспитом на атестат зрілості	56 486	3,52	191 208	3,54
Повна середньо-спеціальна (технікум) з іспитом на атестат зрілості	310 308	19,32	1 089 751	20,19
Повна загальна середня освіта (гімназії)	69 167	4,31	235 014	4,36
Вища професійна освіта	21 546	1,34	80 616	1,49
Вища освіта, бакалавр	36 472	2,27	122 782	2,28
Вища освіта, магістр	152 800	9,51	584 544	10,83
Вища освіта, аспірантура	9 433	0,59	40 642	0,75
Не мають освіти	294 725	18,35	846 321	15,68
Не встановлено	56 994	3,55	153 630	2,85
РАЗОМ	1 606 250	100,00	5 397 036	100,00

Загалом, на підставі проведеного аналізу можемо однозначно стверджувати, що історичні атрибути, політичні характеристики і спільні умови в Кошицькому і Пряшівському краях, як і традиція транскордонних контактів, зв'язків, відносин і співпраці між колишнім Східнославацьким краєм і сучасною Закарпатською областю України формують дуже добрі передумови для подальшого розвитку транскордонної співпраці обох регіонів, включно з використанням інноваційних підходів, запроваджуваних із вивченням позитивного скандинавського досвіду їх регулювання і стимулювання.

4. МУЛЬТИКУЛЬТУРНА СИТУАЦІЯ У СХІДНІЙ СЛОВАЧЧИНІ З ОСОБЛИВИМ АКЦЕНТОМ НА РУСИНІВ, УКРАЇНЦІВ ТА РОМІВ

(Олександр МУШИНКА, Центр соціальних і психологічних наук Словацької академії наук, Інститут суспільних наук, Кошице)

Баренцов регіон включає в себе 14 округів у північних прикордонних районах Норвегії, Швеції, Фінляндії та Росії і охоплює загальну площу 1,755,800 квадратних кілометрів. Незважаючи на велику територію (для порівняння, Словаччина більш ніж в 38 разів менша за цей регіон – всього 49,033 квадратних кілометрів), тут проживає тільки 5,3 мільйони людей. У контексті досліджуваної теми регіон є цікавим з точки зору мультикультурної мінливості. Окрім титульних націй (напр. норвежці, шведи, фіни чи росіяни) і меншин, які компактно проживають в т. ч. й у сусідніх країнах (т. зв. етнічне перекриття), в регіоні є цілий ряд невеликих націй і народностей, які складають загальну картину багатонаціонального регіону. Вони включають в себе як традиційні народи і народності, тобто ті, які живуть в цьому регіоні довгий час і вважаються корінними (хоч вони можуть жити і в інших країнах), так і нові спільноти чи народності (мігранти, біженці тощо), які живуть тут відносно короткий проміжок часу.

Ймовірно, найбільш традиційною національною меншиною Баренцевого регіону є саами (раніша назва – лопарі, лапландці, жителі Лапландії). Їх загальна кількість в регіоні складає близько 85 тисяч осіб, більшість з яких проживають в Норвегії. Це один з небагатьох корінних кочівних народів Європи, у Норвегії – це близько 0,5% від загальної кількості населення; а у Швеції мають окремий регіон (окрема адміністративна одиниця) – Лапландія, незважаючи на те, що саами становлять меншість.¹¹⁵

Значну частину автохтонного населення складають і ненці, що проживають в основному на російській частині регіону. В Архангельській області Російської Федерації є окремий Ненецький автономний округ. Як саами в Лапландії, ненці в цьому окрузі творять меншину. Із загальної розрахункової кількості близько 45 000 ненців, які

---

¹¹⁵ У випадку Швеції, кількість членів різних націй і народностей досить сумнівне, оскільки в країні такої статистики практично не ведеться. Довгостроковий мультикультурний контекст існуючий в державі призвів до того, що етнічна приналежність (як ми її сприймаємо) відіграє в повсякденному житті лише дуже незначну роль.

проживають на території Російської Федерації,¹¹⁶ в цій області нараховується бл. 7000 осіб (що становить близько 18% від загальної чисельності населення району). У російській частині регіону проживає й інша традиційна автохтонна меншина – вепси. Близько 6000 членів вепської національності¹¹⁷ живуть в Республіці Карелія, яка також належить до досліджуваного нами Баренцевого регіону. Всі вищезгадані національності мають багато схожих ознак (насамперед – навколишнє середовище, в якому вони проживають, а також традиційний спосіб їх життя та господарства). Крім того, з лінгвістичної точки зору, всі три національності (саами, ненці і вепси) належать до уральської мовної групи. У контексті вищенаведеного короткого опису Баренцевого регіону, відразу можна виділити кілька спільних характеристик з Карпатським регіоном, до якого також включаємо і досліджувану нами частину Східної Словаччини. Саме ці паралелі можуть бути сильним мотиватором для ідеї реформування регіонального транскордонного співробітництва. Карпатський Єврорегіон, хоч де-юре все ще існує, але в порівнянні з попередніми роками, сьогодні значно пасивніший. Якщо б ми порівнювали сучасний стан цієї інституції і можливості, які вона могла (чи, можливо, інша форма подібного регіонального транскордонного співробітництва) принести не тільки для регіону, а й для країн-учасниць в цілому, то можемо побачити дуже великий нереалізований потенціал.

Перш ніж ми перейдемо до аналізу національної ситуації в східній частині Словаччини, необхідно дати деякі основні (і, на нашу думку, досить істотні) теоретичні напрямні до загальних проблем щодо питань, пов'язаних з нацією та етнічною приналежністю.

Якщо спростити представлений нами теоретичний вступ для досліджуваної теми, можна сказати, що т.зв. класичне визначення народу (відоме також як визначення Сталіна чи Леніна, і яке в нас було актуальне до 1989 року) в академічному дискурсі втратило свою загально визнаність. У той же час, ми повинні сказати, що в суспільному дискурсі подібний підхід присутній ще й до сьогодні, і, на жаль, він є частиною (не тільки нашого) політичного дискурсу.

Вищезазначене визначення відштовхується від того, що нація – це конкретна і чітка група людей, яка має «точні визначені символи» – «нація була визначена як історична

---

¹¹⁶ Дивись http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/per-itog/tab5.xls

¹¹⁷ Дивись http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/per-itog/tab5.xls

форма етнічної спільності людей, заснованої на єдності мови, території та економічного життя, особливостях традицій національної культури, єдиній національній свідомості».¹¹⁸ В сучасному академічному дискурсі переважає погляд, що нація – це група людей із загальною етнічною приналежністю, тобто «суб'єктивне відчуття один одного» або т.зв. «загальна солідарність».¹¹⁹ Це «суб'єктивне відчуття» може (але не обов'язково) бути засноване на «об'єктивних елементах», які можуть бути більш-менш точно з наукової точки зору визначені (наприклад, мова, територія, адміністративний поділ, історія і т.д.), але вибір все одно залишається «індивідуальним рішенням кожної людини». Паралельно з вищесказаним, враховуємо той факт, що люди виростають у межах певної групи, вони в ній виховуються, взаємно спілкуються одні з одними і поглиблюють співпрацю в однорідному культурному просторі, то ж і «елементи вибору», на яких «будується» почуття причетності до «громади», є дуже схожі, а часто – однакові.

Як уже згадувалося вище, Східна Словаччина і Баренцевий регіон мають багато спільного. Якщо ми говоримо про Східну Словаччину, то очевидним фактом є те, що минуле і сьогоденне цього краю – багатонаціональне. Це, рівною мірою, стосується й інших частин Словаччини, а також Європи в цілому.

З адміністративної точки зору, говоримо про Пряшівський та Кошицький край східної Словаччини. Пряшівський край має загальну площу 8,993 квадратних кілометрів; проживає 820,697 жителів (станом на 31.12.2015) і розділений на 13 округів і 664 муніципалітети (з них – 23 міст). Кошицький край має загальну площу 6753 квадратних кілометрів; є в цілому 796,650 жителів (станом на 31.12.2015) і розділений на 11 округів і 461 муніципалітет (з яких 17 міст).¹²⁰

---

¹¹⁸ Див., напр.: ŠRAJEROVÁ, Oľga. Identifikácia Slovákov v ČR s menšinovým postavením. In *Človek a spoločnosť* [online]. Кошіце: Інститут соціальних наук, 2000., вип. 3. Інтернет-журнал. Доступне на: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2000/srajeroва.html>. (Відвідано 30.3.2017)

¹¹⁹ Див.: KANOVSKÝ, Martin. Národ a etnická príslušnosť podľa vedy. In *História, revue o dejinách a spoločnosti*, 2004, roč. 4, č. 3-4, str. 23-24. Доступне на: <http://www.historiarevue.sk/index.php?id=2004kanovsky24>. (Відвідано 30.3.2017) або: GOURBIN, Gilles. „Що таке нація?“. Доступно [online]. Братислава, 22.03.2009. Доступно на: <http://www.jetotak.sk/autonomna-zona/co-je-to-narod->. (Відвідано: 30.3.2017)

¹²⁰ Джерело: <https://sk.wikipedia.org/wiki/Slovensko> ; https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ovsk%C3%BD_kraj ; https://sk.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%A1ick%C3%BD_kraj ; <http://web.vucke.sk/sk/fakty-kraji/ine/obce-mesta.html>

Словаки

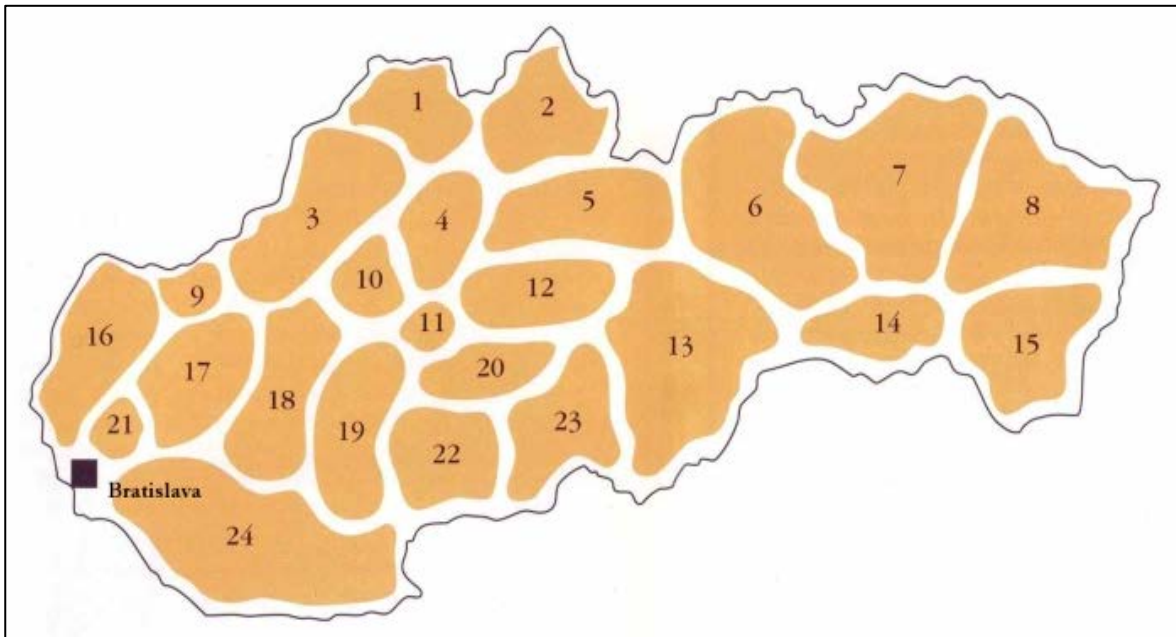
Словаки – найбільша етнічна спільність в регіоні, яка є автохтонним народом, що проживає на цій території, словаки – титульна, державотворча нація.¹²¹ На перший погляд, вона складається з однорідної (гомогенної) групи людей, але насправді – це гетерогенна група людей з традиційних етнографічних областей і районів. Щодо культурних характеристик, а також щодо етнографічних регіонів на сьогодні немає «загального консенсусу» і про багато моментів (наприклад, межі окремих етнографічних регіонів і т.д.) сьогодні точаться активні дискусії.

Якщо узагальнити вищезгадану дискусію, то можна сказати, що між домінуючими етнографічними регіонами у Східній Словаччині Спіш, Шариш, Земплін і Абов існують більші індивідуальні культурні відмінності, ніж між іншими націями та національностями. Одна з багатьох інтерпретацій етнографічних регіонів Словаччини, карта 1.

---

¹²¹ Дивіться, наприклад, в преамбулі до Конституції Словацької Республіки, яка починається з фрази: «Ми, словацький народ, пам'ятаючи про політичну і культурну спадщину своїх предків ...» Конституція Словацької Республіки 1 вересня 1992 року: Національна рада Словацької Республіки [онлайн]. Bratislava, 1992. Доступно на: http://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/zd_ustava_20170313.pdf. (Відвідано 30.3.2017)

Карта 1: Традиційні регіони Словаччини

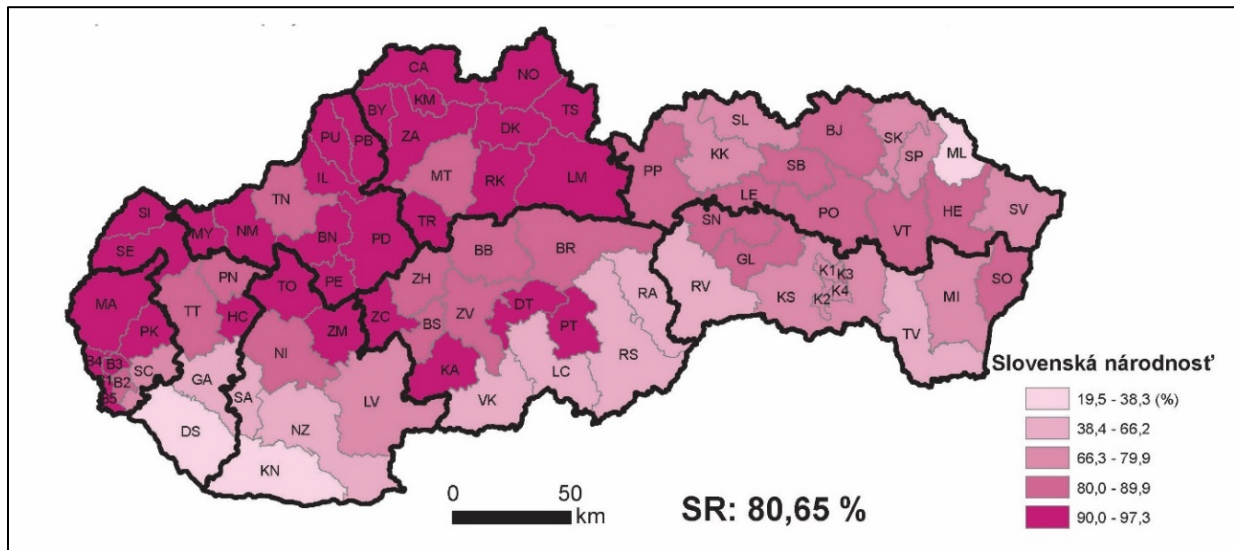

1. Кисуце, 2. Орава, 3. Поваже, 4. Тур'єц, 5. Ліптов, 6. Спіш, 7. Шариш, 8. Північний Земплін, 9. Миявський край, 10. Верхня Нітра, 11. Центральнословенський Банський край, 12. Погронье, 13. Ґемер і Малогонт, 14. Абов, 15. Південний Земплін, 16. Загір'я, 17. Трнавський край, 18. Понітріє, 19. Теков, 20. Подполянє, 21. Малокарпаття, 22. Гонт, 23. Новоград, 24. Подунайський край.¹²²

За даними Статистичного управління Словацької Республіки, під час чергового перепису населення та перепису житлового фонду, словаками ідентифікують себе більш, ніж 80% населення. Щоправда, цей перепис не містить інформацію щодо ідентифікації населення за різними етнографічними регіонами. У разі потреби, особу можна ідентифікувати не за принципом загального перепису, а на основі місцевого перепису, де етнічна приналежність вказується тільки в графі «інші національності», щоправда, статистичне відомство не публікує такі дані.

¹²² Kresba Mojmir BENDŽA, Mojmir: 2010. Zdroj <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=3886>

Карта 2: Відсоток людей, які ідентифікували себе словаками, на основі результатів перепису населення Словачької Республіки 2011 року¹²³

На цій карті добре видно, що схід і південь Словаччини значною мірою є поліетнічними. У Східній Словаччині немає жодного району, в якому би кількість словаків була більшою, ніж 90%. А в районі Меджилаборців їх частка в загальній чисельності населення впала нижче 38,3%.

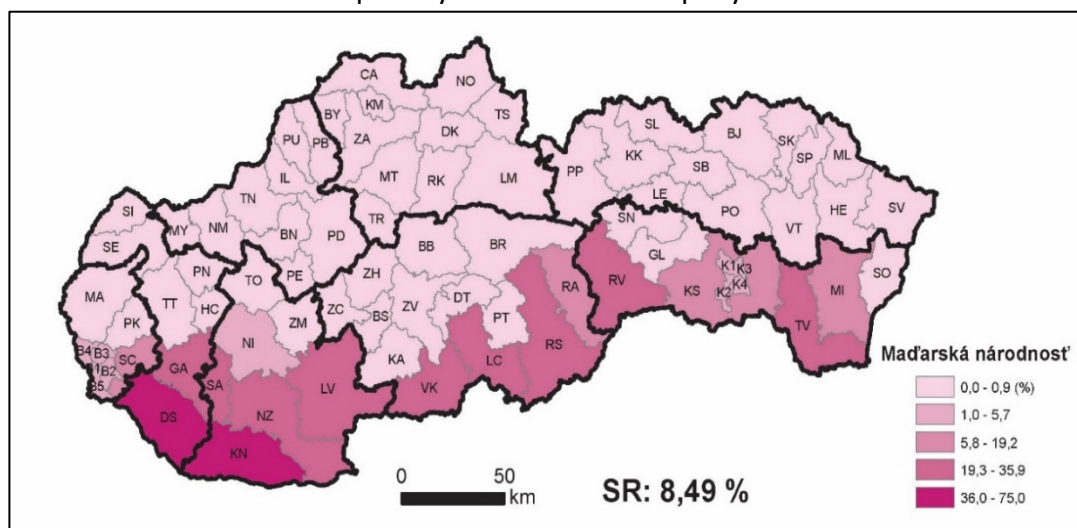
Угорці

До традиційних національних меншин, що заселяють регіон східної Словаччини належать представники угорської та русинської і української меншини. У випадку з цими меншинами діє принцип «етнічного перекриття» з т.зв. батьківськими країнами чи регіонами. Це означає, що представники цих національних меншин довгий час населяють певний компактний регіон. Виходячи з цього, ми можемо зробити логічний висновок, що члени угорської меншини населяють південні райони поблизу кордону з Угорщиною і частково південні прикордонні регіони кордону з Україною. Відсоток осіб, які ідентифікували себе як угорці під час перепису в різних районах Словачької Республіки показує карта 3.

¹²³ Дивись: ŠÚ SR https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/42ad4c83-e230-4800-bb81-c2bd68ac3225/8b_Obyv_trvalo_byvajuve_v_okr_SR_so_slovenskou_madarskou_a_romskou_narodnostou_SODB_2011.pdf?MOD=AJPERES

У цьому контексті варто зазначити, що на додаток до «звичайного» аргументу від представників угорської меншини, існує погляд, що багато людей, які повинні були записатись до угорської меншини, з різних причин ідентифікували себе зі словацькою національністю, а «протилежний аргумент» від словацької сторони такий, що подібний результат (велика кількість представників мадярської національності) є наслідком того, що як угорців себе ідентифікували багато представників ромської меншини. При цьому, можемо побачити, що в південних регіонах Словацької Республіки (перш за все, в історичній області Гемера) велике число ромської меншини не корелюється з результатами перепису.

Карта 3: Частка населення, що належить до угорської меншини за результатами перепису населення 2011 року¹²⁴

¹²⁴ Докладніше: ŠÚ SR https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/42ad4c83-e230-4800-bb81-c2bd68ac3225/8b_Obyv_trvalo_byvajuje_v_okr_SR_so_slovenskou_madarskou_a_romskou_narodnostou_SODB_2011.pdf?MOD=AJPERES

Русини і українці

У випадку русинів і українців ситуація значно відмінна. Коли будемо ігнорувати теперішні еміграційні процеси з України (а у випадку Словаччини не йдеться про велике число), автохтонне населення, яке називає себе русинами чи українцями, проживає не лише в північній частині словацько-українського прикордоння, але в основному й на півночі Пряшівського краю, на словацько-польському прикордонні.

Причиною цього є той факт, що русини і українці, історично населяли гірські регіони Карпат. У Словаччині – це територія, яка має площу близько 160х40 км. У цьому «вузькому коридорі» (з деякими винятками) проживають близько 260 общин, які вважають себе русинами-українцями. Знову ж таки, необхідно підкреслити, що число общин не є точним, бо це лише найбільш поширені доступні відомості.

У недавньому минулому у польській частині Карпат був географічно дуже схожий регіон, який заселяли русини і українці. На жаль, значна їх частина, яка відмовилась покидати власні домівки, була депортована в Україну на т.зв. «рідні землі» в рамках спецоперації «Вісла» у 1945-1946 роках. У західній Польщі поселення, де проживали лемки, були знищені, а на їх місце були переселені поляки. Лише незначна частина лемків, через десять років, зуміла повернутися до своїх домівок.¹²⁵

В етнографічній літературі, обидві групи також часто називають одним терміном – лемки, при цьому, ті, котрі населяють територію сучасної Польщі, називають себе північними лемками, а ті, хто живе на південних схилах Карпат, напр. в Словаччині, називають себе південними лемками. У цьому дослідженні, ми будемо вживати найбільш поширений на сьогодні термін на їх позначення – а саме, русини або русини-українці.

Група людей, які ідентифікують себе з українсько або русинською меншиною у порівнянні, напр., з угорською, має свої специфічні характеристики. Ця меншина свого часу пройшла значне національне відродження, що спричинило велику етнічну різномірність. У контексті їх історичного розвитку та з урахуванням геополітичного

---

¹²⁵ Докладніше.: MUŠINKA, Mikuláš – MUŠINKA, Alexander. *Národnostná menšina pred zánikom? Štatistický prehľad rusínsko-ukrajinských obcí na Slovensku v rokoch (1773) 1881 – 2001*. Prešov, CAV, 2010, s. 588. ISBN: 978-80-89450-05-3

контексту і інтересів окремих груп, в межах цієї групи можемо помітити різні етнічні тлумачення та орієнтації. Тому в різні історичні періоди у цій групі домінували різні орієнтації, наприклад, москвофільська, угро-русинська, українська, русинська тощо.

На теперішній стан і процеси, що відбуваються з цією меншиною, мали великий вплив революційні зміни 1989 року. У цей період в рамках процесу етнічної самоідентифікації членів цієї меншини з'явилися щонайменше дві домінуючі ідеологічні течії, які знаходяться між собою в антагоністичному стані. Дуже часто ці процеси представлені у вигляді внутрішньої боротьби чи розколу всередині етнічної групи. Деякі індивідуальні погляди чи погляди зі «сторони» найчастіше називають дві орієнтації – проукраїнську і прорусинську.

Наразі, немає сенсу детально зупинятись та причинах цієї дискусії, але якщо ми хочемо дуже просто пояснити її суть, то головна суперечка полягає в інтерпретації терміну «русин». Жодна з цих двох позицій не заперечує, що вищезгадана етнічна група належить до східних слов'ян, і що в нашому регіоні вона традиційно називає себе «русинською», традиційно використовує на письмі кирилицю, релігійно зорієнтована на східний християнський обряд (православ'я, греко-католицизм) розмовляє місцевими діалектами тощо. Основне протиріччя в тому, як слід це поняття (термін «русин») інтерпретувати.

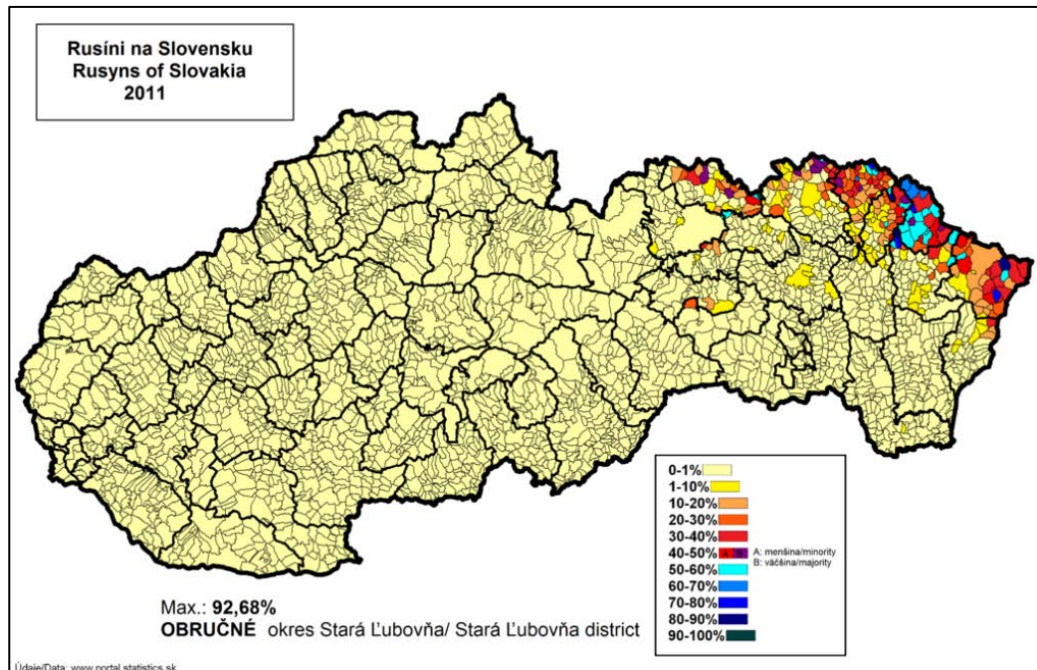
Проукраїнська етнічна частина пояснює цей термін, як такий, що означає конкретний регіон або етнографічну частину українського народу (як термін «шаришан (Šarišan)» або «спишак (Spišiak)» означає жителя конкретного етнографічного регіону і який є частиною словацького народу). Мова русинів є лише діалектом української мови (так само, як шарішські діалекти сприймаються як частина словацької мови). Тому вони вважають за краще використовувати термін «русин-українець», який найкраще відображає конкретну ситуацію. На противагу цьому, прорусинська інтерпретація полягає в тому, що це – нібито окремий, четвертий, східнослов'янський «народ». На їхню думку, вони є таким же східнослов'янським народом, як росіяни, українці чи білоруси, а їх мова – не діалект, а окрема, четверта, східнослов'янська мова.¹²⁶ Для підтвердження своїх позицій обидві сторони використовують т.зв. доказ «об'єктивності» чи «об'єктивно

---

¹²⁶ 25 січня 1995 року в Братиславі офіційно визнали русинську мову як окрему мову у Словаччині.

правильного» тлумачення. Отже, в контексті наведених вище теоретичних дискусій розв'язати цей спір неможливо, тому ми не будемо на цьому зупинятися.

Карта 4: Частка населення, що належить до меншини русинів-українців, на основі результатів перепису населення 2011 року¹²⁷

Для цілісності картини необхідно зазначити, що сприйняття етнонаціонального відродження чи етнополітичних процесів у цій етнічній групі в різних країнах регіону дещо відрізняються і мають деякі місцеві особливості. Ймовірно, нійбільш ліберально до цих процесів поставилась Словаччина, і це дозволило обом групам незалежно національне життя, результатом якого є співіснування «офіційних» двох національних меншин – більшої русинської і меншої – української. Цей «ліберальний» підхід проявляється серед іншого і в результатах чергового перепису: Статистичне бюро в опитуванні окремо виділяє русинську та українську національну меншину. В рамках Урядової ради у справах національних меншин обидві групи мають представити окрему програму для державного гранту, що фінансує програму «Культура національних меншин».

¹²⁷ Докладніше:
https://sk.wikipedia.org/wiki/Rus%C3%ADni_na_Slovensku#/media/File:Rus%C3%ADni_na_Slovensku_2011.png

В обох групах можна знайти цілий ряд різних підходів до трактування цієї ситуації: від прихильників повного заперечення існування «протилежної національності», і тих, хто трактує їх як два окремі народи, аж до тих, хто поєднує обидва підходи, в залежності від контексту. Останній підхід, наприклад, визнає існування двох окремих меншин, коли кожен в середині групи, ототожнює себе з нею, але назагал обидві діють як єдине ціле, що дозволяє їм себе краще позиціонувати у стосунку до інших національних меншин. Найчастішим аргументом є той факт, що, якщо обидві національності представлені разом – це буде мати вплив на їх загальне число, і це важливо в разі реалізації закону про використання мов національних меншин.

Йдеться про вимогу закону 211/1999 Z. z., який набув чинності 1 липня 2011 і який передбачає, що: «...громадяни Словацької Республіки, особи, що належать до національних меншин, які компактно проживають в селах і становлять за двома останніми переписами щонайменше 15% від всього населення, мають право на цій території офіційно використовувати мову меншини».¹²⁸ Поява однієї меншини, буде означати більшу кількість сіл, до яких цей закон може бути застосований. Проте, слід зазначити, що такий підхід був реалізований тільки до деяких сіл.

Ситуація ж в Закарпатській області (Україна) значно відрізняється. Підтримка національних меншин, а також державна політика щодо них (в першу чергу через російську окупацію Криму та війну на Донбасі) – дуже дратівлива тема. Останній перепис в Україні був ще у 2001 році, і сьогодні, досить імовірним є те, що наступний запланований перепис населення у 2021 році не відбудеться. Якщо порівнювати зі Словаччиною, то соціальні, культурні, освітні і так далі ініціативи в Україні (включно й підтримка національних меншин) є під набагато більшим контролем і впливом держави – ця проблема стосується й фінансування культури (тобто соціального життя) національних меншини і так далі. У контексті описаної вище політичної чутливості, в певних колах в Україні сприймають спробу «русинського відродження» як знак фактичного або потенційного сепаратистського руху.¹²⁹ Подібне сприйняття русинства і

---

¹²⁸ Закон №. 184/1999 Про використання мов меншин.

¹²⁹ Сьогодні сепаратична діяльність закарпатських русинів мінімальна - у реальному політичному житті спорадично виникають ініціативи економічної автономії Закарпаття, посиляючись на юридичну силу референдуму з цього питання, який відбувся в Закарпатті 1 грудня 1991 року. Докладніше дивись.: Референдум 1991 року про спеціальну самоврядність Закарпаття був звичайним політичним

його діяльності у Словаччині відсутнє.

Специфічна ситуація з цією меншиною є також і в Польщі. Крім вищезгаданого насильницького переселення лемків в Україну і в західні області після Другої світової війни, сьогодні між лемками постало питання про релігію. Ситуація в Польщі також показує, що коли «проукраїнська» частина цієї групи тяжіє більше до Православної Церкви, то «пролемківська» – зорієнтована на Греко-католицьку церкву.

Обидва ці явища, і примусове переселення, і церковне питання в контексті Словаччини відсутні. У Словаччині релігійне питання (православ'я проти греко-католицизму) виникає лише в окремих випадках, у діяльності конкретних священників, або у словакізації церковного життя – перш за все йдеться про тенденцію переходу з кирилиці на латинику, надмірне відхилення від східних християнських богослужбових традицій тощо. На відміну від інших інституцій ні одна зі згаданих вище церков у процесі «етно-відродження» не перейшла до котроїсь із орієнтацій.

Як впливає з вище наведеної карти, Східна Словаччина є центром культурного і суспільного життя цієї меншини. Найбільший соціально-культурний центр для цієї етнічної групи – це є повітове місто Пряшів (яке ніколи не було і на цей час не є етнічно «русинським» містом, чи містом, в котрому б могла жити більшість членів цієї етнічної групи). Однак йдеться про місто, в якому зосереджені найбільші національні інституції цієї етнічної меншини, тут також знаходяться центри православної та греко-католицької церков у Словаччині. Національні установи є також і в інших містах регіону.

Серед так званих «прорусинських» установ є тут громадське об'єднання «Русинське Відродження в Словаччині» (Пряшів) – голова Мартін Карась, Музей русинської культури як підрозділ Словацького національного музею (Пряшів) – директор Ольга Глосікова, професійний Театр ім. Олександра Духновича¹³⁰ (Пряшів) – директор Маріан Марко, редакції періодичних видань «Русин» – головний редактор Александер Зосулак, «InfoRusyn – Національні новини» (обидві – у Пряшеві) – головний редактор Пітер

шахрайством – Москаль (ДОКУМЕНТИ). *Закарпаття онлайн* [online]: <http://zakarpattya.net.ua/News/154604-Referendum-1991-roku-pro-spetsialnu-samovriadnist-Zakarpattia-buv-zvychainym-politychnym-shakhraistvom-%E2%80%93-Moskal-DOKUMENTY> або Закарпатські депутати хочуть самоврядного Закарпаття з посиланням на референдум 1 грудня 1991 року, *Закарпаття онлайн* [online]. Ужгород, 5. 4. 2016, <http://zakarpattya.net.ua/News/154239-Zakarpatski-deputaty-khochut-samovriadnoho-Zakarpattia-z-posylanniam-na-referendum-1-hrudnia-1991-roku>.

¹³⁰ Колишній Український національний театр.

Медвідь, Музей сучасного мистецтва ім. Енді Варгола (Меджилаборці) – директор Людмила Штецова, Інститут русинської мови та культури Пряшівського університету (Пряшів) – директор Анна Плішкова, Піддуклянський художній народний ансамбль – PULS¹³¹ (Пряшів) – режисер Юрій Свантнер та інші.

Щодо «проукраїнських» інституцій – то є громадська організація «Союз русинів-українців Словацької Республіки» (Пряшів) – голова Петро Сокіл, редакції періодичних видань «Нове життя» – головний редактор Мирослав Ілюк, літературно-мистецький часопис «Дукля», дитячий журнал «Веселка» – головний редактор Іван Яцканин (Пряшів), початкова школа і гімназія ім. Т. Шевченка з українською мовою навчання (Пряшів) – директор Ігор Андрейчак, Музей української культури і галерея Дезидера Миллого (Свидник) – директор Ярослав Джоганик, Спілка українських письменників Словаччини (Пряшів) – голова Іван Яцканин, Асоціація українців Словаччини (Пряшів) – голова Микола Мушинка, Наукове товариство ім. Т. Шевченка – голова Владислав Грешлик, Союз скаутів українсько-русинської молоді «Пласт» (Кошице) – голова Левко Довгович, Кафедра україністики при Інституті українознавства та центральноєвропейських досліджень ФФ ПУ (Пряшів) – завідувач кафедри Марія Чижмарова та інші. У кошицькій редакції Словацького радіо і телебачення є окремі редакції, що ведуть мовлення русинською та українською мовами.

Обидві групи налагоджують контакти з Україною на різних рівнях, і в першу чергу – із Закарпаттям. Є спорадичні культурні обміни (переважно – виступи фольклорних ансамблів з нагоди різних регіональних і народних свят), в Інституті русинської мови та культури університету Пряшева з 2010 року працює вчитель з Ужгорода Валерій Падяк, голова Асоціації українців Словаччини Микола Мушинка є дійсним членом Національної академії наук України, директор Музею української культури у Свиднику Ярослав Джоганик довгий час працював в Ужгородському національному університеті як викладач і дослідник, був дуже активний у створенні відділення словакістики тощо. У рамках науково-дослідної роботи організуються конференції, науково-практичні семінари, а також проводяться міжнародні обміни науковцями та викладачами. Окремі установи організують різні виставки художників з України, презентації художніх і музичних творів, лекції тощо. Останнім часом досить активно працює в цьому напрямку

---

¹³¹ Раніше – Піддуклянський український народний ансамбль.

Український культурний центр, який діє при Союзі русинів-українців Словаччини в Пряшеві. В останні роки провідною установою, що працювала в регіоні в межах словацько-українських відносин було Генеральне консульство України з центром у Пряшеві, але з листопада 2014 року його робота припинена.

Якщо б ми хотіли зробити певні висновки щодо всієї цієї діяльності в рамках нашого дослідження, правдоподібно, мусимо визнати, що в більшості випадків, транскордонне співробітництво в рамках цієї меншини відбувається спорадично, нерегулярно, при тому здебільшого будується на приватних контактах людей, досить рідко подібна співпраця є формальна та структурована.

Роми (цигани)

Ще однією традиційною та оригінальною національною меншиною в Східній Словаччині є роми. Ми її сміливо можемо вважати традиційною, незважаючи на те, що прийшли вони сюди значно пізніше (якщо розглядати їх у контексті слов'янських етнічних груп). Проте цей аргумент можна вважати іррелевантним, оскільки слов'янські племена і культури (деякі з них пізніше самовизначилися як слов'янські народи) приходять сюди в процесі т.зв. «міграції народів» (IV-VII ст.). З певним перебільшенням, можна сказати, що на відміну від ромів, окремі слов'янські народи не можуть точно визначити свою «прабатьківщину». Крім того, кілька століть пізніше на ці території прийшли угорські племена (IX-X ст.). Так історично склалося, що присутність циган в нашій країні чітко задокументована вже в XIV ст. З огляду на історичний контекст, на відміну від угорців чи русинів-українців, роми не утворюють т. зв. відокремлену частину ромської меншини (їх прабатьківщиною, як правило, вважають Індію), і не проживають компактно на жодній території.

Представляючи ромську меншину, слід зазначити ще одну теоретичну примітку.¹³² В рамках довгих дискусій щодо ромського питання у Словаччині головною проблемою є

---

¹³² Докладніше щодо цієї проблеми дивись: MUŠINKA, Alexander – MATLOVIČOVÁ, Kvetoslava. Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013 ako pramenná databáza pre analýzu situácie Rómov na Slovensku a jeho potenciál pre ďalšie výskumy a analýzy. In Podolinská, Tatiana – Hrustič, Tomáš (eds). *Čierno-biele svety Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava : VEDA, 2015, s. 600. ISBN 978-80-224-1413-5. У поданій статті це питання розглянуто більш детально і її висновки ми використовуємо в цьому дослідженні.

визначення цільової групи. Іншими словами, дискусії йдуть про те, хто є або кого саме можна вважати ромами на цій території. На цей момент (і не тільки в Словаччині) домінують два (часто навіть суперечливі) принципи. Перший принцип визначає самоідентифікацію індивіда, а інший – базується на т. зв. теорії «сукупної (загальної) етнічності». Хоча ці принципи досить часто змішуються, але ми вважаємо їх окремими.

У Словаччині з концептом самоідентифікації в основному працює Статистичне управління Словацької Республіки. Як уже згадувалося вище, результати перепису щодо кількості людей чи господарств (особливо в публічних дискусіях) є сумнівними. Постійно проявляється применшення або перебільшення, тобто нереальність, цих даних. У випадку ромської меншини ці заперечення є більш поширеними і передбачуваних порушень або невідповідностей значно більше.¹³³ Ми вважаємо, що вищезгадані критичні зауваження не обґрунтовані і результати Статистичного управління є реальними. Вони показують, яке число людей в Словаччині під час перепису готові декларувати свою національність, в тому числі і ромську.

Не ставимо собі за мету дебатувати про (не)доцільність такого статистичного підходу. Мабуть, загалом можемо твердити, що навіть незначні зміни цієї методології при збереженні принципу самоідентифікації дали б імовірно досить відмінні результати. У цьому контексті маємо на увазі, наприклад, можливість вказати більше однієї етнічної ідентичності; записати національність в перепис взагалі і залишити визначення етнічної ідентичності на відповідача в повному обсязі; завершення обстеження з питань рідної мови, походження і так далі.

Доказом вище наведених міркувань легко може служити порівняння перепису, проведене Статистичним бюро Словацької Республіки, в опитуванні респондентів щодо їх національності і аналізі їхньої рідної мови¹³⁴:

---

¹³³ Найчастіше у випадку ромської меншини дані вказують на применшення так. «Офіційний» перепис. Протилежні думки, що свідчать про перебільшення цих переписів в принципі у випадку з ромами відсутні.

¹³⁴ Джерело: ŠÚ SR. https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/1f62189f-cc70-454d-9eab-17bdf5e1dc4a/Tab_10_Obyvatelstvo_SR_podla_narodnosti_scitanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES

Поділ населення за національністю							Поділ населення за рідною мовою ¹³⁵			
Перепис (на основі місця проживання)	2011		2001		1991		2011		2001	
	абс.	в %	абс.	в %	абс.	в %	абс.	в %	абс.	в %
разом	5 397 036	100,0	5 379 455	100,0	5 274 335	100,0	5 397 036	100,0	5 379 455	100,0
словацька	4 352 775	80,7	4 614 854	85,8	4 519 328	85,7	4 240 453	78,6	4 512 217	83,9
угорська	458 467	8,5	520 528	9,7	567 296	10,8	508 714	9,4	572 929	10,7
Ромська	105 738	2,0	89 920	1,7	75 802	1,4	122 518	2,3	99 448	1,8
чеська	30 367	0,6	44 620	0,8	52 884	1,0	35 216	0,7	48 201	0,9
русинська	33 482	0,6	24 201	0,4	17 197	0,3	55 469	1,0	54 907	1,0
українська	7 430	0,1	10 814	0,2	13 281	0,3	5 689	0,1	7 879	0,2
німецька	4 690	0,1	5 405	0,1	5 414	0,1	5 186	0,1	6 343	0,1
польська	3 084	0,1	2 602	0,0	2 659	0,1	3 119	0,1	2 731	0,1
хорватська	1 022	0,0	890	0,0	x	x	1 234	0,0	988	0,0
сербська	698	0,0	434	0,0	x	x				
російська	1 997	0,0	1 590	0,0	1 389	0,0				
єврейська / їдиш	631	0,0	218	0,0	134	0,0	460	0,0	17	0,0
моравська	3 286	0,1	2 348	0,0	6 037	0,1				
болгарська	1 051	0,0	1 179	0,0	1 400	0,0	132	0,0	1 004	0,0
інша	9 825	0,2	5 350	0,1	2 732	0,1	13 585	0,3	6 735	0,1
невизначена	382 493	7,0	54 502	1,0	8 782	0,2	405 261	7,5	66 056	1,2

Дискусії про (не)доречносте обстеження національної приналежності на основі так званих «точно визначених символів» і пошук найбільш придатних «точних символів» досить давні. Наприклад, уже в 1924 опублікував проф. Олексій Петров працю «Етнографічна карта Угорщини. Офіційний лексикон поселень з 1773».¹³⁶ Опубліковану карту склав на основі «різних мов в Угорщині». Нижче наведено карту в розрізі, яка фіксує кількість осіб показує етнографічну ситуацію в Східній Словаччині та Закарпатті.

¹³⁵ Джерело: ŠÚ SR. https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/65804666-cc85-4ac6-bacd-acb0bba52ed8/Tab_11_Obyvatelstvo_SR_podla_materinskeho_jazyka_SODB_2011_2001.pdf?MOD=AJPERES

¹³⁶ Петров, Олексій. Етнографічна карта Угорщини. Офіційний лексикон поселень з 1773. Прага, 1924, стор. 133 + Карта

У контексті ми контролюємо це питання, і зрозуміло, що Східна Словаччина і Закарпатська область України, у цьому відношенні мають дуже подібні лінгвістичні особливості – йдеться про мультлінгвістичний регіон. Сучасний державний кордон також показує переваги різних мовних областей, і очевидно, що в досліджуваному регіоні, є мова перекриття. Жовтим відзначена руська мова¹³⁷, яка є логічно домінуючою в Закарпатті, але значно поширюється на територію сучасної східної Словаччини. Крім того, ми можемо відстежувати і поширення словацької мови (відзначена рожевим кольором) на території сучасної України і угорської мови (відзначена синім кольором). Незважаючи на те, що це карта складена на основі даних 1776 року, мовні ареали досі докорінно не змінилися, а план відображає етнічну ситуацію в регіоні.

Другий підхід не використовує самоідентифікації респондентів, але працює з кількістю людей, які на тій чи іншій території сприймаються як члени етнічних груп. Загалом цей підхід називається терміном «приписана етнічна приналежність» або «сукупної (загальної) етнічності». Саме ця перспектива використовується також у

¹³⁷ На цьому етапі необхідно підкреслити, що термін «руська» в цій роботі не означає «російська мова» в сучасному розумінні цього слова (тобто мова Росії), але це означає, мовний центр, який користується в кирилицю, пише м'який «с» – руський – і включає в себе практично всі східнослов'янські мови, в т. ч. літургійну церковнослов'янську.

дослідженні Атласу громад ромів в Словаччині з 2013 р.¹³⁸ (далі: Атлас 2013), з котрого беремо дані для цього аналізу. Зазначені дослідження спостерігали за кількістю ромів в Словаччині (незалежно від етнічної приналежності, передбачуваної в переписі).

Причиною, чому в рамках дослідження *Атлас 2013*, було використався підхід приписаної етнічної приналежності, ґрунтуючись на тому факті, що в повсякденній практиці цей принцип використовується в Словаччині в найбільшій мірі. Його використання є одним з інструментів, який створює в навколишньому середовищі, окрім іншого, й те, що зазвичай називають «проблемами ромів» або «ромським питанням». Щоденна практика (наприклад, у сфері освіти або зайнятості ромів) у стосунку до фізичної особи часто не поважає самоідентифікацію з ромською національністю, але надає тоді особі індивідуальну ромську ідентичність шляхом оцінки «іншої» (тобто, вигоди з точки зору приписаної етнічності).

З тієї ж точки зору приписана етнічність має важливе значення для роботи і заходів, спрямованих на зниження або усунення так званих «проблем ромів». Ми бачимо, таким чином позитив в тому, що цю точку зору почала використовувати не тільки частина мирян, а й національні та навіть європейські інститути. Так, наприклад, вже в остатньому Періоду програмування (2007-2013) Національний стратегічний довідник ввів термін «маргінальні ромські громади» (МРГ), а той потім був використовуваний у однойменній назві «горизонтальні пріоритети – маргінальні ромські громади» (ГП МРГ).

Говорячи про ромів у Словаччині ми повинні чітко сказати, що це друга найчисленніша етнічна меншина, яка мешкає на цих землях. Наведене вище твердження справедливе незалежно від того, чи використовується методика т. зв. «декларованої етнічності» чи т. зв. «приписаної етнічної приналежності», які використовує *Атлас 2013*.¹³⁹

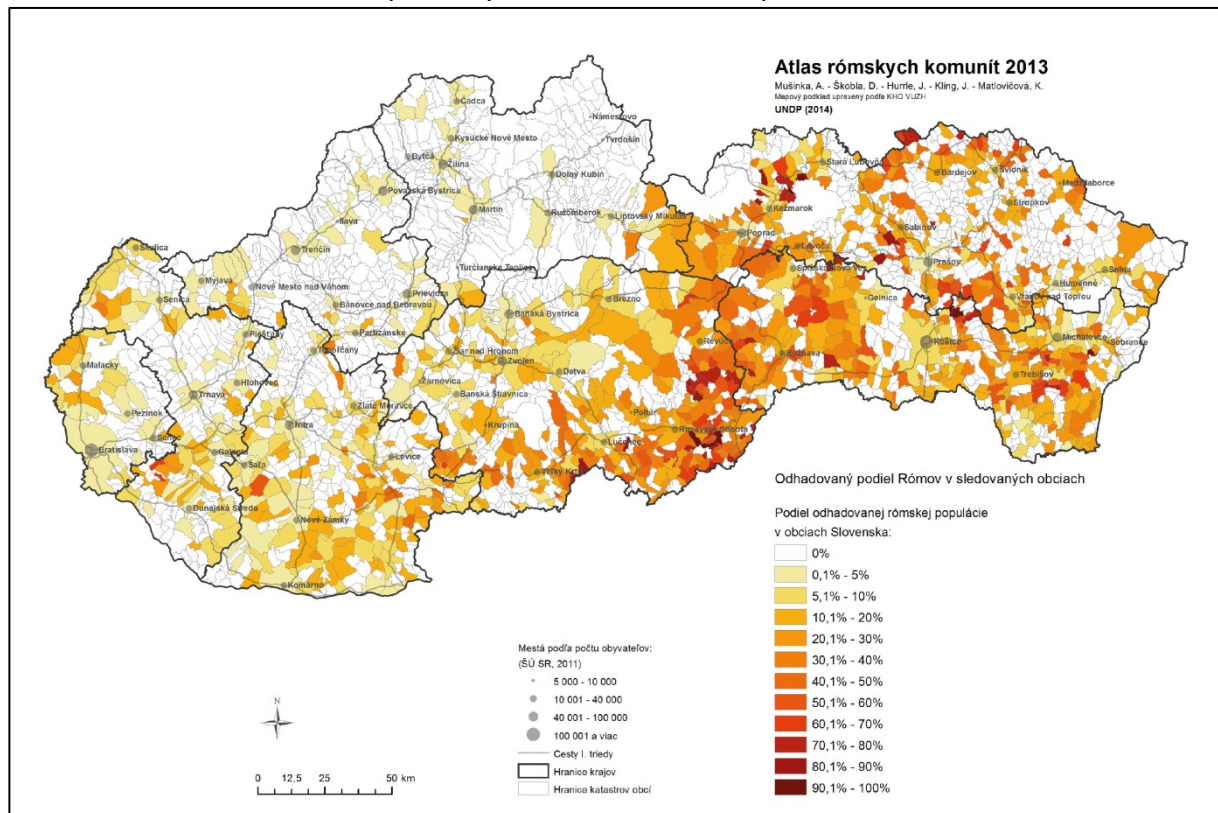
---

¹³⁸ MUŠINKA, Alexander et al. *Atlas rómskych komunit na Slovensku 2013*. Bratislava, UNDP, 2014, s. 120. ISBN 978-80-89263-18-9

¹³⁹ Атлас ромських громад 2013 був реалізований Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (UNDP) у співпраці з Інститутом ромських досліджень Університету в Пряшеві, Управлінням уповноваженого Уряду Словаччини у справах громад ромів (USVRK) і Асоціації міст і муніципалітетів (ZMOS). Фактичний збір даних, проведених Інститутом ромських досліджень і Пряшівським університетом у співпраці з Регіональним центром з питань ромів (KCrRO) у Пряшеві і тривав з вересня 2012 по вересень 2013.

Питання про те, яка з цих точок зору краща, а яка гірша, не вважаємо коректним.¹⁴⁰ За переписом 2011 року, на Словаччині до ромської національності приписалося 105,738 людей, а ромську мову як материнську визнало 122,518 чоловік.¹⁴¹ Однак, якщо ми будемо використовувати так званий принцип «приписаної етнічної приналежності», з якими працював *Атлас 2013*,¹⁴² то бачимо, що відповідно, за фаховою оцінкою, живуть в Словаччині, принаймні, 402,810 громадян, яких навколишнє середовище сприймає як ромів (незалежно від того, до якої національності увійшли в переписі). Географічний розподіл ромів у Словаччині, відповідно до результатів *Атласу 2013* вказує карта 5.

Карта 5: Оціночна частка ромів у Словаччині за результатами Атласу ромських громад у Словаччині в 2013 році¹⁴³

¹⁴⁰ На цьому етапі необхідно підкреслити, що обидві перспективи приносять одні і ті ж результати і відповідні дані. Що важливо, однак, відповісти і на інші питання дослідження і представити реальні етнічні групи з інших точок зору. Обидва підходи розрізняються не тільки методологією, а також можливим способом використання (або використовування) отриманих статистичних даних та оцінок. Іншими словами, обидва підходи з наукової точки зору цілком рівні – відрізняються тільки в контексті інтерпретування і використовування результатів пошуку.

¹⁴¹ Джерело: ŠÚ SR. https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/1f62189f-cc70-454d-9eab-17bdf5e1dc4a/Tab_10_Obyvatelstvo_SR_podla_narodnosti_scitanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES

¹⁴² MUŠINKA, Alexander et al. *Atlas...*

¹⁴³ MUŠINKA, Alexander et al. *Atlas...* s. 82.

Через постійно повторювані помилки і неточності в інтерпретації результатів *Атласу 2013*, ми повинні в цей момент підкреслити два основних твердження нашого дослідження. «*Атлас 2013 не був спрямований на перепис ромського населення, але спирається на оцінки про кількість людей в конкретному місті або селі, які навколишнім середовищем вважаються ромами. До Атласу не включені всі муніципалітетахи, в яких живуть роми, але тільки ті, які мають громади ромів з населенням понад 30 осіб. З 2890 муніципальних утворень (місто Братислава і Кошице вже в цьому дослідженні розглядається як одна адміністративна одиниця) анкетування проводилося в 1070 селах, які включають в цілому 37% всіх міст і сіл*».¹⁴⁴ Іншим обмеженням є той факт, що *Атлас 2013* був зосереджений виключно на географічному розподілі різних громад ромів, їх характеристики з точки зору демографічних оцінок, технічного обладнання та доступу до послуг і так далі. У будь-якому випадку, *Атлас 2013* не може класифікувати різні спільноти за соціально-культурними критеріями.

Навіть з побіжного погляду на карту стає ясно, що у відстежуваній Східній Словаччині ромська меншість відіграє дуже важливу роль. Із зазначеного вище загального числа 1070 міст і муніципальних утворень, в яких *Атлас 2013* зареєстрував понад 30 ромських общин, майже половина (рівно 499) розміщена в Пряшівському (243) і Кошицькому (256) краях. У цих двох регіонах, таким чином, 46,6% муніципалітети з ромською громадою. У контексті цієї точки зору, досліджувані ділянки окремо розташовані на уявному другому місці (КК) і третьому (ПК) місці у межах Словаччини. Більша кількість міст і селищ з громадами ромів є тільки в Банськобистрицькому краї, в якому їх виявили в цілому 266.

Хоча число муніципалітетів з ромськими громадами в Банській Бистриці найвище, в абсолютному вираженні, за оцінками *Атласу 2013*, більшість ромів живе в Кошицькому краї (в цілому приблизно 126,606 жителів) і інші в Пряшівському краї (в цілому приблизно 114,207 жителів). Разом, як це в східній частині Словаччини, їх проживає 240,813 ромів, що становить майже 60% від загальної розрахункової кількості

---

¹⁴⁴ MUŠINKA, Alexander et al. *Atlas...* s. 11.

ромів у Словаччині.

Така велика кількість в принципі не дивна, оскільки в двох вивчених краях є міста і муніципалітети з найбільшим числом ромів у Словаччині. У місті Кошице за оцінками *Атласу 2013* проживає близько 18,162 ромів, причому в місті є найбільш численні гомогенні поселення ромів - Лунік ІХ. Йдеться про врегулювання сегрегації, відповідно у міських гетто, в яких проживає понад 6000 ромів. На уявному другому місці оцінює *Атлас 2013* словацьку Братиславу, яка має приблизно 8,800 ромів. У Братиславському краї, однак, живе лише 14 142 ромів, що являє собою лише близько 3,5% від загальної розрахункової кількості ромів у Словаччині.

У східній частині Словаччини найчисленніша ромська громада в сільському середовищі. Йдеться про село Яровніце в районі Сабинова (Пряшівський край), в якому, за оцінкою *Атласу 2013*, живе 4,827 ромів, і займає уявне третє місце між містами і селами Словаччини з найбільшою кількістю ромів (позаду вищезгадані міста Кошице і Братислава). Пряшівський край має єдине село в Словаччині, де *Атлас 2013* фіксує 100% представництво ромів. Йдеться про село Ломнічка в окрузі Стара Любовня, в якому зазвичай живе за оцінками 2506 ромів.

На основі наведеної вище інформації, не покидає відчуття, що роми в різних містах і селах Словаччини складають багатотисячні громади, необхідно констатувати, що в середньому ромська громада в містах та селах, за оцінками, нараховує бл. 376 людей. Середня ромська громада в Східній Словаччині нараховує 483 жителів (в Пряшівському краї це 467 жителів і в Кошицькому краї 495 жителів).

З 1070 спостережуваних міст і сіл в Словаччині, за оцінками *Атласу 2013* тільки 89, в яких місцеві ромські співтовариства нараховують більше, ніж 1000 людей. З цього числа є 47 міст та 42 муніципалітети. У східній частині Словаччини таких муніципалітетів всього 64 (в Кошицькому краї 30, з яких 13 міст і 17 сіл, і Пряшівському – 34, в тому числі 12 міст і 22 сіл). У цілому цих «кілька» ромських громад нараховують 186,717 ромів, які являють собою 46,4% від загальної кількості ромів у Словаччині. Східна Словаччина нараховує 66,388 ромів (у Пряшівському краї 23,995 ромів, Кошицький край – 42,393), що складає 27,6% від загальної кількості ромів (для Пряшівського краю ця цифра становить 21%; для Кошицького краю – 33,5%).

Цікавий погляд має *Атлас 2013* і на питання урбанізації населення ромів. Як правило, роми в Словаччині живуть в основному в сільській місцевості, тобто рівень урбанізації дуже низький. З усіх 1070 згадуваних адміністративних одиниць в *Атласі 2013* міста були представлені тільки в 120 випадках, що складає 11,2% від усіх обстежених міст і населених пунктів. В цілому, однак, в цих містах проживають приблизно 146,771 ромів, що являє собою лише 36,4% від загальної кількості ромів у Словаччині. Аналогічна ситуація склалася і в межах східної Словаччини. З уже згадуваних в цілому 499 контрольованих міст і муніципалітетів, на місто припадає лише 39 (7,8%) випадків (в Пряшівському краї це було 22 (9%) випадки і 17 (6,6%) випадків в Кошицькому краї). Загалом у містах Східної Словаччини було зареєстровано 74,407 ромів, що складає 30,9% від передбачуваного числа ромів регіону (у Пряшівському краї це 30,101 (26,4%) і у Кошицькому краї це було 44,306 (35%) ромів). Наведені вище дані ясно підтверджують дуже низький рівень урбанізації ромського населення, навіть у порівнянні з дуже низьким середнім рівнем у Словаччині, що становить лише близько 54%, у той час як в розвинених країнах, як правило, цей показник становить більше, ніж на 70%.¹⁴⁵

Атлас 2013 дослідив географічне розташування окремих видів ромських поселень і розрізняє їх чотири форми: роми, що живуть розсіяно серед більшості населення; роми, що проживають в населених пунктах в межах міст і сіл; роми, які проживають в селищах на околицях міст і сіл; і ті, хто живе в окремих поселеннях. В середньому по країні, за оцінками *Атласу 2013*, до 46,5% ромів (це становить 187,305 жителів) живуть розсіяні серед більшості населення. З них аж 74,120 ромів на Східній Словаччині – Пряшівський край, за оцінками, 25,432 циганів, що становить 22,3% від передбачуваного числа ромів краю; і в Кошицький край – 48,688 ромів, що являє собою 38,4% від загальної розрахункової кількості ромів в краї. Навіть на цьому етапі необхідно вказати на те, що *«...місцеве розташування відповідного типу населення має низьку прогностичну цінність в плані оцінки соціальних відносин між ромами і неромамськими громадами в тому чи іншому селі. Це може вказувати на тенденцію, але виступати в якості показника для оцінки соціальних відносин не може. (Відомі випадки населених пунктів в межах муніципальних утворень, які мають дуже погані відносини з навколишньою*

---

¹⁴⁵ WEISENPACHER, Peter. Hladové doliny ako pozostatok socializmu. In Trend.sk, Bratislava, 16.07.2014.
Доступно на: <https://blog.etrend.sk/iness/hladove-doliny-pozostatok-socializmu.html>. (Navštívené 30.3.2017)

*більшістю, і протилежний випадок, коли відокремлені поселення мають хороші відносини з більшістю)».*¹⁴⁶

Решта 53,5% ромів у Словаччині живе в етнічно однорідних поселеннях. Це становить 215,505 жителів. У Словаччині, за оцінкою *Атласу 2013*, є 803 етнічно однорідних поселень ромів (вулиці або квартали, відповідно, частини населених пунктів і ін.), 246 з них, розташовані географічно в межах міста або села, 324 населених пункти розташовані на краю муніципалітетів і тільки 233 з них були включені до категорії відокремлених поселень, тобто до такої категорія, в якій зазначені населені пункти, які з географічної точки зору фізично відмежовані від «материнського» – села. За розрахунками в межах муніципалітету, як правило, проживають 46,496 ромів, що складає 11,5% від загальної розрахункової кількості ромів у Словаччині. Найбільш поширений тип в Словаччині – це поселення на краї села, і живе в них більшість ромів (не рахуючи ромів, що живуть розсіяно) – в цілому це 95,020 жителів, що приблизно 23,6% від загальної розрахункової кількості ромів у Словаччині. Незважаючи на стереотипні ідеї загального дискурсу про домінантне представництво ромів у відокремлених поселеннях, в цьому типі поселення це в загальному тільки 73,920 ромів у Словаччині, що, за оцінками, складає 18,4% від загального числа ромів у Словаччині.

Ситуація в східній Словаччині схожа, але за оцінками, кількість ромів, що живуть в поодиноких типах етнічно однорідних поселень вища а кількість ромів, що живуть розсіяно нища ніж загальнословацькі показники. Цей висновок правильний в абсолютному і в процентному вираженні. Пряшівський край має в цілому 243 етнічно однорідних поселень, з яких:

– 46 розташовано всередині міст і сіл, і живе в них, за оцінками, 14,565 ромів, що складає 12,8% від передбачуваного загального числа ромів у регіоні;

– 128 знаходиться на окраїнах і передбачувано нараховує 45,177 ромів, що складає 39,6% від передбачуваного загального числа ромів у регіоні;

– 80 класифікуються як відокремлені поселення і живуть в них, за оцінками, 29,033 ромів, що складає 25,4% від передбачуваного загального числа ромів у регіоні.

У Кошицькому краї нараховується в цілому 230 етнічно однорідних поселень, з яких:

---

¹⁴⁶ MUŠINKA, Alexander et al. *Atlas...* s. 13.

– 52 розташовані всередині міст і сіл, орієнтовно живуть у них 8,764 ромів, що складає 6,9% від передбачуваного загального числа ромів у регіоні;

– 102 знаходиться на окраїнах і передбачувано нараховують 34,884 ромів, що складає 27,5% від передбачуваного загального числа ромів у регіоні;

– 76 класифікуються або як відокремлені поселення і проживає в них, за оцінками, 34270 ромів, що являє собою 27,1% від передбачуваного загального числа ромів у регіоні.

Якщо говоримо про ромську громаду в східній Словаччини, необхідно відзначити, що тут зосереджена значна кількість культурних установ цієї національної меншості. У той же час, ми повинні сказати, що навіть в цьому контексті, ромська меншість має кілька особливостей. Ймовірно, одна з головних особливостей є те, що на відміну від інших національних меншин в Словаччині, роми не мають однієї або домінуючої етнічної установи, яка буде представляти їх інтереси в громадських спільнотах, а також на рівні держави.¹⁴⁷ Парадоксально, але це завдання виконала і продовжує виконувати державна установа Управління повноважного представника уряду Словаччини для ромських громад в Братиславі. Представник уряду, як підказує сама назва, є державним службовцем, який працює в основному над питаннями соціального становища ромів у Словаччині, де питання, пов'язані з урахуванням інтересів національних меншин, складають лише незначну частину його порядку денного. Незважаючи на це, що головний офіс є в Братиславі, в східній Словаччини, є окремі регіональні відділення – в Кошицях, Пряшеві, Спішський Новій Весі.

Довгий час (з 2001 року) в Кошицях працює і *Ромська прес служба*, що за час свого існування кілька разів змінювало свою назву і тепер називається «Рома ЗМІ» – директор Ярміла Ваньова. У Кошицях працює і редакція державного національно-етнічного радіо «Партія», яке мовить ромською мовою. В Кошицях діє ромський національний професійний театр «РОМАТАН» – директор Кароль Адам, який офіційно працює з 1992 року. У Пряшеві з 1990 року виходить найстарший циганський журнал «*Романо Нево Лыіл*» – головний редактор Роман Чонка. З 2012 року в рамках національного проекту працює при Державній науковій бібліотеці в Пряшеві з Документаційно інформаційний

---

¹⁴⁷ Ми маємо на увазі організацію чи асоціацію, які є (або були б) представниками певної меншини. У випадку русинів-українців – це Союз русинів-українців Словаччини, у випадку русинів – Русинське відродження, угорців – Csemadok, словаків – Матіца словацька і так далі.

центр культури ромів (DICRK) - голова Роман Чонка.

Окремої розмови заслуговує при розгляді кожної національної меншини проблема освіти. І в цьому відношенні ромська меншина має певні особливості. Як уже згадувалося вище, роми в Словаччині є другою за кількістю етнічною меншиною. Незважаючи на це, роми, де-факто, в державній системі своєї національної освіти не мають (в той час як система освіти національних меншин має давню традицію в Словаччині). Школу або освітні установи, які орієнтуються на освіту ромів з позицій освіти меншин, можна знайти виключно серед приватних шкіл.

У матеріалах Міністерства освіти Словаччини щодо освіти ромів в розділі «Освіта національних меншин»¹⁴⁸ не знаходимо нічого, але в розділі «Спеціальна і інклюзивна освіта» питання освіти ромів порушується досить часто. Цей факт наочно показує переважаючий спосіб сприйняття словацьким суспільством ромської освіти – освіту роми отримують не за етнічним принципом, а за принципом виховання й освіти дітей із соціально неблагополучних сімей.¹⁴⁹ У тому ж дусі орієнтована діяльність державної установи «РОЦЕПО» – освітній центр ромів у Пряшеві¹⁵⁰, який є невід'ємною частиною Методичного національного центру в Пряшеві. Він був створений ще в 2001 році.

Реєстр шкіл і шкільних установ Міністерством освіти Словаччини¹⁵¹ нараховує тільки одну школу, де навчання ведеться словацькою та ромською мовами. Це *Приватна середня школа-гімназія Зефиріна Й. Маллу*¹⁵² в Кремніці – директор Яна Томова, засновник громадського об'єднання «eMKЛуб Кремниця». Насправді, є кілька інших шкіл, що забезпечують освіту, яку можна було б охарактеризувати як близьку до освіти національних меншин. Більшість з цих шкіл засновані саме на сході Словаччини. Наприклад, *Приватна початкова школа* – директор Емілія Фецкова та *Приватна гімназія* по вулиці Галактична № 9 в Кошицях, де ромська мова викладаються як звичайний предмет у всіх класах. Школа була заснована в 2006 році і її засновник

---

¹⁴⁸ У цьому розділі є тільки один документ, що має назву «Витяги з чинних законів» загального застосування щодо освіти і безпеки дітей і школярів, що належать до національних меншин в Словаччині (https://www.minedu.sk/data/files/6098_vynatky_z_predpisov.pdf), в яких школи меншини ромів згадуються тільки один раз в заяві: «Угорська, русинська, українська, німецька і ромська національні меншини в Словаччині мають право на освіту рідною мовою...» (стор.. 24)

¹⁴⁹ <https://www.minedu.sk/dokumenty-pre-oblast-vychovy-a-vzdelavania-deti-a-ziakov-zo-socialne-znevuhodneneho-prostredia/>

¹⁵⁰ <http://www.rocepo.sk/modules/ktosme/>

¹⁵¹ http://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/registre.html?page_id=9229

¹⁵² Сайт гімназії є: <http://sgkca.edupage.sk/?>

Фундація доброї ромської феї Кесай в Кошицях, на чолі з пані Анною Коптовою – відомою ромською активісткою і колишнім членом Національної Ради Словаччини. На сьогоднішній день однак вона діє тільки у місті Кежмарок, де працює *Філіал цієї середньої школи* – директор Душан Клемпар. Сама гімназія Міністерством освіти СР включена в шкільну мережу ще в 2003 році. У Кежмарку почали свою діяльність в 2011 році.

В Кошицях працює з 2009 року *«Приватна музична і драматична консерваторія»* за адресою вул. Пожарницька № 1¹⁵³ – директор Надія Олагова. Засновником консерваторії є Культурна асоціація ромів-громадян Кошицького краю, причому вона має свої філіали в Бардйові і Гнушті (відп. Рімавська Собота). Ідентична група вчителів створила ще в 2004 році *«Приватна соціальна і юридична академія для ромської громади»*, з 2007 року перейменована в *«Приватну педагогічну і соціальну академію»* – директор Ірена Адамова, яка забезпечує навчання за трьома напрямками: соціально-педагогічних кадрів; навчання і репетиторство для дитячого садка; інформаційні системи і послуги.

Через демографічні особливості розвитку населення в Словаччині в деяких регіонах спостерігаємо ситуацію, коли в певних школах (як початкових, так і середніх) маємо істотне або домінуюче навчання ромських учнів. У деяких середніх школах, вони часто свідомо орієнтовані на освіту ромів. Такі дії, однак, навряд чи можна розглядати як діяльність в контексті освіти меншин.¹⁵⁴

Сьогодні немає у Словаччині жодного університетського курсу навчання з ромістики або відділу, який би готував вчителів ромської мови, літератури і культурології. Ймовірно, скоріше за все до цього має стосунок *Університет Костянтина Філософа в Нітрі*, де на *Факультеті соціальних наук і здоров'я* є *Інститут ромологічних студій*. Це найстарша ромологічна установа в Словаччині, створена ще в 1990 році¹⁵⁵.

---

¹⁵³ <https://shdkke.edupage.org/>

¹⁵⁴ Наприклад *«Приватна середня технічна школа»* в Кежмарку по вулиці Біла вода № 2 (заснована в 2009 році і її засновником було громадське об'єднання *Карпе Діем*); *«Технічна центральна середня професійна школа»* по вулиці Кукучінова № 23 в Кошицях, що має 10 класів філіалів в громадах з високим числом ромів або безпосередньо в ромських громадах (наприклад на Луніку ІХ, у селах Велка Іда, Дружествна при Горнаді, Кецеровце тощо); *«Середня промислова школа»* по вулиці Бардієвська № 23 в Пряшеві, яка здійснює навчання в селі Яровніце.

¹⁵⁵ <http://www.urs.fsvaz.ukf.sk/index.php?page=o-katedre>

У східній Словаччині з 2011 року існує *Інститут ромських досліджень в Пряшівському університеті* (сьогодні, відділ *Центру мов і культур національних меншин*). Це науково-дослідний інститут, який ще не має незалежного акредитованого курсу навчання. На педагогічному факультеті Пряшівського університету, однак діє акредитований Курс навчання дітей дошкільної та початкової освіти соціально незахищених верств населення¹⁵⁶, який однак так само не має ознак освіти національних меншин. Для повноти слід додати, що в *Коледжі охорони здоров'я та соціальної роботи Св. Єлизавети* є акредитований самостійний Курс соціальної роботи з акцентом на соціально-медичну роботу з ромською меншиною, який забезпечує *Інститут ромських та європейських досліджень* у філіалах в Банській Бистриці та Кошицях. У цьому випадку, однак, з назви курсу бачимо, що він не педагогічного спрямування.

Навіть на прикладі ромської меншини ми можемо простежити деякі дії, які мають характер регіонального прикордонного співробітництва. Як і на Словаччині, роми статистично значуща меншість в Закарпатській області України. Державні кордони та ігнорування ромів як національної меншини до 1989 року в обох країнах в основному означало відсутність будь-яких двосторонніх або регулярних офіційних контактів. Це одна з головних причин, чому ромські громади з обох країн до сих пір мають дуже спорадичні взаємні контакти. Це тільки в останні роки їх почали повільно будувати. Останнім часом (особливо в контексті різних проєктів), наприклад, було встановлено контакти між журналістами з обох країн, які працюють в засобах масової інформації, спрямованих на представників національної меншини ромів. Наприклад, у Словаччині побував Мирослав Горват, Олена Навроцька і інші, з іншого боку, в Ужгороді була Ярміла Ваньова та інші. Почалося співробітництво між науковими установами, що діють в рамках Ужгородського національного університету (Михайло Зан) та ромологів з Університету Костянтина Філософа в м. Нітра і Пряшівського університету і також представників ромів зі східної Словаччини (наприклад, Гейза Адам і ін.)

---

¹⁵⁶ <http://www.unipo.sk/public/media/22794/akreditovane-studijne-programy-2015.docx>

ВИСНОВКИ

Як уже згадувалося в цьому аналізі, ситуація в Карпатському регіоні в площині національних питань, має багато спільного з ситуацією в Баренцевому регіоні. Обидва регіони представлені поліетнічними спільнотами, які знаходяться на кордоні двох абсолютно різних геополітичних територій. Різних в площині історичного розвитку, адміністративної та правової структури, культури і так далі. Вказані відмінності, однак, не є реальною перешкодою для успішного і взаємовигідного функціонування прикордонного регіону. У тому ж процентному співвідношенні функціонування Баренцевого регіону ясно показує значний потенціал натхнення, який підходить для реалізації в Карпатському регіоні.

Досліджуючи ситуацію в національному плані між Україною та Словаччиною, ми виявили, що ці дві області мають схожі етнічні, культурні, історичні і лінгвістичні ознаки, тобто, паралелі. Це дає позитивні передумови для успішного здійснення прикордонного співробітництва. З урахуванням нинішньої геополітичної ситуації в Україні та Словаччині, ми виявили, що Словацька Республіка може істотно допомогти Україні в її зусиллях щодо зближення з Європейським Союзом. Останнім часом тому, що Словацька Республіка придбала цінний практичний досвід роботи з подібними процесами.

Ми контролюємо міжетнічну ситуацію в регіоні, проте, це тільки один з безлічі можливих варіантів, на яких прикордонне співробітництво може процвітати. У цьому аналізі, ми не зачіпали ряд інших заходів, які вже існують між Україною і Словаччиною, а не тільки на національному рівні, а й в регіональному контексті. Ми не говоримо тут, наприклад, про взаємне сприйняття України в Словаччині та Словаччини в Україні в контексті всього суспільства, презентацію обох країн в ЗМІ і медіа, співпрацю бізнес-середовища, яка росте саме в цільовому регіоні, і так далі. Ми не зосереджували нашу увагу на діяльність неурядового сектора в розмірі словацько-українських тем і відносин (за винятком національних структур) – наприклад, дуже активні в цьому відношенні є працівники *Інституту зовнішньої політики Словаччини* в Братиславі (завідуючий Олександр Дулеба), Науково-дослідний центр цього Інституту в Пряшеві (завідуючий Володимир Бенч). Тільки трохи ми торкнулися словацько-українських відносин в академічному середовищі, де на додаток до діяльності на рівні національних меншин, існує велика діяльність Інститут соціальних наук САН в Кошице (Маріан Ґайдош, Станіслав

Конечни і інші), історики, політологи, географи, художники з Пряшівського університету (Петер Шворц, Петер Конья, Владислав Дудінський, Мілан Цірнер, Рене Матловіч, Владислав Грешлик і інші) або історики Університету ім. Матей Бейла в Банській Бистриці (Міхал Шмігель) та інші. Ми не проплачували словацько-українські культурні заходи, крім сфери національних меншин – виставки українських художників в галереях і місцях східної Словаччини, Дні культури України в Кошицях тощо. У нашому звіті відсутній аналіз словацько-українського регіонального прикордонного співробітництва між поодинокими муніципалітетами, які в останні роки досить успішно починають розвиватися (завдяки коштам з ЄС і Норвегії). Розрахунок контактних пунктів словацько-української співпраці або точніше словацько-українського прикордонного співробітництва був би дуже довгим, і ми могли б перевищити можливості цього аналізу.

Слід також зазначити, що словацько-українське міждержавне співробітництво (на національному рівні), істотно відрізняється від словацько-українського регіонального транскордонного співробітництва. На національному рівні домінує офіційне і формальне співробітництво, яке дуже часто має характер глобального рівня (наприклад економічне співробітництво в автомобільній промисловості, співпраця між Україною і кошицьким металургійним комбінатом тощо). З іншого боку, регіональне співробітництво, як і раніше, прив'язані до особистісних відносин, нерегулярної діяльності і так далі. Те, що розвиток словацько-українського прикордонного співробітництва буде мати вельми позитивний вплив не тільки на регіон, але на обидві держави, а також Європу в цілому, немає необхідності в даний момент особливо підкреслити. У зв'язку з цим ми також отримуємо наші рекомендації до компетентних установ, в першу чергу на національному рівні.

Рекомендації в контексті зазначеної проблеми

1. Створення всеохоплюючої та функціональної структури робочих комітетів між організаціями різних етнічних меншин.

На нашу думку, сьогодні відсутні у рамках словацько-українського прикордонного співробітництва регулярні і періодичні заходи регіональних робочих комітетів у всіх прикордонних районах. Такі комісії повинні бути сформовані в першу чергу на регіональному рівні, і повинні визначити, а потім відобразити пріоритети регіонального прикордонного співробітництва. Значною мірою повинні охоплювати роботу комісій з питань стану, проблем та взаємних контактів окремих національних меншин регіону. Фінансування таких комісій має бути на національному рівні, але їх конкретні дії повинні бути засновані на регіональних потребах і визначених пріоритетах. У зв'язку з цим, наприклад, ми рекомендуємо зосередитися на раніше недостатньо використовуваних можливостях крайових адміністрацій і їх діяльності в національній області (крайові адміністрації є наприклад засновниками багатьох культурних або освітніх установ етнічних меншин).

2. Сприяння місцевому прикордонному співробітництву шляхом проведення регулярних зустрічей на регіональному рівні.

Для успішного розвитку транскордонної словацько-української співпраці, необхідно створити мережу регулярних контактів у всіх сферах – соціальної, політичної (муніципальної), культурної, наукової тощо – життя етнічних меншин. Ми рекомендуємо зосередитися на регулярних обмінах, в традиційній, так і сучасній культурі, наукових кіл, засобів масової інформації та джерел інформації, релігійної діяльності і так далі. У зв'язку з цим представляється досить ефективною орієнтація на ще дуже недостатньо використовуваних мережах місцевих органів влади в етнічно змішаних районах, освіти національних меншин і національних організацій чи установ. Майже немає механізму поширення взаємного обміну преси, радіо і телевізійних програм (а не тільки національних, а й державних), шкіл, студентських та учнівських груп і тому подібного.

У зв'язку з цим, ми рекомендуємо в значній мірі використовувати існуючі структури нерегулярних контактів, які присутні практично у всіх сферах життя етнічних меншин

(підприємства, національні установи, культура, освіта, регіональне і місцеве самоврядування, наука і наукові дослідження і т.д.) і також персоналі контакти, які необхідно «підняти» на рівень регулярних і офіційних заходів.

3. Побудувати невелику структуру (і адміністративно легкодоступну) фінансування, яка буде використовуватися для підтримки транскордонного співробітництва між представниками різних національних організацій і структур.

Для виконання вищевказаних рекомендацій, необхідно створити фінансове покриття. Це, однак, повинні мати характер регулярних і відносно легко доступних ресурсів, сума яких повинна в першу чергу зосередитися на менш дорогі заходи. Визначення областей підтримки, прийняття рішень і управління такої підтримки грантів, однак, повинні чітко залишатися на регіональному рівні. Знову ж таки, мабуть, потенційно доцільно використовувати, наприклад, до цих пір мало використовувався потенціал крайової адміністрації. Крайова адміністрація має позитивний досвід в реалізації транскордонного співробітництва з Польщею, або реалізації проектів в рамках норвезького фінансового механізму є прикладом придатності такої діяльності і, в разі транскордонного співробітництва з Україною в галузі національної діяльності.

4. Значно скоротити адміністративні перешкоди на шляху взаємного прикордонного співробітництва.

Як один з найбільших перешкод на шляху взаємного прикордонного співробітництва, всі зацікавлені сторони чітко вказують на високу адміністративне навантаження, що виникає в контексті фактичного існування кордону. Це стосується адміністративних обмежень на кордонах фізичного перетину (довге очікування, часто довгі і неефективні елементи управління і т.д.). Адміністративні перешкоди візового режиму для громадян України, адміністративні обмеження (не)торгових відносинах, дуже негативно впливає на приклад на сферу національної преси, обмін культурних продуктів і так далі.

Література:

- ERIKSERN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností*. Praha : TRITON, 2007, s. 268.
- ERIKSERN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus*. Praha : SLON, 2012, s. 352.
- GELLNER, Ernest. *Národy a nacionalismus*. Praha : Hříbal, 2003, s. 158.
- GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Praha : CDK, 2003, s. 133.
- GOURBIN, Gilles. „Čo je to národ?“. In *JeToTak.sk* [online]. Bratislava, 22.03.2009. Dostupné na: <http://www.jetotak.sk/autonomna-zona/co-je-to-narod->. (Navštívené 30.3.2017)
- HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha : SLON, 2003, s. 451.
- KANOVSKÝ, Martin. Národ a etnická príslušnosť podľa vedy. In *História, revue o dejinách a spoločnosti*, 2004 , roč. 4, č. 3-4, str. 23-24. Dostupné aj na adrese: <http://www.historiarevue.sk/index.php?id=2004kanovsky24>. (Navštívené 30.3.2017)
- MUŠINKA, Alexander – MATLOVIČOVÁ, Kvetoslava. Atlas rómskych komúní na Slovensku 2013 ako pramenná databáza pre analýzu situácie Rómov na Slovensku a jeho potenciál pre ďalšie výskumy a analýzy. In Podolinská, Tatiana – Hrustič, Tomáš (eds). *Čierno-biele svety Rómovia v majoritnej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava : VEDA, 2015, s. 600.
- MUŠINKA, Alexander – ŠKOBLA, Daniel – HURLE, Jacob – MATLOVIČOVÁ, Kvetoslava – KLING, Jaroslav. et al. *Atlas rómskych komúní na Slovensku 2013*. Bratislava, UNDP, 2014, s. 120. Dostupné aj na: http://www.unipo.sk/public/media/18210/Atlas_romkom_web.pdf. (Navštívené 30.3.2017)
- MUŠINKA, Mikuláš – MUŠINKA, Alexander. *Národnostná menšina pred zánikom? Štatistický prehľad rusínsko-ukrajinských obcí na Slovensku v rokoch (1773) 1881 – 2001*. Prešov, CAV, 2010, s. 588.
- PETROV, Alexej. *Národopisná mapa Uher. Podle Úředního lexikónu osad z roku 1773*. Praha, 1924, s. 133 + Mapa
- Референдум 1991 року про спеціальну самоврядність Закарпаття був звичайним політичним шахрайством – Москаль (ДОКУМЕНТИ). In: *Закарпаття онлайн* [online]. Užhorod, 13. 4. 2016. Dostupné na: <http://zakarpattya.net.ua/News/154604-Referendum-1991-roku-pro-spetsialnu-samovriadnist-Zakarpattia-buv-zvychainym-politychnym-shakhraistvom-%E2%80%93-Moskal-DOKUMENTY>

- ŠRAJEROVÁ, Oľga. Identifikácia Slovákov v ČR s menšinovým postavením. In *Človek a spoločnosť* [online]. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2000, č. 3. Internetový časopis. Dostupné na: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2000/sraje-rova.html>. (Navštívené 30.3.2017)
- Ústava Slovenskej Republiky z 1. septembra 1992. In: *Národná rada Slovenskej republiky* [online]. Bratislava, 1992. Dostupné na: http://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/NRSR/Doc/zd_ustava_20170313.pdf. (Navštívené 30.3.2017)
- WEISENPACHER, Peter. Hladové doliny ako pozostatok socializmu. In Trend.sk, Bratislava, 16.07.2014. Dostupní na: <https://blog.etrend.sk/iness/hladove-doliny-pozostatok-socializmu.html> (Navštívené 30.3.2017)
- Закарпатські депутати хочуть самоврядного Закарпаття з посиленням на референдум 1 грудня 1991 року. In: *Закарпаття онлайн* [online]. Užhorod, 5. 4 . 2016. Dostupné na: <http://zakarpatya.net.ua/News/154239-Zakarpatski-deputaty-khochut-samovriadnoho-Zakarpattia-z-posylanniam-na-referendum-1-hrudnia-1991-roku> .
- Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín*. In: Úrad vlády SR - Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny [online]. Bratislava, 2011. Dostupné na: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/3481.pdf> (Navštívené 30.3.2017)

5. КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРИКЛАДИ КРАЩОГО ДОСВІДУ: СПРИЯННЯ ІНОВАЦІЙНИМ РІШЕННЯМ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СЛОВАСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТА.

(Івана Студена, Ріхард Філчак, Едуард Нежінські, Центр соціальних і психологічних наук Словацької академії наук, Інститут прогнозування, Братислава)

1.1 Вступ та передумови

Співпраця між Словаччиною та Україною має вирішальне значення для обох країн. Численні міжнародні двосторонні угоди встановлюють стандартну основу для розвитку двосторонніх відносин. Однак, справжній життєвий досвід та приклади з інших країн показують, що, поки роль офіційних відносин на національному державному рівні є основною базою для транскордонної співпраці, повинен існувати контрагент на мікрорівні межуючих регіонів. Мікрорівень транскордонних регіонів та місцевостей не тільки однаково важливий, але також необхідний компонент для ефективних та успішних транскордонних ініціатив. Отже, міжнаціональні та двосторонні структури на національному рівні можуть бути збалансованими на місцевих рівнях та успішно застосованими в повсякденній практиці та заходах.

Аналіз поточної ситуації, яка є предметом цього звіту, вказує на те, що співробітництво між Словаччиною та Україною здійснюється на спеціальному рівні окремих рідко взаємопов'язаних проектів, співпрацюючих установ та окремих взаємовідносин. Зміцнення та інституціоналізація співробітництва залишається ключовим завданням для подальшого розвитку транскордонної співпраці.

У якості відправної точки цього звіту, ми надаємо короткий порівняльний аналіз словацьких та українських процесів трансформації. Тож, ми викладаємо концепції, які мають значення для ТКС основи та розробляємо їх у межах місцевого контексту ТКС стратегій та діяльності. Ми пропонуємо будівельні блоки для успішних стратегій та успішних факторів ТКС, спираючись на дослідження теорії та практики місцевого розвитку та транскордонного співробітництва.

Поряд з дослідницькою та аналітичною роботою у цьому проекті ми визначили співробітництво північних країн, як найкращий практичний приклад. Норвегія та Швеція систематично розвивають співпрацю з Росією у межах Баренцевої Євро-Арктичної ради (BEAC, BARENTS EURO-ARCTIC COUNCIL). Ми відображаємо функціонування цієї організації та результати, які така структура здійснює на практиці. Отже, ми аналізуємо, які елементи могли б стати предметом передачі знань. Ми надаємо структурний та контекстуальний аналіз найкращих практик (BAEC) та аналіз поточного масштабу, структури та спрямованості співпраці між прикордонними регіонами Східної Словаччини та Підкарпатського регіону. Висновки цього звіту містять рекомендації про те, як розвивати практику транскордонної співпраці.

1.2 Порівняльний аналіз словацької та української трансформації

За останні два десятиліття, і Словаччина, і Україна пережили турбулентні часи після зміни соціально-економічної системи. В обох країнах, центрально плановану економічну систему полишили, після незалежності трансформація економічних та політичних установ набрала різних форм з урахуванням конкретного історичного та геополітичного фону.

Для забезпечення міжнародної порівнянності, Індекс трансформації Бертелсманна Штіфтунга (BTI) був розроблений для порівняльного аналізу та оцінки країн, що розвиваються та країн, в яких проходить перехід через соціальні зміни до демократії та ринкової економіки. Експертами оцінюються сімнадцять критеріїв, які потім агрегуються для отримання Індексу всеосяжного статусу (а) політичних та (б) економічних трансформацій поряд з Індексом управління. Стандартизована кодова книга служить основою процесу дослідження, надає довідкову базу для спеціалістів при відповідях на питання.

1.2.1 Словацько-український розвиток в ключових компетенціях

Ми використовуємо комплексні індекси для описання розмірів, а також детальне розгрупування на підкатегорії, щоб порівняти загальний аналіз Словаччини та України, а також надати більш глибоке розуміння окремих компонентів.

Графік 1 Головні компоненти ВТІ (2016 р.)

Джерело: дані ВТІ

На графіку 1 зображено три головні ВТІ виміри для обох країн. Очевидно, що якість інституційного середовища в Словаччині випереджує українську, передусім завдяки довгостроковому членству в Європейському Союзі та трансатлантичній мережі. Більш глибокий аналіз може надати погляд на складові підвиміри. Наприклад, ми повідомляємо про міжчасові зміни виміру Демократичного статусу, розподіленого на п'ять областей, для предметної оцінки, включаючи державність, політичну участь, політичну та соціальну інтеграцію, стабільність демократичних установ та верховенство права (Додаток, Графік А1, А2). На основі огляду, можна в цілому зробити висновок, що обидві країни відстають в основному за рахунок максимального показника 10 в таких областях, як менеджмент регіонального співробітництва, реалізації та координації політики та ефективного управління активами, як складової частини Індексу менеджменту.

1.2.2 Порівняльний аналіз економічного розвитку в Словаччині та Україні

Завдяки вільній ринковій відкритій економіці, Словаччину та Україну можна порівняти на основі даних національних розрахунків, а також інших соціально-економічних показників. Економічні відносини двох країн визначаються міцними

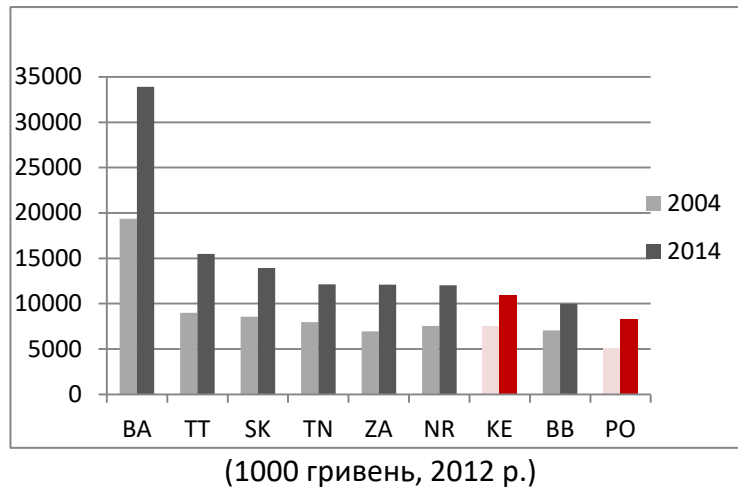
зв'язками Європейського Союзу та залежністю європейського ринку Словацької Республіки. Словацька економіка надзвичайно відкрита, її найважливішими торговими партнерами є Німеччина та Чеська Республіка. Частки імпорту та експорту в Україну незначні відповідно до торгового балансу на користь України. Обидві країни постраждали від економічного провалу протягом кризи, у більшій мірі Словаччина, у зв'язку зі своєю відкритістю. Відновлення та економічний розвиток України у значній мірі залежить від політичних факторів.

Обидві країни характеризуються значними регіональними відмінностями. Щоб визначити подвійні цікаві області для співробітництва, ми пропонуємо регіональну перспективу головних соціально-економічних показників, які характеризують сусідні регіони. У зв'язку з наявністю даних, ми зосереджуємося на провінціях (областях) в Україні, з яких Закарпаття є прикордонним регіоном та регіонах NUTS2 (краях) в Словаччині, де знаходяться чотири прикордонні області.

Для оцінки економічної ефективності регіонів, ми використовуємо дані з регіонального внутрішнього продукту на душу населення, що діють в якості альтернативи, як проксі-послуги для "багатства" регіону. На графіках виділені Закарпатський регіон (ZK) в Україні, а також Пряшівський край (PO) та Кошицький край (KE).

Зосереджуючи увагу на економічних досягненнях, ми спочатку подивимося на внутрішній продукт за регіонами в обох країнах. Для порівняння регіонів різного розміру, показник валового внутрішнього продукту на душу населення подано у відповідних грошових одиницях.

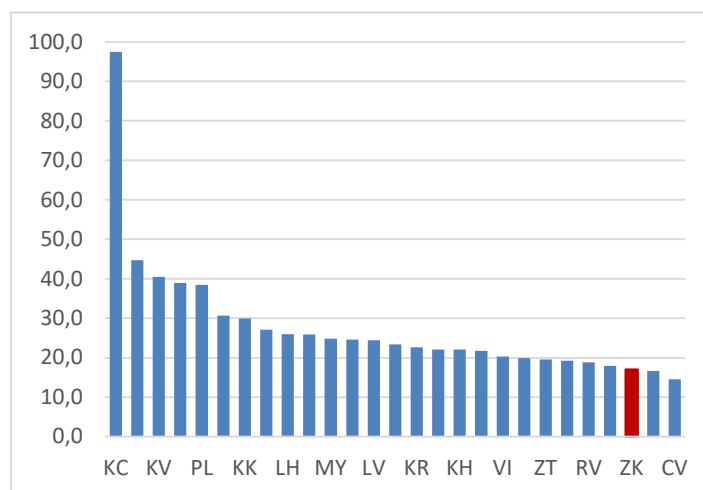
Графік 2 Регіональний внутрішній продукт на душу населення в Україні

Джерело: Український регіональний датасет, КНОЕМА

На графіку 2 столичний регіон Києва значно багатший, у той час, як Закарпатський регіон є третім найбіднішим з огляду на економічну діяльність. Графік 3 показує подібну картину щодо столиці, Братислави. Кошицький та Пряшівський регіони, як видається, мають слабку продуктивність і стоять у хвості в розподілі доходу. Міжчасове порівняння показує ще більше зрушення економічної влади у напрямку столиці за 2004 – 2014 роки в Словаччині.

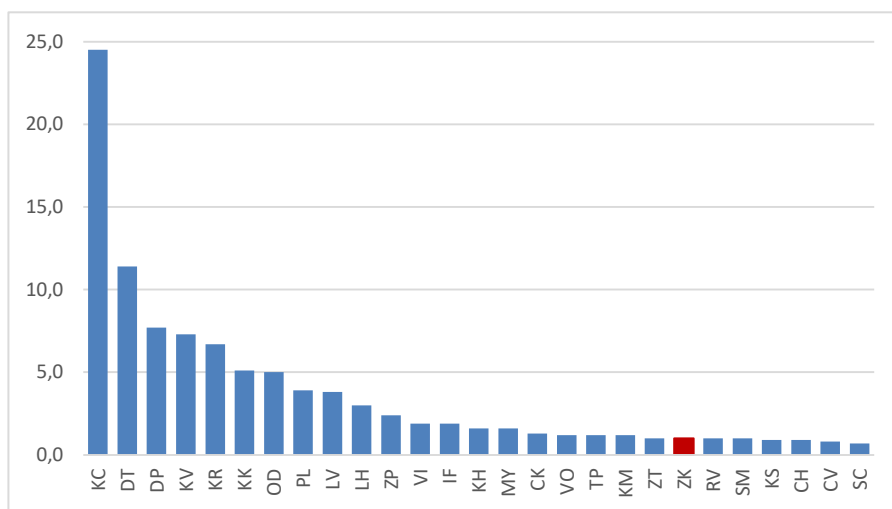
Графік 3 Регіональний внутрішній продукт в Словаччині (євро, 2012 р.)

Джерело: Eurostat

Таким чином, прикордонні регіони показали, що належать до частини двох країн з низькими прибутками. Може стати корисним і аналізування факторів виробництва, які впливають на погані показники. У економічній теорії можна спостерігати два фактори виробництва – капітал та робочу силу, для промислово розвинених країн – покидання землі, як менш вигідний компонент. Саме тому ми надаємо описовий аналіз України та Словаччини з огляду на ці фактори. Основний капітал, що використовується в процесі виробництва, є предметом для процесу амортизації, а також накопичення за рахунок інвестицій. Інвестиції мають вирішальне значення в створенні виробничих потужностей та визначають потенціал для майбутнього розвитку. Ми пропонуємо графіки регіональної частки загального обсягу інвестицій в регіонах, які підкреслюють досліджувані області.

Графік 4 Регіональна частка інвестицій в Україні (2012 р.)

Джерело: Український регіональний датасет, КНОЕМА

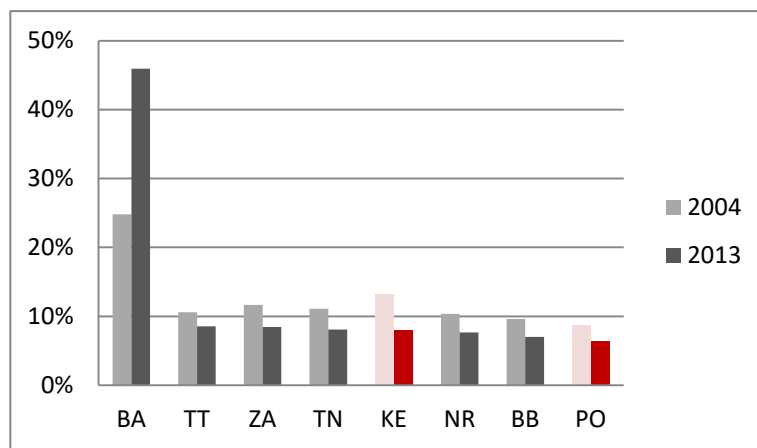
На Графіку 4 очевидним є домінування Київського регіону з оглядом на привабливість інвестицій в Україні. Інвестиції в Закарпатському регіоні (ZK) становлять 1%, що не відповідає відносній кількості населення. У Словаччині, інвестиції в основний капітал цілком аналогічно залежать від рівня інфраструктури та специфічної позиції столиці Братислави та прилеглого до неї регіону.

Аналогічна регіональна картина для Словаччини на Графіку 5 показує міжчасове порівняння інвестицій частки інвестицій за період 2003-2014 рр. та показує зростаючу

потужність столичного регіону в залученні інвестицій. Варто відзначити, що усі регіони, крім Братиславського (BA), мають право на отримання європейського фінансування у межах проектів розвитку, хоча чіткий ефект когезійної політики не спостерігається. Якраз навпаки – відносна вага інвестицій за останнє десятиліття змінилася у напрямку заходу на користь Братиславського регіону (BA).

Графік 5 Частка капіталовкладень в Словаччині по регіонах (2015 р.)

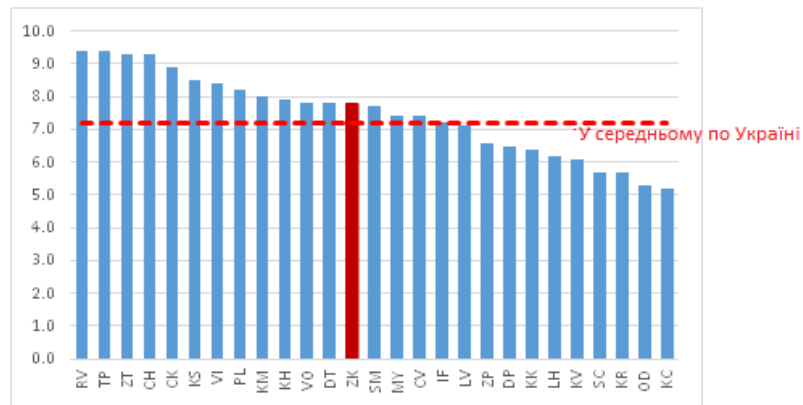

Джерело: Eurostat

Зростаючі капіталоінвестиції, які накопичилися в загальному капіталі, показують потенціальну виробничу потужність. Поряд з капіталом, інший виробничий фактор – праця – також використовується. Ці два фактори тісно пов’язані, не дивлячись на продуктивність протидії зростання праці.

Використання праці описується непрямо через рівень безробіття по регіонах. У Графіці 6 ми показуємо рівень безробіття в українських регіонах у порівнянні з середнім рівнем безробіття по всій країні.

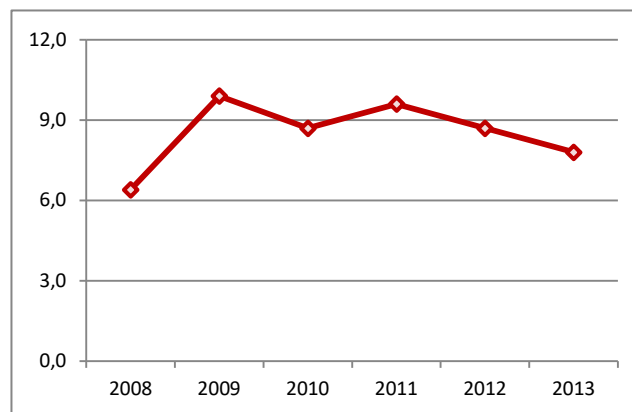
Графік 6 Рівень безробіття в Україні по регіонах (2013 р.)

Джерело: Український регіональний датасет, КНОЕМА

Зосереджуючи увагу на Закарпатському регіоні, можна спостерігати вищий від середнього рівень у 2013 році. Тимчасові ряди рівня безробіття протягом 2008 – 2013 рр. надаються в Додатку до Графіка 7 для того, щоб показати пік рівня безробіття в осередку світової кризи у 2009 році та відновлення протягом наступних років.

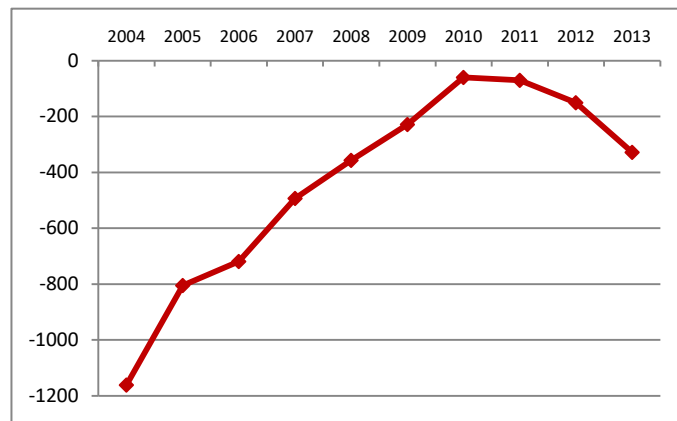
Графік 7 Рівень безробіття в Закарпатському регіоні (2008 – 2013 рр.)

Джерело: Український регіональний датасет, КНОЕМА

Рівень безробіття розраховується у міру того, яке відношення безробітних до загального обсягу доступної праці, зниження рівня не можна приписати покращенню на ринку праці у прямому сенсі. Графік 8 демонструє можливе джерело скорочення активного населення за рахунок міграції.

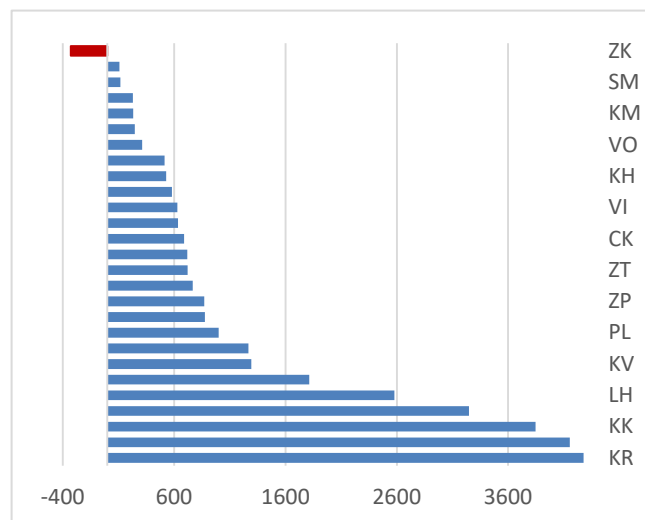
Графік 8 Мережа міграції по регіонах в Україні (2013 р.)

Джерело: Український регіональний датасет, KNOEMA

Цікаво, що Закарпатський регіон єдиний показав від'ємну мережу міграції. Кількість не була достатньою, щоб значно вплинути на рівень зайнятості. Хоча, потрібно б усвідомлювати природу "балансу" індикатора, можливо, з масовим припливом та відпливом різних демографічних складників. Це потрібно б докладніше досліджувати. Графік 9 показує, що міграція в регіоні зберігає негативну тенденцію за останні десять років.

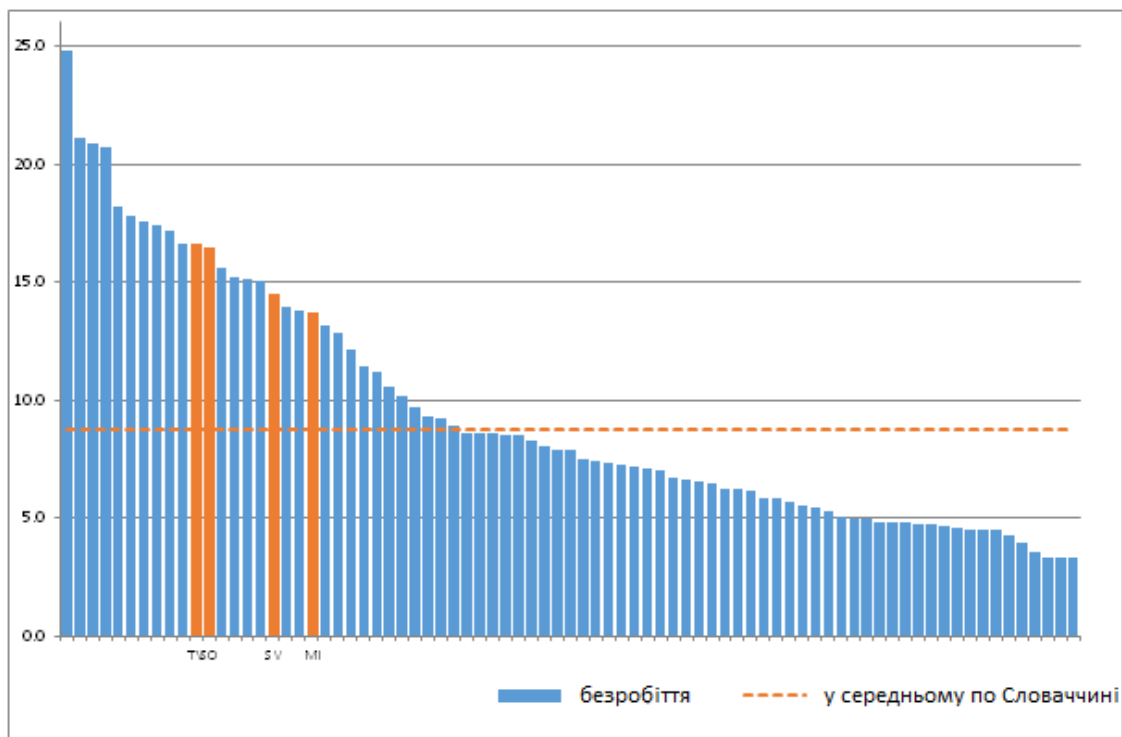
Графік 9 Мережа міграції на Закарпатті (2004 – 2013 рр.)

Джерело: Український регіональний датасет, KNOEMA

Для Словаччини, більш детальна інформація з даними про рівень безробіття в NUTS4 (областях) показана в Графіку 10. Чотири прикордонні області, а саме Требішов, Собранце, Сніна та Михайлівці зображені нижче.

Графік 10 Рівень безробіття в словацьких регіонах (2016 р.)

Джерело: Центральна біржа праці, соціальних справ та сім'ї Словацької Республіки

Усі чотири області знаходяться на рівні, вище середнього в Словаччині по рівню безробіття – 8,8%, що вказує на безробіття, як систематичну ознаку прикордонних регіонів. Проте зареєстровані рівні безробіття в Словаччині та Україні не можна прямо порівняти відповідно до ймовірно різних методологій та можливої значної частки безробіття, невизначеної офіційним дослідженням. Найбільш відмінною рисою даних є дисперсія. Українські дані охоплюють 5,2 – 9,4%, у той час як в Словаччині цей показник становить 3,3 – 24,8%. Справедливу частину різниці можна віднести до рівня прориву, в найбільших регіонах деякі екстремальні значення усереднюються.

Обстеження участі основних виробничих ресурсів у межах макроекономічних даних дозволяє зробити попередні висновки. По обидва боки кордону були визначені слабкі ланки у використанні економічних ресурсів: і капітал, і робоча сила. Міжчасове порівняння показує, що немає ніяких істотних змін у напрямку бажаної величини залучення виробничих факторів. Дане впровадження інституційного виконання передбачає, що існує потенціал та потреба підтримки подальшого розвитку. Стосовно

цієї проблеми, існує можливість допомоги міжнародній інституційній взаємодії видобути потенціал для координації та співробітництва. Також виділяється капітал ресурсу кадрів.

1.3 Розвиток та здійснення успішної транскордонної співпраці

Ключовою метою транскордонного співробітництва є підтримка діяльності, яка призводить до сталого розвитку в прикордонних регіонах, та досягнення покращень у якості життя населення, яке проживає в цій області, водночас використовуючи можливості, що випливають з транскордонного обміну. З оглядом на різноманітність ситуацій та налаштувань, ми можемо визначити декілька типів ТКС угод, ініціатив та заходів, починаючи від культурних, закінчуючи соціально-економічними, технічними та інфраструктурними проектами. Тут ми не обмежуємо наш дискурс до будь-якого специфічного типу ТКС та посилаємося, у загальному, на точку зору на ТКС, охоплюючи її як співробітництво, що шукає можливість для взаємовигоди ТКС партнерів та зацікавлених сторін.

Далі, ми обговоримо роль відповідних рівнів кількох структур управління та міжнародних відносин, у тому числі міжнаціональні та національні рівні управління. Звідси ми прагнемо розробити на передумовах загальних пріоритетів в пересічних сферах соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів стратегії, як це можна підтримувати посередництвом побудови місцевого потенціалу. Хоча, можливо, ми чітко не зосередимося на політичній географії ТКС, це відкрито про демонструється на різних рівнях управління та буде підкреслено у рамках значення міжнаціональних структур, про які ведуться дискусії.

Локальний рівень розглядається, як місце, де дії – цілеспрямовані, підтримані та отримані цільовою групою. Місцева підтримка транскордонних ініціатив основана на місцевих можливостях, роль та важливість яких слід визнати. У той час, як охоплення з національних та регіональних структур на місцевому рівні важливе у якості бази для ефективного управління, рівень комплексності транскордонних ініціатив та умов, за яких

ці ініціативи повинні здійснюватися, вимагає додаткову підтримку з міжнаціональних структур. Це підтверджується обговоренням кращого досвіду з Баренцевих Євро-Арктичних структур.

Концептуальні погляди на транскордонну співпрацю

Транскордонна співпраця спадає, з оглядом на дисциплінарну сферу та тематичне охоплення, до широкої палітри областей. Одним із способів обговорення та аналізу ТКС є звуження області специфічних аспектів та таких операційних рівнів ТКС, як рівень процесів, умов, структур та взаємодії. Менш розповсюдженими є методологічні підходи до ТКС, як комплексні концептуалізації вони не однозначні. Методологічні намагання в дослідженнях можуть зосередитися та багаторівневих управлінських структурах та відобразити зацікавлених, які залучені на різних рівнях співробітництва. Аналіз зацікавлених елементів є корисним тренуванням для будь-якої стратегії розвитку, включаючи ТКС заходи та ініціативи, але ними цікавляться, передусім, для конкретизації конфігурацій прикордонних регіонів.

Останні десятиліття ТКС між країнами Європи та світу запропонувала аналіз основних та мікрорівневих трансакцій, якими особливо цікавляться зацікавлені у ТКС структури, підсумкове уявлення про документи зацікавлених у ТКС структур, комплексність яких відноситься до ТКС. Зацікавлені у ТКС процесі, у загальному, потребують залучити різні рівні управління в представників наддержавної, міжнаціональної та двосторонньої зовнішньої політики, багаторівневих управлінських структур з відповідною роллю, яку відіграють фахівці з управління на регіональному та місцевому рівнях прикордонних регіонів, наукових та академічних сфер, представників громадськості та бізнес- та корпораційного сектора. Як наслідок, конкретні ТКС дії, якщо вони відносяться до чинних наддержавних стратегічних документів та структур (наприклад ВЕАС, про яку йшлося в інших розділах цього документу), відносяться до регіональних та місцевих структур з розвитку та залучають лише відповідні рівні управління для представлення управлінського рівня в процесі ТКС.

РАМКИ ТКС

Транскордонна співпраця – це комплексний процес, що вбудовується в різні соціальні політичні та економічні структури з управління прикордонними регіонами, які шукають можливості співпраці. Протягом запуску аналізу процесу ТКС, повинні бути розглянуті наступні сфери та рівні аналізу: управлінські структури та рівні, тематичні області ТКС заходів; типи заходів/втручань; сторони, зацікавлені у ТКС; процеси, пов'язані з плануванням ТКС, підтримка (переговори та угоди), здійснення та оцінка. У той час, як співробітництво у межах регіонів ЄС уможливорює тісну інтеграцію політики та структур, співпраця з іншого боку кордону ЄС зустрічається з іншими проблемами.

Змалювання основ моделі ТКС, однієї з перших та елементарних стадій, включає відображення взаємозв'язків між різними учасниками, залученими в ТКС. Для досягнення цієї мети ключовим є розвивати знання про функції та можливості, доступні для місцевого розвитку прикордонних регіонів (областей та міст). Запас досвіду на початку становлення цілей ТКС повинен включати наступні кроки:

1. Визначення областей політики прикордонних регіонів, в яких можна передавати та/або координувати обов'язки
2. Визначення сфер політики, які могли б отримати вигоди від своєї координації через кордони
3. Визначення найбільш визначних учасників ТКС
4. Визначення/зображення цільового потенціалу різних учасників ТКС
5. Аналіз взаємозв'язків між політичними учасниками, які залучені в транскордонну співпрацю

РАМКИ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТКС

Будь-яка форма або стадія ТКС вимагає інтенсивну взаємодію між її учасниками. Така взаємодія є ядром рамок соціального капіталу ТКС, як зазначає Грікс (2002) та подальшого розвитку та застосування (Грікс, Ноулз 2010).

- Рамки концептуального соціального капіталу ТКС є привабливими для підкреслення вирішальної ролі, яку відіграє взаємодія між учасниками ТКС.

- Роль взаємодії, а також результат процесу ТКС, за участі різних типів та учасників, які приймають участь у процесі ТКС, Грікс (2002) пропонує концепцію соціального капіталу, який створюється та формується протягом процесу ТКС.
- З цієї точки зору на соціальний капітал, процес ТКС можна розтлумачити, як формування соціального капіталу.

Мікродинаміка формування соціального капіталу (Грікс, 2002)

1. Взаємодія та участь
2. Довіра
3. Доступ
4. Соціальний капітал та мережі

Соціальний капітал та мережі надають зворотний зв'язок до взаємодії та участі. Логіка цієї концепції полягає в тому, що природа ТКС вимагає самої взаємодії, яка за певних умов генерує покоління довіри, як першу стадію мобілізації соціального капіталу. Тут взаємодія полягає в соціальних зв'язках, а також зв'язках між бізнес-партнерами та урядовими представниками. Ці рамки ТКС передусім корисні для підкреслення ролі взаємозв'язків та потреби визнати цю роль, та надати можливість учасникам ТКС ефективної підтримки. За підсумками Грікса, для прикордонної еліти взаємодіяти не є проблемою, оскільки вони часто є рушійною силою процесу, важливим є те, як розширювати зв'язки із широкою громадськістю в прикордонних областях.

Що ми можемо дізнатися з матеріалів про ТКС?

Рівень діяльності між кордонами та регіонами значно виріс протягом останніх десятиліть і за рахунок зміни геополітичних структур у світі. Після падіння централізовано планованих систем у дев'яностих роках, ми стали свідками драматичних змін в Європейському просторі, який розвивався у напрямку стрімкого розширення ЄС. Транскордонні взаємозв'язки значно зросли в межах європейського простору, що допомогло збагаченню досвіду з практики ТКС європейських країн, окрім інших прикладів з усіх країн світу.

Через нещодавні зміни у міських та сільських ландшафтах, тиск з боку урбанізації спричинив більшу увагу на прямі партнерства між містами в прикордонних регіонах. Міста також є центрами субнаціональних регіональних структур, незважаючи на те, що міста та регіональні стратегії не обов'язково взаємопов'язані. Огляд конкретних випадків часто є одним з найкращих джерел інформації для побудування знань про хороший досвід в цільових ініціативах місцевого масштабу. Кастаньо та ін. (2016) розглянули 20 конкретних випадків ТКС в Європі, кожен випадок залучив принаймні 2 країни/регіони. Основна увага на співпраці міст та збиранні конкретних випадків була основана на наявності спеціального відбору, але і на системі критеріїв для підтримки стійкості результатів.

Ключове питання дослідження було зосереджене на критерії, який може бути визначений, як фактор успіху для ТКС. Аналіз кожного конкретного випадку був підтриманий додатковим доказом з різних джерел даних у межах соціально-економічного контексту окремого випадку, маючи на увазі окрему інформацію про: населення, територіальну стратегію розвитку; відстань між містами-учасниками ТКС стратегій¹⁵⁷; ВВП/особа; офіційні мови; типологію кордону тощо. ТКС випадки підлягають аналізу, який включений в проекти з інтенсивною співпрацею між містами в країнах ЄС у сферах транспорту, просторового планування, соціально-економічного розвитку, культури, науки та освіти.

Підхід, прийнятий Кастаньо та ін. (2016) робить інформацію, що міститься в дослідженнях конкретних випадків, більш доступною для інших учасників ТКС на різних основах, у зв'язку з наступним:

- ясно і добре описана методологія визначає те, наскільки інтерпретація результатів відповідає іншим ТКС проектам та стратегіям, особливо для ТКС практикантів, залучених до ТКС планів та інтервенцій.
- додаткове дослідження з ТКС професіоналом підтверджує наше припущення, що крім роботи з вихідними даними на місцевому та регіональному рівні та побудови ТКС стратегій, існує усвідомлення на місцевому рівні, яке повинно бути записане та зібране

---

¹⁵⁷ дослідження конкретних випадків ТКС були обмежені на співробітництво між містами

- підтримка методологічних рамок для аналізу дослідження окремих випадків та додаткова інформація були зібрані від головних учасників ТКС процесу, експертів та професіоналів (неформальні інтерв'ю)

ФАКТОРИ УСПІХУ ТКС

Кастаньо та ін. (2016) визначили фактори успіху ТКС, включаючи наступні, що відповідають становленню словацько-української ТКС між містами Пряшів та Кошице зі словацького боку та Ужгородом з українського боку:

- зв'язок
- сильна територіальна стратегія
- координація інфраструктури
- підвищення почуття приналежності
- різноманітна пропозиція у межах інфраструктури
- сильна економіка
- підвищення рівня життя
- привабливість для молоді й талантів
- узгодження стратегічних документів/планів
- сильна політична воля
- участь громадян
- політична прозорість

Ці та інші фактори були проаналізовані з точки зору їхнього впливу на успіх в ТКС на окремих дослідженнях конкретних випадків. Узагальнюючи висновки, які мають відношення до словацько-українського розвитку ТКС, найважливішими є наступні фактори:

1. визначення чітких цілей та стратегічних планів
2. політична прозорість та участь
3. сприяння зв'язку та пересуванню між містами
4. залучення молоді та талановитих людей
5. підвищення культурного та економічного потенціалу в містах
6. сприяння участі та залучення громадян

7. підвищення якості життя населення і, отже, покращення якості навколишнього середовища для відвідувачів

Рушійна сила місцевого розвитку та значимість для транскордонного співробітництва

На практиці ТКС спирається на успішні результати для місцевої економіки. Таким чином, зв'язок місцевого розвитку є логічною точкою фокусу для побудови пріоритетних сфер соціально-економічного розвитку в специфічних місцевих областях, включаючи прикордонні регіони. Успіх стратегій розвитку в прикордонних регіонах та місцях тісно пов'язаний з їхньою спроможністю долати ТКС проблеми та реагувати на ТКС можливості. Інтеграція ТКС з місцевими цілями є умовою успіху, про що згадувалося в попередньому розділі.

Місцевий розвиток різниться в регіонах та країнах, а місця можуть спиратися на багатий досвід інших розвинутих країн, що входять або не входять до ЄС, а також досвід світової економіки, щодо окремих місцевих питань, які вирішувалися та розглядалися, і того, що визначає успішні результати для місцевих спільнот.

Балансуючі цілі міст з регіональними/місцевими метами постають як більш комплексне завдання. Для ілюстрації, підтримка створення нових робочих місць та можливостей на місцевому рівні знижує тиск щодо зміни у напрямку міст та поліпшує умови для стійкості місцевих областей та їхніх екосистем.

Рушійні сили для розвитку можна розглянути, як необхідні умови для стійкого економічного зростання на місцевому рівні та ті, які можна стиснути у три основні пункти місцевого розвитку:

- Підприємницька діяльність
- Соціальна згуртованість
- Розвиток інновацій та навичок

Для досягнення якісного застосування стратегій, орієнтованих на зростання, потрібне хороше управління на місцях та розробка та застосування політики для конкурентоспроможності та процвітання. Відкритість політики стала обов'язковою для будь-якої області, а інклюзивна підприємницька діяльність підтримується, як спосіб вирішення сучасних проблем вилучених груп та проблематичних поколінь молоді з обмеженим доступом до можливостей працевлаштування.

ЩО ДІЄ У МЕЖАХ WORKS СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ?

Організація з економічного співробітництва та розвитку працює над місцевим розвитком та постійно стежила за процесом соціального та економічного розвитку з місцевої точки зору, у той же час збираючи матеріал від успішних місцевих учасників з цілого світу. Інформація, основана на прикладах хорошої практики та принципах, наданих експертами з місцевого розвитку та практиками, пропонує цінні знання про те, що потрібно враховувати у межах місцевої діяльності. Ілюстрація корисних лаконічних пунктів рекомендацій, яких необхідно притримуватися та контролювати та місцевому рівні, показує ряд питань, які потрібно вирішувати на місцевому рівні (ОЕСР, 2014):

- Координувати зайнятість, навички та політику економічного розвитку
- Підтримувати ціложиттєвого розвитку відповідних навичок
- Допомогти областям вийти з пастки низької кваліфікації
- Подолати ексклюзію ринку праці
- Створити умови для високого зростання компаній
- Підтримувати навички в підприємницькій діяльності
- Підтримувати соціальну підприємницьку діяльність як джерело source створення робочих місць
- Прийняти нові підходи до економічного розвитку
- Відповідати на демографічні зміни
- Пом'якшити перехід на зелену економіку
- Використовувати локальних дані для інформування місцевої політики

Використання локальних даних для інформування місцевої політики, разом з побудовою місцевого потенціалу, виявилось досить складною областю побудови місцевих стратегій та включення в нього сфери ТКС проектів та ініціатив. Важливо не лише місцево використовувати детальні дані, а й визначати, яким чином такі дані зможуть вилучитися з доступних статистичних даних. Не менш важливо розуміти, які варіанти доступні для збирання фактичних даних з окремих питань на місцевому рівні.

Побудова місцевої інформаційної системи для надання синергії та можливостей в транскордонній співпраці

Побудова місцевого інформаційного та бажання використовувати синергію та можливості в межах транскордонного співробітництва є однією з ключових бажаних умов для зміцнення транскордонної діяльності та проектів. Потоки кількісних даних з транскордонної співпраці дуже корисні, проте вони мають лише обмежений на поліпшення розуміння справжнього впливу транскордонної взаємодії на погляди та наміри межуючого населення (Грікс 2001). Зусилля по розробці транскордонного статистики дуже важливі, а також довготривалі намагання та розробка значущих показників є частиною тривалого процесу, протягом якого збирання інформації та підтримка потенціалу на місцевому рівні має вирішальне значення. Часто, статистика на національному/міжнародному рівні збирається протягом обмеженого періоду, як результат спільних проектів. Переривання спільних зусиль також піднімає питання, до якої міри дані роблять внесок в побудову місцевих знань про те, як структура та розвиток стратегій та планів в окремих областях краща. У випадку транскордонних проектів та ініціатив, ситуація більш складна і багато перешкод є наслідком різного роду питань та структури настроїв стратегічного планування, як, наприклад, стратегії розвитку.

Досвід з побудови місцевого потенціалу даних винятково корисний (ОЕСР, 2016), у якості джерела теоретичного та емпіричного матеріалу, який призводить до переліку найкращих принципів для побудови стратегій, оснований на фактичних даних.

ОЕСР 2016 пропонує наступний погляд: підтримка місцевої економічної інтелігенції полягає у допомозі місцевим організаціям/управлінським суб'єктам.

Вибираючи зі списку ОЕСР (2016) та адаптуючи його до рамок цього звіту, ми пропонуємо наступні кроки для підтримки місцевого інформаційного матеріалу по відношенню до ТКС

- визначити місцеві можливості, рушійні сили та бар'єри місцевого розвитку за допомогою надання інформації для стратегічного будівництва
- підтримати/покращити місцевий підхід до збирання та використання інформації для стратегічного будівництва, визначити місцеві навчальні потреби для підтримки місцевого потенціалу
- визначити підтримку знань управлінськими засобами (передбачення)
- забезпечити підтримку для створення попиту та правильного тлумачення показників для моніторингу розвитку транскордонних регіонів та оцінити результати ТКС проектів

МІСЦЕВА ВЕРХІВКА: ПІДТРИМКА ІНТЕГРОВАНОГО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Ключові інновації для сприяння підтримці правильного визначення цілей та завдань ТКС можуть бути забезпечені шляхом роботи з місцево розподіленими даними. Посилаючись на успішні фактори ТКС та найкращу практику в побудові та застосуванні місцево вкладених стратегій розвитку ТКС, зусиль для підтримки місцевого усвідомлення, потрібно структурувати специфічні тематичні області, визначені, як частина процесу планування та збалансування цілей ТКС.

Однією з ключових областей є зайнятість та розвивання навичок та місцеве інформування про робочі кадри, попит та розвиток навичок. У більшості населених пунктів ситуацією з молоддю на ринку праці цікавляться.

Найновіші дослідження на ринку праці показують, що ключовою роллю у підтримці молоді, боротьбі за інтереси маргінальних неблагополучних груп та підтримці навичок у підприємницькій діяльності, у якості найефективнішої рушійної сили для місцевого створення робочих місця та зростання.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА – ЩО МОЖНА ЗДІЙСНИТИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Місцевий рівень традиційно стикається з обмеженнями на кількох рівнях коли мова йде про професійний підхід до мобілізації інформації та відомостей про стратегії розвитку та їхню інтеграцію those в транскордонних проектах. Тут, експертні мережі та проекти можуть бути спрямовані безпосередньо на місцевий рівень шляхом фільтрації простих методологічних інструментів для збирання даних та інтерпретації, доступної для більш широкого кола місцевої громадськості. Отже, учасники на місцевому рівні можуть визначити автономію в збиранні даних та роботі з ними та інформації, яка їм потрібна для інформованого стратегічного планування. Тож надалі вони зможуть координувати процес на окремих етапах збирання даних з їхніми транскордонними колегами, уникаючи методологічних питань, коли робота з комплексними даними часто може не бути детальною на місцевому рівні.

Якщо говорити про професійний підхід до використання інформації про стратегії розвитку та їх взаємозв'язок із проектами транскордонного співробітництва, то на місцевому рівні зазвичай трапляються різні обмеження. Через мережу експертів і проекти можна прямо орієнтуватися на місцевий рівень таким чином, що будуть відбиратися прості методологічні інструменти для накопичення та інтерпретації даних, доступних широкій громадськості на місцях. Тож гравці місцевого рівня можуть орієнтуватися на певну незалежність при зборі й опрацюванні даних та інформації, необхідної для інформативного стратегічного планування. Також окремі етапи збору даних можна координувати із закордонними партнерами, щоб уникнути методичних проблем у роботі з комплексним набором даних, в яких часто відсутні деталі, характерні для місцевого рівня. До прикладу перелік цих інструментів може містити:

- дослідження через підготовані питання для анкетування та спосіб інтерпретації задля отримання можливих результатів;
- веб-інструменти, за допомогою яких буде можливий зворотній відгук щодо різних питань і проблем – інструкція для ведення конструктивного діалогу з місцевою бізнес-громадою: групи змінених питань, що дозволять зрозуміти поит на робочу силу і навички, показники бізнес-середовища;

- проекти договорів-меморандумів, що допоможуть учасникам транскордонного співробітництва на місцях запропонувати конкретні сфери співпраці з місцевою науково-дослідною спільнотою;
- структуровані каталоги інструментів і прикладів перевірених методик (Баренцовий регіон, приклади перевірених методів роботи над транскордонними проектами та ініціативами в межах ЄС і т.ін.);
- тощо.

Якщо мова йде про тематичний напрямок, то доречно розпочати роботу над тематичними модулями, які відбивають пріоритетні області обох транскордонних партнерів. До прикладу до перших ініціатив, спрямованих на збір інформації та координацію співпраці між прикордонними регіонами і місцевостями, можуть відноситися:

- збір інформації про можливості місцевого управління: кількісні та якісні дані, отримані від місцевих і регіональних фахівців: а) розмови з учасниками транскордонного співробітництва про його пріоритети та перешкоди (представники управлінської сфери, підприємств тощо); б) веб-інструменти/анкети для більшої кількості мешканців;
- тематика місцевого ринку праці: зайнятість/бізнес-плани: а) модулі/анкети для студентів у місцевих університетах (розуміння їхніх вмінь і навичок, бізнес-навички, прогнози щодо міграції і т. ін.); б) модулі розмов з керівними представниками комерційної сфери; в) розмови/анкети для фахівців на ринку праці/біржі праці
- веб-модулі для місцевої молоді та окремих осіб на загальне профілювання вмінь і навичок, визначення потреб фахової підготовки, перешкод у підході до освіти і фахової підготовки дорослих.

Формування місцевих інструментів інформації в координації роботи з ініціативами, спрямованими на збір і обробку даних, актуальних для транскордонного співробітництва, це складне завдання, але результат співмірний із зусиллями. Координація і підтримка ініціатив збору окремих даних щодо транскордонного співробітництва і формування ініціатив у місцевих прикордонних громадах сприятиме створенню ґрунтовної інформативної бази. Ще важливішим є те, що у ході цього процесу

громада, залучена до транскордонного співробітництва, розвиває і зміцнює базу в процесі просування спільного бачення та реалізації індивідуальних і спільних цілей у напрямку до координованого прийняття рішень і покращення ефективності проектів та ініціатив.

1.4 Приклади найкращих методів: Баренцова євро-арктична і регіональна ради

1.4.1 Взаємини між сходом і заходом та будування мостів

Регіональна співпраця, що ґрунтується на спільних проектах і заходах, виявилася ключовим фактором у процесі формування взаємодовіри, попередження конфліктів, у соціальному й економічному розвитку територій по обидва боки кордону між країнами Європейського Союзу та його сусідами.

За ініціативою Польщі та Швеції, яку продовжила розвивати Європейська Комісія, 7 травня 2009 р. у Празі було сформовано ініціативу Східне партнерство. Це ініціатива, в межах якої формуються відносини між Європейським Союзом та його сусідами 2 Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Молдовою та Україною. Мета цієї ініціативи полягає у наданні платформи для соціального розвитку, розширення торгівлі, економічної стратегії, договорів щодо в'їзду та інших питань між ЄС і цими 6 країнами. Особливим прикладом є Росія, яка не є частиною Східного партнерства, але грає важливу роль як найбільша та найвпливовіша країна, що межує з ЄС. Ця співпраця регулюється Угодою про партнерство і співпрацю, на підставі якої формується партнерство між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами з одного боку і Російською Федерацією з іншого боку.

Оскільки в межах Східного партнерства або Угоди про партнерство і співробітництво існують широкі ініціативи на підтримку різного напрямку співробітництва, зростає кількість конкретних прикладів регіонального співробітництва та ініціатив на кордонах ЄС і його східних партнерів. Один з таких прикладів це розвиток співпраці між Швецією, Норвегією, Фінляндією і Росією за допомогою Баренцовой Євро-Арктичної ради й Баренцовой регіональної ради. В межах проекту ми проаналізували обидві ради як приклад доброї практики і спробували використати цей аналіз як

інструмент для подальшої дискусії про те, які інституціоналізувати й поглибити співпрацю між словацькими й українськими регіонами.

Співпраця у Баренцовому Євро-Арктичному регіоні розпочалася у 1993 році на двох рівнях: міжурядовому (Баренцова Євро-Арктична рада, БЕАР) і міжрегіональному (Баренцова регіональна рада, BRC), основна мета співпраці – сталий розвиток. В межах цього дослідження було визначено сім основних питань для вивчення:

- Якою є історія та/або *raison d'etre* Баренцової Євро-Арктичної ради та Баренцової регіональної ради?
- Якою є інституційна, технічна й управлінська структура співпраці?
- Яким є досвід формування регіонального співробітництва і чого ми можемо навчитися на успіхах і проблемних моментах цієї співпраці?
- Як забезпечується співробітництво з точки зору фінансів і кадрових ресурсів?
- Якими є механізми обрання партнерів?
- Як приймається рішення і яким є досвід функціонування організації та управління радами?
- Якими є підходи до вибору тем і питань для робочих груп, конкретні проекти й заходи?

У першій частині цієї глави ми показуємо й аналізуємо результати перших питань щодо вивчення системи функціонування Баренцової Євро-Арктичної ради та Баренцової регіональної ради. В другій частині ми говоримо про сильні й слабкі сторони проекту та про те, що можна почерпнути для розвитку словацько-українського співробітництва.

1.4.2 Баренцова Євро-Арктична рада

<http://www.beac.st/en>

Співпраця в Баренцовому єврорегіоні розпочалася у 1993 р. в місті Кіркенес у Норвегії. Регіон складається з тринадцяти районів або подібних субрегіональних територіальних одиниць в Норвегії, Росії, Фінляндії та Швеції. Існує міжурядова *Баренцова Євро-Арктична рада*, а на міжнародному рівні – *Баренцова регіональна рада*.

Головування у БЕАР і головування в BRC відбувається за принципом почерговості терміном на два роки. БЕАР діє через Комітет високих представників (CSO) у процесі з'їзду міністрів, а BRC на зустрічах BRC через свій регіональний комітет (RC).

Історія Баренцовой Євро-Арктичної ради (БЕАР) розпочалася з 1993 року, коли почалися регулярні зустрічі міністрів БЕАР. У 2007 році було прийнято рішення про зміцнення співпраці шляхом створення координаційного органу – Міжнародного Баренцового секретаріату (IBS). Рішення про створення цього органу було прийнято у Договорі про створення Міжнародного Баренцового секретаріату, який був підписаний на 11-му засіданні міністрів БЕАР 15 листопада 2007 р. Секретаріат повинен надавати технічну підтримку багатосторонній координованій діяльності в межах Баренцовой Євро-Арктичної ради та Баренцовой регіональної ради. До основних завдань Секретаріату належало сприяння роботі й діяльності, що проводиться в межах співпраці в Баренцовому регіоні, та забезпечення дворічної ротації при урядовому й регіональному головуванні.

В межах Баренцовой Євро-Арктичної ради діє п'ять робочих груп:

Робоча група з питань економічної співпраці (WGEC)

Робоча група з питань навколишнього середовища (WGE)

Керівний комітет Баренцовой Євро-Арктичної транспортної зони (BEATA)

Спільний комітет рятувальної співпраці

Мережа лісового сектору Баренцового регіону (BFSN)

Робоча група з питань економічної співпраці (WGEC): Регіон пропонує широкі можливості для економічної діяльності, наприклад у сфері гірничодобувної промисловості, туризму, видобуток нафти і природного газу. У довгостроковій перспективі відкриття траси Північного моря повинно було принести регіону нові економічні можливості. Робоча група з питань економічної співпраці (WGEC) сприяє економічному розвитку Баренцового регіону шляхом зміцнення співпраці між країнами-членами БЕАР. WGEC тісно співпрацює з регіональною комерційною сферою, торговельними палатами та Комерційною дорадчою групою Баренцового регіону (BBAG).

Зустрічі Баренцового промислового партнерства, що відбуваються раз на два роки, це найважливіші події кожного головування у WGEC. Існує окремий форум співпраці у секторі лісів – Мережа лісового сектору Баренцового регіону (BFSN), що подає звіти робочій групі з питань економічної співпраці.

Робоча група з питань навколишнього середовища (WGE): Робоча група з питань навколишнього середовища була створена у 1999 році. Баренцовий регіон страє стратегічним регіоном для Європи. Його природні ресурси і нові транспортні сполучення змінили загальносвітову карту використання ресурсів і перевезень. Саме тому серйозним викликом для процвітання регіону є підтримка відповідних сталих і безпечних для навколишнього середовища видів економічної діяльності. Очікується, що WGE буде займатися широким спектром проблем і відповідати за сильні пріоритети співпраці в Баренцовому регіону та, передусім, протистояти основним екологічним викликам. Тому робота організована у підгрупах відповідно до пріоритетних тем. Регіональна робоча група з питань навколишнього середовища реалізовує проекти співпраці між адміністративними одиницями Баренцового регіону і тісно співпрацює з WGE та її підгрупами.

Керівний комітет Баренцової Євро-Арктичної транспортної зони (BEATA): Питання необхідності співпраці у сфері транспортного сполучення між країнами Баренцового регіону було підняте на засіданні міністрів транспорту БЄАР в Архангельську у вересні 1996 року. Керівний комітет зобов'язаний раз на рік подавати звіт БЄАР і Європейській Комісії. Кожні два роки керівний комітет очолює відповідна країна-учасниця.

Баренцовий регіон згодом налагодив транспортну співпрацю з ЄС як Транспортний регіон, а саме на третій Загальноєвропейській транспортній конференції у Гельсінкі в 1997 році. Визначення транспортних коридорів у європейському масштабі розпочалося на три роки раніше на конференції на о. Кріт у 1994 р., де було визначено декілька транспортних коридорів ЄС та чотири Загальноєвропейські транспортні зони. Було розпочато співпрацю відповідно до директив, розроблених на зустрічі міністрів транспорту Фінляндії, Норвегії, Росії та Швеції та представників Європейської Комісії у

травні 1998 р. в Копенгагені. Був створений керівний комітет BEATA. Основна мета полягала у зміцненні співпраці та створенні ефективної транспортної системи в Баренцовому регіоні, в якій будуть інтегровані різні варіанти сполучення. Співпраця включала пункти пропуску, митну співпрацю, техобслуговування і ремонт, а також нові проекти для покращення інфраструктури.

Спільний комітет рятувальної співпраці: Мета співпраці у сфері рятувальних операцій в Баренцовому регіоні полягає у покращенні можливостей співпраці агенств рятувальних послуг у випадку надзвичайних подій та проблем, пов'язаних із наданням рятувальних послуг у межах обласних і національних/федеральних кордонів у Баренцовому регіоні. Така покращена співпраця дозволяє оптимально використовувати різні ресурси і надати допомогу швидше й ефективніше. Спеціальні функції передбачені на випадок потреби для сусідніх країн. Робота комітету спрямована на організацію рятувальних робіт у випадку транспортних аварій, лісових пожеж, аварій у сфері туризму, пожеж у котеджних поселеннях, хімічних аварій, повеней і надзвичайних ситуацій на промислових заводах.

Мережа лісового сектору Баренцового регіону (BFSN): На спільній зустрічі 23 травня 2014 р. у Гельсінкі було затверджено новий оперативний підхід, в якому наголошувалося на співпраці між членами BFSTF. Назву групи було змінено на Мережу лісового сектору Баренцового регіону (Barents Forest Sector Network - BFSN). Мета BFSN – сприяти сталому управлінню лісовими ресурсами, стежити і вчасно сприяти діяльності БЄАР, підтримувати збалансований і послідовний погляд на ліси, а також на продукти й послуги, які з них забезпечуються. З цією метою BFSN повинно: а) сприяти економічному, соціальному й екологічно сталому управлінню лісовими ресурсами та б) сприяти створенню умов для сталого й багатостороннього використання лісових ресурсів, підтримувати екосистемні послуги в Баренцовому регіоні.

1.4.3 Баренцова регіональна рада

<http://www.beac.st/en/Barents-Regional-Council>

Баренцова регіональна рада (БРР) об'єднує 13 країн-членів і представників корінних народів у найбільш північних регіонах Фінляндії, Норвегії, Швеції та північно-західній частині Росії. Регіональні представники разом з корінним населенням підписали протокол про співпрацю, яким було створено Баренцову регіональну раду для Євро-Арктичного регіону з такими самими цілями як і БЄАР – сприяння співпраці і розвитку в Баренцовому регіоні. Протоколом визначається структура й загальні цілі регіональної співпраці.

Баренцовий регіон включає такі адміністративні одиниці кожної країни-члена:

- Фінляндія: Кайнуу, Лапландія та Оулу (Північна Карелія отримала статус спостерігача у 2008 р.)
- Норвегія: Фінмарк, Нурлан і Трумс
- Росія: Архангельська область, Карелія, Комі, Мурманська область, Ненецький автономний округ
- Швеція: Норрботтен і Вестерботтен.

БРР додатково забезпечує платформу для корінного населення Баренцового регіону: саамів (у Норвегії, Швеції, Фінляндії та Росії), ненців (у Росії) та вепсів (у Росії).

Баренцовий регіональний комітет: Баренцовий регіональний комітет це форум для державних службовців країн-членів і представників корінного населення. Комітет відповідає за підготовку засідань Баренцової регіональної ради та за імплементацію прийнятих нею рішень. Головування в регіональному комітеті й регіональній раді має одна країна, почерговість країн у головуванні змінюється кожні два роки. Кожен голова відповідає за формування секретаріату для допомоги у роботі комітету. Регіональний комітет організовує регулярні засідання, на яких обговорюються питання багатостороннього характеру. Питання, які виносяться на обговорення (проекти співпраці, заяви, ініціативи тощо), готуються наперед у кожному регіоні, а саме в межах

міжнародного відділу обласного управління у випадку Росії, Швеції і Фінляндії, тоді як норвезькі регіони створили спільний секретаріат у м. Кіркенес, де проводиться спільна робота, пов'язана з Баренцовим регіоном.

1.4.4 Фінансування співпраці в Баренцовому регіоні

Для підтримки багатосторонньої співпраці в Баренцовому регіоні наявні різні фінансові механізми. Найважливішими джерелами фінансування є національні й регіональні бюджети, різні програми ЄС та Північна рада міністрів. Крім того, міжнародні фінансові інститути пропонують фінансування інвестиційних проектів у регіоні.

Основними джерелами фінансування проектів є національне фінансування країн-членів БЄАР, програми фінансування ЄС, регіональні ініціативи, міжнародні та національні фінансові інститути.

1.4.5 Співпраця в межах Баренцового регіону: досвід

Перспективою співпраці в Баренцовому регіоні є покращення умов життя, сприяння сталому економічному й соціальному розвитку і таким чином підтримка стабільності, екологічного прогресу й мирного розвитку на півночі Європи. Цієї мети можна досягти лише за допомогою безперервного, багатостороннього зусилля і праці у багатьох напрямках, починаючи від загальної безпеки, екологічних інтересів та економічного розвитку і до масштабу людини.

Через співпрацю в Баренцовому регіоні підтримуються міжлюдські відносини й економічний розвиток, формуються добрі умови для міжрегіонального обміну у багатьох сферах діяльності, як-от: культура, життя корінного населення, освіта, молодь, торгівля, інформація, навколишнє середовище, здоров'я і транспорт. Співпраця в межах Баренцового регіону вважається невід'ємною частиною формування стабільної, демократичної та процвітаючої Європи.

Урок, який з цього випливає, це те наскільки важливим є інтерес на високому рівні, а також залучення установ та організацій на регіональному рівні, які зможуть вести

відповідну діяльність і мати адекватний підхід до справи. З цього випливає необхідність інституціоналізувати співпрацю, визначити завдання конкретних структурних складових та чіткі плани роботи. Важливо, щоб покращилося взаєморозуміння між політичними й адміністративними структурами і населенням, демократичні функції суспільства, проте не менш важливим є сприяння місцевим ініціативам через міжурядові договори й програми.

Співпраця в Баренцовому регіоні свідчить про цінність широкої інтеграції, міжурядової, міжрегіональної та міжлюдської співпраці. Водночас вона важлива для зміцнення і розвитку регіонів.

Spolupráca Barents je jedinečným zámerom, ktorý potvrdzuje hodnotu úzkej integrácie medzivládnej, medziregionálnej a medziľudskej spolupráce. Je tiež dôležitým rámcom na posilnenie a rozvoj regiónov.

1.5 У напрямку до зміцнення співпраці та соціально-економічного розвитку

Співпраця словацького й українського урядів і регіонів триває понад 20 років. Протягом цього часу співпраця між країнами зміцнювалася, причому був доцільно використаний договір про співробітництво між Закарпатською обласною державною адміністрацією в Ужгороді та Пряшівським краєм. Договір було підписано 15 березня 2005 р., у ньому було визначено 9 ключових сфер співпраці:

- економічна діяльність на підтримку розвитку регіонів;
- регіональна політика, регіональний розвиток;
- координація підготовки й реалізації спільних програм, насамперед через використання фондів ЄС;
- транспорт і транспортна інфраструктура;
- туристична галузь;
- захист навколишнього середовища і територіальне планування;
- культура, освіта, спорт і наука;
- соціальні питання й охорона здоров'я;

- інші галузі, на які поширюються виключні повноваження обох стран.

Оцінка сучасної ситуації однак свідчить про те, що необхідно структурувати співпрацю і визначити чіткіші цілі. У процесі якісного і кількісного дослідження в межах цього проекту ми визначили ключові питання, важливі для розвитку співробітництва:

- *Якими є старі і нові виклики в регіональному транскордонному співробітництві?*
- *Що ми довідалися протягом минулих 20 років співпраці?*
- *Як ми можемо зміцнити соціальний та економічний розвиток в регіоні і водночас зберегти цінне карпатське середовище?*
- *Як перейти від декларувань і офіційних зустрічей до цільової співпраці між людьми?*
- *Як сформувати і координувати роботу між різними неурядовими організаціями, міжурядовими структурами та іншими організаціями?*

Поточний аналіз свідчить про те, що розвиток є надто повільний, що ми не встигаємо використовувати всі можливості. Новим викликом є щоразу гірша ситуація в Україні, пов'язана з конфліктами між Росією і Україною та браком стратегічних ініціатив з боку ЄС. Важливо з'ясувати, як регіональне співробітництво може стати рушійною силою у зближенні України та ЄС.

Для відповіді на питання, як зміцнити соціальний та економічний розвиток у регіоні і водночас зберегти цінне карпатське середовище, ми скористалися методом SWOT аналізу.

1.5.1 SWOT аналіз словацько-української співпраці

Табличка 1 SWOT аналіз потенціалу розвитку з фокусом на соціальні/економічні та екологічні фактори..

		SWOT аналіз	
		S: сильні сторони	W: слабкі сторони
Внутрішні		<ul style="list-style-type: none"> - сприятливі правові й політичні рамки і директиви Уряду СР й України, включно з договором про асоціацію між ЄС і Україною; - значна допомога, надана в межах договору про партнерство на 2014–2020 рр., і виділені фонди ЄС; - зростаюча кількість опублікованих досліджень і результатів проектів дозволяє розвивати дослідження і публічну політику у сфері національних і регіональних експертиз; - відповідні кількісні дані дозволяють проаналізувати ситуацію у зв'язку з технічною реалізацією цілей; - недавній досвід Словаччини у зв'язку з розширенням ЄС і головуванням в ЄС, доступність ключових фахівців по обидва боки кордону; 	<ul style="list-style-type: none"> - брак інституціоналізованої співпраці на регіональному рівні; - проекти ad hoc, без координації та централізованого знання про те, що планується, запроваджується і яким є отриманий досвід; - загально слабке сприйняття необхідності співпраці як проблеми, що виражається у низькій зацікавленості політичних партій і політиків; - низький інтерес ЗМІ; - часові рамки й адміністративні питання, пов'язані з поданням грантів, гальмують ініціативи проектів; - різна перспектива соціальних/ економічних проблем (міграція, енергетична політика, транспорт) може ускладнити спільний підхід;
		O: Можливості	T: Загрози
Зовнішні	<ul style="list-style-type: none"> - Східне партнерство і чітко визначений інтерес ЄС у розвиванні співпраці; - доступність схем підтримки й фінансування; - більший тиск на розвиток маргінальних регіонів змусить місцеві органи влади діяти - покращення знань про взаємозв'язок між заходами, зайнятістю і добробутом; - зростаюча кількість зацікавлених сторін, які хочуть розвивати співпрацю; 	<ul style="list-style-type: none"> - нестабільність у ЄС, ліквідація політики розвитку і збільшення напруження на континенті; - зростання популізму, радикалізму й опортунізму може стати загрозою для майбутнього словацького і українського урядів та для потенційної співпраці; - оцінка синергетичних впливів втручань, що відбуваються поза межами окремих ОР, протистоїть основній проблемі – які впливи будуть взяті до уваги, а які ні. У випадку комплексної теми, як наприклад сталий розвиток, існує багато прямих і непрямих впливів різних втручань, а деякі важливі результати можна виключити; 	

Джерело: Автори

1.5.2 Рекомендації: можливості співпраці та її пріоритетні сфери

З огляду на аналіз наявного досвіду і приклади дієвого підходу очевидно, що інституціоналізована, планована й практично орієнтована співпраця між Україною і Словаччиною може підняти цю співпрацю на інший рівень, покращити координацію між різними ініціативами і запустити розвиток прикордонних регіонів по обидва боки кордону. Рекомендації, які представлені у частині I і II даного дослідження, можуть стати відправним пунктом для формування та запровадження моделі співпраці, що буде ґрунтуватися на аналізі й використанні перевірених методів, зстосованих у Баренцовій Євро-Арктичній раді, Баренцовій регіональній Раді та Баренцовому міжнародному секретаріаті. Водночас у цій моделі враховані місцеві умови і можливості словацько-українських прикордонних регіонів.

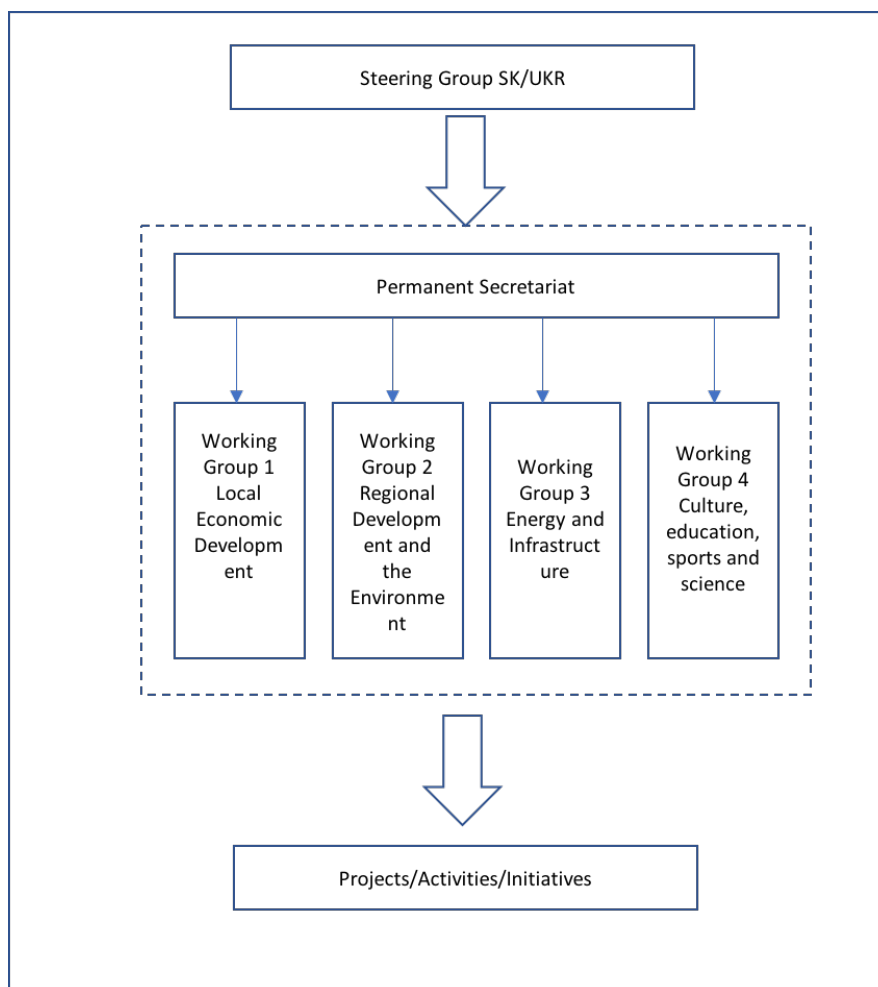
Інституціоналізація співробітництва та його підтримка за допомогою сталих і функціонуючих органів повинна зокрема:

- у питаннях державного регулювання транскордонного співробітництва запобігти взаємозаміні регіональних і комунальних органів державного управління, а також дублюванню діяльності на нижчих щаблях управління;
- забезпечити ефективний контроль реалізації програм транскордонного співробітництва, в яких визначено стратегічні цілі і тактичні завдання, механізми контролю та окремі фази реалізації відповідних програм. У випадку необхідності внести необхідні зміни або доповнення;
- синхронізувати використовувані програми з внутрішньодержавними і міжнародними економічними й соціальними проектами, орієнтованими насамперед на однаковий рівень розвитку прикордонних регіонів;
- забезпечити конкретність та ефективність роботи окремих установ (органів), що надають державну підтримку транскордонного співробітництва;
- створити постійну платформу для участі урядових і неурядових організацій, експертів і громадськості.

Модель інституціоналізованого співробітництва водночас допоможе зберегти функціонування цього співробітництва і розвивати тиск на поглиблення і розширення

взаємозв'язків. Пропонована модель повинна працювати на чотирьох рівнях. Керівний орган повинен відповідати за хід усього процесу, тоді як затверджувати план роботи, контролювати й формулювати завдання повинен секретаріат. Останній складатиметься з високих представників України та Словаччини, з представників регіонального управління, академічної спільноти та відомих неурядових організацій. **Ключове значення у цьому випадку має мати постійний секретаріат** з невеликою кількістю працівників, який повинен координувати засідання керівної групи, надавати технічну підтримку робочим групам і координувати діяльність, спрямовану на отримання фінансових коштів, забезпечувати зв'язки з громадськістю та засобами масової інформації. Річний робочий план секретаріату й робочих груп має складати основу його діяльності та проведених заходів. Пропонована структура показана на малюнку 1.

Малюнок 1. Пропонована структура й інституціоналізація транскордонного співробітництва.

На основі інформації про результати транскордонного співробітництва в Баренцевому Євро-Арктичному регіоні та якісного дослідження, проведеного в межах роботи над проектом, оптимальна кількість робочих груп може дорівнювати п'яти. Йдеться про такі ключові напрямки:

- **Робоча група з питань локального економічного розвитку (WG 1)**
- **Робоча група з питань регіонального розвитку й навколишнього середовища (WG 2)**
- **Робоча група з питань енергетики та інфраструктури (WG 3)**
- **Робоча група з питань культури, освіти, спорту й науки (WG 4)**
- **Робоча група з питань меншин (WG 5)**

Основною умовою функціонування й продуктивної діяльності робочих груп має бути прозоре залучення до роботи відомих регіональних експертів та ефективне управління діяльністю за допомогою кваліфікованих і досвідчених координаторів. Крім покращення взаємної поінформованості, формування партнерських відносин, обміну ідеями, популяризації діяльності та координації роботи, основним результатом роботи кожної групи може бути розробка конкретних проектів, а також підтримка ініціатив і заходів, що ведуть до зміцнення регіональної співпраці і сприяння економічному розвитку прикордонних регіонів.

Робочі групи також повинні допомагати організовувати регулярні та позачергові заходи (форуми, воркшопи, конференції, колоквиуми), підтримувати їх можуть дискусійні групи на веб-порталах (напр. Facebook, LinkedIn). Вони можуть звертатися до громадськості і таким чином підвищити громадську підтримку транскордонного співробітництва. Координацію окремих видів діяльності робочих груп повинен здійснювати орган управління, який водночас буде мати важливе завдання при визначенні та підтримці фінансування конкретних проектів. Секретаріат може також грати важливу роль у процесі створення єдиного порталу джерел фінансування, доступних у регіоні, забезпечувати аналіз і матеріали для проектних ініціатив.

Результати вивчення скандинавського досвіду та можливості розвитку і співпраці свідчать про **три основні напрямки необхідних змін:**

- 1. Розвиток ширших рамок співпраці в Карпатському регіоні;**
- 2. Активна підтримка з боку урядів України і Словаччини та інститутів Європейського Союзу;**
- 3. Перехід від вузькоспеціалізованих проектів та ініціатив до координації і стабільності систематичного співробітництва.**

Пропонована модель повинна допомогти запровадити стратегічні й технічні рекомендації, представлені в частині I і II. Водночас слід передбачити, що **модель, яку ми пропонуємо, це не універсальне рішення, це радше матеріал для подальшої дискусії, кінцевий варіант цієї моделі має бути сформований після досягнення консенсусу між зацікавленими сторонами** з українського та словацького боку, а саме на рівні органів влади і відповідно до потреб даних регіонів.

1.6 Підсумки

Співпраця між Україною і Словаччиною є надзвичайно важлива, про що свідчить велика кількість двосторонніх угод і міжнародних форумів. Зміцнення цієї співпраці і покращення її ефективності це не лише мета центральних органів влади обох країн, це також важливо для реалізації практичних кроків на регіональному й місцевому рівні. По-перше, потрібні довгострокові й амбітні плани, що ґрунтуються на ініціативі з українського і словацького боку, і які мають підтримку з боку Європейського Союзу. Центральні органи влади разом із місцевими органами влади обох країн повинні сприяти сталому економічному й соціальному розвитку прикордонних регіонів, насамперед так, що допоможуть увійти продуктам економіки прикордонних регіонів сусідніх країн на свої ринки, сприяти інтеграції та розширенню Європейського Союзу, вирішувати питання, що стосуються навколишнього середовища й охорони здоров'я, боротися проти організованої злочинності, забезпечити ефективність і безпеку кордонів, включно з боротьбою з нелегальною міграцією, полегшити контакти між людьми в прикордонних регіонах, все це на основі достатніх фінансових ресурсів.

Результати довгострокового аналізу потенціалу співпраці та підсумки цього проекту свідчать про необхідність створення *спеціалізованих міжнародних, регіональних і національних установ і органів* та зміцнення зобов'язання урядів Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі, Чеської Республіки, Європейської Комісії та України щодо підтримки розвитку цієї співпраці. Спільна декларація і бачення розвитку співпраці були б кроком у правильному напрямку. Співпрацю між Україною і Словаччиною не можна розвивати лише як сегмент двосторонніх відносин, слід сприяти цій співпраці в контексті Карпатського регіону та ініціативи Східного партнерства, також з огляду на можливі перспективи розширення та інтеграції ЄС.

Реалізація Європейської політики добросусідства та її механізмів допомоги, як і постійна підтримка місцевих ініціатив через когезійну політику ЄС, виявилися надзвичайно важливими для розширення і розвитку співпраці між Україною і Словаччиною.

В контексті важливого питання проєвропейського вектора розвитку України запровадження *Угоди про асоціацію між Україною та ЄС* і комплексна зона вільної торгівлі були б значною підтримкою для розвитку співпраці. Запровадження безвізового режиму між Україною і країнами ЄС це крок у правильному напрямку.

Сталий економічний і соціальний розвиток регіонів на кордонах України і Словаччини потрібно забезпечити насамперед через підтримку продукції прикордонних регіонів на європейських ринках і через спільне вирішення глобальних і регіональних проблем.

Європейський Союз в межах наявних механізмів Східного партнерства політично підтримує і сприяє співпраці на українсько-словацькому кордоні. Водночас транскордонне співробітництво зміцнюється в межах спільної політики. З огляду на високий рівень розвитку сегмент словацько-українського транскордонного співробітництва може стати одною з проєктних платформ транскордонного співробітництва в масштабі всієї Європи.

Джерела

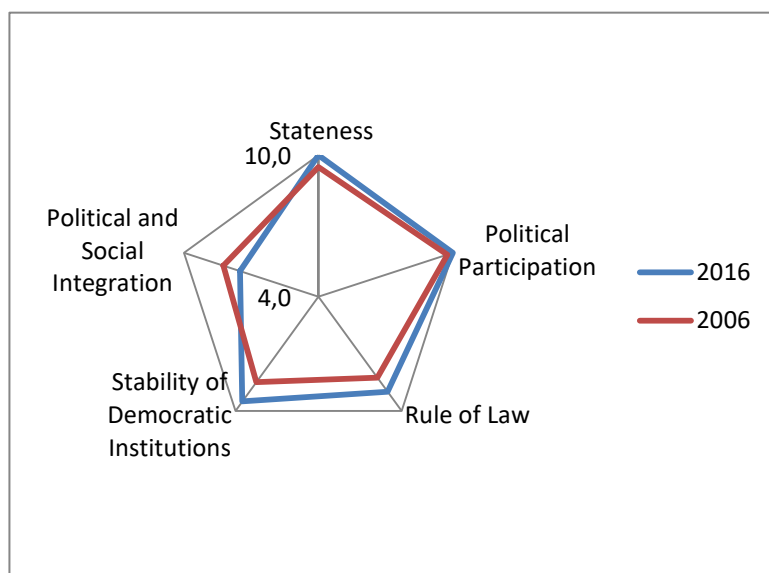
- Castanho, R., et al., 2016. Identifying critical factors for success in Cross Border Cooperation (CHS) development projects, Habitat International.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.habitatint.2016.10.004>
- European Commission (EC). 2012. The inventory of activities in the framework of developing a European Union Arctic Policy [digital source] // European Commission Joint Staff Working Document, Brussels.
http://eeas.europa.eu/arctic_region/docs/swd_2012_182.pdf
- European Parliament (EP). 2011. European Parliament resolution of 20 January 2011 on a sustainable EU policy for the High North (2009/2214(INI) [digital source] // European Parliament, Strasbourg. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0024+0+DOC+XML+V0//EN>
- European Parliament (EP). 2014. Resolution of 12 March 2014 on the EU strategy for the Arctic (2013/2595(RSP) [digital source] // European Parliament, Strasbourg. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2014-0236>.
- European Parliament (EP). 2014a. European Parliament resolution of 12 March 2014 on the EU strategy for the Arctic (2013/2595(RSP) [digital source] // European Parliament, Strasbourg. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2014-0236>.
- GRIX, J., KNOWLES, V. 2010, The Euroregion and the Maximization of Social Capital: Pro Europa Viadrina, in *New Borders for a Changing Europe: Cross-Border Cooperation and Governance*, eds: Liam O'Dowd, James Anderson, Thomas M. Wilson.
- GRIX, J. 2001. Towards a Theoretical Approach to the Study of Cross-Border Cooperation. *Perspectives*, (17), 5-13. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/23615907>
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). 2010. LEED, Building Local Economic Intelligence, Project conceptual framework, (BLEI). available at:
<https://www.oecd.org/cfe/leed/49047782.pdf>
- Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). 2014. Job Creation and Local Economic Development, OECD Publishing. doi: 10.1787/9789264215009-en

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). 2016. Job Creation and Local Economic Development 2016, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264261976-en>

Додатки

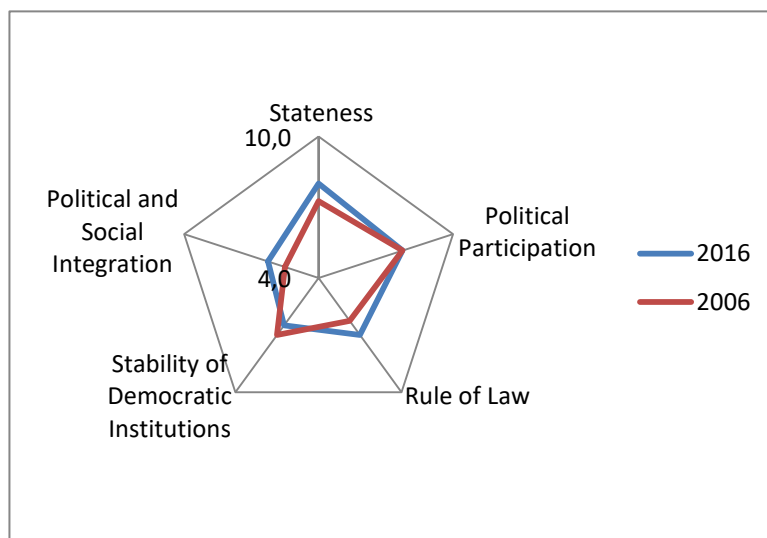
I. Порівняння трансформацій у Словаччині й Україні

Малюнок А1 Стан демократії у Словаччині, 2006 – 2016 рр.

Ресурс: дані ВТІ

Малюнок А2 Стан демократії в Україні, 2006 – 2016 рр.

Ресурс: дані ВТІ

II. Фінансові ресурси ЕУ

Співробітництво ЄС з Україною в рамках Європейської політики сусідства та її східного регіонального виміру - Східного партнерства

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/ukraine_en

ЄВС є дипломатичною службою Європейського Союзу. Це допомагає голові зовнішніх справ ЄС - Високому представнику закордонних справ та політики безпеки - здійснювати спільну зовнішню політику та політику безпеки Союзу.

Проекти ЄС з Україною: програма фінансового та технічного співробітництва ЄС підтримує амбіційну програму реформ в Україні. В даний час в Україні проводяться понад 250 проектів в широкому спектрі секторів, регіонів та міст. Допомога ЄС зосереджується, зокрема, на підтримці демократичного розвитку та належного врядування, реформування регуляторної системи та розвитку адміністративної спроможності, розвитку інфраструктури та ядерної безпеки. Фінансування проектів ЄС в Україні здійснюється у вигляді грантів, контрактів та все більшої бюджетної підтримки.

Останні поректи

https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/search/site_en/?ff0=im_field_regions%3A232&f1=bundle%3Aeeas_project

Європейська політика сусідства (ЄПС) регулює відносини ЄС з 16 найближчими східними і південними сусідами ЄС. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/overview_en

Новий Європейський інструмент сусідства (ENI) (15,4 млрд. Євро на період 2014-2020 років) є основним фінансовим інструментом для реалізації ЄС.

- Двохсторонні (ЄС – Україна https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/15827/eu-ukraine-summit-strengthens-partnership-and-confirms-commitment-reforms_en)

- регіональні

Програма територіального партнерства Східного партнерства Молдови та України =

Спільна операційна програма Молдова - Україна, 3,3 млн євро, 2014-2020

Програма територіального співробітництва буде здійснюватися за допомогою трьох оперативних цілей:

I. Покращення умов життя місцевих громад у прикордонних регіонах за допомогою спільних проектів, що підтримують економічний та соціальний розвиток у сферах навколишнього середовища, зайнятості, охорони здоров'я та будь-якого транскордонного виміру

II. Вирішення спільної проблеми з іншими країнами, що мають спільні інтереси

III. Культура, освіта та спорт

- сусідні країни

Twinning: Партнером-бенефіціаром у проекті Twinning є державна адміністрація, яка має достатню кількість персоналу та здатності поглинати роботу з установою держави-члена, що має подібну структуру та мандат.

SIGMA: допомога у шести ключових сферах:

- Стратегічні основи реформи державного управління
- Розвиток політики та координація
- Управління державними службами та людськими ресурсами
- Підзвітність
- Надання послуг
- Державне фінансове управління, державні закупівлі та зовнішній аудит

<http://www.sigmaweb.org/countries/ukraine-sigma.htm>

TAIEX: Це інструмент технічної допомоги та обміну інформацією Європейської комісії

- Транскордонна співпраця (СВС)

Програма транскордонного співробітництва Польща - Білорусь-Україна 2014-2020:

Тематичні завдання: розподіл в євро

- Сприяння місцевій культурі та збереженню історичної спадщини 30 852 777,85
- Удосконалення доступності регіонів, розвиток стійких та кліматично захищених транспортних та комунікаційних мереж та систем 53 399 038,59
- Загальні проблеми у сфері безпеки та безпеки 42 323 682,44
- Сприяння контролю кордонів та безпеці кордонів, мобільності та управління

міграцією 31 643 874,72

Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна ENPI: Програма транскордонного співробітництва на 2007-2013 роки

Програма Румунія-Україна NA

6. ПРИКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО СЛОВАЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

(Маріан Гайдош, Златіца Шапошова, Центр соціальних і психологічних наук Словацької академії наук, Інститут суспільних наук, Кошице)

Анотація

Пропонована праця привертає увагу практичних працівників, дослідників та ширшої громадськості до питання прикордонного співробітництва, а також до наявних очевидних проблем у прикордонних районах уздовж внутрішніх і особливо зовнішніх східних кордонів Європейського Союзу. Рівень, інтенсивність і перспективні можливості прикордонної співпраці впливають на певні форми соціалізації, формування свідомості і суспільних відносин людей, що живуть в прикордонних регіонах, а в нашому випадку йдеться про ширшу прикордонну область трьох країн: України, Словаччини та Угорщини.

Європейський союз, визнаючи важливість транскордонного співробітництва в процесі інтеграції на східному кордоні, підтримує його розвиток через Інститут Сусідства та Партнерства – ЄІСП. Така підтримка вважається однією з пріоритетних в наступний період процесу інтеграції. ЄІСП¹⁵⁸ хоче внести свій вклад у створення ефективних і соціально захищених прикордонних регіонів і уникнути значних політико-економічних непорозумінь (різнутлумачень) на зовнішньому кордоні Європейського співтовариства, що проходить через весь європейський континент.

У статті на основі зібраних даних і досвіду відтворено картину участі органів та установ державного сектора і некомерційних організацій в Кошицькому регіоні в системі грантів Європейського Союзу.

Маємо певний досвід ефективного функціонування регіонального угруповання в Північній Європі, наприклад, в районі Баренцева Євро-регіону. На основі досвіду, набутого в кінці роботи, були сформульовані рекомендації для інноваційних підходів щодо підвищення інтенсивності та ефективності регіонального співробітництва.

Ключові слова: єврорегіони, транскордонне співробітництво, ефективність, регіоналізм, хороша практика

---

¹⁵⁸ European Neighbourhood and Partnership Instrument – Європейський інститут сусідства і партнерства

ВСТУП

Регіональне співробітництво поступово формується на основі географічних, соціальних і економічних можливостей прикордонних регіонів. Різні форми прикордонного співробітництва¹⁵⁹ поступово з'явилися майже у всіх прикордонних районах Європи. За останні десятиліття прикордонним регіональним співробітництвом¹⁶⁰ охоплено більше територій країн-сусідів і розширено коло соціального співжиття, і багато важливих його функцій перейшли до рук центральної влади, особливо в управлінні соціально-економічним життям регіону.

Співпраця в прикордонних регіонах на державних кордонах має потенціал і здатність згладжувати будь-які політичні розбіжності і усувати виникаючі специфічні проблеми, пов'язані з глобалізацією.

Асоціація європейських прикордонних регіонів (АЄПР Асоціація європейських прикордонних регіонів) в 1997 році вирішила, що прикордонне співробітництво є однією з форм: територіального співробітництва між сусідніми прикордонними районами; (або) транснаціонального співробітництва між іншими об'єктами, що представляють прикордонні регіони.

Метою транскордонного співробітництва¹⁶¹ є створення разом з прикордонним регіоном концепції регіонального розвитку, послідовне і ефективно застосування її на

---

¹⁵⁹ У Словаччині є чотири різні форми прикордонного співробітництва: міжурядові угоди про транскордонне співробітництво; співробітництво єврорегіонів; співробітництво в рамках самоврядування і територіальних органів; співробітництво між торгово-промисловими палатами.

¹⁶⁰ Прикордонне співробітництво фокусується на наступних сферах: прикордонні райони в межах Європейського Союзу, які розташовані всередині або за межами кордонів ЄС; прикордонні регіони на кордонах країн-кандидатів для майбутніх кордонів ЄС; і в прикордонних районах з прибережними межами

¹⁶¹ Предметом прикордонного співробітництва є:

- визначення концепції і стратегії співробітництва відповідно до загальних інтересів певного району (наприклад, інфраструктура, економіка, культура, навколишнє середовище і т.д.);
- співробітництво у всіх сферах життя: зайнятості, відпочинку, спорті, туризмі, охороні здоров'я, посиленні конвергенції різних спільнот і т.д.;
- відповідне прийняття і ефективно вирішення європейських і міжнародних угод підтримки транскордонного співробітництва;
- консультації, допомога і координація прикордонного співробітництва;
- інновації та трансфер технологій;
- система освіти;
- підтримки вирішення соціальних проблем; антикризове управління та запобігання стихійним лихам;
- інтенсивний розвиток різних форм комунікації;
- громадська безпека.

практиці. Типові регіональні інтереси і передбачувані цілі повинні бути представлені так, щоб переконати населення свого регіону отримали для такого співробітництва відповідних партнерів.

Успіх співпраці залежить від постійного діалогу і обміну інформацією з важливих питань в межах кордону між різними соціальними групами, державними органами і провідними лідерами бізнесу.

Рамки транскордонного співробітництва залежать від різних чинників: різні громадські та інституційні структури; політичні аспекти окремих держав; міжнародний контекст; деякі особливості історичного розвитку. Ці фактори в окремих країнах можуть бути різними, тому кожне прикордонне співробітництво має характерні риси.

Єврорегіони (як форма транскордонного співробітництва) дозволяють окремим державам і регіонам європейського континенту взаємно полегшити і подолати можливі правові та адміністративні перешкоди для реалізації цілей і стратегій розвитку. Ця правова модель особливо ефективна в зародковому стані в країнах Західної Європи, ніж в Центральній Європі. Прикордонні регіони окремих країн, наприклад: Угорщина і Словаччина мали дуже обмежений досвід і створили правову модель, щоб знайти спільні шляхи вирішення існуючих проблем.

Єврорегіони¹⁶² з громадянської точки зору виникають (тобто, ті, хто вже виникли) на кордонах держав, відповідно до національних правил. У рамках співпраці зацікавлені сторони повинні дотримуватися національних законів усіх партнерів, що визначають їх компетенцію.¹⁶³

З точки зору громадськості єврорегіони були і створюються на основі міжнародних договорів за участі місцевих та регіональних влад. Єврорегіони стали спеціальними прикордонними юридичними інституціями, які компетентні укладати міжнародні угоди (наприклад, акт утворення єврорегіону) або визначати участь у

---

¹⁶² Перші Єврорегіони були створені в Німеччині, Нідерландах, Бельгії ще в 50-х ХХ століття, наприклад, EUREGIO в просторі Гронау-Оснабрюк-Енсхеде з 1958 р. (Schulz, 1998). Перші ознаки єврорегіонального прикордонного співробітництва появилися в 60-х роках ХХ ст. і на початку 70-х років, що призвело до створення Асоціації європейських прикордонних регіонів (Association of European Border Regions – AEBR) в 1971 році.

Фалтян Любомир. Прикордонні регіони та Єврорегіон співпрацюють; Фалтян Любомир (ред). Регіональний розвиток Словаччини у контексті європейської інтеграції. – Братислава: НК ЮНЕСКО - Міст, Інститут соціології, 2004. – С. 9

¹⁶³ Взаємне заподіяння історичної несправедливості країнами-сусідами часто перешкоджає створенню ефективного прикордонного співробітництва (наприклад, обмін населення між Чехословаччиною та Угорщиною, декрети Бенеша ... і т. д.).

транскордонній діяльності. Єврорегіональне співробітництво – прийняття, виконання рішень, реалізація спільних програм – не може порушувати національні права і суверенітет.

В одному з найпоширеніших і найцитованіших визначень єврорегіону, сформульованому Елбертом Гаспаріні, зазначається, що єврорегіон характеризується «як транскордонна територія з тягою до інституційної автономії для покращення співпраці та сприяння розвитку в тих областях, які інакше були б змушені залишитися в маргінальних умовах і були б обмежені в своїй здатності забезпечити високу якість життя їх жителям».¹⁶⁴

Єврорегіони зазвичай мають свої власні виборчі органи, але не мають політичної влади і їх діяльність підпадає під компетенцію існуючих місцевих і регіональних влад.¹⁶⁵

Регіоналізм як напрямок з'явився не тільки в країнах ЄС, а й у Центральній та Східній Європі, в яких він був і інструментом для підготовки до приєднання окремих держав ЄС. У центрі цього напрямку були процеси типу «знизу – вгору» – тобто на основі ініціативи «знизу».¹⁶⁶ Прикордонне співробітництво у Словаччині мало на початках також характер ініціатив «знизу – вгору». Ця активація і участь в спільному прикордонному співробітництві могла не співпадати з офіційними адміністративно-правовим поділом країни. Такого типу регіональне співробітництво вперше було створено там, де під політичним тиском штучні національні кордони не відповідали природним, традиційним кордонам громад (меншин, етнічних груп, ...) і

---

¹⁶⁴ Див.: Фалтян Любомир. Прикордонні регіони та єврорегіональна співпраця // У кн.: Фалтян Любомир (ред). Регіональний розвиток Словаччини у контексті європейської інтеграції. Братислава: НК ЮНЕСКО – Міст, Інститут соціології, 2004. – С. 9.

¹⁶⁵ Методи роботи єврорегіонів:

- єврорегіони стратегічно орієнтовані на розвиток співробітництва, насамперед на здійснення транскордонного співробітництва;
- єврорегіони не наділені широкими повноваженнями і не є самостійними територіальними одиницями; є центром прикордонних відносин;
- єврорегіони намагаються створити баланс між силовими структурами і потугами, розташованими по обидва боки кордону, беручи до уваги гуманітарні аспекти: вертикальний (європейський, урядовий, регіональний і місцевий) та горизонтальний – прикордонне співробітництво;
- єврорегіони приймають рішення щодо прикордонного співробітництва та здійснення процедур для їх реалізації в конкретних формах участі громадян в регіональному прикордонному співробітництві, участь установ як соціальних партнерів у програмах, проектах і розбудовчих процесах;
- єврорегіони визначають умови участі та просування «третьої особи» поза структурами Єврорегіону (в особливих випадках, наприклад, транспортна інфраструктура, довкілля);
- єврорегіони проявляють власну пряму ініціативу і використовують власні ресурси.

¹⁶⁶ Вони мали вигляд громадянської позиції, що поєднує інтереси місцевих органів влади, організацій громадянського суспільства та інших місцевих установ в галузі прикордонного співробітництва.

характеризувалися загальними особливостями: такими, як мова, культура, навколишнє середовище та економіка.¹⁶⁷

Успіх в регіональному співробітництві досягають і асоціації, членами яких є країни з особливими проблемами у внутрішніх регіонах. Прикладом цього є співпраця північних (скандинавських) країн Європи (докладніше див. першу частину).

6.1 Співробітництво північних держав (Головні особливості регіонального співробітництва скандинавських країн)

Регіональне співробітництво північних країн має давню і цікаву традицію. В його основі скандинавська соціально-політична система, яка склалася після завершення Другої світової війни з суверенних держав з регіонами з особливим статусом. Згадані країни¹⁶⁸ в історичній і політичній перспективі часто мали спільний шлях¹⁶⁹, це країни зі стабільною громадянською демократією, з однаковими законами і звичаями.¹⁷⁰ Три країни Північної Європи Данія, Ісландія і Фінляндія стали членами НАТО. Під час холодної війни Фінляндія зберегла нейтральну позицію, а Швеція визначила свою позицію як країна без союзників, про свій захист країни повинні були дбати самі. Фінляндія в 1948 році підписала договір про дружбу з Радянським Союзом. Історичні умови змусили північні країни прийняти такі рішення, які б створили демократичні держави північного регіону, зі своєю стратегією і оборонною концепцією.¹⁷¹

Північні країни регіону є не тільки творцями регіональної політики, а й зовнішньої політики і політики безпеки.

---

¹⁶⁷ FEJES, Zsuzsa. (Euro)régio Euró pája. In. De iurisprudencia et iure publico 2008, roč. II., č.1.

¹⁶⁸ У регіональному співробітництві Північних країн беруть участь п'ять штатів Норвегії, Ісландії, Данії, Швеції, Фінляндії та три автономні території острова Fergöer, Гренландії і Аландських островів.

¹⁶⁹ Після холодної війни країни поступово зближуються.

¹⁷⁰ Між «західними» і «східними» скандинавськими країнами геополітично принципова відмінність в тому, що в той час, коли для «західних» Скандинавських країн є важливим атлантичний пакт, для «східних» є пріоритетними країни, які межують з Балтійським морем. Інші відмінності: географічне розташування країн Скандинавії, наприклад, континентальних Данії або Фінляндії, та відповідно довжина кордону з Росією.

¹⁷¹ MÁRTON, Andrea. A skandináv országok kül- és biztonságpolitikai együttműködése. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2010/2010_elektronikus/2010_e_24.pdf

Таблиця 1: Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція членство в різних європейських і регіональних органах влади

	Данія	Фінляндія	Норвегія	Швеція
Початок членства в ЄС	1973	1995	НІ	1995
Член Європейського валютного союзу	НІ	ТАК	---	НІ
член Шенгенської конвенції	ТАК	ТАК	ТАК	ТАК
член Європейської економічної зони	ТАК	ТАК	ТАК	ТАК
Член Європейської Ради	ТАК	ТАК	ТАК	ТАК
член Ради держав Балтійського моря	ТАК	ТАК	ТАК	ТАК
Член Баренцевого Євро-Арктичного регіону	ТАК	ТАК	ТАК	ТАК

Джерело: Мартон Андреа. Скандинавське országok кул - ES biztonságpolitikai egyuttmukodésehttp://docplayer.hu/16328956-A-skandinav-országok-kul-es-biztonsagpolitikai-egyuttmukodese-andrea-marton-ph-d-doctoring-candidate-miklos-zrinyi-national-defence-university.html

Найбільш важливий регіональний орган міжпарламентського співробітництва, який був утворений в 1952 році Норвегією, Ісландією, Данією, Швецією, ініційований ними автономний орган Північна Рада (в Nordic Council). Фінляндія вступила до Ради в 1955 році.

Перший період діяльності Північної Ради (1953-1971) характеризується ініціативою і підготовкою спільних планів.¹⁷² У 1968 році план в рамках економічного співробітництва для скандинавських країн, не зреалізувався (Фінляндія в реалізації плану не брала участь), і ця невдача призвела до нової ініціативи створення Ради Міністрів Північних Країн (Рада міністрів Північних країн), яка була створена в 1971 році.

Північна Рада з 1980 року в зв'язку з геополітичними змінами виробила нову співпрацю з балтійськими країнами і Росією, Арктичну Раду, в регіоні Балтійського моря. Арктична Рада є міжурядовим і міжнародним форумом, що опікується сталим розвитком Арктики і захистом навколишнього середовища. Форум створений в 1996 році підписом Оттавської декларації і не займається розбіжностями і конфліктами, що стосуються кордонів і розподілу ресурсів або питань безпеки.

Програмна політика Європейської Ради в Люксембурзі в 1997 році вперше згадала Північний вимір. Як політична ініціатива він виник в 1999 році між ЄС, Росією, Норвегією

¹⁷² У той час, як індивідуальний прогрес проектів був дуже слабкий.

та Ісландією, щоб створити відповідну основу для конкретного співробітництва та обговорення економічних, культурних, екологічних і транспортних проблем.¹⁷³

Північний вимір є складовою частиною політики зовнішніх відносин ЄС, спрямованої на поліпшення якості життя в Північній Європі в рамках регіонального та прикордонного співробітництва. У 1999 році під час головування Фінляндії відбулося перше засідання міністрів закордонних справ, на якому був створений перший план дій Північного виміру. У центрі першого і другого вимірів плану дій стали питання: охорона навколишнього середовища, ядерна безпека, заходи по боротьбі з організованою злочинністю, а також питання території Калінінградської області.

У 2006 році відбувся огляд Північного виміру, який був побудований на співпраці чотирьох рівноправних партнерів. Північний вимір з 2007 року є спільною політикою ЄС, Росії, Норвегії та Ісландії, що демонструє взаємну політику між ЄС і Росією в Балтійському морі і відповідно в Баренцевому морі. Вимір має парламентську владу – **Парламентський форум Північного виміру.**¹⁷⁴

Статутний документ зазначає, що термін «регіональна політика» належить до завершених проєктів ЄС і Росії, які створені в економічному, освітньому та культурному співробітництві для сприяння законності і зовнішній безпеці. Співпраця і відносини, які реалізують Північний вимір, сприяли створенню транскордонного співробітництва між ЄС і Росією в Північному регіоні і в Балтійському морі.

З регіонального аспекту створення Північного виміру дає можливості для конвергенції ключових представників Північного регіону і скорочення дублюючих функцій, підвищуючи тим самим ефективність прикордонного співробітництва (вибрані програми Північного виміру як приклади гарної практики на рівні проєктів прикордонного співробітництва, відібраних в якості доброї практики в північному регіоні Додаток 1 і 2).

---

¹⁷³ Az Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált uniós szakpolitika – Gyakran feltett kérdések. Brüsszel, 2016. április 27. Európai Bizottság – Tájékoztató.

¹⁷⁴ Європейський парламент був одним з членів-засновників.

Європейський Союз і держави Балтійського моря створили в 1992 році після розпаду Радянського Союзу в Копенгагені Раду держав Балтійського моря¹⁷⁵ (РДБМ, Рада держав Балтійського моря), у відповідь на геополітичні зміни в регіоні після закінчення холодної війни. Члени Ради держав Балтійського моря¹⁷⁶ беруть участь в Конференції парламентів Балтійського моря, яка включає в себе Європейський парламент.

Основна роль Ради включає постановку цілей, розробку планів дій, ініціювання нових проектів і сприяння взаємному обміну ідей щодо регіональних питань. Постійний міжнародний секретаріат Ради був створений в 1998 році і з штаб-квартирою в Стокгольмі.

Професійна політика Союзу в Арктиці демонструє злагодженість, ефективність і безперервність.

Арктичний регіон є необхідною умовою сталого розвитку. Європейський Союз має значні ресурси, які дають можливість впливати на регіональні та міжнародні вирішення, проблеми, можуть ефективно сприяти покращенню соціально-економічної сфери в регіоні і задовольняти потреби науки, дослідницької та інноваційної діяльності.¹⁷⁷

Баренцевий Євро-Арктичний регіон (БЕАР) є одним з найбільших європейських спільних регіонів. Виник в північних районах Норвегії, Швеції, Фінляндії та в північній частині північно-західної Росії. Співробітництво в Баренцевому регіоні почалося 11 січня 1993 року, коли була підписана Кіркенеська угода. Цей регіон має величезну площу, 1.75 мільйонів квадратних кілометрів і більше 5 мільйонів людей – більше в кілька разів за рахунок прилеглих територій, – охоплює три північні норвезькі області Фіннмарк, Тромс і Нурлан (478,144 жителів); два шведські графства: Норботтен і Вестерботтен (510548), три регіони Фінляндії: Лапландія, Північна Остроботнія і Кайнуу (666527); відповідно п'ять адміністративних одиниць Росії на різних рівнях: площа Мурманська і

---

¹⁷⁵ Це політичний форум для міжурядового співробітництва країн регіону Балтійського моря (Данія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Ісландія, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Росія, Швеція).

¹⁷⁶ Організаційно структура включає в себе: саміт, що передбачає зустрічі «на вищому рівні» Європейської Ради, які відбуваються принаймні один раз в шість місяців, але, як правило, чотири рази на рік; Балтійське море, яке об'єднує уряди держав-членів та Голову Європейської комісії; Раду Балтійських держав, яка складається з міністрів закордонних справ і одного члена Європейської комісії; Комітет старших посадових осіб і галузевих представників (доступні на сайті: www.cbss.st).

¹⁷⁷ Az Északi-sarkvidékre vonatkozó integrált uniós szakpolitika – Gyakran feltett kérdések. Brüsszel, 2016. április 27. Európai Bizottság – Tájékoztató.

Архангельська, Республіки Карелія та Республіки Комі (з центрами в Петрозаводську і Сиктивкарі) і Ненецький автономний округ (центр: Нарьян-Мар) (3,466,302). Регіон заселений (78,9%) з перевагою жителів Російської Федерації (становить 74,8%).¹⁷⁸

Баренцевий регіон має тенденцією до зниження чисельності населення через міграцію і падіння рівня народжуваності. Населення в Баренцевому регіоні характеризується високими темпами зростання чисельності населення пенсійного віку. Кількість населення Баренцевого регіону в 2014 році в порівнянні з 1990 роком знизилася на 20,93%.¹⁷⁹ Молоді і висококваліфіковані люди переміщуються в основному з периферійних районів у міста на південь країни. У попередньому чверть столітті втратили тисячі працездатного населення через відсутність можливості працевлаштування, особливо в російських регіонах, а також Лапландії і Кайнуу в Фінляндії.

Реальною причиною для створення євро регіону є забезпечення стабільності і миру в північній периферії Європи через геополітичні реалії в регіоні:

- кордон з Фінляндією, Норвегією і Росією в Баренцевому регіоні становить близько 700 км;
- величезна різниця між рівнем життя, якістю життя в країнах Північної Європи і Росії;
- виглядає так, що Європі нема ще одного такого регіону, який знаходився б по обидва боки кордону з такими великими відмінностями.

Внутрішня політична і економічна нестабільність, невизначеність в процесі реформ в Росії після розпаду Радянського Союзу викликала побоювання в сусідніх країнах. Економічні, комерційні інтереси і інтереси безпеки, екологічні проблеми, дислокація великих військових частин і функціонування військово-промислового комплексу, застарілі атомні електростанції, втрата контролю над механізмом управління, міграції та епідеміологічні проблеми, транскордонна злочинність – примусили північні країни до рішучих дій.

У Баренцевому регіоні стоять обличчям один до одного в економічному і соціальному плані «два світи»: країни Скандинавського півострова з найбільш розвиненою і найбільш успішною економічною та соціальною моделлю, і як

---

¹⁷⁸ FINANCING OF BARENTS COOPERATION. Report of the BEAC Ad Hoc Working Group on Financial Mechanism Study. p.11.

¹⁷⁹ Порівняння населення у Баренцевому регіоні. FINANCING OF BARENTS COOPERATION. Report of the BEAC Ad Hoc Working Group on Financial Mechanism Study. p.13

протилежність економічна і соціальна нерівність Росії¹⁸⁰ з гігантськими ресурсами сировини.

Після розпаду біполярного світового порядку замість існуючих конфліктів була і є в новостворених ситуаціях потреба шукати спільні рішення проблем і тим самим сприяти довгостроковій стабільності в регіоні. Метою стало створення такої основи конструктивної співпраці з Росією в галузі регіонального співробітництва. Це полегшить спільну та скоординовану діяльність у важливих галузях для перспектив майбутнього Баренцевого регіону.

У Баренцевому регіоні протягом трьох років з моменту його створення (1994-1997) реалізовано 130 проектів на різних територіях (тільки в Скандинавії, в Скандинавії і Росії, тільки російська Баренцева територія). Проекти були розділені на кілька галузей: культура 17; 8 початкова освіта; університети і наукові дослідження 9; корінні народи 14; сільське господарство, розвиток сільських районів, оленярство 10; промисловість і торгівля 22; захист жінок 10; охорона навколишнього середовища 13; здоров'я 15; зв'язок 4; інформатика 4; інформаційні технології 4.¹⁸¹

Більшість проектів, що підтримуються в кількості 71 (54,6%), були реалізовані в регіоні Скандинавії + Росії, а в Росії в кількості 55 (42,3%). Скандинавські території підтримували тільки чотири проекти (2 проекти в галузі культури і 2 проекти з підтримки корінних народів). Частка проектів в регіоні чітко зазначила, що головною метою північних країн Баренцева є підтримка недорозвинених частин регіону, а також прикордонної зони на території Росії.

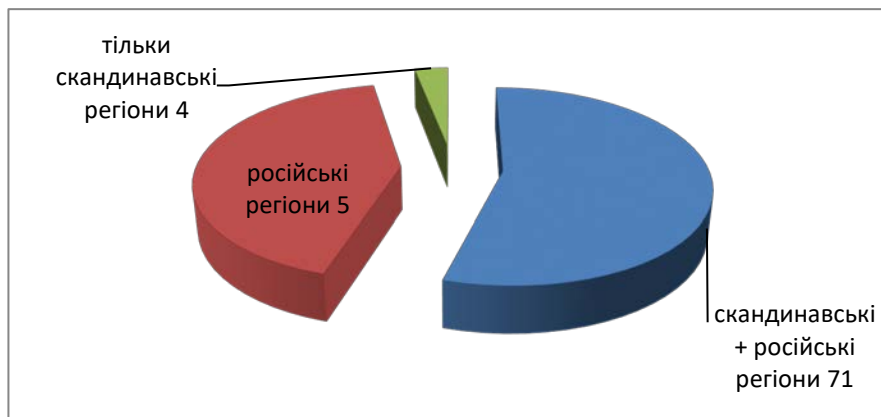
¹⁸⁰ З точки зору політичної системи – централізована, авторитарна держава.

¹⁸¹ Barents Euro-Arctic Cooperation-Norway. Project Directory 1997.

Діаграма 1: Загальна кількість підтримуваних проектів в Баренцевому регіоні 1994-

1997¹⁸²

Проекти, що здійснюються на території Росії, в регіоні мали місце у всіх категоріях. Різноманітність цих проектів дуже велика: реалізація проектів з підтримки кінофестивалю в Мурманську; будівництво двомовної школи в Мурманську; надання стипендій для двох студентів з російських регіонів, що дозволяє їм навчатися в норвезьких університетах, підтримка додаткового навчання політиків, державних службовців, менеджерів; побудова культурних центрів для саамів, які проживають в районі Мурманська і Ненецька в районі Нарьян-Мар; організація курсів для корінних народів і т. д.

У сфері сільського господарства, розвитку сільських районів, промисловості і торгівлі були реалізовані проекти на допомогу розведення оленів на території автономного Ненецького округу, для підтримки сільськогосподарських шкіл, розведення овець, модернізації лісового господарства або для аналізу російських будівельних норм і правил; розвитку туристичних об'єктів на російському кордоні; будівництво хлібозаводу в Мурманську і т. д.

Жіночі проблеми, поліпшення навколишнього середовища та охорони здоров'я також відносяться до категорії проектів, що підтримуються, наприклад : підготовка жінок-підприємців, створення кризового центру в Мурманську; поліпшення якості питної води на Кольському півострові; побудова центрів здоров'я для корінних народів в районі, де вони живуть – Ямало-Ненецький автономний округ; підвищення якості соціальних послуг; надання обладнання для лікарень на території Росії; відпочинок

¹⁸² Barents Euro-Arctic Cooperation-Norway Project Directory 1997.

неблагополучних дітей в Норвегії; конференція проти наркотиків і алкоголю, дифтерії ... і т.д.

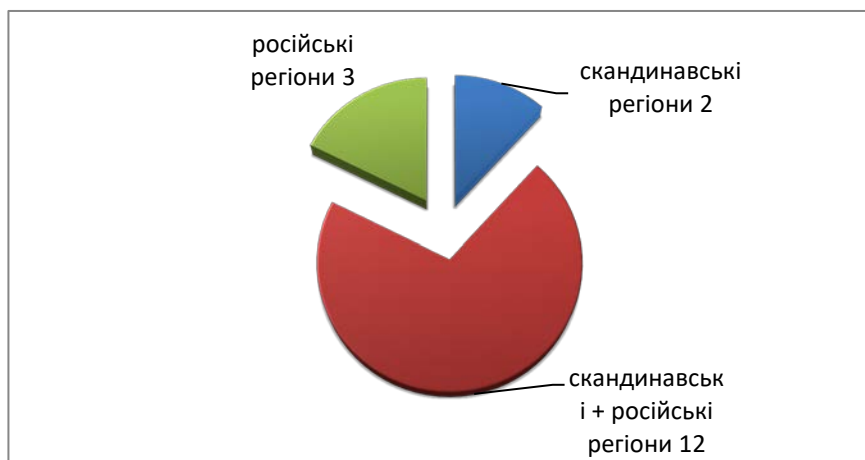
У категоріях зв'язку, інформатики, підтримка проектів в галузі інформаційних технологій, таких як: вдосконалення російської поштової служби, розширення Інтернету в російських областях, що дозволить відкривати відділення інформації про діяльність Баренцевого Євро-Арктичного регіону в Петрозаводську і Архангельську. (Приклади гарної практики в Баренцевому регіоні в Додатку 3)

Проекти, розроблені і впроваджені в рамках робочих груп Баренцевого регіону, фінансувалися або з національних, або зі скандинавських фінансових ресурсів, або з програм ЄС. Найбільш істотне джерело фінансування для проекту протягом останніх кількох років – програма ТКС Коларктик (Kolarctic Програма прикордонного співробітництва).

Кількість проектів і обсяг виділених коштів поступово збільшується. (Як приклад, число обраних проектів в галузі культури)

За перші три роки існування Баренцевого регіону в культурному секторі отримали підтримку 17 проектів. Десять років по тому фінансові субсидії в галузі отримали майже в два рази більше проектів, як в роки 2008-2010, культурне співробітництво в Баренцевому регіоні було підтримано в 31 проекті¹⁸³ (Малюнок 2.3).

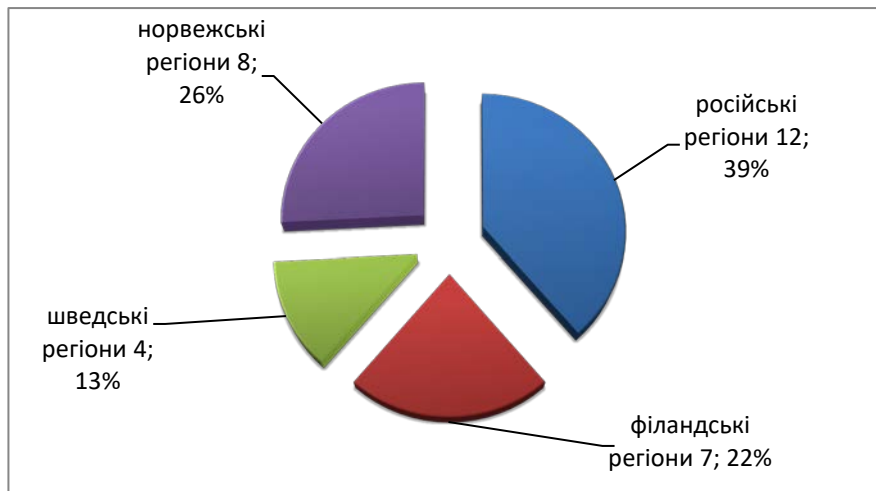
Діаграма 2: 1994 -1997 проекти культурного співробітництва в Баренцевому регіоні ¹⁸⁴

¹⁸³ Project list for New winds in the Barents Region – 2nd Programme of Cultural Cooperation 2008-2010

¹⁸⁴ Barents Euro-Arctic Cooperation-Norway Project Directory 1997.

Діаграма 3: 2008 – 2010 проекти культурного співробітництва в Баренцевому регіоні ¹⁸⁵

6.2 Близький Схід Європейський регіон – Словаччина – українське співробітництво (Відповідно Угорщина – Словаччина)

Центральна і Східна Європа будують з дев'яностих років ХХ століття демократичні політичні системи. Їх національні кордони дещо «новіші» – велика частина жителів цих територій жила в кінці ХІХ століття в одній з трьох великих імперій: Російській, Османській, Габсбурзькій (без передачі складності внутрішніх адміністративних кордонів). Національні кордони, що виникли після Першої світової війни, штучно не поділені за регіональними комплексами. Після розпаду Австро-Угорської імперії на її території виникли правонаступники-держави: Австрія, Польща, Угорщина, Чехословаччина, Румунія, Італія та Королівство Югославія з 1929 року). Тому в цій частині Європи дуже важливо для ефективного функціонування прикордонного співробітництва допомоги подолати бар'єри, що виникають в економічній, соціальній і політичній сферах життя.

Політичні та соціальні зміни після 1989 року створили основу для посилення інтересу Центральної та Східної Європи до поточних тенденцій в регіональній політиці

¹⁸⁵ http://www.barentsinfo.fi/beac/docs/JWGC_Project_list_for_New_winds_in_the_Barents_Region_Kirkenes_January_29_2009.pdf

держав-членів Європейського союзу (тобто, «новий регіоналізм»). Основним принципом цих тенденцій є регіональна політика, заснована на висхідній діяльності (вже згадувалася у вступній частині цієї роботи). У прикордонних регіонах вона відносно сильно відбивається не тільки в диференційованих умовах, але і в різних моделях регіонального співробітництва.

Першим виразним інституалізованим суб'єктом форми транскордонного співробітництва є дослідження Карпатського Єврорегіону.

Карпатський Єврорегіон (КЕР) офіційно утворений 14 лютого 1993 року підписанням контракту в Дебрецені.¹⁸⁶ Це був перший Єврорегіон в колишніх країнах так званого радянського блоку. Об'єднав прикордонні території п'яти країн Центральної та Східної Європи – Південно-східна Польща (Підкарпатське воєводство), Східна Словаччина (Кошице і Пряшівська область), Північно-східна Угорщина (Боршод-Абауй-Земплен, Саболч-Сатмар-Берег, Гевеш, Гайду-Бігар і Яс-Надькун-Солнок, а також міста обласного підпорядкування: Егер, Дебрецен, Мішкольц і Ніредьгаза, Північна Європа (графство Сату-Маре, Марамуреш, Харгіта, Селаж, Ботошані) і Західної Україна (Львів, Закарпатська, Івано-Франківська в Чернівецька області) на території близько 145000 квадратних кілометрів з майже 15 мільйонами жителів.

Словаччина в Дебрецені не підписала установчий договір, вона була присутня як спостерігач. Повноправний статус партнерів зі Словаччини був схвалений Радою Карпатського Єврорегіону 26. 11. 1999 року в Пряшеві. Вступ Словаччини було проведено відповідно до міжнародних європейських вимог (зокрема, Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, протокол ч. 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Європейська хартія місцевого самоврядування).¹⁸⁷

---

¹⁸⁶ Під час створення Єврорегіону його площа становила 53,200 квадратних кілометрів з близько 5 мільйонами жителів. У цей час площа єврорегіону становить 132,651 квадратних кілометрів (14 мільйонів жителів).

¹⁸⁷ Stanovy združenia Karpatského euroregiónu Slovensko, Článok 2. Právne postavenie združenia <http://www.ker.sk/-stanovy>

Відповідні внутрішні правові та інші умови для регіонів Словаччини були також змінені в позитивному напрямку для просування регіонального прикордонного співробітництва.

Мета фонду Карпатського Єврорегіону – забезпечення належної основи для членів Єврорегіону з метою координації транскордонної діяльності, відповідно, сприяти більш швидкому розвитку регіону і його економіки та встановленню добросусідських відносин між країнами і народами.¹⁸⁸

Розвиток і діяльність Карпатського Єврорегіону супроводжуються безліччю виникаючих проблем, пов'язаних, головним чином, з відмінностями на початковому етапі між регіонами, з суттєво різними правовими умовами та компетенціями держав-членів.

Сьогодні склад членів словацької частини Карпатського Єврорегіону значною мірою відрізняється від його початку. Члени взялися за створення регіонів: Кошицького та Пряшівського самоврядних країв, але залишалося ще 53 члени першого рівня місцевих органів влади (муніципалітети), в тому числі місто Кошице. Крім того, є членами організації Cassovia VIC (товариство з обмеженою відповідальністю) і Словацької асоціації зовнішньої політики, п. о.

Проект «Сталий розвиток прикордонних регіонів забезпечує ефективне функціонування Карпатського Єврорегіону (сталий розвиток прикордонних регіонів за рахунок ефективного функціонування Карпатського регіону)» фінансується Європейським Союзом в рамках Програми прикордонного співробітництва ЄІСП (2007-2013) з метою розробки нової стратегії, цілей та форм співробітництва, активізація діяльності, що сприяють сталому розвитку всіх сфер життя в Карпатському Єврорегіоні.

Історія Єврорегіону – незважаючи на свої цілі і досягнення, – особливо у випадку Словаччини і Румунії, була більшою або меншою мірою боротьбою з центральним урядом і його органами, яку можна проілюструвати за допомогою високої політики інтерферуючих у формуванні прикордонного співробітництва. Підтвердженням цього є

---

¹⁸⁸ Цілі й завдання Карпатського регіону розподілилися наступним чином: управління економікою та координація діяльності з метою сприяння співробітництву між членами єврорегіону в галузі економіки, екології, культури, науки і освіти; сприяти розробці конкретних планів; заохочення і сприяти встановленню міжособистісних відносин, в тому числі у співпраці з експертами з різних галузей; сприяння розвитку регіону; визначення потенційних регіонів для транскордонного співробітництва між членами Єврорегіону; залучення і сприяння співробітництву з іншими міжнародними організаціями, установами та представниками бізнесу.

те, що через пару років там було кілька разів змінено статус прикордонних регіонів в зазначених країнах і не продовжено процес децентралізації відповідних повноважень центральної влади.

Ця частина експертного матеріалу не аналізує всю територію Карпатського Єврорегіону (Польща, Румунія, Угорщина), не досліджує їх окремі види діяльності, ні членів структури. Проте можна стверджувати, що дія Карпатського Єврорегіону в прикордонних районах Словаччини, України та Угорщини не є особливо вираженою.

Можемо констатувати, що порівняння роботи системи Карпатського регіону та Баренцевого регіону не привело б до відповідних висновків через численні розбіжності, що стосуються формування системи функціонування, незважаючи на спільну мету прикордонного співробітництва єврорегіонів (причини цієї умови зазначені в наступному розділі цього дослідження).

ОКРЕМІ ЕКОНОМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЕФІЦІЄНТІВ КОШИЦЬКОГО КРАЮ В ЯКОСТІ ВИХІДНОГО СТАНУ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ ЦІЛЬОВИХ ПОКАЗНИКІВ І ПРОЦЕДУРИ ЗДІЙСНЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА

Словаччина була прийнята як член Європейського Союзу 1 травня 2004 року. Від 21 грудня 2007 також є членом Шенгенської зони, а з 1 січня 2009 року стала 16-м членом Європейського валютного союзу – зони євро, таким чином, завершився процес інтеграції Словаччини до Європейського Союзу. У період 2000-2005 рр. Словаччина зазнала значних позитивних тенденцій в економічній діяльності. У 2004 році (рік вступу в ЄС) Словаччина досягла 5,5% зростання ВВП, в 2005 році зростання 6%, в 2007 році зростання 6,3%. У цей період на Словаччині зростання ВВП майже в два рази перевищує середній показник по ЄС. Ці позитивні тенденції, хоч і нижчі в абсолютному і відносному вираженні, далі покращуються, а в 2012 році зростання ВВП на душу населення сягло 75% у порівнянні з ЄС. У Кошицькому краї зареєстрований повільний ріст ВВП, з незначним зниженням у 2009 році. На одного жителя Кошицького краю припадає в 2014 році ВВП в розмірі 16 521,3 EUR (ПКСВ¹⁸⁹), в середньому по країні до 21 078,3 євро. У порівнянні з

---

¹⁸⁹ Паритет купівельної спроможності валют.

2008 роком, ВВП на душу населення збільшився в Кошицькому краї на 8,3%, в той час як в середньому по країні збільшився на 14%.

Зростання ВВП обумовлено збільшенням сукупних виробничих факторів, викликаних збільшенням припливу прямих іноземних інвестицій і їх діяльності вниз за течією сектора поставки, з сильним представництвом автомобільної промисловості.

Поряд з цими позитивними тенденціями в окремих галузях промисловості відзначаються структурні зміни, що відбуваються на шкоду деяким традиційним галузям, зокрема сільського господарства, харчової промисловості, текстильної, взуттєвої і деревообробної промисловості, що призводить до значної диференціації економічного рівня регіонів Словаччини на шкоду східній і південній частині Словаччини. На жаль, подібні негативні тенденції зафіксовані в сусідніх країнах – Угорщині та Україні. З цього, зрозуміло, впливають можливості співпраці та пошук відповідних форм для вирішення спільних проблем в прикордонних районах. Негативні явища з'являються частіше, особливо після 2008 року, маємо зростання рівня безробіття (характерно також для прикордонних районів Угорщини та України), який у 2009 році досяг 12% в Словаччині в порівнянні з рівнем 8,9% в ЄС. Негативна тенденція зростання безробіття тривала до 2012 року, коли досягла 14%, а потім поступово знижувалася і в 2016 році рівень безробіття впав до 8,76%.

У Кошицькому краї залишається високим довготривале безробіття. До кінця 2015 року, протягом більш ніж 12 місяців рівень безробіття досяг 37167 чол., тобто 58,4% від загального числа осіб, які шукають роботу. Дослідження в Кошицькому краї¹⁹⁰ в кінці 2015 року зафіксувало 27 000 довготривалих безробітних, тобто 54,7% всіх безробітних.

(Т.1)

Регіональні відмінності, незважаючи на позитивні тенденції в економіці, не зменшилися, продовжували поглиблювати кризу регіону Східної Словаччини (також на північному сході Угорщини і в Західній Україні), викликаючи значні негативні ефекти і спотворення в загальній соціальній структурі і в якості життя постраждалих людей. Рішенням зупинити негативні тенденції не тільки в Словацькій Республіці, а й в Угорщині і Україні, є широка галузева і географічна диверсифікація діяльності на користь галузей з більш високою інтенсивністю праці. У тих районах, де вже створені умови для розвитку

---

¹⁹⁰ Дослідження робочої сили в Словацькій Республіці (VZPS, labour force survey - LFS).

науки, досліджень та інновацій, є необхідність більш широкого і більш ефективного використання енергії мозку (інтелектуальної складової) на користь економічного розвитку прикордонних територій.

Межові території Кошицького, Боршод-Абоуй-Земплена, Саболч-Сатмар-Березького країв та Закарпатської області характеризуються також істотними відмінностями в економічних показниках за внутрішніми просторовими порівняннями, які стають однією з найбільших проблем згаданих територій. Скорочення цих відмінностей є також одним з основних завдань економічної та регіональної політики.

Економіка Кошицького краю зазнала досить успішну трансформацію з використанням багатьох порівняльних переваг, що в регіоні, особливо в місті Кошице, було частково можливо. У той час відбулися істотні зміни структури економіки на користь послуг для розширення можливостей деяких секторів, особливо автомобільної, електротехнічної, хімічної, інформаційних технологій, в тому числі найскладніших з точки зору технології і якості людських ресурсів, а також в значній інтернаціоналізації. Вирішальний економічний потенціал Кошицького краю знаходиться в Кошицях, інші райони, за винятком районів Спішська Нова Весь і Міхаловце, характеризуються постійною відсутністю просторової і галузевої диверсифікації, де вже давно спостерігається високий рівень безробіття з негативною тенденцією наростання тривалого безробіття. Незважаючи на розвиток економіки, місто Кошице не може уникнути проблем зі стабільністю розвитку і наслідками економічної кризи, тим самим послаблюючи його вплив на економіку інших країн регіону.

До досягнень в галузі економіки краю внесли свій вклад стратегічні інвестори, кошти яких осіли в регіоні, в основному, дислоковані в Кошицях, Міхаловцях і в Спішській Новій Весі. Ці заходи на додаток до основної мети створили нові робочі місця і дали ефективні результати, відомі як «побічні ефекти»¹⁹¹, що на додаток до економічної ефективності також позитивно відбивається і на процесі соціального навчання.

---

¹⁹¹ Прямі іноземні інвестиції і побічні ефекти. Доступне в Інтернеті: <https://euractiv.sk/analyzy/ekonomika-a-euro/priame-zahranicne-investicie-a-efekty-spillovers/>

Специфічний ефект прямих іноземних інвестицій відноситься як «вливання» і економічної екстерналії, тобто вигоди для економіки, яка здійснюється за рамками безпосередніх наслідків, передбачених у ринкових угодах. Як правило, вважається, що цей внесок прямих іноземних інвестицій в кінцевому рахунку – більше, ніж рівень підтримки іноземних інвестицій з боку національних урядів, а також вище, ніж вигоди, які будуть досягнуті внутрішніми інвесторами за підтримки уряду, отримавши низку інвестиційних стимулів.

Прикордонні території виступають головними гравцями в промисловому розвитку. Наприклад, маєток Кехнес, розташований за 18 км від міста Кошице, за 0,5 км від кордону з Угорщиною, який тягнеться на 332 га. Закладений був (як єврооб'єкт) в 1996 року і в жовтні 2003 року тут працює близько 2500 чоловік, що свідчить про значні позитивні зміни в широкому діапазоні громадського життя села та прилеглих районів (медичний центр, культурний і соціальний центр, соціальні послуги, житло).

Розробка комплексних планів розвитку і діяльності з метою забезпечення їх послідовного здійснення по обидва боки кордону дає можливість залучення адекватними методами всіх зацікавлених сторін в області і є ще одним аспектом для досягнення позитивних тенденцій економічного і соціального розвитку. Для успішної підготовки і реалізації необхідно створити інституційний фон, відповідно, змінити зміст, форми і методи існуючих інститутів. ЄС розраховує на підтримку транскордонного співробітництва – новоствореної Європейської асоціації місцевих органів влади (наприклад, EZÚS)¹⁹² вищої інституційної форми, що можуть вміщати планування, а також заходи, які здатні довести переваги транскордонних вирішень економічних, екологічних і соціальних проблем з тим, щоб забезпечити кращі умови життя для жителів постраждалих районів.

Вкрай важливо, щоб створювати і відповідно розробляти форми підтримки бізнесу в цій області і продовжувати зміни у всій системі освіти, навчання, відповідно до умов ринку праці.¹⁹³

---

¹⁹² EZÚS VIA CARPATIA – на основі КСК і регіональної бази.

¹⁹³ MÚDRA, Rozália. Skúsenosti a problémy cezhraničnej spolupráce v regióne. In. Partnerséget építünk „ A Kassai Önkormányzati Kerület és Borsod – Abaúj – Zemplén Megye szociális problematikája.“ c. konferencián elhangzott előadás (HUSK/1101/1.6.1/031 számú projekt nyitókonferenciája).

Таблиця 2 Безробіття в Кошицькому краї по районах

Регіони	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Словаччина	12,66	12,46	13,59	14,44	13,50	12,29	10,63	8,76
Кошицький край	17,30	16,78	18,76	19,58	17,23	15,92	14,39	12,76
Район Гелніца	21,94	19,14	20,79	24,10	21,29	17,91	16,96	14,95
Район Кошице I	8,09	8,07	9,83	11,27	11,47	9,81	8,65	7,40
Район Кошице II	9,87	9,27	10,79	10,97	10,35	9,39	8,65	7,31
Район Кошице III	9,22	8,59	10,09	10,17	10,34	8,56	6,97	5,52
Район Кошице IV	7,82	7,82	9,38	9,58	10,28	9,37	7,57	6,37
Район Кошице - Околиці	21,71	21,27	22,86	24,60	19,49	19,20	17,66	15,48
Район Міхаловці	18,32	17,21	19,40	20,10	17,75	16,78	15,11	13,77
Район Рожнява	27,75	26,82	28,73	29,04	24,83	24,27	21,58	20,93
Район Собранці	20,66	20,34	22,33	26,30	21,32	20,91	18,40	16,45
Район Спішська Нова Весь	16,14	16,28	18,83	19,14	15,91	15,12	14,10	11,31
Район Требішов	25,24	24,42	26,88	26,85	22,40	20,01	18,42	17,05

Джерело: КСК – матеріали

Таблиця 3: Окремі демографічні показники Кошицького краю (2008-2015)

Демографія									
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1.	Населення на 31.12.	775509	778120	780000	792991	794025	794756	795565	796650
2.	Частка від загального населення СР (%)	14,33	14,34	14,35	14,67	14,67	14,67	14,67	14,68
3.	Частка жінок у загальній чисельності населення області (у %)	51,48	51,46	51,45	51,22	51,20	51,19	51,18	51,17
4.	Частка міського населення (у %)	55,72	55,54	55,39	55,74	55,57	55,45	55,28	55,15
5.	Природний приріст (‰)	2,64	3,57	3,02	3,34	1,78	1,50	1,72	1,55
6.	Загальне збільшення (‰)	1,82	3,36	2,41	2,72	1,30	0,92	1,02	1,36
7.	Збільшення міграції (‰)	-0,82	-0,20	-0,61	-0,62	-0,48	-0,58	-0,70	-0,19
Частка населення у віковій структурі (допродуктивний, продуктивний і пост-продуктивний вік, відповідно до європейського стандарту)									
8.	0 – 14 (в цілому)	17,53	17,48	17,49	17,59	17,46	17,32	17,19	17,12
9.	15 – 64 (в цілому)	71,25	71,16	71,09	70,76	70,55	70,30	70,00	69,61
10.	65 або більше (всього)	11,22	11,37	11,42	11,65	11,99	12,38	12,81	13,26
11.	Середній вік (в цілому)	37,02	37,22	37,42	37,69	37,94	38,23	38,52	38,77
Ринок праці та соціальна статистика									
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
13.	Рівень зайнятості (15-64, VZPS, %)	55,3	55,1	53,0	52,9	53,7	54,8	57,2	57,8
14.	Рівень безробіття (ОПС, в %)	13,5	15,5	18,3	19,6	19,7	17,4	14,5	13,4
15.	Кількість довгострокових безробітних (LFS, в тисячах)	36,4	30,8	46,1	50,5	55,5	48,8	32,3	27,3
16.	Середнє бруutto номінальної місячної зарплата (€)	756	761	792	848	851	855	908	-
17.	Чистий грошовий дохід (€)	341	331	322	330	334	337	351	-
18.	Витрати домогосподарств (€)	305	308	287	292	289	290	286	-
19.	Швидкість росту населення, схильного до ризику бідності та соціального відчуження (в%)	26,6	20,4	23,3	23,1	20,6	-	-	-
20.	Ризик бідності - 60% від середньої (в%)	11,2	10,9	12,7	13,5	13,5	12,3	13,7	12,5
Економіка, транспорт									
		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Регіональний ВВП (млн., ПКС)	11813	10552	11480	11673	12175	12458	13137	-
	ВВП на душу населення. (ППС)	15251	13585	14735	14741	15347	15684	16521	-
	Валова додана вартість (в млн. € б. з)	7341	6528	6992	7272	7615	7725	7888	-
	Валове нагромадження основного капіталу (в милн. €, б. з)	2317	1707	1567	1509	1347	1228	-	-
	Кількість підприємств	63319	62957	64528	64979	64409	65986	66042	56211
	В т. ч. юридичні особи	19575	20098	21823	23865	24555	26142	27990	21803
	В т. ч. фізичні особи	43744	42859	42705	41114	39854	39844	38052	34408
	Прямі іноземні інвестиції (в тис. Євро)	2632893	2262255	2500399	2585688	2475938	2554317	-	-
	Поділ сільськогосподарських земель на частини. СР ґрунту (%)	13,92	13,94	13,94	13,94	13,94	13,95	13,96	13,98
	Дороги другого і третього класу (у км)	2007,22	2007,20	2007,20	2006,78	2006,86	1998,04	1997,65	1997,60
	Дороги першого класу (у км)	366,62	342,40	342,40	342,40	342,40	339,86	339,59	339,63
	Швидкісні дороги (км)	21,31	24,16	24,16	24,29	24,29	39,17	39,17	39,17
	Автомобільні дороги (км)	5,33	5,33	5,33	5,33	5,33	5,40	5,40	5,40
	Довжина експлуатованих залізничних ліній (км)	706	706	705	722	706	706	706	-

Джерело: Звіт про виконання пріоритетів і завдань оновленої Національної стратегії регіонального розвитку на 2015 р. Кошицького краю (КСК – матеріали).

ПРИЄДНАННЯ КОШИЦЬКОГО САМОВРЯДНОГО КРАЮ ДО АКТИВІВ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Словаччина зі своїми самоврядними краями, країна «на краю», існує як автономна область, тому транскордонне співробітництво має стати для неї важливим чинником регіонального розвитку.

Після виникнення Словацької Республіки прикордонне співробітництво провело вибори місцевих органів державної влади неформальним чином. Виникають єврорегіональні асоціації – єврорегіони, що займають площу більшу від території Словацької Республіки, а особливо окремі муніципалітети і місцеві органи державного управління, що входять в транскордонні об'єднання, які не мали на той час чітких законодавчих норм. Аж в 1999 році керівництво Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки взяло орієнтир на реєстрацію об'єднань юридичних осіб, які створювалися з метою розвитку транскордонного співробітництва в межах єврорегіонів.

На території Словацької Республіки було створено 17 єврорегіонів. Крім Карпатського єврорегіону, в досліджуваному районі працюють Карст Єврорегіон Слана (Шайо) – Рімава, частина єврорегіону Неоградієнсіс, частина Іпельського єврорегіон, єврорегіон Кошице – Мішкольц, Уж – Тиса – Тур єврорегіон. Ці єврорегіони розташовані в прикордонній зоні Угорщини та Словаччини. Кордон двох країн має багато спільних рис в економічних і соціальних галузях: рівень ВВП регіону, багато невеликих муніципалітетів, низький соціально-економічний рівень сільської зайнятості та безробіття; низька якість транспортної мережі, а також слаборозвинена структура, важка промисловість, яка забруднює повітря, університети та науково-дослідні інститути у великих містах.

Вищевказані території характеризується загальними культурно-історичними традиціями, значний відсоток їх громадян складає населення угорської національності. Ці загальні риси є важливими факторами у формуванні єврорегіональної ідентичності.

Розвиток угорсько-словацької прикордонної території фундаментально відстає, незважаючи на пропоновані інноваційні рішення, особливо велике незадоволення

викликає транспортна інфраструктура. Ця ситуація стає обмежуючим фактором на шляху ліквідації низки існуючих економічних і соціальних проблем.

Після того, як Словаччина вступила до Європейського Союзу, настав процес покращення, який характеризується рівнем розвитку окремих регіонів. Хоча ці регіони, як і раніше залишаються в числі найменш розвинених у Словаччині, але в порівнянні з середнім показником у Європі, вони покращилися.

Для підвищення рівня регіонального розвитку на основі взаємної домовленості, шукати ту область локалізації діяльності в області інформаційних технологій, енергетики, нанотехнологій і мехатроніки і перехід до суспільства знань.¹⁹⁴

Сьогодні деякі з єврорегіонів перетворюються вищі в Європейському Союзі¹⁹⁵ уніфіковані форми територіальної EGTC співпраці (наприклад EGTC Крас - Бодва), а діяльність деяких млява, вони замінюються іншими новими формами, поступово застоюються і вмирають.

На проблемних ділянках утворюються в той же час нові регіональні угруповання, такі як EGTC Via Carpatia (zareєстровані в Словаччині в якості першої) на основі Кошицького краю – Боршод-Абауй-Земплен з площею 14000 квадратних кілометрів та понад 1,5 мільйонами жителів.¹⁹⁶

У майбутньому членами кластера можуть стати такі регіони-партнери – Закарпатська область України, Підкарпатська область в Польщі, а в Пряшівському краї – Банськобистрицький край.¹⁹⁷

ПРОГРАМА ПРИКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ Угорщина - СЛОВАЧЧИНА 2007-2013 (Уг-Сл)

Прикордонне співробітництво в межах Європейського Союзу створило для Кошицького краю можливості приєднання до Програми прикордонної співпраці Угорська Республіка – Словацька Республіка, яка в 2007-2013 роках за зміненою формою

---

¹⁹⁴ <http://gtk.uni-miskolc.hu/files/5028/Cezhrani%C4%8Dn%C3%A1%20spolupr%C3%A1ca.pdf>

¹⁹⁵ Постанова Європейського Парламенту та Ради (ЄС) ч. 1082/2006 з 5. Липня 2006 про європейське угруповання територіального співробітництва (EZÚS)
http://www.vlada.gov.sk/data/files/3749_leg1_nariadenie_1082_2006_sk.pdf

¹⁹⁶ Див.: суміжне законодавство, зокрема: <http://www.viacarpatia.eu/ovzp/viacarpatia/sk/o-nas/dokumenty/>

¹⁹⁷ <http://www.viacarpatia.eu/ovzp/viacarpatia/sk/o-nas/zakladne-informacie/>

фінансування зі структурних фондів. Ця зміна набула чинності 20 грудня 2007 року, коли Європейська комісія прийняла рішення ч. С/2007/6488.

У рамках Програми Угорщина-Словаччина за роки 2007- 2013 з Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) для підтримки проектів у трьох пріоритетних напрямках виділено € 176 496 479. (Таблиця 1).

Таблиця 4: Розподіл фінансування за пріоритетними напрямками

Пріоритетний напрямок	Інвестиції з фондів ЄС	Національний громадський внесок	Загальний громадський внесок
Економіка і суспільство	72 363 556 €	12 770 039 €	85 133 595
Навколишнє середовище, охорона природи і доступність	93 543 134	16 507 612	110 050 746
Технічна допомога	10 589 789	1 868 786	12 458 575
Всього	176 496 479	31 146 437	207 642 916

Джерело: Регіональна політика - Inforegio.

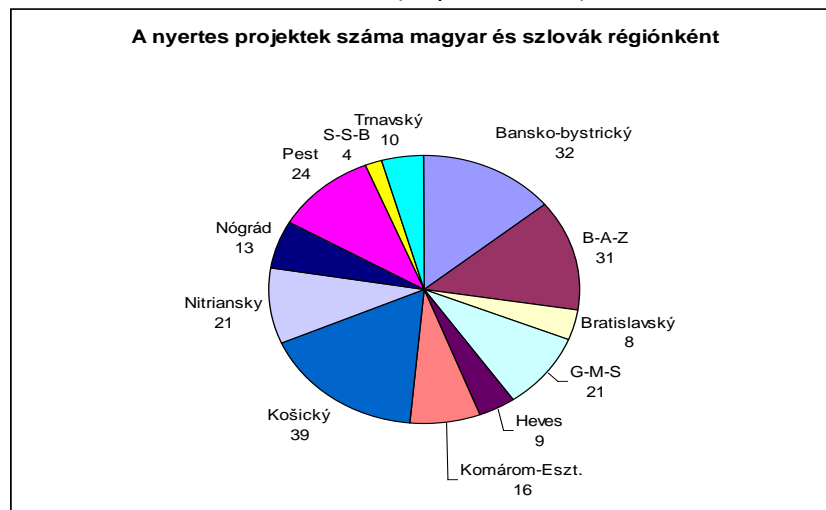
Програма прикордонного співробітництва Угорщина - Словаччина підтримує заходи спрямовані на зміцнення і розвиток добросусідських відносин громад та інституцій з обох боків спільного кордону. Метою розвитку прикордонного співробітництва одночасно було вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем на регіональному та місцевому рівнях, як шлях до досягнення більшої єдності і розвитку співробітництва між європейськими країнами. Тому Прикордонне співробітництво на внутрішніх кордонах Європейського Союзу спрямоване на:

- сприяння розвитку підприємництва, особливо малих і середніх підприємств (МСП), туризму, культури та транскордонної торгівлі;
- підтримка і поліпшення спільного захисту і управління природних і культурних ресурсів, а також запобігання природним і техногенним ризикам;
- зміцнення зв'язків між міськими та сільськими районами;
- зниження ізольованості за рахунок поліпшення доступу до транспорту, інформації та комунікаційних мереж і послуг, а також транскордонних водопостачальних, енергетичних та сміттепереробних систем і об'єктів;

– розвиток співпраці, розширення спільного використання інфраструктури, зокрема, в галузі охорони здоров'я, культури, туризму та освіти.¹⁹⁸ У рамках прикордонного співробітництва Угорщина-Словаччина було визначено п'ять етапів (останній 5-й етап поширювався не на всі пріоритети у зв'язку з вичерпанням коштів).

1-й етап: Загалом було подано 248 проектів на суму в розмірі € 136,463,831. На першому етапі із Європейського фонду регіонального розвитку було виділено фінансування у розмірі € 63,538,887. Із загальної кількості представлених проектів провідними партнерами Кошицького краю подано 66. Ще 25 проектів, заявлених з Кошицького краю, подавалися від прикордонних або інших партнерів. На першому етапі затверджено 123 проекти та проектні наміри на загальну суму € 79,414,961. Для Кошицького краю затверджено 39 техніко-економічних проектів на суму 23,089,467 € та 9 так званих концепцій (проектних намірів) на суму 11,702,468 €. В загальній кількості затверджених проектів для Кошицького краю припадає 39%.

Діаграма 4: Кількість підтриманих проектів окремих територіальних громад Угорщини і Словаччини (перший етап), %

Джерело: Лекція Ференца Джемсея (Державний секретар): Можливості для словацько-угорського транскордонного співробітництва. Füzérradvány, 26 жовтня 2009.

2-й ЕТАП: Було подано 285 проектів на загальну суму 175,065,766,7 €, в тому числі 14 концепцій, схвалених на доопрацювання на першому етапі. Всього схвалено 107

¹⁹⁸ Див.: Програма прикордонного співробітництва Угорщина - Словаччина з 2007 - до 2013 року.

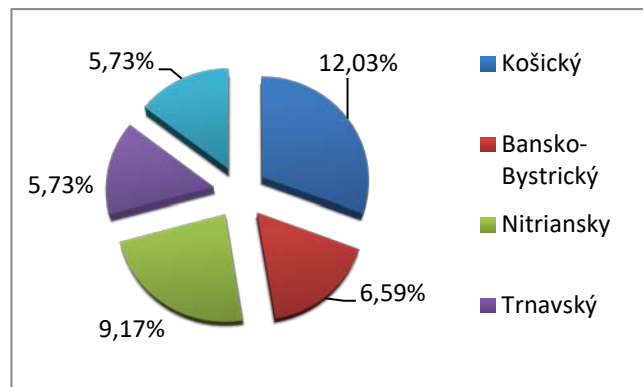
проектів на загальну суму 73,885,585, 87 €. Кошицький край з угорськими партнерами подали 97 проектів, з яких затверджено 40 (37%) на загальну суму 26 007 884,26 € (що становить 35,2% від загального обсягу затвердженого фінансування).

3-й ЕТАП: На цьому етапі продано 67 проектів вартістю € 31 943 116,08, з яких 20 проектів на загальну суму 545,73 8073 € затверджено. Кваліфіковані представники Кошицького краю з угорськими партнерами подали 13 проектів на загальну суму € 7 129 964,77, з яких 4, вартість яких склала 743 796,28 євро, були затверджені,

4-й ЕТАП: До програми було подано 343 проектів на суму 223 млн. €, 99 з яких на суму в розмірі 56,463,673, 88 € було затверджено. Для Кошицького краю схвалено 25 проектів на загальну суму € 15 621 348,23.

Оцінка успішності проектів по країні для провідного партнера за підсумками чотирьох етапів виглядає так:

Діаграма 5. Співвідношення успішних проектів самоврядних країв за Програмою Угорщина-Словаччина 2007-2013 (провідні партнери)

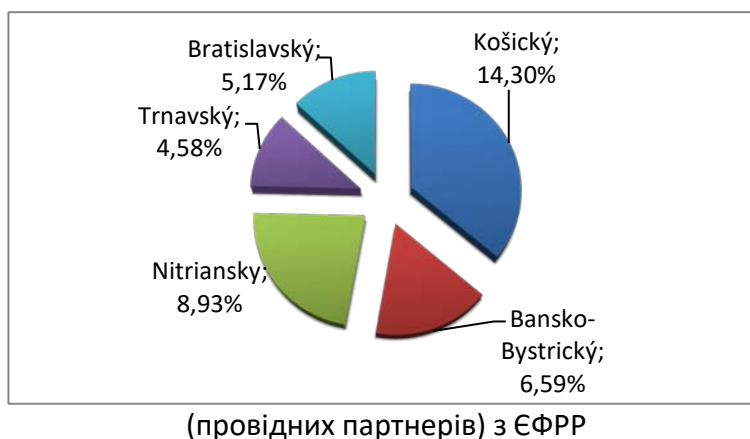

За час функціонування Програми Угорщина-Словаччина окремі краї (в якості провідного партнера) отримали від ЄФРР (Європейського фонду регіонального розвитку) такі фінансові субсидії:

Кошицький край:	42 успішні проекти на суму	29 109 975.77 €
Банськобистрицький край:	23 успішні проекти на суму	15 998 254,57 €
Нітранський край:	32 успішні проекти на суму	20 775 522.02 €
Трнавський край:	20 успішних проектів на суму	9 054 035,86 €
Братиславський край:	20 успішних проектів на суму	10 220 220,50 €

Діаграма 6: Співвідношення фінансування самоврядних країв

Словацька сторона (як провідний партнер) за період з 2007 до 2013 року мала 137 успішних проектів на суму € 82 041 680,42 (41,50%) фінансування з ЄФРР (загальна вартість проектів склала 96 519 624,02 €). Угорська сторона (як провідний партнер) подала 212 успішних проектів і отримала від ЄФРР фінансування в розмірі 115 634 308,83 €. (58,510%). Загальна вартість проектів становила € 136 040363,33.

На кожному етапі було представлено максимум проектів для оцінки:

1.2.1. Спільний розвиток інфраструктури науки, досліджень та інновацій (наприклад: Четвертий етап – 60 заявок);

1.3.1 Розвиток загального туризму (52 заявок);

1.7.1 Діяльність громад (65 заявок).

Більшість затверджених проектів, однак, були в стадії розробки:

1.5.1 Спільна розробка створення мереж, проектного планування (12 заявок);

1.6.1 Спільні ініціативи на ринку праці (11 заявок);

2.2.1 Спільний догляд за навколишнім природним середовищем (19 додатків).

Наведене вище підтверджує, що Програма прикордонної співпраці для повноважних заявників становила особливий інтерес. Її пріоритети впливали з потреб прикордонних регіонів. Створена інституційна мережа та діяльність керівних органів двох країн забезпечили умови для реалізації програми шляхом освоєння коштів, виділених Європейським Союзом. Ці результати вважаються надзвичайно позитивними і в порівнянні з іншими програмами, здійснюваними в цей період програмування.

Прикордонне співробітництво між суб'єктами Кошицького краю та Північної Угорщини реалізувало ряд проектів, з яких, мабуть, найважливішою є Програма

прикордонного співробітництва Угорська Республіка – Словацька Республіка 2007 - 2013. За цією Програмою функціонує близько 23 проектів, в основному в галузі туризму, культури, транспорту і розвитку інфраструктури, інкубаторів. Серед основних партнерів виступає насамперед, Кошицький самоврядний край, Кошице – європейська культурна столиця 2013 року, п. о. і місто Кошице, яке є метрополією сходу.¹⁹⁹

ПРОГРАМА ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УГОРЩИНА - СЛОВАЧЧИНА - РУМУНІЯ - УКРАЇНА (ENPI HU-SK-RO-UA)

Для Словацької Республіки прикордонне співробітництво з Україною після впровадження Шенгенської системи стало пріоритетною стратегічною проблемою. Справа в тому, що Словацька Республіка, дотримуючись суворих критеріїв Шенгенської конвенції, у східній частині державного кордону зіткнулася з новими проблемами, які виникли в словацько-українському прикордонному співробітництві. Введення дії віз, складні умови їх видачі, тривалі перевірки, витрачання часу в очікуванні на пропускних пунктах вплинули на реалізації спільних транскордонних проектів на регіональному рівні. Співпраця ускладнювалася й іншими факторами, як от: відмінність політичного та економічного розвитку, інструментів підтримки європейських, національних, регіональних і місцевих рівнів, функціонування існуючих інститутів, інфраструктури, регіонів і розвитку місцевої ініціативи, рівня розвитку прикордонних регіонів, законодавчої бази для національних і регіональних рівнів.

Метою Європейського союзу як і Словацької Республіки є сприяння розвитку прикордонних регіонів і їх взаємного прикордонного співробітництва, щоб уникнути на цій території подальшого збільшення розриву в соціально-економічному житті, щоб налагодити ефективну співпрацю, в тому числі обмін передовим досвідом та впровадження його у повсякденне життя.

Словацька Республіка і Україна підписали міжурядову угоду про транскордонне співробітництво²⁰⁰, яка набула чинності після обміну нотами від 29 січня 2001 року. На її основі було створено Словацько-українську міжурядову комісію з транскордонного

---

¹⁹⁹ <http://gtk.uni-miskolc.hu/files/5028/Cezhrani%C4%8Dn%C3%A1%20spolupr%C3%A1ca.pdf>

²⁰⁰ Угода між Урядом Словацької Республіки і Кабінетом Міністрів України про транскордонне співробітництво. <http://www.minv.sk/?bilateralne-dohody-a-zmluvy-o-cezhranicnej-spolupraci>

співробітництва з метою сприяння тіснішому співробітництву між місцевими органами влади і місцевого самоврядування та відповідними центральними органами прикордонного співробітництва. Комісія відповідає на проблеми, що виникають, координує довгострокові рішення з пріоритетних питань прикордонного співробітництва. Засідання, яке відбулося 13 вересня 2016 в Ужгороді, було присвячено вирішенню як пріоритетної проблеми функціонування прикордонної інфраструктури. Основними темами зустрічі були питання, пов'язані з розвитком спільного прикордонного митного контролю, розвитку прикордонної інфраструктури, включаючи модернізацію і реконструкцію митних переїздів, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій і, не в останню чергу, щодо захисту навколишнього середовища.²⁰¹ Першочергово розглядався проект будівництва під'їзної дороги Улич – державний кордон; учасники зустрічі обговорили також питання про відкриття перетину кордону для дорожніх транспортних засобів Улич-Забрідь, а також будівництва нової дороги перетину кордону Черна-Соломоново.

Конкретними пунктами у сфері охорони навколишнього середовища обабіч кордону стали проблеми співпраці в запобіганні забрудненню води і очистки річок, створення транскордонних водних басейнів, співпраця національних парків по обидва боки кордону і реалізації великих інфраструктурних проектів в рамках механізму ENI (Прикордонне співробітництво Угорщина - Словаччина - Румунія - Україна за період 2014 -2020).²⁰²

У процесі переговорів сторони домовилися активізувати роботу щодо перегляду методологічних принципів для спільних дій аварійно-рятувальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій та пожежних відділів Пожежно-рятувальної служби Міністерства внутрішніх справ СР з ліквідації стихійних лих та їх наслідків, а також надання взаємодопомоги.

Своєю діяльністю Комісія розширює можливості прикордонної співпраці обов'язковою участю відповідних урядових відомств з обох сторін в реалізації особливо

---

²⁰¹ Словацько-українська міжурядова комісія обговорила питання транскордонного співробітництва. <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy-8&sprava=slovensko-ukrajinska-medzivladna-komisia-rokovala-o-temach-cezhranicnej-spoluprace>

²⁰² Словацько-українська міжурядова комісія обговорила питання транскордонного співробітництва. <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy-8&sprava=slovensko-ukrajinska-medzivladna-komisia-rokovala-o-temach-cezhranicnej-spoluprace>

важливих інфраструктурних рішень, які виходять за рамки компетенції регіональних та місцевих влад.

Проекти за Програмою підтримки транскордонного співробітництва, затверджені з найбільшим фінансуванням з бюджету ЄС, в основному були передані вищим територіальним одиницям (ВТО). Відбір самоврядних регіонів залежав від їх компетенції, а також адміністративної бази. Регіони, як, наприклад Кошицький край, довели спроможність розбудовувати свої власні агентства регіонального розвитку з метою сприяння економічному і соціальному розвитку регіону, підтримки малого та середнього бізнесу. Агентства розробили різноманітні плани, бізнес-проекти, проекти розвитку і приєдналися до налагодження прикордонної співпраці. У прикордонних районах вони співпрацюють із зарубіжними установами, організаціями, і, таким чином, реалізується транскордонне співробітництво. Позитивним фактором є Рамкові угоди про співпрацю. Вищі територіальні одиниці, Кошице і Пряшів, мають з українськими партнерами підписні рамкові угоди про співпрацю. Між Кошицьким самоврядним краєм (КСК) і Закарпатською обласною державною адміністрацією (ЗОДА) до цієї угоди в 2008 році був підписаний і Виконавчий протокол.

Підписані угоди про співпрацю не тільки на рівні вищих територіальних одиниць. Кошицький самоврядний край має такі угоди з партнерами в Закарпатській області з залученням багатьох міст і сіл.²⁰³

Регіон на стику трьох кордонів (Угорщина - Словаччина - Україна) є периферійними з точкою зору кожної країни, і це зумовлює його та належній йому інфраструктурі низький соціально-економічний рівень. Одночасно – це і маргіналізована периферія Європи, де є та виникають і в сучасності серйозні соціально-економічні і політичні проблеми. Соціально-політичні зміни, що відбуваються в Україні, ці проблеми поглиблюють.

---

²⁰³ Місто Кошице, Міхаловце, Собранце співпрацювали з містом Ужгород. Співпрацювали також з великими містами Капушани, Свалява і Ужгород. Підписали двосторонні угоди з містами Берегово, Требішов, Черна над Тисою і Чоп. Мікрорегіон Коромля і місто Перечин домовилися про поглиблення співпраці прикордонних спільнот (громади Петровце, Захора, Гусак, Коромля, Тибава, Оріхове, Вишне Немецке, Прикопа, Колібабовце, Порубка, Крчава), культурне співробітництво і розвиток туристичного сектора. Крім того – співпрацювали муніципалітет Вишні Ремети у Словаччині, село Тур'ї Ремети в Україні і місто Перечин, село і муніципалітет Бежовце та Чинадієво в Україні.

У цій прикордонній зоні, як також і в прикордонному співробітництві, є характеристичним домінування населення угорської національності. У минулому столітті через зміни кордонів (після Першої та після Другої світової війни) зросла в прикордонній співпраці роль угорської діаспори. З одного боку, це перевага в співпраці (спільна мова, близькість культури), але з іншого боку, це може спровокувати зростання націоналістичних тенденцій всіх національностей, що населяють територію.

Мережа прикордонного співробітництва відіграє важливу роль в індивідуальній діяльності громадян (відповідно, менших громад), які сприяють безперервності реалізованих проектів. Ефективне вирішення проблем залежить від результатів їх всебічного вивчення в регіоні. Цей досвід, знання, контакти разом зі знанням місцевості і мови створює можливість ефективного використання переваг прикордонного співробітництва. Може викликати заздрість і пошук так званих «обхідних шляхів» для забезпечення успіху в отриманні фінансової вигоди (наприклад, хабарництво, корупція і т. д.).

У період функціонування Програми з 2007 до 2013 року було перераховано чотири етапи (4-й етап. Виділено на реалізацію € 68,638,283)²⁰⁴, спрямовані на посилення і поглиблення соціально-економічне співробітництва між регіонами України (Закарпатська, Івано-Франківська і Чернівецька області) і правомочними прилеглими районами Угорщини, Румунії та Словаччини. Інфоцентр як інструмент Європейської політики сусідства розробив ряд програм щодо всіх зовнішніх кордонів ЄС, пропонує безліч можливостей для прикордонного співробітництва в багатьох сферах: економічного і соціального розвитку²⁰⁵, поліпшення якості навколишнього середовища²⁰⁶, ефективного кордону²⁰⁷, сприяння співпраці, порозумінню між людьми²⁰⁸.

---

²⁰⁴ Spoločný operačný program Nástroj európskeho susedstva a partnerstva Maďarska - Slovenska – Rumunská – Ukrajiny 2007 – 2013, http://eurofondy.vucke.sk/Dokumenty%20programu/JOP_SK.pdf

²⁰⁵ Harmonizovaný rozvoj cestovného ruchu; Vytvorenie lepších podmienok pre MSP a rozvoj podnikania

²⁰⁶ Ochrana životného prostredia, trvalo udržateľný rozvoj a riadenie prírodných zdrojov; Pripravenosť na núdzové situácie

²⁰⁷ Zlepšenie dopravnej infraštruktúry na hraničných prechod a vybavenie pre zabezpečovanie kontroly na hraniciach

²⁰⁸ Inštitucionálna spolupráca; Neinvestičné projekty Ľudia ľuďom

Таблиця 5: Кількість заявок на фінансування за країнами (перший етап)

Кількість поданих проектів		Бюджет в євро	Кількість схвалених подань	Кількість схвалених подань в %	Бюджет схвалених подань в євро	Бюджет схвалень в % від загальної суми
Словаччина	51	13 575 310,79	20		6 466 909,82	
Словаччина як партнер	28	6 713 028,33	9		2 188 120,49	
Словаччина як провідний партнер	23	6 862 282,46	11	23,40	4 278 789,34	25,64
Угорщина	63	14 337 961,19	13	27,66	3.442 727,44	20,63
Румунія	35	8 760 497,17	5	10,64	1 033 385,74	6,19
Україна	27	11 346 667,90	18	38,30	7 932 153,90	47,53
Разом	148	41 307 408,72	47	100	16 687 056,42	100

Джерело: Матеріали – ВТО Кошіце

Таблиця 6: Кількість заявок на фінансування за країнами (другий етап)

Кількість поданих проектів		Бюджет в євро	Кількість схвалених подань	Кількість схвалених подань в %	Бюджет схвалених подань в євро	Бюджет схвалень в % від загальної суми
Словаччина	120	42.053.831,80	21		7.224,971,36	
Словаччина як партнер	59	21.121.317,19	12		4.110.997,54	
Словаччина як провідний партнер	61	21.349.846,70	9	19,70	3.113.973,81	17,50
Угорщина	92	30.134.553,36	10	21,74	3.597.838,86	20,22
Румунія	58	17.090.287,28	13	28,25	4.881.521,64	27,44
Україна	48	17.177.591,61	14	30,43	6.198.696,81	34,84
Німеччина	1	0,00	0			
Разом	260	85.752.278,95	45	100,00	17.792.031	100,00

Джерело: Матеріали – ВТО Кошіце

Таблиця 7: Кількість заявок на фінансування за країнами (перший етап)

Кількість поданих проектів		Бюджет в євро	Кількість схвалених подань		Кількість схвалених подань в %	Бюджет схвалених подань в євро
Кошицький край як провідний партнер	15	5 084 536,80	8	17,2 %	3 256 135,43	19,58
Кошицький край як партнер	16	3 600 107,00	6		1 185 727,00	
Кошицький край разом	31	8 684 643,80	14	6,38 %	4 452 862,43	6,06
Пряшівський край як провідний партнер	8	1 777 745,66	3		1 011 653,91	
Пряшівський край як партнер	12	3 112 921,33	3		1 002 393,48	
Пряшівський край разом	20	4 890 666,99	6		2 014 047,39	
Разом	51		20			

Джерело: Матеріали – ВТО Кошіце

Таблиця 8: Кількість запитів на фінансування для окремих країв Словаччини (другий етап)

Кількість поданих проектів		Бюджет в євро	Кількість схвалених подань		Бюджет схвалених подань в євро	Бюджет схвалень в % від загальної суми
Кошицький край як провідний партнер	38	14.274.170,39	5	10,87 %	1.414.479,54	7,95 %
Кошицький край як партнер	47	16.184.892,61	10		3.516.182,14	
Кошицький край разом	85	30.459.063,00	15		4.930.661,68	
Пряшівський край як провідний партнер	20	6.658.344,31	4	8,7 %	1.699.494,27	9,55 %
Пряшівський край як партнер	12	4.936.424,58	2		594.815,4	
Пряшівський край разом	32	11.594.768,89	6		2.294.309,57	
Братиславський край разом	3	417.332,00	0		0,0	

Джерело: Матеріали – ВТО Кошице

Умовні позначення: - не є партнером цих країн, х був партнером цих країн

Таблиця 9: Схвалені проекти КСК Кошице як провідного партнера. За напрямками і за країнами (перший етап)

<i>КСК, як провідний партнер: підтримано 8 заявок на фінансування</i>							
<i>Провідний партнер</i>		<i>Партнери</i>					
	<i>КСК Кошице</i>	<i>Словаччина</i>	<i>Угорщина</i>	<i>Україна</i>			<i>Румунія</i>
<i>Напрямок 1.1.</i>	<i>Гармонійний розвиток туризму</i>						
	<i>Схвалені проекти 3</i>						
	<i>проект 1</i>	-	-	X			-
	<i>проект 2</i>	-	-	X	X	X	-
	<i>проект 3</i>	-	X	X			X
<i>Напрямок 1.2.</i>	<i>Створення кращих умов для малого і середнього бізнесу та розвитку бізнесу</i>						
	<i>Схвалений проект 1</i>						
	<i>Проект 1</i>	-	-	-			X
<i>Напрямок 2.1.</i>	<i>Охорона навколишнього середовища, раціональне використання і управління природними ресурсами</i>						
	<i>Схвалений проект 1</i>						
	<i>проект 1</i>	-	-	X	X	-	
<i>Напрямок 2.2.</i>	<i>Готовність до надзвичайних ситуацій</i>						
	<i>Схвалений проект 1</i>						
	<i>проект 1</i>	-	-	X			-
<i>Напрямок 4.2.</i>	<i>Неінвестиційний проект Люди для людей</i>						
	<i>Схвалені проекти 2</i>						
	<i>Проект 1</i>	-	-	X			-
	<i>Проект 2</i>	-	X	X			-

Джерело: Матеріали – WTO Кошице

Умовні позначення: «-» – не є партнером цих країн, «x» – був партнером цих країн

Таблиця 10: Схвалені проекти КСК Кошице як провідного партнера. За напрямками і за країнами (другий етап)

<i>КСК, як провідний партнер: підтримано 5 заявок на фінансування</i>						
<i>Провідний партнер</i>		<i>Партнери</i>				
	<i>КСК Кошице</i>	<i>Словаччина</i>	<i>Угорщина</i>	<i>Україна</i>		<i>Румунія</i>
<i>Напрямок 1.2.</i>	<i>Створення кращих умов для малого і середнього бізнесу та розвитку бізнесу</i>					
	<i>Схвалені 2 проекти</i>					
	<i>Проект 1</i>	X	–	X		–
	<i>Проект 2</i>	–	–	X	X	–
<i>Напрямок 2.2</i>	<i>Готовність до надзвичайних ситуацій</i>					
	<i>Схвалено 1 проект</i>					
	<i>Проект 1</i>	–	–	X	X	–
<i>Напрямок 4.2.</i>	<i>Неінвестиційний проект Люди для людей</i>					
	<i>Схвалені 2 проекти</i>					
	<i>Проект 1</i>	–	–	X		–
	<i>Проект 2</i>	–	X	X		–

Джерело: Матеріали – WTO Кошице

Умовні позначення: «–» – не є партнером цих країн, «х» – був партнером цих країн

Таблиця 11: Схвалені проекти партнерів КСК Кошице (перший етап)

Підтримано 6 заявок на фінансування							
Провідний партнер		Партнери					
		Словаччина	Угорщина	Україна	Румунія		
Напрямок 1.2.	Створення кращих умов для малого і середнього бізнесу та розвитку бізнесу Схвалено 0 проектів						
Напрямок 1.2.	Створення кращих умов для малого і середнього бізнесу та розвитку бізнесу Схвалено 0 проектів						
Напрямок 2.1.	Охорона навколишнього середовища, раціональне використання і управління природними ресурсами Схвалено 1 проект						
	Проект 1 Україна	X	X	-	X	X	-
Напрямок 4.1.	Інституційна співпраця Схвалені 4 проекти						
	Проект 1 Україна	X	-	-	-	-	-
	Проект 2 Україна	X	X	-	-	-	-
	Проект 3 Угорщина	X	-	X	-	-	-
	Проект 4 Україна	X	-	-	-	X	X
Напрямок 4.2.	Неінвестиційний проект Люди для людей Схвалено 1 проект						
	Перший проект Угорщини	X			X		

Джерело: Матеріали – ВТО Кошице

Умовні позначення: «-» – не є партнером цих країн, «x» – був партнером цих країн

Таблиця 12: Схвалені проекти партнерів КСК Кошице (другий етап)

Підтримано 10 заявок на фінансування						
Провідний партнер		Провідний партнер				
		Словаччина	Угорщина	Україна	Румунія	
Напрямок 1.2.	Створення кращих умов для малого і середнього бізнесу та розвитку бізнесу Схвалено 3 проекти					
	Проект 1 Україна	X	X	-	-	-
	Проект 2 Україна	X		-	-	X
	Проект 3 Україна	X		-	X	-
Напрямок 1.2.	Створення кращих умов для малого і середнього бізнесу та розвитку бізнесу Схвалено 1 проект					
	Проект 1 Угорщина	X		-	-	X
Напрямок 4.1.	Інституційна співпраця Схвалено 4 проекти					
	Проект 1 Угорщина	X		-	-	X
	Проект 2 Україна	X		-	-	-
	Проект 3 Україна	X		-	X	-
	Проект 4 Україна	X		-	-	-
Напрямок 4.2.	Неінвестиційний проект Люди для людей Схвалено 2 проекти					
	Проект 1 Україна	x				
	Проект 2 Румунія	x			X	

Джерело: Матеріали – ВТО Кошице

Умовні позначення: «-» – не є партнером цих країн, «x» – був партнером цих країн

Таблиця 13: Відхилені проекти за напрямками, подані КСК Кошице як провідним партнером і пріоритетним партнером (2 етап)

Напрямок		Кількість відхилених заявок
Напрямок 1.1.	Гармонійний розвиток туризму	14
Напрямок 1.2.	Створення кращих умов для малого і середнього бізнесу та розвитку бізнесу	10
Напрямок 2.1.	Охорона навколишнього середовища, раціональне використання і управління природними ресурсами	10
Напрямок 2.2.	Готовність до надзвичайних ситуацій	3
Напрямок 3.1.	Поліпшення транспортної інфраструктури на прикордонних пунктах і надання обладнання для прикордонного контролю	0
Напрямок 4.1.	Інституційна співпраця	24
Напрямок 4.2.	Неінвестиційний проект Люди для людей	9
	<i>Разом:</i>	70

Джерело: Матеріали – WTO Кошице

Інтерес зацікавлених держав до інвестиційних проектів завжди перевищував інтерес до неінвестиційних проектів протягом усього періоду функціонування програми. Одночасно тенденція подання та схвалення проектів за напрямом Інституційної співпраці та неінвестиційних проектів Люди для людей вказують на позитивні зміни.

Однак варто задуматися над тим, чому в процесі оцінки велика кількість проектів з цієї галузі була відхилена (таблиця. 13).

Відповіддю може бути:

- помилкове і принагідне створення партнерських структур
- низький рівень поданих проектів, відповідно незрозумілість конкретних цільових пріоритетів
- недосконале знання процедури підготовки проекту
- відсутність інфраструктурного, а також освітнього рівня знання для підготовки проекту
- мовний бар'єр (англійська мова)

Справа в тому, що ця програма працює у відносно відсталих районах відповідних держав, що кардинально вплинуло на якість представлених проектів, а також той факт,

що у створених партнерствах появилися незвичні структури. На першому етапі більшість представлених проектів складалася з двосторонніх партнерств (HU-UA, SK-UA або RO-UA), хоча також були наявні тристоронні і чотиристоронні партнерства. Ця тенденція продовжилася і на другому етапі.

З усіх схвалених проектів КСК (14) на першому етапі десять проектів передбачали двостороннє партнерство (8 SK-UA, 1 SK-RO, 1 UA-RO), три були тристоронніми (SK-HU-UK, 2 HU-SK-UK) і один чотиристоронній (SK_HU_IK_RO) (таблиця 9-12). Із заявок, поданих зі Словаччини на другому етапі (всього 85), тристороннє партнерство передбачали тільки 33 проекти, з яких були підтримані лише чотири проекти. На другому етапі з 15 успішних заявок, поданих від КСК, двостороннє партнерство передбачало 11 проектів (10 UK- SK, 1 UK-PO), а чотири – тристороннє (HU-SK-UK). Зі структури партнерства в успішних проектах, пов'язаних з КСК, очевидно, що українські та словацькі заявники шукали партнерства тільки один з одним. Примітно, що успішні заявки, подані з регіонів Угорщини, засвідчували спроби встановити тристороннє партнерство. Дивно, що обмінюючись досвідом та шукаючи ефективних рішень в прикордонній зоні, учасники не спромоглися використати досвід і знання в розбудові ширших структур партнерства. Ця тенденція характерна як для заявників зі Словаччини, так і для заявників з України.

Ще однією проблемою в регіоні є слабо розвинена експертна система управління. Через її відсутність траплялося тематичне перекриття. Заявки на гранти проектів на підготовчому етапі не оцінюються системно з точки зору експертизи стійкості проекту. Окрім експертної оцінки проектів, бракувало дієвого забезпечення моніторингу суспільних відносин для конкретного відображення в проектах. Важко оцінити вплив проектів на місцеве населення, коли громади, постраждалі від проектів, не мали можливості виразити свої погляди і досвід. Це робить їх апатичними, і передбачаємо, що навіть в майбутньому вони не будуть зацікавлені брати участь в цих заходах.

Ще одним негативним фактором є відсутність стійкої системи співробітництва. Цей недолік може послужити швидкому і випадковому створенню некомерційних організацій з метою: бути партнером чи подати заявку, часто без особливого досвіду і знань, як основний партнер в проекті на фінансування. Хиби стабільної системи знаходять своє відображення в слабкій взаємодії міст і муніципалітетів, асоціацій мікрорайонів.

Поступове усунення цих проблем прикордонного співробітництва має важливе значення для створення допоміжних об'єктів – глибше проаналізувати, які підтримки інституційної структури могли б гарантувати більш високі проекти якості і поширювати належним чином інформацію про результати проектів. Створення інституційного фону і законодавчої і договірної бази, головним чином, з точки зору регіонів має вирішальне значення для подальшого розвитку прикордонного співробітництва.

Мінімізація згаданих негативів може бути досягнута, якщо ці проекти жителі регіону будуть сприймати як свої проекти, а не чужі, часто ігноруючи їх. До сих пір, однак, прості громадяни, для яких ця діяльність здійснюється, мають до них стримане ставлення і не відчують зміни в процесах, що відбуваються ЄС.

Причини існують на декількох рівнях:

- різний рівень економічного розвитку регіонів на інституційному тлі
- ефект полюсів розвитку: центри в порівнянні з маргінесом
- транспортна інфраструктура
- соціально-економічне тло

Огляд поданих проектів ЄСП HUSKROAU²⁰⁹

На першу подачу було представлено 148 додатків. Високий відсоток цільового внеску ЄСП (35%) представляв галузь охорони навколишнього середовища через більшу кількість концентрованих коштів.

Ця фінансова підтримка отримала в цілому 67 проектів, зі Словаччини 20. З Кошицького краю – 14 проектів. З виділених коштів в розмірі 16,6 млн. € керівництву припадає 19,5%, тобто 3,2 мільйона € – на Кошицький регіональний уряд, у 8 проектах представники КСК виступають як провідні партнери – 1,18 млн. євро, в 6 проектах представники КСК виступають в якості партнерів.

---

²⁰⁹ На основі матеріалів КСК.

На другу подачу було представлено 260 проектів. З 260 заявок другого виклику майже половина (120), подані зі Словаччини, в порівнянні з першою подачею, коли число заявок, поданих зі Словаччини, було 51.

Загальна кількість поданих проектів, в яких виступає провідним партнером Кошицький самоврядний край становить 38, а загальна вартість цих проектів становить 14,274,170,39 євро.

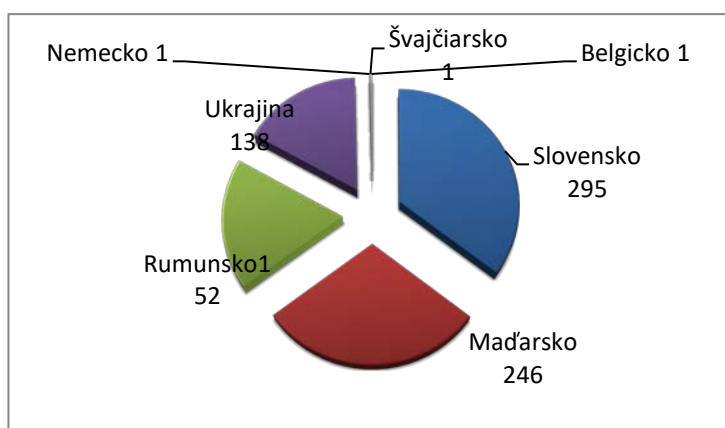
У 2011 році був оголошений третій прийом заявок. Були відкриті всі пріоритети. Загальний обсяг асигнувань склав 8.000.000, EUR.

У результаті було відкликано 271 проект на суму 74,776,705,15 євро. Загальна кількість поданих проектів, в яких виступає провідним партнером Кошицький самоврядний край становить 25. Загальна вартість цих проектів становить 7,947,602.95 євро.

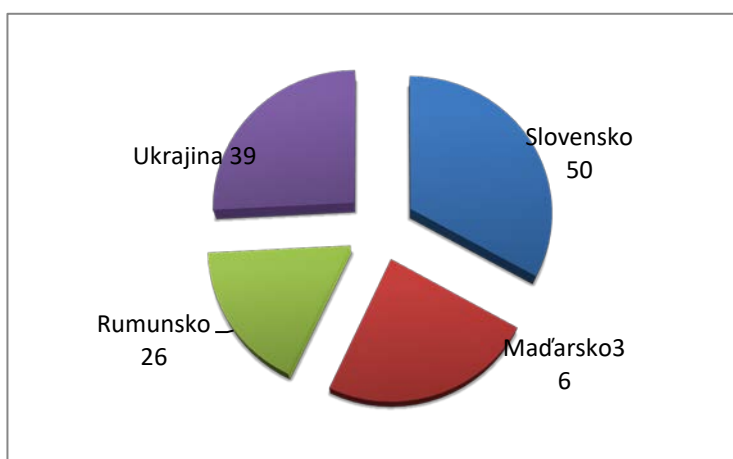
У порівнянні з другим викликом на території КСК було подано меншу кількість проектів. У той час як на перший виклик було дано 15 проектів з LP (VP), з КСК, на другий виклик – 38 проектів, на третій виклик зареєстровано 25 проектів. Пропадає інтерес діяти у зацікавлених претендентів, які виступають на посаді віце-президент, на отримання гранту, з іншого боку, ми бачили підвищений інтерес до проектів, в яких заявники з КСК виступають в якості партнерів проекту. Ці проекти збільшилися з 47 у 2010 році до 53 проектів, в 2011 році загальна кількість поданих проектів, в яких заявник виходить з території КСК знизилася в порівнянні з другим викликом з 81 проекту на 79 проектів.

У 1 і 2 виклику були заявки, подані зі Словацької Республіки (Діаграма 7), число схвалених проектів було високим (діаграма 8).

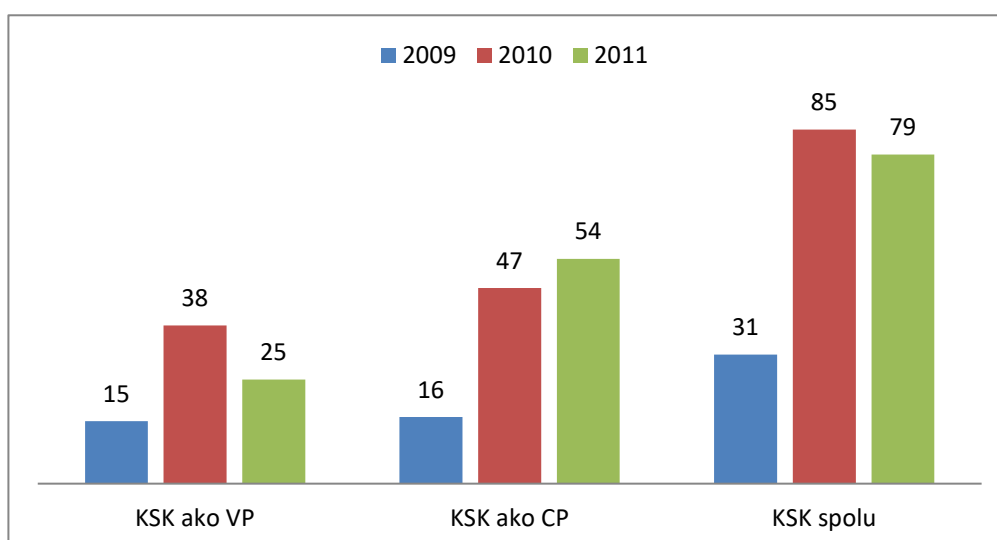
Діаграма 7. Кількість запитів по країнах

Діаграма 8. Кількість схвалених заявок по країнах

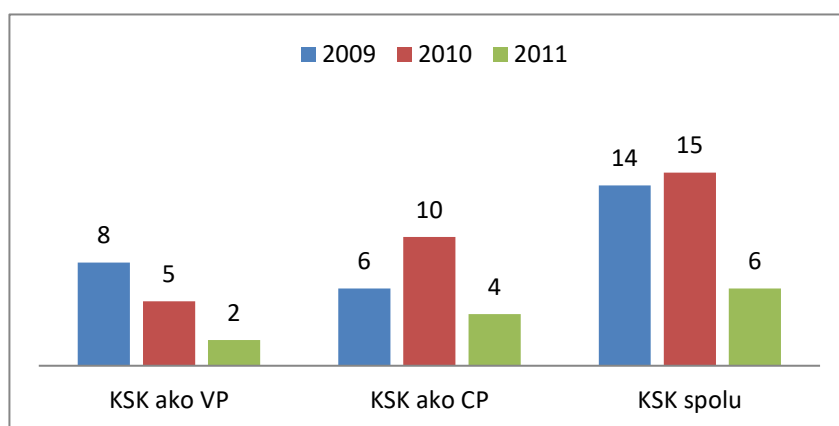
Діаграма 9. Кількість проектів в 2009-2011 роках²¹⁰

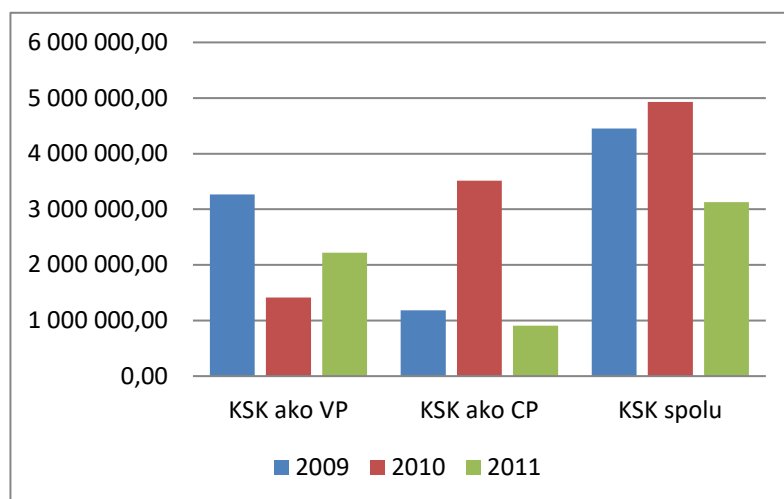
²¹⁰ На основі матеріалів KSK

6 грудня 2012 р. засідав Спільний моніторинговий комітет, який розглянув проекти і прийняв рішення про затвердження 30 проектів і 23 проекти включив до резервного списку. З Кошицького краю було затверджено в цілому 6 проектів, в тому числі два проекти будуть реалізовані в КСК, а як в якості провідного партнера виступає суб'єкт з боку Словацької Республіки в розмірі 2,219,909.23 євро і 4 проекти в розмірі 907,027.68 євро, в якому заявник з території КСК діє як транскордонний партнер. Загальна сума коштів затверджених проектів, які будуть реалізовані в КСК у співпраці з партнерами складає до 3,126,936,91 євро.

Діаграма 10. Кількість затверджених проектів в 2009-2010 роках²¹¹

Діаграма 11. Бюджет затверджених проектів в період 2009-2011 років²¹²

²¹¹ На основі матеріалів КСК.

²¹² На основі матеріалів КСК.

Вибрані успішні проекти КСК, що реалізуються в галузі прикордонного співробітництва; Список спільних проектів, реалізованих з українською стороною (Див. додаток 4)

Таблица 14

krajiny	kraje	podporené projekty			%			rozpočet podporených projektov					%				
		2009	2010	2012	Spolu	2009	2010	2012	Spolu	2009	2010	2012	Spolu				
	roky																
	Košice SGR ako LP	8	5	2	15	17,02	17,02	6,67	12,20	3 267 135,43 EUR	1 414 479,54 EUR	2 219 909,23 EUR	6 901 524,20 EUR	19,58	7,95	25,64	16,00
	Košice SGR ako partner	6	10	4	20				1 185 727,00 EUR	3 516 182,14 EUR	907 027,68 EUR	5 608 936,82 EUR					
	Σ Košice SGR	14	15	6	35				4 452 862,43 EUR	4 930 661,68 EUR	3 126 936,91 EUR	12 510 461,02 EUR					
SR	Prešov SGR ako LP	3	4	0	7	6,38	6,38	0,00	5,69	1 011 653,91 EUR	1 699 494,27 EUR	0,00 EUR	2 711 148,18 EUR	6,06	9,55	0,00	6,29
	Prešov SGR ako partner	3	2	2	7				1 002 393,48 EUR	594 815,40 EUR	539 353,05 EUR	2 136 561,93 EUR					
	Σ Prešov SGR	6	6	2	14				2 014 047,39 EUR	2 294 309,67 EUR	539 353,05 EUR	4 847 710,11 EUR					
	Bratislava SGR	0	1	0	1				0,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR					
	Banskobystrický SGR	0	0	1	1				0,00 EUR	0,00 EUR	299 902,67 EUR	299 902,67 EUR					
Σ SR		20	21	9	50				6 466 909,82 EUR	7 224 971,35 EUR	3 966 192,63 EUR	17 658 073,80 EUR					
Σ SR ako partner																	
Σ SR ako lead partner		11	9	2	22	23,4	23,40	6,67	17,89	4 278 789,34 EUR	3 113 973,81 EUR	2 219 909,23 EUR	9 612 672,38 EUR	25,64	17,50	25,64	22,28
HU		13	10	13	36	27,66	27,66	43,33	29,27	3 442 727,44 EUR	3 597 838,86 EUR	2 371 342,27 EUR	9 411 908,57 EUR	20,63	20,22	27,39	21,82
RO		5	13	8	26	10,64	10,64	26,67	21,14	1 033 385,74 EUR	4 881 521,64 EUR	2 322 704,55 EUR	8 237 611,93 EUR	6,19	27,44	26,83	19,10
UA		18	14	7	39	38,3	38,30	23,33	31,71	7 932 153,90 EUR	6 198 696,81 EUR	1 743 355,40 EUR	15 874 206,11 EUR	47,53	34,84	20,14	36,80
GER		0	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00	0,00	0,00	0,00
SUI		0	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00	0,00	0,00	0,00
BEL		0	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00 EUR	0,00	0,00	0,00	0,00
Σ		47	46	30	123	100,00	100,00	100,00	100,00	16 687 056,42 EUR	17 792 031,12 EUR	8 657 311,45 EUR	43 136 398,99 EUR	100,00	100,00	100,00	100,00

ПРОПОЗИЦІЇ З НОВИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ

Основні відмінності між розглядуваними регіонами

Баренцевий регіон	Словацько-український кордон
розвинені організаційні та інституційні механізми	Непродумані та низько ефективні організаційні та інституційні системи
активна участь та представництво в європейських регіональних системах	не регулярна участь та представництво в європейських регіональних системах
політична довіра та добра співпраця з державною владою	місцями політична недовіра та напруга між державною владою і регіонами
Активна співпраця між партнерами, співпраця є комплексною та багатосторонньою	в деяких випадках переривчате співробітництво, співпраця обмежена, але поступово розширюється
інтегрована регіональна політика розвитку	частково координована та здебільшого фінансується виключно за рахунок програм прикордонної співпраці
значні фінансові можливості та власні ресурси	недостатня фінансова спроможність, труднощі залучення власних ресурсів
зріла регіональна ідентичність	спроба створити регіональну ідентичність
більш відкрите суспільство, гетерогенність	глибока історична ідентичність, культурна, мовна самобутність жителів регіону + значні зусилля для збереження традицій та історичної пам'яті

Прикордонне співробітництво слід розуміти в більш широкому сенсі, а не тільки в рамках проектів, що реалізуються за допомогою транскордонних програм ЄС. Прикордонне співробітництво є інструментом у подоланні недоліків прикордонних районів. Повинні бути застосовані різні форми в різних регіонах, починаючи з обміну досвідом, спільною розробкою планових документів для культивування постійних партнерських відносин та раціонального використання існуючого інтелектуального потенціалу прикордонних областей.

Рекомендації

У досліджуваному регіоні «трикордоння» живе в статусі як більшості, так і меншості: угорці, словаки, українці, русини і цигани.

У Баренцевому регіоні активно займаються вирішенням питання збереження життя корінних народів та етнічних груп. У рамках прикордонного співробітництва займаються також заходами зі збереження систем цінностей та звичаєвих відмінностей від решти населення, а також заходами пов'язаними з традиційною культурою, традиціями ведення господарства та підвищенням власного стилю життя корінних народів. У Баренцевому регіоні була створена регіональна робоча група з корінних народів, членами якої є політики, обрані корінним народом. Їх діяльність спрямована на різні сфери, такі як: покращення стану здоров'я населення на території районів з меншинами у російських областях, поліпшення стану життєвого простору, зміни використання природних ресурсів відповідно до принципів сталого розвитку; підтримка культурного життя з метою забезпечення збереження традиційної культури; донесення більшості інформації про корінних жителів; розвиток можливості професійного навчання та передачі сучасних знань корінним народам через відповідні організації та засоби масової інформації.

Ґрунтуючись на такому досвіді пропонуємо у «трикордонному» регіоні створити спільну організаційну платформу з представників різних меншин та етнічних груп, які презентували б актуальні потреби меншин, які проживають в регіоні, і брали б участь у процесах планування та реалізації різних програм прикордонного співробітництва; закликаємо відповідні країни надати фінансову підтримку цій діяльності.

Специфіка розглядуваного питання (рекомендація):

- політика розвитку, територіальне співробітництво не може базуватися на етнічних принципах, розвиток потрібно реалізовувати шляхом покращення умов життя кожної общини (громади), які проживають в окремих регіонах, не потрібно окремі регіони етнізувати, а етнічні території регіоналізувати. Заради успішного регіонального розвитку потрібно сприяти розвитку співпраці між регіонами та етнічними групами, зміцненню їх зв'язків і координації.

- Ми пропонуємо розширення співпраці між містами в регіоні (наприклад, «Eurocity» Гапаранда і Торніо), Ужгород - Міхаловце, Кральовський Хлмец - Чоп. Окрім створення необхідної транспортної і технічної інфраструктури, активно займатися створенням міжлюдських відносин на принципі толерантності та рівноправності.
- Підтримувати проекти, які створюють широкі можливості для отримання освіти в середніх і вищих навчальних закладах, стипендіальні програми (університет в Кошицях, Ужгородський національний університет, університет в Мішкольці та Ніредьгазі), також заохочувати обмін фахівцями, науковцями, професорами університетів, для того, аби ефективніше використовувати інтелектуальний потенціал в регіоні.
- Фактори: старіння населення, міграція кваліфікованих жителів спричиняють брак робочої сили в різних секторах економіки, зокрема, в охороні здоров'я та в сфері соціальних послуг. За сприяння узгоджених процедур із застосування професійних кадрів (з України) на ринку праці, Словаччина і Угорщина пом'якшили існуючий дефіцит кваліфікованої робочої сили в регіоні.

Ми пропонуємо створити спільний центр (біржу) вакансій в регіоні, ґрунтуючись на досвіді проекту в Баренцевому регіоні (Додаток 3). Забезпечення постійної співпраці та обміну інформацією про попит на ринку праці в довгостроковій перспективі. Створення умов для обміну даними між освітньо-навчальними закладами, управліннями праці, бізнесом і громадянським сектором з метою зниження високого рівня безробіття, забезпечення високої гнучкості, мобільності у використанні наявних трудових ресурсів.

Регіон «трикордоння» характеризується унікальними якістьми, що сприяють розвитку туризму (природний, історичний, культурний), тому робимо висновок, що саме цей сектор є пріоритетним для подальшого розвитку регіону. На сьогоднішній день все

ще відстає маркетинг, відсутня інформації про програми та можливостей в туристичних службах.

Ми вважаємо, що в цьому напрямку сприяло б створення спільного регіонального туристичного інформаційного бюро і створення комплексної мережі з існуючими інформаційними офісами з використанням ІТ-системами (додаток 2).

Ми пропонуємо створити організацію та мережу гідів, їх подальшого навчання після завершення окремих проектів і тим самим забезпечити безперервність освіти, інноваційну діяльність та створення крос-маркетингової стратегії;

інтенсивний розвиток відносин між населенням в щоденному контакті відчутно гальмує непрацюючий щоденний громадський транспорт в прикордонному районі Угорщина – Словаччина;

доцільно продовжувати будувати нові та об'єднувати існуючі велосипедні маршрути, що проходять через кордон;

поліпшення пасажирського транспорту (автобус, потяг) між селами, містами (напр., від центру Меджибодрожжя з Краловського Хлмца немає сполучення до найближчого міста за кордоном Кішварда, Шарошпатак або Ужгород);

в прикордонній зоні Словаччина - Україна прискорити реалізацію рішень щодо прикордонного пропускового пункту - збільшити кількість і поліпшити умови існуючих переїздів;

транспортні та логістичні можливості переосмислити з точки зору розвитку туризму і міжособистісних, сусідських відносин та запропонувати конкретні рішення (невеликі прикордонні переходи), аби навіть зовнішні кордони Європейського Союзу не стали нездоланими розмежувальними лініями між країнами, що розвивають відносини.

Ці вимоги є основоположними умовами і для розвитку туризму в регіоні.

Підсумки

Для вирішення проблем на шляху покращення співпраці прикордонних регіонів (Словаччина, Україна і Угорщина) було запропоновано (розроблено) ряд рекомендацій.²¹³

На жаль, велика частина цих матеріалів залишається в теорії, на практиці вдалося реалізувати лише обмежену їх частину.

Ми вважаємо, що відповіді на питання, які є причиною такого національного ставлення до проблеми, слід шукати у невідповідному підході правлячої еліти та державного апарату до регіонального співробітництва, а також відповідних регіональних і муніципальних органів влади (наприклад, до цих пір не вдалося здолати взаємну недовіру між сторонами і зміцнити принцип партнерства).

Також не була вироблена достатня активність в інтересах уніфікації організаційних та інших структур. Установи (агенції) та організації, які розвивають активність у цьому напрямі, не завжди мають достатню кадрову укомплектованість, не достатньо ознайомлені з середовищем, специфікою місцевого населення, а також з відповідним законодавством та нормативними актами. Орієнтуються виключно у фінансово підтримуваних програмах, допомагають в підготовці та реалізації конкретних проектів.

Це призводить до звуження можливостей для розвитку міжособистісних відносин.

Східні кордони Європейського Союзу (в нашому випадку – області «трикордоння») неоднорідні, існує цілий ряд історичних, економічних, культурних і геополітичних чинників. Їх цільове поєднання і інтенсивність використання прикордонного співробітництва може в значній мірі усунути негативи, що впливають з географічного розташування регіону та перетворити ці фактори з негативних на позитивні.

Ефективна та скоординована прикордонна співпраця може бути інструментом для зміни відносних недоліків, що впливають з прикордонної локалізації регіону, у

---

²¹³ Протокол з 4 засідання Словацько-української міжурядової комісії з господарської, промислової і науково-технічної співпраці www.rokovanie.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-173150; Звіт та рекомендації з конференції для словацьких та українських інституцій http://karpatskanadacia.sk/wp-content/uploads/2014/07/Konferencia-SK_UA_z%C3%A1very.pdf

відносну перевагу. Прикордонне співробітництво, однак, слід розглядати як нову можливість і новий вимір регіонального розвитку, приймаючи основні характеристики співробітництва в Баренцевому регіоні: узгодженість, ефективність та безперервність.

Literatura

I. Monográfiák

Border, Region and Ethnicity in Central Europe. Ed. by György Éger and Josef Langer. Norea Verlag, Klagenfurt. 1996. 204 p.

CSATLÓS, Erzsébet. Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2013. Akadémiai Kiadó, 2013.

Disszertációk

Éger Gy.(2000.): Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában.

Szemponatok a határrégiók vizsgálatának elméleti megközelítéséhez. PhD értekezés, BCE, Budapest. http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/eger_gyorgy.pdf

PINTÉR, Edit. Standard jogi modell a határon átnyúló regionális együttműködésekre. PhD értekezés. <http://phd.szerep.sze.hu:80/?docId=46214>

II. Hírdetések, tanulmányok, kiadványok

BENČ, V. a kol. 2006. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku (SFPA) n. o. Slovensko – ukrajinská cezhraničná spolupráca: analýza problémov a stratégia rozvoja. Prešov.

BENČ, V. (ed). 2006. Slovensko – Ukrajinská cezhraničná spolupráca: analýza problémov a stratégia rozvoja. Bratislava : MVR SR (SPERA)

DANKÓ, László – SZABÓ, ZSuzs. A határ-menti gazdasági kapcsolatok európai és hazai fejlődése, a fejlesztés lehetőségei a szlovák és magyar zemplén régióban.

<http://publikacio.uni-miskolc.hu/data/ME-PUB-43525/ZGT2.pdf>

FEJES, Zsuzsanna. (Euró) régió Európája. Jog- és Politikatudományi folyóirat. 2008. roč. 2, č.1.

www.dieip.hu

HALÁS, M. - SLAVÍK, V.: Cezhraničná spolupráca a euroregióny v SR (ciele, realita, perspektívy). In: *Miscellanea geographica 9*. Plzeň : ZČU v Plzni, 2001

A határmenti térségek társadalmi-települési jellemzői Magyarországon (p. 215-242.) In.

Magyarságkutatás. A Magyarságkutató Csoport évkönyve 1987. [ed]: Kiss Gy. Csaba.

Budapest : ASTRA Print, 1987.

Regionalizmus és kisebbségek. /Részletek egy készülő hosszabb tanulmányból/ (p. .) In.

Magyarság és Európa. Esélyek és remények a Kárpát medencében. 1992. [eds.].

- SZARKA, László – MOLNÁR, Gusztáv – HORNYIK, Miklós. Budapest : Euro-Hungarica Interetnica Alapítvány, 1992.
- Multietnikus határtérségek Közép-Európában. Régió, 1993. č. 3., p. 34-55.
- Régió, határ, kisebbség. In. *Modernizáció és regionalitás. A külpolitika térbeli összefüggései.* A BIGIS-PEW Alapítvány közös kiadványa. (ed.). ZSINKA, László. p. 59-84.
- Kettős tükörben. Etnikai preferenciák néhány közép-európai határtérségben. *Pro Minoritate*, 1996, roč. V. č. 3., p. 95-106.
- Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában. In. *A mai világ és a jövő forgatókönyvei.* (eds.). VARGA, Csaba – TIBOR, I Tímea. Budapest, 1997. p. 223-242.
- Régiók Közép-Európája. A regionalizmus néhány típusa Nyugat- és KözépEurópában. In. *Közép-Európa az integráció küszöbén.* (eds.). KOVÁCS, Éva - ZSINKA, László. Budapest : Teleki László Alapítvány. 1997. p. 60-63.
- Az eurorégió, mint az európai integráció sajátos térbeli vetülete. *Külpolitika*, 1998, roč. IV., č. 4. p.76-87.
- Eurorégiók Keleten és Nyugaton – ami közös és ami különböző. In. BÁRDI, Nándor(ed.). *Globalizáció és nemzetépítés.* Budapest : Teleki László Alapítvány, 1999. p. 215-232.
- ILLÉS, Iván. A regionális együttműködés feltételei Közép- és Kelet-Európában (Conditions of Regional Co-operation in Central and Eastern Europe). In. *Tér és Társadalom* 1997, roč.11., č.2., 17-28. p.
- KÁLLÓ, L.- DEÁK, A. Az Északi – Sark – A versenyfutás kezdete. In. *Felderítő Szemle*, roč. X. č. 1-2. p. 43-64.
- KULCSÁR, István. Az Északi-sarkvidék: államközi együttműködés és viták színtere. *Nemzet és biztonság*. 2011. november.
- MÁRTON, Andrea. Az Északi-Sark a Skandináv államok szemszögéből nézve. In. *Republikánus Kozlemények*. külön szám, 2012, roč. XXIV, č. 2. (on-line vedecký časopis)
- MAKKAY, Lilla. Lehetőségek, versengés és egymásrataltság a messzi északon. *Regionális együttműködés és „nagy játszma“ Európa tetején.*
- NÉMETH, Sarolta. Vázlat az EU határregióinak összehasonlító elemzéséhez.
- Oto, HUDEC – Anna, BILÁ - Peter BURGER. 2008. Stratégia rozvoja cezhraničnej spolupráce. *Analytická časť.* Košice : IRKR TU http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/1_Analyticka_cast-1.pdf

SÁGI Edit. A számi kisebbség szerepe és lehetőségei a Barents Euro-Arktikus Régióban. Pécs, Óslakos népek Európában? – Az európai emberi jogvédelmi mechanizmus óslakos népekkel kapcsolatos joggyakorlatának aktuális kérdései. Debreceni Jogi Műhely, 2015, roč.

XII., č. 1-2. Online elérhető:

http://www.debrecenijogimuhely.hu/aktualis_szam/1_2_2015/oslakos_nepek_euro_pab

[an_az_europai_emberi_jogvedelmi_mechanizmus_oslakos_nepekkel_kapcsolatos_joggyakorlatanak_aktualis_kerdesei/](http://www.debrecenijogimuhely.hu/aktualis_szam/1_2_2015/oslakos_nepek_euro_pab) (2015. szeptember 28.) 4)

A Hingitaq 53 és mások kontra Dánia ügy, avagy az óslakos népek át- és kitelepítésének kérdései az európai emberi jogvédelmi mechanizmus vonatkozásában. In. Szabó Miklós (szerk.): Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2014. November 20., Az Állam- és Jogtudományi Kar szekció kiadványa, Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2015., pp. 191-196.

Az óslakos népek részvétele a döntéshozatalban: tény vagy illúzió? In. P. SZABÓ Béla, SZEMESI Sándor (szerk.) Profectus in Litteris VI. Előadások a 11. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián. Debrecen : Lícium-Art, 2014. pp.165-173.

Kulturális jogok az óslakos népek védelmének szolgálatában. In. SARY Pál (ed.). Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica. Tomus XXXII. Miskolc : Miskolci Egyetemi Kiadó, 2014. pp. 163-178.

Sarolta Németh - Matti Fritsch - Heikki Eskelinen Cross-Border Cooperation and Interaction between Southeast Finland and its Neighbouring Russian Regions of Leningrad Oblast' and St. Petersburg , Case Study Report November 2014 SSH-2010-2.2-1-266920

Документи:

Program of Economic and Social Development of Košice Self - Governing Region in Programming period 2007 - 2013. Košice. 2007. <http://www.kosice.regionet.sk/KSKWeb/Cinnosti/UzemnePlanovanie/20084915435766.htm>.

Framework Cooperation Agreement between the Košice Autonomous Region and the Transcarpathian Regional State Administration. Košice.2006.

www.kosice.regionet.sk/KSKWeb/KosickyKraj/Zastupitelstvo/Materialy/2006220216157.htm.

Joint Operational Program - European Neighborhood and Partnership Instrument - Hungary - Slovakia - Romania - Ukraine - 2007 – 2013

<http://www.edotacie.sk/1/2582/50313/clanok/spolocny-operacny-program-hu---sk--ro---ua>.

Endorsing the Transatlantic Debate, Promoting, Transatlantic Values, and Strengthening Euro-Atlantic Vector in Ukraine. www.ivo.sk.

Матріали - Кошицького самоврядного краю

Report on the fulfillment of the priorities and objectives of the updated National Strategy for Regional Development for 2015. Detailed analysis of the Košice Region. Processed by: Mgr. Katarína Rosičová, PhD., október 2015

www.mindop.sk/index/index.php?ids=158770

Regional Integrated Territorial Strategy of the Košice Region for 2014-2020. Integrated Territorial Strategy of Sustainable Development of the City's Functional Area of Košice 2014 – 2020 <https://web.vucke.sk/sk/uradna-tabula/rius/>

Study on the stabilization and development of the regional labor market in the IT sector in the Košice Region <https://web.vucke.sk/sk/uradna-tabula/projekty/implementovane-projekty/neinvesticne/studia-stabilizacie-rozvoja-regionalneho-trhu-prace-it-sektore-kosickom-kraji.html>

Economic and Social Development Program of the Košice Self-Governing Region for the years 2016 to 2022 <https://www.enviroportal.sk/sk/eia/detail/program-hospodarskeho-socialneho-rozvoja-kosickeho-samospravneho-kraja-1>

Protocol of the Fourth Session of the Slovak-Ukrainian Intergovernmental Commission for Economic, Industrial and Scientific-Technological Cooperation www.rokovanie.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-173150;

Administration and recommendations from the conference for Slovak and Ukrainian institutions http://karpatskanadacia.sk/wp-content/uploads/2014/07/Konferencia-SK-UA_z%C3%A1very.pdf

Report on the evaluation of the strategic document according to Act no. 24/2006 Coll. On Environmental Impact Assessment, as amended <https://www.enviroportal.sk/sk/eia/detail/program-hospodarskeho-socialneho-rozvoja-kosickeho-samospravneho-kraja-1>

Директиви:

LACE Phare CBC gyakorlati kézikönyv

http://www.aebr.eu/files/publications/lace_guide.hu.pdf

Barents. The Barents Euro-Arctic Region. Cooperation and Visions of the North.

Financing of Barents Cooperation. Report of the BEAC Ad Hoc Working Group on Financial Mechanism Study

The Barents Programme 2014-2018

<http://www.lansstyrelsen.se/norrbotten/SiteCollectionDocuments/Sv/nyheter/Barents/Barents%20Programme%202014-2018.pdf>

Статті:

www.crz.gov.sk/index.php?ID=603&doc=2109596&text=1

<http://www.ker.sk/--16-72-konferencia-v-nyiregyhaze-uzavrela-pracu-na-novej-strategii-karpatskeho-euroregionu>

The Slovak-Ukrainian Intergovernmental Commission discussed issues of cross-border cooperation. <http://www.minv.sk/?tlacove-spravy-8&sprava=slovensko-ukrajinska-medzivladna-komisia-rokovala-o-temach-cezhranicnej-spoluprace>

Examples of cross-border cooperation in the Northern Calotte and Barents regions

http://www.forschungsgesellschaft.at/download/bfgstudies_4_2006_sk.pdf

7. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

(Володимир Приходько, Олеся Бенчак, Олег Пилипенко, Ужгород, Україна)

Вплив державного кордону та прикордонних регіонів і адміністративно-територіальних одиниць Словацької Республіки та України на регіональний розвиток та прилеглий соціокультурний простір за всіх часів ніс на собі відбиток соціально-економічного стану великого і самобутнього центральноєвропейського регіону на відрогах Карпат, Татр та Бескидів. У представників різних народів, що його населяють, більш ніж тисячолітня писемна історія, значний людський та природно-ресурсний потенціал, вигідне географічне і транзитне становище господарських систем. У спільній історичній пам'яті – досвід проживання в складі трьох супердержав, чотирьох монархій, двох диктатур та двох парламентських республік, створення трьох власних державних і квазідержавних утворень.

Менталітету населення по обидва боки кордону притаманні міжнаціональна толерантність, орієнтація на європейські та релігійні цінності, нон-патерналізм і підприємливість, конструктивний конформізм та висока життєздатність. Характерна для активного населення та молоді Східної Словаччини та українського Закарпаття висока рухливість, компактність території та близькість кордонів дозволяють доволі успішно компенсувати аграрний устрій життя та невисокий рівень урбанізації.

Починаючи з 1990-х років, Карпатський регіон, єдиний такого роду регіон континенту, де проходять кордони чотирьох країн-членів ЄС з Україною, позиціонувався як плацдарм європейської інтеграції став площиною створення першої на пострадянському просторі міжнародної структури транскордонного співробітництва – Карпатського єврорегіону у складі прикордонних територій Румунії, Словаччини, Угорщини та України та реалізує численні програми Східного партнерства ЄС.

Словацько-українські міждержавні відносини та їх системоутворюючий вплив на транскордонне співробітництво

У підсумкових положеннях зазначимо, що в 2012–2016 рр. влада Словацької Республіки демонструвала і реалізувала свою готовність до співпраці з Україною у двох напрямках – у двосторонньому (у рамках якого словацька сторона здійснює розвиток усього комплексу відносин з українською державою як зі своїм сусідом на Сході) та багатосторонньому (словацька сторона підтримує європейську інтеграцію України у разі виконання нею відповідних критеріїв та умов членства в ЄС). Можна також прогнозувати, що головний наголос у рамках двосторонньої співпраці словацька влада робитиме і надалі на економічній сфері (зокрема, інвестиції, транспорт, енергетика, туризм тощо) та на реалізації конкретних проектів, що матимуть безпосередній позитивний вплив на економіку Словаччини (зокрема, в площині нашого аналізу таким стратегічним і транскордонним проектом є обговорювана протягом кількох років ширококолійна залізниця між Україною та Австрією територією СР та реалізація проектів автодорожніх транспортних коридорів).

Що стосується співпраці української та словацької сторін у рамках багатосторонньої співпраці – перш за все, у контексті інтеграції України в Євросоюз, – то варто констатувати, що уряд Словаччини не лише вербально підтримує згадану інтеграцію та робить практичні кроки у напрямі передачі Україні словацького досвіду інтеграції та трансформації, але й, з метою зміцнення свого іміджу адвоката та провідника інтересів української держави в ЄС, може вдатися до більш конкретних заходів. Оптимізації відносин між Україною та Словаччиною у площині євроінтеграційних процесів сприяє зростання зацікавленості офіційної Братислави у створенні зони вільної торгівлі між Києвом та ЄС, функціонування якої забезпечить збільшення обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами (у першу чергу, у сфері транспорту і логістики та, зокрема, взаємовигідного співробітництва у виробництві в Україні та транзиті транскордонними територіями енергоємних товарів для словацьких підприємств в умовах тимчасового дефіциту електроенергії власного виробництва).

Значний інтерес для України становить досвід вступу Словаччини до ЄС, зокрема, пройдений нею шлях внутрішньої трансформації та адаптації національного законодавства до стандартів Євросоюзу являє значний інтерес для України, що засвідчив

завершений наразі спільний українсько-словацький проект загальнонаціональної дискусії щодо різноманітних аспектів функціонування Євросоюзу «Національний конвент щодо Європейського Союзу в Україні», який передбачає передачу українській стороні словацького досвіду організації перед вступом Словаччини до ЄС.

Узагальнюючи, зазначимо, що сучасна політика Словаччини щодо співробітництва з Україною спрямована на підтримку поступового входження України до європейського простору. Безперечно, для збереження позитивної динаміки євроінтеграційного процесу першочерговими заходами є, по-перше, завершення ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС, яка передбачає створення зони вільної торгівлі, що позитивно вплине на торговельні взаємини двох країн. По-друге, необхідно нарощувати потенціал двосторонньої торгівлі, секторальної та регіональної співпраці, повноцінно використовуючи наявні механізми спільних комісій, організовуючи бізнес-заходи – презентації, виставки, бізнес-форуми, використовуючи нові можливості та асоціативні інструменти.

Важливою складовою відносин є міжрегіональне співробітництво між Україною та Словаччиною, яке є водночас одним з основних векторів співпраці обох країн, що розвивається досить високими темпами. За роки становлення та розвитку в країні ринкової економіки та внаслідок активного залучення до світового та європейського індустріального аутсорсінгу та інвестування транснаціональних корпорацій в прикордонних регіонах обох країн склалися позитивні передумови для діяльності зон високої інвестиційної активності та кластерів у таких галузях, як лісове господарство, туризм та рекреація, легка та переробна промисловість, транспорт і логістика, автомобілебудування та приладобудування. У період підготовки до вступу Словацької Республіки до ЄС (2004 р.) та до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом (2014 р.) словацько-український прикордонний регіон та адміністративно-територіальні одиниці – суб`єкти транскордонного співробітництва обох країн – посилили конкурентні переваги, зокрема з ефективності ринку товарів та частки іноземної власності, доступу до інтернету. У всіх вищевказаних складових регіональних економік вбачаються потенційні можливості та практичні напрацювання для створення та функціонування системи регіонального трансферу знань і технологій.

Водночас, комплексний аналіз тенденцій розвитку 1991–2015 рр. засвідчує, що економіка українсько-словацького прикордоння не може власними силами, без дійової

регіональної та інвестиційної політики держав та європейського співтовариства, реалізації програм міжнародної співпраці усунути притаманні словацько-українському прикордону тотожні та асиметричні водночас чинники периферійності і забезпечувати зайнятість населення, протистояти відтоку мізків, природним та техногенним ризикам, викликам тіньової економіки та депресивності гірських територій.

За цих обставин нарощування з обох сторін в економічній структурі транскордонного регіону часток економіки знань та інновацій, інформаційної та зеленої економіки вбачається багатообіцяючим та плідним напрямом ребредингу та модернізації цих територій в постіндустріальну добу.

Таким чином, можна констатувати, що наразі розвиток українсько-словацьких відносин продовжується в умовах напрацьованої стабільності та взаємодії. Водночас існують чинники, які дещо знижують ефективність українсько-словацького співробітництва. Вони мають як внутрішньо-, так і зовнішньополітичний характер. Зокрема, вони належать до різних інтеграційних структур. Словацька Республіка об'єктивно зацікавлена в стабільному розвитку незалежної демократичної України, так само, як і в економічному співробітництві з нею: для країн Центральної Європи Україна залишається стратегічним транзитним шляхом до ринків країн СНД. Незважаючи на проєвропейську політику Словаччини щодо України, процес інтеграції нашої держави до ЄС має відбуватись шляхом «двостороннього руху».

Саме тому на порядок денний щодо інтенсифікації співробітництва України з Словаччиною має бути винесено проведення попередніх консультацій на рівні міністерств закордонних справ і представників СР та України в багатосторонніх платформах з метою активізації їх діяльності у відповідності до інтересів СР, України і білатеральної словацько-української співпраці; використання можливостей двосторонньої дипломатії зі Словаччиною для формування необхідного для України порядку денного політичної асоціації з ЄС; вироблення концепцій розвитку регіональної співпраці між країнами Вишеградської групи і Україною в програмах ключових інтересів: енергетична безпека, енергетична ефективність, обслуговування кордонів, напрям до безвізового режиму для України тощо; здійснення заходів на виконання рішень останніх засідань Двосторонніх українсько-словацьких профільних комісій та початок процесу узгодження термінів проведення наступних засідань комісій; опрацювання спільних двосторонніх проєктів у сфері підвищення енергоефективності та використання

альтернативних джерел енергії за участі Словацької інноваційної та енергетичної агенції та відповідного українського партнера.

Вочевидь Словаччина та Україна не мають політичних суперечностей, отож інтереси СР до двостороннього співробітництва є визначальними у прагматичних розрахунках щодо реалізації національних та економічних інтересів. До того ж, Братиславський Град може скористатися разом із Грузією, Польщею іміджем та роллю провайдера європейських реформ в Україні, просуваючи на посади в українських урядових структурах своїх экс-посадовців. Звісно, слід розуміти, що подібно до Угорщини, Чеської Республіки та інших країн – членів європейського співтовариства Словаччина повинна мати суттєві політичні та економічні резони і спонукальні мотиви (інвестиційні можливості, спільні проекти) для сприяння випереджаючому, в рамках ЄС чи то Вишеграду, росту конкурентоспроможності та розвитку бізнес- та інфраструктурного середовища в Україні та інтенсифікації транскордонного співробітництва в регіоні Карпат.

Українсько-словацьке транскордонне співробітництво

Пріоритетними напрямками українсько-словацького транскордонного співробітництва є:

- комплексний розвиток межуючих прикордонних регіонів двох країн шляхом розширення торговельно-економічних, коопераційно-виробничих, науково-технічних, культурних та інших зв'язків прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, реалізації спільних інвестиційних проектів, програм з охорони довкілля, запобігання природних і техногенних катастроф, розбудови прикордонної інфраструктури та поглиблення контактів у гуманітарній сфері на міжрегіональному рівні;
- максимальне і прагматичне використання зовнішнього фактора для всебічного соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України і СР з метою запобігання загрозі перетворення їх у відсталі периферійні провінції, вирівнювання рівнів регіонального розвитку прикордонних та внутрішніх – більш економічно потужних, територій країн;

- українсько-словацька транскордонна співпраця – вагомий напрям участі двох держав у загальноєвропейській інтеграції на регіональному рівні. Це – своєрідний додатковий “місток” для ефективного включення України в інтеграційні процеси, що ведуть до створення цілісної, об’єднаної Європи.

Водночас принциповим є те, що генеральна мета транскордонного співробітництва полягає не в забезпеченні автономного, з елементами автаркії, розвитку прикордонних регіонів, що само по собі неможливе, а у його головній спрямованості на зміцнення держав – сусідів у цілому через гармонізований комплексний розвиток регіонів та поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах.

Транскордонне співробітництво не може здійснюватися поза рамками реально існуючого правового і конституційного поля співпрацюючих держав-сусідів. Реалізація конкретних регіональних інтересів у процесі транскордонної взаємодії ніяким чином не повинна суперечити основним загальнодержавним інтересам. А регіони як основні суб’єкти транскордонних відносин правочинні лише виключно в рамках делегованих їм компетенцій щодо самостійних дій на міжнародній арені згідно з міжнародно-договірними домовленостями, чинним законодавством і рішеннями державних центрів.

Важливим двостороннім міжнародно-правовим документом, який відкрив можливість розвитку транскордонної співпраці між Україною і Словаччиною, став “Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою” від 29 червня 1993 р. Водночас, Україна і Словаччина уже з початку 90-х років цілеспрямовано формували більш широку нормативно-правову базу регулювання окремих аспектів транскордонних відносин шляхом укладання спеціальних двосторонніх міжнародно-правових договорів і угод.²¹⁴

Починаючи з 1993 р., було, наприклад, підписано низку двосторонніх договорів щодо українсько-словацького державного кордону та його режиму: Договір між Україною та Словацькою Республікою про спільний державний кордон від 14 жовтня 1993 р.; Договір між Україною і Словацькою Республікою про режим українсько-

---

²¹⁴ Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою // Міністерство закордонних справ України. Відділ архіву зовнішньої політики України, архіву ООН та інших міжнародних організацій (далі - ВАЗП МЗС України). - Ф. Двосторонні договори і угоди. - Розділ (Р.) Словаччина, Словацька Республіка. - Спр. 330.- А. 1-15; Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою // Політика і час.- 1993,- № 8,- С.88-92.

словацького кордону, співробітництво і взаємодопомогу з прикордонних питань від 14 жовтня 1993 р. тощо. Укладено також комплекс угод про співробітництво у сфері транспорту і транспортної інфраструктури: Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про залізничне сполучення через державний кордон від 15 червня 1995 р.; Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про міжнародне автомобільне сполучення від 15 червня 1995 р.; Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про загальні принципи співробітництва і умови взаємовідносин у галузі транспорту від 15 червня 1995 р.; Угода між Міністерством транспорту України та Міністерством транспорту, пошт і телекомунікацій Словацької Республіки про визначення місця з'єднання проєктованих автомагістралей на українському боці і автомагістралі №131 на словацькому боці на українсько-словацькому державному кордоні на південний захід від м. Ужгорода між селами Сторожниця (Україна) і Загор (Словацька Республіка) та їх проходження у прикордонних областях від 7 березня 1997 р.

Черговий комплекс угод регулює спільні дії сторін із збереження навколишнього середовища та попередження або ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф, особливо на прикордонних територіях:

- Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі захисту рослин від 14 травня 1993 р.;
- Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про водогосподарські питання на прикордонних водах від 14 червня 1994 р.;
- Угода про співробітництво між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством охорони навколишнього середовища Словацької Республіки від 30 вересня 1994 р.;
- Угода між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про співробітництво і допомогу при надзвичайних ситуаціях від 5 грудня 2000 р.)²¹⁵

Оскільки проблеми регулювання різних сфер транскордонного співробітництва торкаються багатьох положень чинних українсько-словацьких двосторонніх міжнародно-правових документів, то можна вважати, що впродовж десятиліття (1993–

---

²¹⁵ Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and Their Member States, and Ukraine. In: *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=217> (access on 15 September 2013). Strategic alternatives

2003 рр.) на міждержавному, міжурядовому, міжвідомчому рівнях стосунків між Україною і Словацькою Республікою було сформовано розвинуту нормативну міжнародно-правову основу регулювання двосторонніх транскордонних відносин.

Значним кроком уперед у справі створення механізму регулювання українсько-словацьких транскордонних стосунків і, взагалі, новацією в міжнародно-договірній практиці варто вважати підготовлену за абсолютно новими загальноєвропейськими стандартами і підписану в Братиславі 5 грудня 2000 р. “Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво”.

Суттєвим позитивом цієї українсько-словацької Угоди є чіткість тлумачення застосованих понять, зокрема, “транскордонне співробітництво”, під яким розуміються “всі адміністративні, технічні, економічні, соціальні і культурні заходи, спрямовані на зміцнення і розвиток відносин між Договірними Сторонами, а також населеними пунктами, містами і регіонами по обидва боки спільного державного кордону, включаючи укладення відповідних договорів з метою вирішення спільних проблем”. Було визначено терміни “місцеві органи” та “регіональні органи” і погоджено взаємне надання інформації про їх тлумачення відповідно до змін організацій місцевого і регіонального управління (ст. 1), що актуальне у контексті створення з 2002 р. регіональної системи самоврядування в СР і започаткованої у 2014 році адміністративно-територіальної реформи в Україні.

За взірць для українсько-словацької Угоди взято загальноєвропейські норми і принципи транскордонного співробітництва, схвалені Радою Європи. У ст. 3 зафіксовано, що: “Договірні Сторони підтримують будь-які ініціативи місцевих і регіональних органів влади, що базуються на розроблених у Раді Європи домовленостях між територіальними общинами й органами влади, спрямовані на розширення транскордонного співробітництва”.

Широким є перелік основних сфер, у яких буде забезпечуватися координація українсько-словацького транскордонного співробітництва, зокрема, міський і регіональний розвиток, транспорт і зв’язок, прикордонна торгівля, енергетика, спільні проекти розвитку туризму, економічні проекти (спільні підприємства) тощо (ст.9).

При цьому пріоритет у виборі сфер, форм і напрямів співробітництва віддано безпосереднім суб’єктам транскордонних стосунків, а уряди двох держав, у відповідності до ст. 4, будуть “вирішувати всі правові, адміністративні або технічні

проблеми, що могли б ускладнити розвиток транскордонного співробітництва, проводити консультації з цих проблем; підтримувати заходи місцевих і регіональних органів, спрямовані на встановлення і розвиток транскордонного співробітництва; на основі взаємних консультацій, у міру своїх можливостей, фінансувати місцеві і регіональні органи з метою розвитку співробітництва”.

Це був перший міжнародно-правовий документ України щодо транскордонного співробітництва, де центральна виконавча влада бере на себе конкретні зобов'язання, в т.ч. перед територіальними громадами, регіональними й місцевими органами влади про сприяння співпраці. Продуманими і раціональними є визначені ст. 6–8 Угоди координуючі структури двостороннього транскордонного співробітництва – національні і змішані комісії, робочі групи експертів.²¹⁶

Перераховані позитивні моменти укладеної в грудні 2000 р. “Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво” варто вважати насамперед наслідком практичного застосування при розробці її положень рекомендацій Ради Європи щодо розвитку транскордонного співробітництва. Радою Європи ще раніше були розроблені типові договори всіх рівнів, в т.ч. міждержавних (міжурядових) і міжрегіональних про транскордонне співробітництво.

Рекомендовані Радою Європи стандарти використовуються також у практиці стосунків між Україною та ЄР для підготовки угод про транскордонне співробітництво на регіональному і місцевому рівнях. Протягом 1999–2001 рр. були укладені перші двосторонні угоди про співробітництво між Закарпатською, Івано-Франківською, Львівською областями України та Кошицьким і Пряшівським краями Словаччини. На сьогодні між двома країнами на міжрегіональному рівні укладено близько 50 угод про співпрацю на різних рівнях – як областей, так і районів та муніципалітетів. Окрім того, укладено близько 30 документів про співпрацю між навчальними закладами, виконання яких забезпечує контакти на мікрорівні – між конкретними структурами,

---

²¹⁶ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво // Поточний архів Міністерства економіки і європейської інтеграції України. - Вх. № 29-33/009 від 10 січня 2002 р. - С.1-5; Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci // Zbierka zákonov č. 172/2001. - Čiastka 73. -S.1926-1927.

підприємствами, університетами, школами, науковими інститутами, закладами культури, бібліотеками тощо.²¹⁷

Таким чином, можна констатувати, що міжнародно-правова, міжрегіональна договірна база українсько-словацького транскордонного співробітництва відповідає загальноєвропейським стандартам транскордонної взаємодії, створює більш-менш чіткі правові рамки і засади двосторонніх транскордонних стосунків і відкриває можливість для ефективного співробітництва прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України і Словаччини.

У відповідності до міжнародних та європейських угод в сучасному розвитку українсько-словацького транскордонного співробітництва основну роль повинні грати і грають регіональні органи самоврядування і територіальні громади прикордонних адміністративно-територіальних одиниць обох держав. Важливою системоутворюючою ланкою транскордонної співпраці України і Словацької Республіки є зв'язки на рівні області з українського боку та самоврядного краю – зі словацького (або українські обласні Ради та словацькі крайові виборні представництва). Вдосконалення механізму регулювання українсько-словацького транскордонного співробітництва вимагає постійно здійснювати врахування розвитку міжнародної і національних систем регулювання транскордонних зв'язків та досвіду, накопиченого в СР та Україні в умовах здійснення адміністративно-територіальних реформ.

Рушієм змін у чинному Словацькому законодавстві у сфері транскордонного співробітництва став комплекс законів стосовно реформи системи самоврядування, схвалений у 2001 р., котрим було передбачено створення регіональних органів самоврядування і заснування з 1 січня 2002 р. 8-ми самоврядних країв, а також перерозподіл компетенцій між органами державної виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, в т.ч. у сфері міжнародних відносин у цілому та транскордонного і міжрегіонального співробітництва зокрема. Внаслідок реформи самоврядний край може в рамках своїх компетенцій співпрацювати з адміністративно-територіальними одиницями і регіональними владами інших країн, має право стати членом міжнародного об'єднання регіонів або регіональних органів влади. Укладені угоди про міжнародне співробітництво має затвердити орган регіонального та місцевого

---

²¹⁷ ЖУРБА І.Є.Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до Європейського Союзу: монографія / І.Є.Журба.-Хмельницький: ХНУ,2012.- С.191-192

самоврядування після попереднього схвалення її тексту іноземним регіоном-партнером або його органами влади.

Положеннями адміністративно-територіальної реформи передбачено, що міжнародне співробітництво або членство словацького самоврядного краю в міжнародному об'єднанні не може суперечити конституції, конституційним та іншим законом, міжнародним договорам Словацької Республіки, визначено механізм державного контролю над міжнародним співробітництвом словацьких самоврядних країв.

Як в Україні, так і в Словаччині, згідно з чинним законодавством, регіональні державні органи виконавчої влади – обласні і крайові державні адміністрації (уряди) – мають досить обмежені компетенції щодо самостійної діяльності у сфері міжнародних стосунків. Держадміністрації фактично можуть вступати у договірні міжнародні, в т. ч. транскордонні відносини лише за спеціальним дозволом органів державної виконавчої влади. Тобто, на здійснення органами місцевої державної виконавчої влади прикордонних адміністративно-територіальних одиниць акцій міжнародного характеру та укладення угод з транскордонного співробітництва із зарубіжними партнерами їм повинні надаватися повноваження за спеціальними рішеннями центрального уряду у кожному конкретному випадку.

Регіональні і місцеві органи самоврядування обох держав, навпаки, мають значно більшу самостійність для здійснення міжнародного співробітництва на договірній основі із зарубіжними партнерами і не потребують, наприклад, для укладання угод про транскордонне співробітництво із аналогічними зарубіжними органами самоврядування спеціального дозволу з боку центральних органів державної влади.

Однак, в українсько-словацькому транскордонному співробітництві, як у двох-, так і багатосторонньому, пріоритет зв'язків органів самоврядування поки що не діє повністю. З українського боку і на сучасному етапі ініціаторами та реалізаторами більшості акцій міжнародного, транскордонного характеру і надалі виступають обласні і районні державні адміністрації та їх відповідні структури – департаменти, управління і відділи, які відповідають за зовнішні зв'язки. У регіональних і місцевих органах самоврядування України аналогічних структур з організації та координації транскордонного співробітництва, як правило, поки що нема. Недостатній рівень розвитку української системи самоврядування загалом приводить до того, що

самоврядні органи, зазвичай, грають другорядну або декоративну роль в системі транскордонного співробітництва. Тому українська сторона у транскордонному співробітництві, у тому числі з регіонами Словаччини, продовжує за інерцією орієнтуватися на розвиток зв'язків між держадміністраціями.

Напередодні вступу до Європейського Союзу Словацька Республіка зобов'язалася інтенсифікувати регіональне і транскордонне співробітництво з Україною з метою забезпечити чим більшу пропускну спроможність українсько-словацького кордону і водночас виконати вимоги Євросоюзу щодо охорони цього кордону від нелегальної міграції, організованої злочинності і міжнародного тероризму.

У 2002–2003 рр. саме питанням спільного кордону і перспективи введення та імплементації шенгенського режиму, як вважає словацька сторона, стали важливою проблемою розбудови українсько-словацького співробітництва. Питання шенгенського режиму на українсько-словацькому кордоні після майбутнього вступу СР до ЄС були основним предметом консультацій міністерств закордонних справ України і СР, а на переговорах держсекретарів міністерств закордонних справ Словаччини, Польщі, Чехії і Угорщини та України в м. Кошице (СР) у липні 2002 р. було розглянуто спільну ініціативу країн “Вишеградської четвірки” щодо переговорів між ними і Україною про перспективи зниження бар'єрного характеру майбутнього східного зовнішнього кордону Євросоюзу, який пролягатиме зокрема і по лінії сучасних українсько-польських, українсько-словацьких і українсько-угорських кордонів. Було погоджено, що майбутній східний кордон ЄС з Україною не повинен бути новою лінією розмежування в Європі. Констатувалася також необхідність впровадження нових форм транскордонного співробітництва з Україною після вступу держав Вишеградської групи у 2004 р. до ЄС, що може бути використанням досвіду транскордонної співпраці, накопиченої в 1990-х роках РП, СР і ЧР на кордонах з ФРН і Австрією²¹⁸.

Як показав досвід співпраці у розвитку прикордонних контактів населення, “малий прикордонний рух”²¹⁹, покликаний забезпечити гуманітарні контакти жителів

---

²¹⁸ Фонд Конрада Аденауера. Представництво в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень (Закарпатський філіал). //Регіональна політика ЄС після його розширення// Аналітичні оцінки.- Ужгород, Ліра, 2004. Електронний доступ: <http://old.niss.gov.ua/book/Maket.pdf>

²¹⁹ ПРИХОДЬКО В.П. М а л и й п р и к о р д о н н и й р у х : п о г л я д н е у р я д о в и х о р г а н і з а ц і й. // Малий прикордонний рух: відповідь на виклики із шенгену матеріали міжнародного 71 “круглого столу” експертів (18 жовтня 2007р., м. Ужгород). – С. 182–186.

прикордоння України і Словаччини, як країни Шенгенської зони, містив в собі ризики порушень учасниками руху митних, міграційних та інших правил з обох боків, що непокоїло словацьку та українську сторони, спонукало у переговорному процесі до звуження сфери застосування принципів малого прикордонного руху на суміжних територіях Словаччини та України до зони, шириною до 30 км з обох сторін кордону²²⁰. Розмаїта “контрабандна” статистика словацьких митних органів, яка традиційно фігурує в такого роду обговореннях, будучи сама по собі об’єктивною, на нашу думку, не може бути єдиною підставою для аналізу соціально-економічних явищ в українсько-словацькому прикордонні, що потребує більш широкого погляду з боку експертів та відповідальних посадових осіб обох країн.

Насамперед, це пов’язано із суттєвими позитивними змінами економіки Словаччини та України в цілому, заходами щодо зменшення депресивності їх прикордонних районів, де створюються нові робочі місця для молоді, зменшується човникова міграція працездатного населення, підвищується рівень оплати праці і добробуту. Усе це зменшує живильне середовище для масового нелегального прикордонного бізнесу, переорієнтовує населення прикордоння на інше розуміння цінностей малого прикордонного руху. Реалізація в безпосередній близькості до кордонів із Словаччиною масштабних інвестиційних проектів українського та іноземного капіталів у сфері виробництва автомобілів (“Єврокар”–“Шкода”), автомобільних компонентів (“Ядзакі”, “Гроклін – Карпати», «Унгвайєр», “Берег кабель”, “Ветавтомотів”), електронних процесорів (“Джейбіл”, “Флекстрікс”) створює високооснащені і високооплачувані робочі місця, модернізує виробничі площі, мережі і шляхи сполучень, дає роботу десяткам фірм українських, угорських та словацьких підприємців.

Прикордонні території Словаччини, України та інших країн Центрально-Східного (Карпатського) європейського регіону стали платформою інтенсивної транскордонної міграції, у тому числі трудової. Так, у 2015 р. на 47 прикордонних переходах регіону кількість осіб, що перетнули шенгенський кордон країн–членів ЄС та Шенгенську зону становила 3,4 / 13,4 млн. У тому числі:

---

²²⁰ Україна в системі європейської інтеграції [Текст]: Монографія. Навчальний посібник / М. Палінчак, В. Приходько, В. Химинець та ін. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. – С. 226.: табл., рис. – (Серія «Кафедральна бібліотека. Міжнародні економічні відносини». Випуск 3).

Словаччина – Україна – 0,4/ 0,76 млн громадян;

Польща – Україна – 1,16 / 9,52 млн громадян;

Угорщина – Україна – 1,10 / 2,4 млн громадян;

Румунія – Україна – 0,77 / 0,69 млн громадян²²¹.

На взаємодії регіонів українсько-словацького прикордоння після вступу Словацької Республіки до ЄС (1 травня 2004 р) у повній мірі продовжують позначатися такі стратегічно важливі виміри, як геополітичний (поява нового і в середньостроковій перспективі незмінного східного кордону об'єднаної Європи), регіональний і субрегіональний (що потребує перегляду діючої до 2004 р. системи дво- і багатостороннього співробітництва регіонів України та Словаччини), міжрегіональний і транскордонний (чия роль зростає з точки зору забезпечення українських перспектив загальноєвропейської інтеграції та входження Словацької Республіки до структур нової спільноти світового рівня).

Практика показує, що по роках партнерства в реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва як словацька, так і українська сторони вбачають в ньому складову цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку, що має базуватися на просторовому підході та розвиненому інституційному підґрунті, давати довгостроковий стійкий ефект у вигляді гармонізованого комплексного розвитку держав і їх регіонів та поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах.

Варто відзначити достатньо синхронну роботу урядів та повноважних відомств обох держав щодо міжнародно-правової та національної інституціоналізації системи транскордонного співробітництва між Україною та Словаччиною, яка пережила фазу високої активності напередодні отримання Словацькою Республікою статусу члена Євросоюзу та в період після її вступу до зони Шенгенського візового режиму.

Наявність та функціонування такої системи двостороннього узгодження усього спектру питань міждержавних відносин, в тому числі взаємодії прикордонних регіонів, дозволили двом державам постійно тримати в полі зору такі фактори геополітичної ситуації, як необхідність коригування міжнародно-правових пактів двостороннього співробітництва з урахуванням позиції ЄС, який виступає як потужний партнер і

---

²²¹ <http://forbes.net.ua/ua/nation/1410211-geografiya-migraciyi-kudi-yizdili-ukrayinci-v-2015-roci-i-hto-vidviduvav-ukrayinu>

регулятор євроінтеграційної співпраці, поєднання національних інтересів і засад соціально-економічної та міграційної політики європейського співтовариства.

Тим більше прикритим виглядає те, що в сьогоденній громадській та науковій думці обох країн побутує чимало критичних оцінок діяльності словацько-української міжурядової комісії з координації транскордонної співпраці з точки зору її недостатньої превентивності, системності вживаних кроків, активності у формуванні погодженої позиції з ключових питань транскордонного співробітництва і представлення їх національним та загальноєвропейським інституціям.

Помітною подією українсько-словацької співпраці нового, постсоціалістичного типу 1991–1992 р. , зокрема, стала спільна ініціатива зі створення на початку 1993 р. першого в Центрально-Східній Європі за участі України транскордонного міжрегіонального об'єднання – Міжнародної асоціації “Карпатський євро регіон”, підтримана міністерствами закордонних справ обох країн та Радою ЄЕС.²²²

Надалі, після початку фактичного незалежного існування Словацької Республіки 1 січня 1993 р., словацьке політичне керівництво, з огляду на пріоритети зміцнення інституцій та механізмів функціонування новоутвореної держави та завдань консолідації політичної нації, тимчасово дистанціювалося від розбудови системи транскордонних стосунків з Україною, що призвело у 1994–1998 рр. до фактичного призупинення участі східнословацьких регіонів у Карпатському євро регіоні.

Організаційно-технічних проблем українсько-словацьким транскордонним зв'язкам додало введення у середині 2000 р. візового режиму для в'їзду українських громадян в СР та симетрична відповідь України, що тривала до 2005 р. Це привело до того, що євро регіональне та транскордонне співробітництво СР та України стало відставати від динаміки, глибини і різноманітності форм більш інтенсивного українсько-угорського і українсько-польського співробітництва.

Але, попри це, на початку 2000–х років у взаємодії прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України і Словацької Республіки були

---

²²² Role of the Carpatian Euroregion in the Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe. Sanatorium Karpaty (Ukraine) November 23-25, 2000. - Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001; Role of the Carpatian Euroregion in Mitigating the Possible Negative Effects of Schengen. The čierny orol building, Prešov, Slovakia, October 12, 2001. - Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001.

напрацьовані і певні досягнення. Зокрема, у 2002 р. вперше після 3-річного спаду було відновлено обсяги зовнішньоторговельного обігу між Закарпаттям і словацькими регіонами на рівні показників другої половини 1990-х років. Загальний обсяг міжрегіональної торгівлі за 11 місяців 2002 р., згідно з інформацією обласних зовнішньоекономічних структур, становив 23,4 млн дол. США (1998 р. – 23 млн дол. США) і зріс порівняно із відповідним періодом 2001 р. на 19,8%. Обсяги експорту товарів до СР збільшилися на 26,4%, а імпорту з СР – лише на 6,4%. Позитивний баланс зовнішньої торгівлі з СР становив для Закарпаття майже 10 млн. дол. США. Словацькі інвестиції, вкладені в економіку прикордонної Закарпатської області, за обсягами наприкінці 2002 р. становили 8,3 млн дол. США або 6,7% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в області. Тільки в прикордонному Закарпатті було задіяно 67 підприємств із словацькими інвестиціями.²²³

З ініціативи словацьких і українських наукових центрів та неурядових асоціацій зовнішньої політики реалізовано низку проектів щодо розвитку співробітництва між Україною і СР та іншими країнами Центрально-Східної Європи. Зокрема, проведено семінари і «круглі столи» експертів за темами: “Словаччина – Україна: напередодні введення візового режиму”, “Роль Карпатського єврорегіону у зміцненні безпеки і стабільності в Центральній і Східній Європі”, «Роль Карпатського єврорегіону: на порядку денному – питання національних меншин», “Карпатський єврорегіон: перспективи економічного транскордонного співробітництва”, “Роль Карпатського єврорегіону в подоланні можливих негативних впливів Шенгену”, “Україна та Словаччина: пошук спільних шляхів”, “Безпосереднє сусідство України з ЄС: закриті кордони чи нові імпульси до співпраці?” У сфері культури на рівні міжрегіонального українсько–словацького співробітництва здійснюється жвавий обмін професійними і аматорськими колективами. Щорічно в прикордонних областях України і СР проводяться міжнародні фольклорні фестивалі й свята національних меншин. Вагомим напрямом українсько–словацького транскордонного співробітництва в останні роки стала охорона довкілля та боротьба із

---

²²³ Інформація про стан зовнішньоекономічних зв’язків Закарпатської області із Словаччиною
Підраховано за: Закарпаття-Словаччина. - Ужгород: Закарпатське облуправління статистики, 2001. -
С.4;- С.1-3, С.14-15.

загрозою і наслідками екологічних і техногенних катастроф на прикордонних територіях.²²⁴

Окрім того, українсько–словацьке транскордонне співробітництво здійснюється у сфері забезпечення прав національних меншин. На території Закарпатської області мешкає понад 5 тис. осіб словацької національності, а на території Пряшівського краю Словаччини майже 7 тис. українців та 21 тис. русинів, Кошицького – 2 тис. українців і 2 тис. русинів (згідно з даними переписів населення України і СР 2001 р.). У сфері гармонізації національних відносин Словацька та Українська держави та їх прикордонних регіонах вирішують тотожні завдання інтеграції до господарського та суспільно-культурного життя численних ромських національних громад²²⁵.

Пошук нових орієнтирів українсько-словацького співробітництва веде до неминучої констатації, що економіки України та Словаччини, зокрема їх прикордонні регіони являють собою один з найпривабливіших у Центральній та Східній Європі плацдармів світового аутсорсингу, зокрема в таких галузях машино- і приладобудування, як автомобільна електротехнічна і електронна промисловість, виробництво необхідних для них компонентів. Українсько–словацьке прикордоння як привабливий плацдарм світового аутсорсингу спирається на розмаїття транспортно-логістичні можливості для забезпечення усього комплексу мультимодальних перевезень, близькість підприємств України та Словаччини до потенційних споживачів, високий рівень розвитку існуючої транспортної мережі у вигляді залізниць, автомобільних доріг, водних та повітряних шляхів та їх високий інвестиційний рейтинг, закріплений належністю до 5-го Критського транспортного коридору.

Широкі можливості для конкретизації транскордонного співробітництва, створення нових робочих місць надають інвестиційні проекти в транспортно-логістичній та енергетичній галузях, реалізація яких здійснюється чи передбачена на українсько-словацькому кордоні. Це, насамперед, експлуатація діючих та будівництво нових ліній електропередач, які постачають електроенергію на експорт в Словацьку Республіку та

---

²²⁴ Див.: ДИНИС Г.Г., ДЕРБАК В.І., СЮСЬКО І.М. Транскордонне співробітництво України // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. - Вип.,10: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відпов. Ред. С.В.Віднянський. - К.-Інститут історії України НАН України, 2001. - С.112-117.

²²⁵ Slovensko 2002. Súhrn správa o stave spoločností./Ed.M.Kollár, G.Mesežnikov.-Bratislava: IVO,2002.- S.415.

інші країни ЄЕС в рамках європейського енергетичного острову, а також міжнародні проекти будівництва автомагістралей 5-го та 7-го транспортних коридорів.

Українською стороною вже здійснюються комплекс будівельних робіт в рамках великого інвестиційного проекту з реконструкції Бескидських залізничних тунелів на територіях Закарпатської та Львівської областей за кошти міжнародних фінансових організацій, зокрема Європейського Банку Реконструкції і Розвитку. Словацька сторона докладає зусиль до завершення будівництва мережі нових автомагістралей в рамках п'ятого транспортного коридору з кінцевою точкою перетину на українсько-словацькому кордоні.

Великий простір для співпраці в інноваційному розвитку являють прикордонні регіони обох країн, які мають значний, і в недостатній мірі використовуваний для цих цілей науково-технічний потенціал.

Так, у Закарпатській області України за наявних 16 наукових академічних вузівських та відомчих установ, що здійснюють діяльність в багатьох десятках напрямів наукових і дослідно-конструкторських робіт, питома вага підприємств, що впроваджували інновації, склала лише 7,2% від загальної кількості підприємств регіону (при аналогічному українському показнику 11,5 %) ²²⁶.

Адекватною відповіддю органів державно-виконавчої влади та місцевого самоврядування України та Словаччини стало прийняття середньострокових (на період до 2017 р.) регіональних програм сталого розвитку регіонів та рамкових угод про транскордонне співробітництво, в яких передбачена активізація міжнародної співпраці в інвестиційно-інноваційних проектах. Цій же меті відповідає розгортання в прикордонних регіонах діяльності мережі державних, комунальних та корпоративних регіональних інноваційних центрів, інвестиційних агентств та агентств регіонального розвитку.

Постійною інтелектуальною та методологічною платформою в інтенсифікації інвестиційно-інноваційної складової транскордонного співробітництва здатні стати регіональні Торгово-промислові палати. В цьому плані варто відзначити активну спільну роботу представників митних органів і торгово-промислових палат в рамках спільного

---

²²⁶ Метафізика інвестицій. Інноваційно-інвестиційний розвиток економіки регіонів: монографічний посібник / В. Приходько, О. Єго рова, Л. Казакова. – Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. С-104. <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/11423> ISBN: 978-617-7132-49-2

проекту «SlovakAid» та МЗС Словаччини «Україна в міжнародній торгівлі після вступу до СОТ»²²⁷.

Успіх створення індустріальних парків та кластерів на території Словацької Республіки та позитивні передумови формування кластеру автомобільної і електронної промисловості в Карпатському регіоні України (на території Закарпатської, Львівської, Волинської та Івано-Франківської областей, аналіз виробничої кооперації, поставок сировини, компонентів, технологій та know-how між словацькими та українськими підприємствами енергетики, гірничо-металургійної, автомобільної і електронної промисловості, заходів урядів обох країн щодо подолання депресивності прикордонних та гірських регіонів робить надзвичайно актуальним питання про формування міжнародних кластерів у цих галузях та супровід цих проектів у вигляді відповідних міжурядових угод і програм.

Можна стверджувати, що в межах території Словаччини – м. Кошице, Пряшевом, України – між м. Ужгородом, Мукачевом, Виноградівом, Угорщини – м. Ніредьхазою, Мішкольцем, Загоні створилися передумови для міжнародного транскордонного кластерного розвитку. Частішають випадки довготривалої роботи на українських підприємствах словацьких та інших іноземних спеціалістів, навчання українських кадрів на кооперованих підприємствах Словаччини та інших країн ЄС.

Інтенсифікація економічної кооперації у вищевказаному мікрорегіоні, так би мовити міні-єврорегіоні, продовжуватиметься в рамках анонсованих або вже започаткованих інвестиційних проектів, пов'язаних зі створенням "Індустріального парку Соломоново" в 7,5 км від с. Чіерна-над-Тисою, будівництвом автобану 5-го транспортного коридору на українській території, модернізацією аеропортів Кошице та Ужгорода та угорського Дебрецена, Бескидських залізничних тунелів через Українські Карпати, плановані інвестиції в будівництво на словацькій території широкої залізничної колії від Кошице до Братислави і Відня, нових ліній електропередач під експорт української електроенергії в Словаччину. Українськими фірмами із залученням словацьких, французьких і австрійських фірм ведуться активні будівельні та проектні роботи зі створення туристично-рекреаційних гірськолижних комплексів у 50- км зоні, прилеглий до кордону із Словаччиною. Значні потоки українських туристів є споживачами

---

²²⁷ Електронний доступ: http://www.ibser.org.ua/other_projects/proekt-pidvyshchennya-konkurentospromozhnosti-prykordonnih-terytoriy-v-umovah

послуг словацьких гірськолижних центрів в Кошицькому та Пряшівському краях Словацької Республіки, словацьких та угорських – в Закарпатській області України.

На нашу думку, як вже зазначали й інші експерти, при визначенні територіальної зони застосування принципів малого прикордонного руху, словацькій та українській сторонам не варто ігнорувати значний потенціал усіх цих проектів з точки зору переборення депресивності власних прикордонних територій обох країн.

Україна обрала стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу. Цей напрям став визначальним чинником суспільно-політичних перетворень у державі. При цьому важливу роль відіграє транскордонне співробітництво прикордонних територій України, яке стало об'єктом регіональної політики ЄС. В якості елемента державної політики ТКС сьогодні займає важливе місце в системі пріоритетів як соціально-економічного розвитку, так і в пошуку та оптимізації напрямів щодо європейської інтеграції України²²⁸.

У сучасних політико-економічних умовах транскордонне співробітництво набуває все суттєвішого значення для розвитку більшості регіонів України. Наша держава долучилася до транскордонного співробітництва ще у 1993 р. у рамках курсу на євроінтеграцію.

Згідно з законом України “Про транскордонне співробітництво” під транскордонним співробітництвом розуміють спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством²²⁹.

Оскільки із набуттям Україною незалежності переважна більшість областей стали прикордонними, доцільним стало розроблення політики регіонального розвитку, скерованої на активізацію внутрішніх джерел економічного розвитку регіонів з

---

²²⁸ ШИЛЕПНИЦЬКИЙ П.І. Особливості транскордонного співробітництва за програмою інструменту Європейської Політики Сусідства та Партнерства / П.І. Шилепницький, О.В. Зибарева, Л.В. Вербівська // Наук. вісник БДФА : Економічні збірки : зб. наук. праць / МФУ, БДФА. – Чернівці, 2008. – Вип. 3 Ч.І. – с. 81–83.

²²⁹ Закон України “Про транскордонне співробітництво”, прийнятий Постановою ВРУ від 24 червня 2004 р. - №1861-IV. // Голос України. - 22 липня 2004 р.

урахуванням їх прикордонного статусу. З огляду на це, концепція державної регіональної політики передбачає розвиток ТКС як дійового засобу зміцнення міждержавних відносин і вирішення регіональних проблем у контексті налагодження міжнародного співробітництва у сфері регіональної політики і наближення національного законодавства в цих питаннях до норм і стандартів Європейського Союзу.

Українсько-словацьке співробітництво і європейська політика сусідства ЄС

Значного поштовху такому співробітництву надало започаткування у 2003-2004 рр. європейської політики сусідства ЄС. Вона охоплює 16 південних та східних країн-сусідів ЄС. Євросоюз зацікавлений у стабільних процвітаючих сусідах, на території яких панують мир і злагода. Європейська політика сусідства неодноразово переглядалася для врахування інтересів і потреб країн-сусідів та встановлення тіснішої співпраці. Саме з цією метою Європейський Союз започаткував Інструмент Східного Партнерства, який охоплює і Україну.

Відносини між Україною та ЄС, що належать також до співпраці місцевих і регіональних органів влади України та держав-членів Євросоюзу, на даний час формуються за допомогою Європейської політики сусідства – інструменту зовнішньої політики ЄС, що призначений для країн, з якими він межує.

ЄС пропонує країнам-сусідам привілейовані стосунки, побудовані на взаємному прагненні до спільних цінностей (демократія і права людини, правові норми, правильне керування, принципи ринкової економіки та сталий розвиток). Європейська політика сусідства (надалі – ЄПС) виходить за рамки існуючих стосунків та пропонує поглибити політичні відносини і економічну інтеграцію. Рівень інтенсивності цих стосунків залежатиме від того, наскільки країни-сусіди поділятимуть ці цінності. Згідно з положеннями договору, ЄПС залишається відокремленою від процесу розширення, і, стосовно країн, що є сусідами держав ЄС, не робить попередніх оцінок щодо майбутнього розвитку їхніх стосунків із ЄС.

Плани дій сфокусовані на наступних пріоритетних напрямках співробітництва ЄС з сусідніми країнами: політичний діалог та реформи; соціально-економічні реформи та

розвиток; торгівля, ринкові та регуляторні реформи; юстиція та внутрішні справи; енергетика, транспорт, інформаційне суспільство та навколишнє середовище; гуманітарні контакти. Особлива підтримка в рамках ЄПС надається регіональному співробітництву.

З-поміж пріоритетів активізації ТКС регіонів України та ЄС шляхом використання політики сусідства, її механізмів слід відзначити зовнішньоекономічне та інвестиційне співробітництво, правове оформлення працевлаштування громадян України в країнах ЄС, введення системи спрощеної процедури отримання віз жителями прикордонних регіонів та спрощення системи перетину шенгенського кордону у розрізі “місцеві поїздки у прикордонних регіонах” через запровадження в дію інституту малого прикордонного руху протягом 2006–2010 років між Україною, Угорщиною, Польщею та Словаччиною.

З-поміж пріоритетів активізації ТКС регіонів України та ЄС шляхом використання політики сусідства, її механізмів, слід відзначити зовнішньоекономічне та інвестиційне співробітництво, правове оформлення працевлаштування громадян України в країнах ЄС, введення системи спрощеної процедури отримання віз жителями прикордонних регіонів та спрощення системи перетину шенгенського кордону у розрізі “місцеві поїздки у прикордонних регіонах” через запровадження в дію інституту малого прикордонного руху протягом 2006–2010 років між Україною, Угорщиною, Польщею та Словаччиною.

З огляду на це, важливість прикордонних регіонів у загальному процесі євроінтеграції залишається пріоритетним і має зростаючу тенденцію. Залучення органів місцевого самоврядування, місцевих органів влади і третього сектора до розбудови та розвитку ТКС є особливо важливим завданням.

Історично і географічно склалося так, що словацько-українське прикордоння знаходиться в центрі Європи, тому для нього європейський вектор зовнішньої політики держав є надзвичайно важливим. Зокрема українське Закарпаття має унікальне геополітичне та географічне положення. Розташоване на крайньому південному заході України, займає південно-східну частину Українських Карпат і Притисянську низовину, межує з Угорщиною, Польщею, Словаччиною, Румунією.

Водночас словацько-український кордон пронизують енергетичний та транспортний коридори, що, разом з іншими факторами, являють величезний потенціал для розвитку міжнародних та транскордонних відносин економічного, наукового і суспільно-політичного характеру.

У зв'язку з інтеграційними процесами для Східної Словаччини та Закарпаття великого значення набуває діяльність у сфері транскордонного та міжрегіонального співробітництва. В умовах розвитку Карпатського регіону транскордонне співробітництво – це дійовий засіб зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних проблем.²³⁰

З метою координації діяльності у підготовці, здійсненні та реалізації програм і проектів розвитку територій Закарпатської області та регіонів сусідніх країн між Закарпаттям і регіонами сусідніх держав укладено низку угод, взятих до уваги українськими експертами при здійсненні проекту.

Зокрема, розвиток транскордонного співробітництва між Закарпатською областю та прикордонними регіонами Словацької Республіки здійснюється відповідно таких чинних угод: Угода про співробітництво між Закарпатською областю та Пряшівським самоврядним краєм; Угода про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво між Закарпатською областю та Кошицьким самоврядним краєм. Згідно з цими угодами щорічно підписуються Програми спільних дій про співпрацю між регіонами, у яких визначено конкретні заходи щодо співробітництва у сферах економіки, освіти, науки і культури, а по завершенні терміну дії підводяться підсумки про стан їх виконання.

Співробітництво між Закарпатською областю та прикордонними регіонами Угорської Республіки здійснюється на основі Угод між Закарпатською облдержадміністрацією і органом самоврядування Саболч-Сатмар-Березької області Угорщини, а також між Закарпатською обласною радою та областю Гевешмедье Угорщини. Нещодавно також підписано Угоду з Боршод-Абауй-Земпленмедье (Угорщина).

Водночас здійснюється активне співробітництво з окремими регіонами країн ЄС і в рамках підписаних угод з повітами Марамуреш та Сату-Маре (Румунія), Підкарпатським воєводством (Польща).

На сьогодні Закарпатська область має офіційно встановлені партнерські зв'язки з 14 регіонами країн Європейського Союзу, зокрема, з областями Саболч-Сатмар-Берег,

---

²³⁰ Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 8 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Шляхи підвищення ефективності співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу», м. Стара Лесна, Словацька Республіка, 18-19 вересня 2012 р. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С.134.

Боршод-Абауй-Земплен та Гевеш Угорщини, Кошицьким та Пряшівським самоврядними краями Словаччини, Підкарпатським воєводством Польщі, краєм Височіна та Пардубіцьким краєм Чеської Республіки, Марамурешським та Сату-Марським повітами Румунії, Вуковарсько-Сремською жупанією Хорватії, автономним краєм Воєводио Республіки Сербія, округом Оберфранкен Німеччини, підписано протокол намірів щодо встановлення партнерських зв'язків із провінцією Кастильон Іспанії.

У рамках підписаних між регіонами угод партнерські зв'язки також встановлено на рівні майже 100 територіальних громад міст і районів, сіл і селищ, установ та організацій Закарпаття з відповідними громадами та установами сусідніх регіонів Румунії, Угорщини, Словаччини, Польщі, Чехії, Австрії, Німеччини та інших країн.

З метою реалізації на території області державної євроінтеграційної політики, сприяння розвитку міжнародного та транскордонного співробітництва протягом 2015 року проведено низку зустрічей з іноземними делегаціями з Угорщини, Чеської Республіки, Словацької Республіки, Республіки Польща, Румунії, Франції, Німеччини та ін. З початку 2015 року з офіційним візитом область відвідали делегації Угорщини, Румунії, Литовської Республіки, експерти ЄК, представники Спільної моніторингової місії ОБСЄ, фахівці Світового Банку. Під час перемовин обговорено актуальні питання політичної та економічної міжнародної співпраці, а також активізації співробітництва у сфері безпеки і оборони.

Сьогодні існує позитивна тенденція щодо налагодження взаємодії з питань міжрегіонального та транскордонного співробітництва між місцевими органами влади та місцевого самоврядування та місцевими органами влади сусідніх регіонів іноземних держав.

Зокрема, між Закарпатською областю та регіонами іноземних держав укладено 21 документ міжнародного характеру (угоди, протоколи намірів, меморандуми про співпрацю), згідно з якими здійснюється співробітництво у торговельно-економічній, науково-технічній сферах, у галузі освіти, а також у сфері розвитку культури і туризму. Водночас між територіальними громадами області та громадами прикордонних територій іноземних держав, місцевими органами виконавчої влади укладено 104 документи міжнародного характеру.

Інший важливий вимір транскордонного співробітництва в рамках реалізації Європейської політики сусідства – це здатність вітчизняних органів державного

управління, органів місцевого самоврядування та громадських організацій співпрацюючих регіонів використати фінансові ресурси ЄС та структурних фондів, які спрямовуються виключно на ТКС.

У контексті перспективи європейської інтеграції України та здійснення спільних заходів щодо розвитку транскордонних територій проводиться робота у напрямі залучення міжнародної технічної допомоги.

Одним із загальних інструментів, що забезпечує пряму підтримку ЄС прикордонному співробітництву на зовнішніх кордонах Євросоюзу є Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП), який передбачає диференційований підхід і різноманітні моделі співробітництва з країнами-сусідами чи їх окремими регіонами. Сучасне транскордонне співробітництво сусідніх регіонів Угорщини, Словаччини, Румунії та України (що стосуються, наприклад, сприяння соціально-економічному розвитку, вирішення проблем у сфері охорони навколишнього середовища, здоров'я людей чи заохочення співпраці на місцевому рівні) здійснюється в рамках ЄІСП.

Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП) є фінансовою основою реалізації Європейської політики сусідства. Він започаткований Регламентом (ЄС) №1638/2006 Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 2006 року. Хронологічні рамки дії інструменту знаходяться в межах 2007–2013 років. Фінансові асигнування на вказаний період становили 11 млрд 181 млн євро, 95% з яких використано в рамках країнових та багатокраїнових програм, а 5% – для програм транскордонного співробітництва²³¹.

Програми транскордонного співробітництва у рамках Європейського інструмента сусідства та партнерства за участі України (ЄІСП) передбачають співробітництво на регіональному рівні між країнами-партнерами ЄІСП та країнами-членами ЄС, як по сухопутних кордонах, так і в рамках морських басейнів. Особливістю цих програм у порівнянні з іншими програмами ЄС є відсутність при їх впровадженні щорічних Планів дій. Країни-учасниці кожної із програм розробляють Спільну операційну програму на весь термін впровадження Європейського інструмента сусідства та партнерства.

Транскордонне співробітництво в рамках ЄІСП має на меті:

---

²³¹ ГНИДІЮК Н.А. Інструмент європейського сусідства і партнерства та фінансова допомога Європейського Союзу / Н.А. Гнидюк; за заг. ред. доц. В.Ю. Стрельцова. Польсько-Українська фундація співпраці ПАУСІ. – К.: Книга плюс, 2010. – 192 с.

- сприяти економічному та соціальному розвитку в регіонах по обидва боки від спільних кордонів;
- вирішити спільні проблеми у таких сферах, як навколишнє середовище, охорона здоров'я, запобігання та боротьба з організованою злочинністю;
- збільшити ефективність та безпеку кордонів;
- сприяти транскордонній «міжлюдській» співпраці на місцевому рівні²³².

Основними цілями ТКС в рамках ЄІСП відповідно до Стратегічного документу для ТКС на 2007–2013 рр. була підтримка сталого розвитку по обидва боки від зовнішнього кордону ЄС та надання допомоги для зменшення відмінностей у стандартах життя вздовж цих кордонів.

На сьогодні завершується період реалізації програм Європейського інструменту сусідства 2007–2013 років, у яких Закарпаття виступило активним учасником. Упродовж 2015–2016 років, згідно з укладеними Грантовими угодами, мало бути реалізовано ще близько 25 проектів міжнародної технічної допомоги.

У період з 2007 по 2013 роки область брала участь у двох програмах транскордонного співробітництва з країнами – членами ЄС. Зокрема, це Програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства „Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна” 2007–2013 рр. та „Україна-Польща-Білорусь” 2007–2013 рр.

Програма прикордонного співробітництва ЄІСП „Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна” реалізується протягом 2007–2013 рр. на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС та України.

Згадана програма набрала чинності 23 вересня 2008 року після ухвалення Європейською Комісією. Загальний бюджет програми для всіх країн-учасниць на сім років становив 68 638 283 євро та фінансувався з фондів ЄІСП. У рамках програми відкрились широкі можливості потенційним аплікантам через пріоритетні напрями співпраці – сприяння економічному та соціальному розвитку, поліпшення якості навколишнього середовища, поліпшення ефективності кордону, підтримка співробітництва „люди–людям”.

---

²³² ГНИДЮК Н.А. Інструмент європейського сусідства і партнерства та фінансова допомога Європейського Союзу / Н.А. Гнидюк; за заг. ред. доц. В.Ю. Стрельцова. Польсько-Українська фундація співпраці ПАУСІ. – К.: Книга плюс, 2010. – 192 с.

У рамках трьох конкурсів перемогли понад 50 проектів, аплікантами (основними реципієнтами) або партнерами в яких є суб'єкти Закарпатської області. Загальний бюджет цих проектів становить близько 16 млн євро. Частка залучених коштів у Закарпатську область, зокрема, становить близько 6 млн євро. Наразі на території області діють більше двадцяти проектів, термін реалізації яких закінчується у 2015 році. Багато зроблено у сфері збереження навколишнього середовища, особливо в організації протипаводкових заходів, впровадженні нового управління водними ресурсами та збереженні лісового господарства.

Програма (ENPI-CBC) „Польща-Білорусь-Україна” 2007–2013 є однією із складових частин фінансового інструменту загальної Програми Європейського Союзу – Інструмент європейського сусідства і партнерства (ENPI). Період реалізації програми – з 6 листопада 2008 року по 31 грудня 2016 року.

Загальне фінансування її для всіх країн – учасниць Програми становило 202 959 490 євро. Частка української сторони становила 3 928 711,08 євро.

У рамках трьох конкурсів перемогли 8 проектів, аплікантами або партнерами в яких є суб'єкти Закарпатської області. Обсяг фінансування цих проектів становить 6 315 227, 99 євро.

Завдяки реалізації проектів у рамках зазначеної Програми в області довелось розвинути інфраструктуру та напрям активного туризму. Розвинуто співпрацю між містами Польщі та України через просування нових центрів туризму та рекреації на прикордонних територіях, що сприяє економічному зростанню по обидва боки кордону завдяки підтримці і популяризації активного туризму, а також розвинуто інфраструктуру з водопостачання, підвищено якість води та налагоджено безперервне водопостачання в місті Хуст.

Доволі успішно виконано проекти в соціальній сфері. У 2007–2013 рр. Закарпатською областю України та краєм Височина (Чеська Республіка) здійснено 25 проектів реконструкції садків, шкіл, лікарень та реабілітаційних центрів у сільській місцевості. Реалізовано також проект, націлений на вирішення проблеми недостатніх освітніх можливостей для дітей із сільської місцевості, розвитку сільських громад шляхом створення місцевих партнерств для реалізації альтернативних рішень у сфері дошкільної підготовки. Важливу роль відіграло проведення тренінгів для вихователів та адаптація досвіду польських спеціалістів українською стороною. Створено хоспіс із

метою поліпшення стандартів життя для важкохворих людей та їхніх сімей у Закарпатській області та Підкарпатському воєводстві, зокрема, надання доступу до якісної медичної допомоги, незалежно від виду захворювання та поліпшення якості паліативних послуг.

У той же час співпрацюючи регіони беруть активну участь у підготовці спільних операційних програм прикордонного співробітництва на 2014–2020 рр.: „Україна – Румунія” 2014–2020 рр., „Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна”, Європейського інструменту сусідства на 2014–2020 рр. та „Польща-Білорусь-Україна” 2014–2020 рр.

Реалізація проектів у рамках зазначених програм у майбутньому періоді сприятиме залученню додаткових матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів за такими напрямками, як промоція місцевої культури та збереження історичної спадщини, захист довкілля та попередження виникнення небезпечних стихійних явищ, розвиток малого бізнесу, поліпшення доступності прикордонних територій, розвиток транспорту та комунікаційних мереж і систем зв'язку, спільні виклики в галузі безпеки та охорони, просування управління кордонами та безпеки кордону.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку регіону у сфері транскордонного співробітництва є розбудова пунктів пропуску на державному короні.

На сьогоднішній день прикордонна інфраструктура на території Закарпатської області включає 19 пунктів пропуску, 18 з яких розташовані на державному кордоні з суміжними країнами (Угорщиною, Словаччиною, Румунією), та 1 пункт пропуску для повітряного сполучення – у міжнародному аеропорту „Ужгород”.

У 2015-2016 рр. завершують свою реалізацію великомасштабні проекти, що фінансуються з фондів ЄС у рамках програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства „Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна” 2007–2013 рр. А саме:

- „модернізація та реконструкція пунктів пропуску на українсько-словацькому кордоні”, що передбачає реконструкцію існуючих митних споруд на пасажирському напрямі, розширення стику доріг пункту пропуску „Ужгород – Вишне Немецьке”;
- „ефективний та безпечний кордон між Угорщиною та Україною”, яким передбачено реконструкцію української частини пункту пропуску „Лужанка”.

У 2015 році заплановано розпочати реконструкцію пунктів пропуску у прикордонних населених пунктах Нодьгодош – Велика Паладь, Сотмарчеке, Тісакорд – Бадалово, Варієво, Тісосентмартон – Соломіа. Разом із тим, за участі угорських експертів опрацьовано питання щодо відкриття ще кількох нових пунктів пропуску на українсько-угорському кордоні.

Важливим видом міжрегіонального та зовнішньоекономічного співробітництва є зовнішня торгівля. Розглянемо зовнішню торгівлю товарами Закарпатської області за січень–вересень 2015 року. За вказаний період найзахідніший регіон України експортував товарів на 847262,1 тис. доларів США, імпортував – на 870746,8 тис. дол. США. Таким чином, зовнішньоторговельний обіг Закарпатської області товарами за три квартали 2015 року становив 1718008,9 тис. дол., а сальдо торговельного балансу становив – 23487,7 тис. дол., що свідчить про перевищення імпорту над експортом (див. табл.1).

Таблиця 1 Показники розвитку зовнішньої торгівлі області за січень-вересень 2015 року
(тис. дол. США)

№ п/п	Показники	Січень-вересень 2014 року	Січень-вересень 2015 року	Темп приросту (до аналогічного періоду 2014 р.у відсотках)
1.	Зовнішньоторговельний обіг	2 340 522,0	1718008,9	69,7
2.	Експорт	1 030 140,9	847262,1	79,8
3.	Імпорт	1 310 381,1	870746,8	61,6
4.	Сальдо	-280 240,2	- 23487,7	

Основними країнами-партнерами Закарпатської області у сфері зовнішньої торгівлі протягом січня–вересня 2015 року були: Угорщина, питома вага якої становить 28,8 % від загального обсягу зовнішньої торгівлі товарами області; Німеччина – 10,5 %; Чеська Республіка – 5,5 %.

Частка обсягу зовнішньої торгівлі Закарпатської області з сусідніми країнами в цілому, а саме з Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Польщею в період січня–вересня 2015 року склала 41,2 % від загального обсягу зовнішньої торгівлі, а їх загальний зовнішньоторговельний обіг становив 589 463,3 тис. дол. США.

Сальдо зовнішньоторговельного балансу країн-сусідів, кордони яких межують із Закарпатською областю, було позитивним і становило 334 101,8 тис. дол. США.

Значну частку експорту групи товарів у вищезазначеному періоді 2015 р. становили: машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 72,8 %; текстильні матеріали та текстильні вироби – 12,4 %; одяг та додаткові речі до одягу – 6,7 %.

Основними товарними позиціями щодо імпорту у січні-серпні 2015 року по Закарпатській області були: машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 74,4 %; прилади та апарати оптичні, фотографічні – 25,6 %.²³³

Таким чином, сусідні країни Євросоюзу є основними торговельними партнерами Закарпатської області України. Особливо це стосується зовнішньоекономічних зв'язків із сусідніми країнами – Угорщиною, Словаччиною, Польщею і Румунією, які займають провідні позиції країн-сусідів у торговельно-інвестиційному співробітництві області. Реалізація великої кількості інфраструктурних проектів вказує на стійку зацікавленість транскордонних регіонів в інтенсифікації такого роду взаємодії, оскільки її результатом стає поліпшення прикордонної інфраструктури, обмін досвідом у сфері освіти, охорони здоров'я, охорони довкілля тощо.

---

²³³ Інформація головного управління статистики у Закарпатській області:
<http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/statinfo.html>

Список використаних джерел

Законодавчі та нормативні документи:

- Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою // Міністерство закордонних справ України. Відділ архіву зовнішньої політики України, архіву ООН та інших міжнародних організацій (далі – ВАЗП МЗС України). – Ф. Двосторонні договори і угоди. – Розділ (Р.) Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 330. – А. 1–15; Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою // Політика і час. – 1993, – № 8, – С.88–92.
- Закон України “Про транскордонне співробітництво”, прийнятий Постановою ВРУ від 24 червня 2004 р. – №1861-IV. // Голос України. – 22 липня 2004 р.
- Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво // Поточний архів Міністерства економіки і європейської інтеграції України. - Вх. № 29–33/009 від 10 січня 2002 р. – С.1–5
- Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci // Zbierka zákonov č. 172/2001. – Čiastka 73. – S.1926 –1927.
- Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and Their Member States, and Ukraine. In: *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0 &redirect=true&treatyId=217> (access on 15 September 2013). Strategic alternatives

Монографії:

- Україна в системі європейської інтеграції: монографія. Навчальний посібник / М. Палінчак, В. Приходько, В. Химинець та ін. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. С.–226. табл., рис. – (Серія «Кафедральна бібліотека. Міжнародні економічні відносини». Випуск 3).
- Метафізика інвестицій. Інноваційно-інвестиційний розвиток економіки регіонів: монографічний посібник / В. Приходько, О. Єгорова, Л. Казакова. – Ужгород: ПП

«АУТДОР – ШАРК», 2015. С. –104.

<http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/11423> ISBN: 978-617-7132-49-2

Наукові публікації:

Role of the Carpatian Euroregion in the Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe. Sanatorium Karpaty (Ukraine) November 23–25, 2000. – Prešov–Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001; Role of the Carpatian Euroregion in Mitigating the Possible Negative Effects of Schengen. The čierny orol building, Prešov, Slovakia, October 12, 2001. - Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001.

Slovensko 2002. Súhrná správa o stave spoločností./Ed.M.Kollár, G.Mesežnikov.-Bratislava: IVO,2002.- S.415.

ГНИДЮК Н.А. Інструмент європейського сусідства і партнерства та фінансова допомога Європейського Союзу / Н.А. Гнидюк; за заг. ред. доц. В.Ю. Стрельцова. Польсько-Українська фундація співпраці ПАУСІ. – К.: Книга плюс, 2010. – 192 с.

ДИНИС Г.Г., ДЕРБАК В.І., СЮСЬКО І.М. Транскордонне співробітництво України // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. - Вип.,10: Міжвідомчий збірник наукових праць / відпов. ред. С.В.Віднянський. – К.Інститут історії України НАН України, 2001. – С.112–117.

ЖУРБА І.Є. Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до Європейського Союзу: монографія / І.Є.Журба. – Хмельницький: ХНУ, 2012. – С.191–192.

Інформація про стан зовнішньоекономічних зв'язків Закарпатської області із Словаччиною. Підраховано за: Закарпаття–Словаччина. – Ужгород: Закарпатське облуправління статистики, 2001. – С.1–3, С.4, С.14–15.

ПРИХОДЬКО В.П. Малий прикордонний рух: погляд неурядових організацій. // Малий прикордонний рух: відповідь на виклики із Шенгену: матеріали міжнародного 71 “круглого столу” експертів (18 жовтня 2007р., м. Ужгород). – С. 182–186.

Фонд Конрада Аденауера. Представництво в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень (Закарпатський філіал). // Регіональна політика ЄС після

його розширення// Аналітичні оцінки. – Ужгород: Ліра, 2004. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/Maket.pdf>

ШИЛЕПНИЦЬКИЙ П.І. Особливості транскордонного співробітництва за програмою інструменту Європейської Політики Сусідства та Партнерства / П.І.

Шилепницький, О.В. Зибарева, Л.В. Вербівська // Наук. вісник БДФА : Економічні збірки : зб. наук. праць / МФУ, БДФА. – Чернівці, 2008. – Вип. 3 Ч.І. – С. 81–83.

Наукові збірники:

Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 8 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Шляхи підвищення ефективності співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу», м. Стара Лесна, Словацька Республіка, 18-19 вересня 2012 р. – Ужгород: ЗақДУ, 2012. – С.134.

Інтернет джерела:

[Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/other_projects/proekt-pidvyshchennya-konkurentospromozhnosti-prykordonnyh-terytoriy-v-umovah

Інформація головного управління статистики у Закарпатській області:

<http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/statinfo.html>

8. ЄВРОРЕГІОНАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНА ПЛАТФОРМА СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА. КАРПАТСЬКИЙ ЄВРОРЕГІОН: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

(Володимир Приходько, Євген Яценко, Ужгород, Україна)

Проблеми та специфіка регіональної політики ЄС знайшли відображення у практичній діяльності єврорегіонів, які стали вагомим об'єктом політики транскордонного співробітництва та охопили периметри кордонів багатьох країн Європи.

На сучасному етапі в Європі налічується до 200 єврорегіонів, які проявили свою активність і для реалізації спільних проектів скористалися фінансовою допомогою ЄС або подали заявки на це. Більшість єврорегіонів створено в 90-х роках минулого століття, в перші роки XXI століття активно продовжується їх формування (рис.1)²³⁴. Як свідчить багаторічний досвід Західної Європи, єврорегіональне та міжрегіональне співробітництво надає його учасникам значні переваги і допомагає у розвитку прикордонних регіонів.

Набутий досвід створення відповідних структур виявив позитивні та проблемні аспекти функціонування єврорегіонів, показав, що це складна, довготривала справа, яка потребує як організаційних, так і фінансових зусиль та дає підстави для висновків щодо подальшого їх розвитку.

Для більшості країн співпраця між територіальними органами влади – новий вид міжнародних відносин. У перші роки, можна сказати, проходив етап становлення цього виду діяльності, формувався і відпрацьовувався організаційно-фінансовий та інформаційний механізм забезпечення транскордонної співпраці, відбувалася її інституціоналізація, кадрове забезпечення.

---

²³⁴ МІКУЛА Н.А. «Міжрегіональне та транскордонне співробітництво»: монографія / Н.А. Мікула. – Л. : ІРД НАН України, 2004. — 395 с.

Удосконалювалася законодавча та нормативно-методична база щодо транскордонної співпраці на європейському та національному рівнях, а також механізми фінансової допомоги такої співпраці з боку ЄС, яка передусім надавалася проектам, котрі, у тому числі, реалізували стратегічні напрями розвитку транскордонного регіону. Це показало необхідність мати спільну концепцію розвитку суміжних територій – транскордонного регіону, яка б базувалась на відповідних регіональних стратегіях розвитку, ураховувала загальноєвропейські та національні пріоритети.

Єврорегіони відігравали важливу роль своєрідних полігонів для розроблення механізмів та інструментів інтеграційних процесів. Досвід створення внутрішніх єврорегіонів між країнами – членами ЄС був перенесений на зовнішні кордони Співтовариства, а надалі – на кордони країн Центральної та Східної Європи та новий Східний кордон ЄС.²³⁵

Європейськими, у т.ч. словацькими та українськими дослідниками розглядаються такі групи єврорегіонів:

Перша – єврорегіони в середині ЄС. До цієї групи відносяться єврорегіони, які створені на внутрішніх кордонах країн-членів ЄС. Це найперші регіони з великим досвідом роботи – Єврегіо, Маас-Рейн тощо. Їх членами є територіальні органи влади і різноманітні громадські організації. В середині країн-членів ЄС рівень компетенції територіальних органів влади по два боки кордону дуже наближений, існують подібні умови проживання населення, є спільна законодавча база й можливості її розвитку. Фінансова допомога для реалізації спільних програм та проектів у цих утвореннях здійснювалася програмами INTERREG / INTERREG.

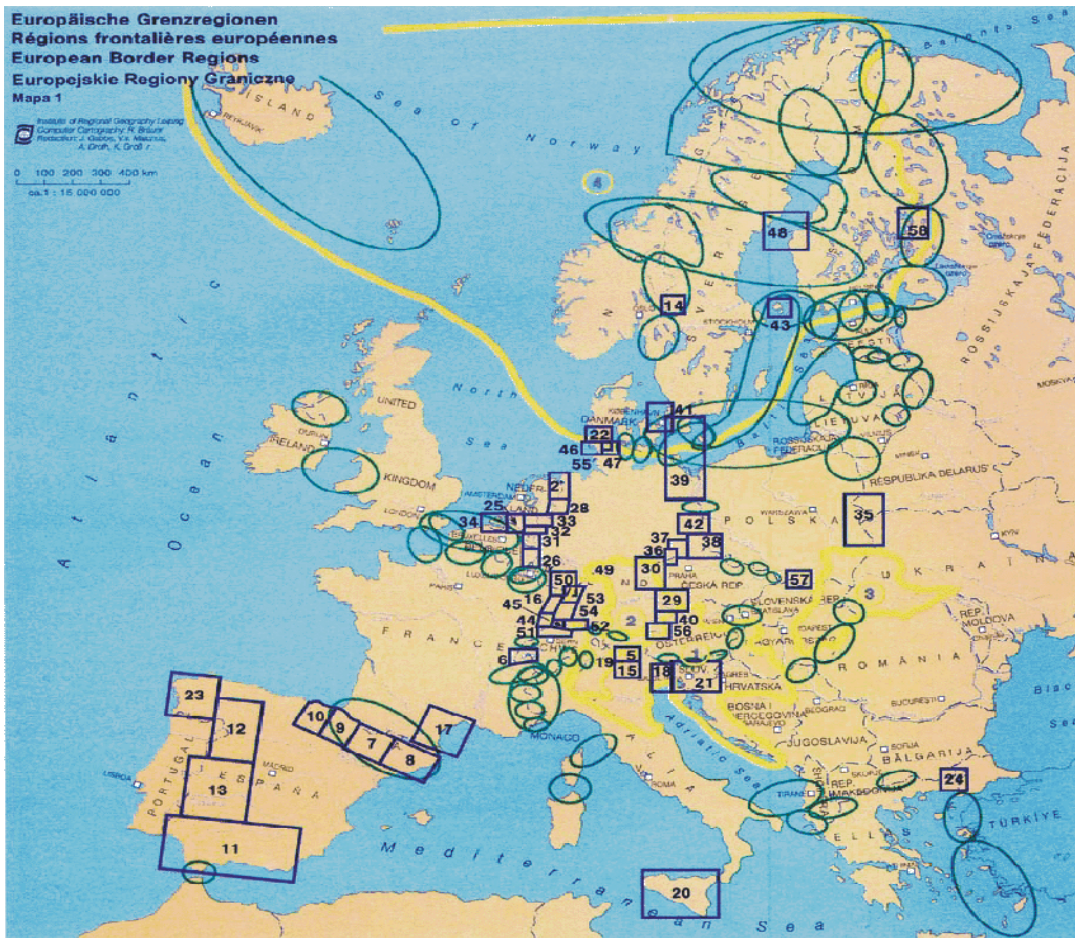
Друга – єврорегіони між країнами-членами ЄС і їх сусідами – не членами. Цю групу формують регіони, створені на зовнішніх кордонах ЄС – на кордоні Німеччини та Польщі і Чехії, Австрії та Угорщини, а також Словаччини, Фінляндії та Росії тощо. Для неї вже характерні різний рівень компетенції територіальних органів влади, економічного розвитку, життя населення, відсутність спільної законодавчої бази. Фінансова допомога забезпечувалася програмами INTERREG / PHARE CBC та INTERREG / TACIS CBC²³⁶.

---

²³⁵ СТУДЕНЯК І.П. Транскордонне співробітництво Ужгородського національного університету з університетами та науковими інститутами Європи у вивченні та розв'язанні проблем сталого розвитку Карпат / І.П.Студеняк // Матеріали Міжнародної конференції «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи». – Ужгород, 2010. – С. 201–204.

²³⁶ ІЛЬКО І. Карпатський єврорегіон як модель регіонального співробітництва у Центральній і Східній

Рис. 1. Розміщення єврорегіонів в Європі²³⁷:

- – міжнародні організації прикордонних і транскордонних регіонів (за участі країн-членів ЄС);
- – прикордонні і транскордонні регіони – країн-членів ЄС;
- – прикордонні і транскордонні регіони – за участі країн, що не входять до ЄС .

Третя – єврорегіони між постсоціалістичними державами, до яких належать регіони, створені країнами Східної Європи – на кордонах між Польщею та Чехією і Словаччиною, Україною та Білоруссю, Угорщиною та Україною тощо. Хоча рівень економічного розвитку та життя населення тут дуже схожий, однак характерною

Європі: монографія / І. Ілько, М. Палінчак, М. Лендел. – Ужгород: Карпати, 1998. – 44 с.
²³⁷ Евростат. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat>

особливістю цієї групи євро регіонів є низький рівень компетенції регіональних та місцевих органів влади, недостатній для самостійного, без втручання держави, вирішення багатьох питань. Фінансова допомога забезпечувалася за програмами PHARE CBC / PHARE CBC та PHARE CBC / TACIS CBC.

Стратегічною метою розвитку транскордонного співробітництва України з європейськими державами є перетворення цієї форми співпраці на додатковий ефективний канал майбутньої інтеграції до ЄС. Держава включилася у процес створення євро регіонів на початку 1993 року і наразі бере участь у діяльності десяти євро регіонів – «Буг», «Верхній Прут», «Дніпро», «Карпатський», «Нижній Дунай», «Слобожанщина», «Ярославна», «Чорноморський євро регіон», «Донбас» та «Дністер». Територія України, що входить до складу євро регіонів, охоплює Автономну Республіку Крим, 15 областей, 283 райони, 107 міст обласного значення та місто Севастополь, в яких проживає близько 26,5 млн чол., або 58 % населення країни (рис.2).

Розвиток євро регіонів – одне з найважливіших питань політики транскордонного співробітництва.

У формуванні політики транскордонного співробітництва Україні потрібно активно використати досвід європейських держав і стимулювати процес формування євро регіонів по всьому периметру державного кордону. Цей процес доречно починати з інформування громад у цілому щодо механізмів транскордонного співробітництва і можливостей, які воно відкриває²³⁸.

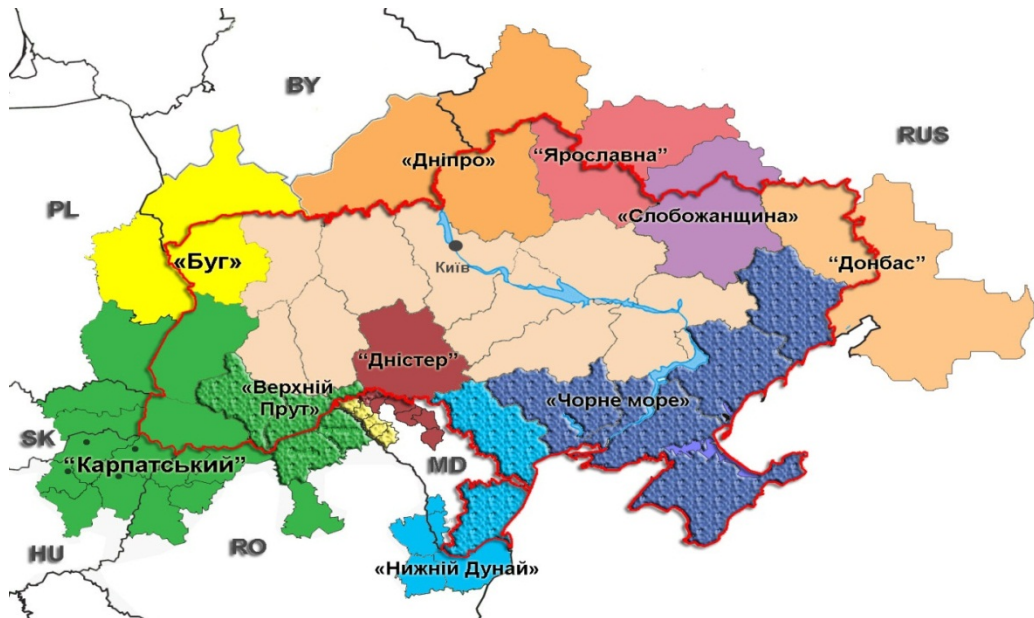
Євро регіони – це одна з організаційних форм транскордонних відносин, де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів – на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво – місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури,

---

²³⁸ БРОЙДЕ З. Є. Особливості транскордонного співробітництва в євро регіонах, утворених Україною з країнами Центрально-Східної Європи / З. Є. Бройде // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми і перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Вип. XV / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів – Луцьк, 2009. – 289.

екології. Єврорегіони можуть створюватися як юридичні або неюридичні особи, мають свою організаційну структуру та визначені джерела фінансування²³⁹.

Рис. 2. Єврорегіони за участі областей України²⁴⁰

Із 2002 року в Україні розпочала діяльність Міжвідомча комісія з питань розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів. Завдання координації покладено на Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції.

Функціонування єврорегіонів як форми транскордонного співробітництва за участі українських областей характеризується такими особливостями²⁴¹:

- створення єврорегіону не приводить до виникнення нового адміністративно-територіального утворення зі статусом юридичної особи;
- правове регулювання на території кожного з членів єврорегіону здійснюється відповідно до чинного законодавства держави, до складу якої він входить;
- організаційна структура єврорегіону виконує координаційні функції і не має

²³⁹ МІКЛОВДА В.П. Зовнішньоекономічні зв'язки на регіональному прикордонному рівні: навч. посіб. / В.П. Мікловда, П.Ю. Студеняк. – Ужгород: Карпати, 2009. – 128 с.

²⁴⁰ БАЛЯН А.В. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини): монографія / А.В. Баян. – Ужгород: Ліра, 2006. – 325 с.

²⁴¹ МІКУЛА Н.А. Єврорегіони: досвід та перспективи: монографія / Н.А. Мікула. – Л.: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.

владних повноважень, а також не може підмінити органи влади, що діють на території кожного з його членів;

- у політичному сенсі єврорегіони не діють проти національних інтересів держави і не є наднаціональним утворенням;

- у своїй діяльності єврорегіони не підмінюють зовнішньополітичних функцій держав, прикордонні території яких є їх членами;

- необхідною умовою ефективного функціонування єврорегіонів є наявність чітко визначених спільних інтересів їх членів, зокрема щодо розв'язання таких проблем:

- зміцнення взаємної довіри та безпеки;
- вироблення спільної стратегії охорони довкілля, використання спільних водних ресурсів, просторового розвитку транскордонного регіону;
- спільного використання енергетичних ресурсів;
- узгодження розвитку прикордонної інфраструктури;
- розвитку спільної підприємницької та інформаційної інфраструктури;
- ефективного використання людських ресурсів шляхом взаємного визнання їх професійної кваліфікації, створення єдиного ринку праці;
- підтримки спільних місцевих ініціатив органів місцевого самоврядування, громадських організацій.

Міжнародну асоціацію «Карпатський єврорегіон» створено 14 лютого 1993 р. підписанням у м. Дебрецені (Угорщина) міністрами закордонних справ України, Польщі та Угорщини Декларації про співробітництво населення, яке проживає в Карпатському регіоні. Документ зафіксував підтримку урядами цих країн бажання органів самоврядування і місцевої адміністрації в регіоні Карпатських гір і річки Тиса створити «Карпатський єврорегіон» як структуру для довгострокового співробітництва між його учасниками. До його складу ввійшли прикордонні адміністративні одиниці п'яти держав – Польщі, Словаччини, Угорщини, України та Румунії. На час заснування єврорегіон охоплював територію 53 тис. 200 км² із населенням 5 млн чол. Наразі ці показники сфери дії єврорегіональних структур Карпатського регіону збільшилися до 161 тис. 279 км² і 16 млн населення.

Сьогодні територія, на якій функціонують Карпатський єврорегіон та його національні частини і фрагменти становить 161 279 тис. км², з них на Польщу припадає

11,5 %, Словаччину – 6,4, на Румунію – 27,2, Угорщину – 18,4 і на Україну – 36,4 % усієї площі.

Зазначимо, що Карпатський єврорегіон став першою міжрегіональною асоціацією на території постсоціалістичного простору. Наразі Карпатський єврорегіон є одним із найбільших на Європейському субконтиненті. До складу Карпатського єврорегіону входять в якості ченів або беруть участь в програмах його діяльності 19 територіально-адміністративних одиниць прикордонних регіонів Польщі (Підкарпатське воєводство), Румунії (округи Сату-Маре, Марамуреш, Бігор, Сучава, Зілаг, Ботошані і Харгіта), Словаччини (Пряшівський та Кошицький краї), України (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська та Чернівецька області) і Угорщини (області Боршод-Абауй-Земплейн, Гайду-Бігар, Гевеш, Яс-Надькун-Солнок, Саболч-Сатмар-Берег та міста з обласним статусом Ніредьгаза, Мішкольц, Дебрецен, Егер). Єврорегіон «Карпати» входить до Асоціації європейських прикордонних регіонів. Практика функціонування Карпатського єврорегіону свідчить, що пріоритетами його розвитку є міждержавна міжрегіональна співпраця у гуманітарній сфері, у т. ч. у галузі культури, освіти, науки; сприяння збалансованому регіональному розвитку.

Основними правовими актами, які регулюють функціонування Карпатського єврорегіону, є Угода і Статут. За цими документами асоціація «Карпатський єврорегіон» не є наднаціональним чи наддержавним об'єднанням, а основою для сприяння міжрегіональному транскордонному співробітництву. Згідно зі Статутом, метою Карпатського єврорегіону є організація та координація спільної діяльності, сприяння економічному, науковому, екологічному, культурному, спортивному та освітньому співробітництву, а також підтримка окремих проектів щодо розвитку інфраструктури прикордонних регіонів, контактів і співробітництва міжнародних організацій.

Цілями Карпатського єврорегіону визначено:

- сприяння співробітництву в економічній, соціальній, науковій, екологічній, освітній, культурній галузях та в спорті;
- лобювання та втілення транскордонних проектів, співробітництво з національними інституціями та організаціями²⁴².

---

²⁴² ХИМИНЕЦЬ В.В. Карпатський єврорегіон у контексті євроінтеграційних планів України /В.В. Химинець // Економіка природокористування і охорони довкілля: зб. наук, праць / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К. :

Основне завдання єврорегіону полягає у підвищенні рівня життя населення його території, збереженні миру, сприянні добросусідським відносинам по обидва боки кордонів, зменшенні ефекту ізоляції на кордонах, забезпеченні прозорості кордонів. Він має власний бюджет, який включає кошти регіональних та місцевих органів влади, а також закордонних спонсорів, зокрема Фонду братів Рокфелерів, Інституту досліджень «Схід – Захід», Карпатського фонду розвитку.

До активу єврорегіону слід віднести певні досягнення в політичній, економічній, екологічній, освітньо-культурній та гуманітарній сферах.

Політична сфера: регулярні зустрічі-консультації представників місцевих органів влади з іншими інституціями регіонального співробітництва, у тому числі міжнародними (єврорегіони «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Маас-Рейн», Комітет Регіонів ЄС, Комітет Економіки Європи ООН тощо); вступ до Асоціації Європейських Прикордонних Регіонів; підтримка проектів із захисту прав національних меншин.

Економічна сфера: розширення мережі прикордонних переходів із сусідніми державами (зокрема, будівництво транспортного моста через р. Тиса на українсько-угорському кордоні); налагодження безпосередніх зовнішньоекономічних контактів між територіями Карпатського єврорегіону (заснування Асоціації карпатських торгово-промислових палат, створення та розвиток СП, підтримка СЕЗ, зокрема «Яворів», «Закарпаття», «Загонь», «Курортполіс Трускавець», ефективна діяльність українсько-польської та словацько-української торгово-промислових палат (остання фінансується програмою ЄС PHARE CREDO); підвищення транзитної ролі прикордоння; залучення іноземних інвестицій (гірськопереробна, хімічна, деревообробна, нафтопереробна промисловість); організація семінарів, конференцій із проблем ведення промислової, фінансової та біржової діяльності в єврорегіоні, проведення економічних форумів із проблемних питань ТКС.

Екологічна сфера: упровадження проектів із запобігання забрудненню довкілля та із захисту природних ресурсів (українсько-австрійсько-румунський проект ECOPROFIT); здійснення заходів щодо зміцнення берегової лінії річок для зменшення негативних наслідків повеней (спільний проект України, Словаччини, Угорщини та Румунії зі створення системи гідроспоруд у прикордонних регіонах з метою запобігання загрози

повеней); профілактика зсуву ґрунтів; спільні заходи щодо забезпечення населення якісною питною водою.

Освітньо-культурна й гуманітарна сфери: стимулювання та підтримка спільних науково-культурних досліджень, проведення наукових конференцій, семінарів, літніх шкіл; відкриття культурних центрів, організація та проведення виставок, кінофорумів, днів культури, спортивних змагань, музичних фестивалів (проект «Гуцулка»); сприяння співпраці NGO, окремих експертів²⁴³.

У рамках Карпатського євро регіону діє Асоціація університетів, до якої входять: Кошицький технічний університет, Кошицький університет ім. Й. Шафарика, Кошицький університет ветеринарної медицини, Кошицька академія повітряних сил (Словаччина); Мішкольцький університет, Ѓодольський університет сільськогосподарських наук, Дебреценський сільськогосподарський університет, Дебреценський університет ім. Л. Кошута (Угорщина); Жешувський технологічний університет, Краківський металургійний та гірничодобувний університет, Люблінський технологічний університет, Жешувський педагогічний університет (Польща); Ужгородський національний університет, Коломийська колегія права і бізнесу, Львівська комерційна академія, Національний університет «Львівська політехніка», Львівський лісотехнічний університет, Івано-Франківський університет нафти і газу, Івано-Франківська медична академія, Львівський національний медичний університет (Україна), «Бабеш-Большая» університет (Румунія)²⁴⁴.

Інституційний потенціал розвитку Карпатського євро регіону насамперед пов'язують з ініціативами транскордонного співробітництва, можливостями реалізації транскордонних проектів (спільно з країнами ЄС). Саме на цьому підґрунті фахівці вбачають можливість використання євро регіону «Карпати» як регіональної платформи євроінтеграції України²⁴⁵.

Позитивні інституційні напрацювання щодо функціонування євро регіону «Карпати» демонструє низка успішних ініціатив та спільних проектів ТКС за участі

---

²⁴³ ХИМИНЕЦЬ В.В. Сталій розвиток Карпатського регіону в контексті євроінтеграційної політики України / В.В. Химинець // Екологія і природокористування: зб. наук. праць Інституту проблем природокористування та екології НАН України. Вип. 16. – Д., 2013. – С. 71–80.

²⁴⁴ ХИМИНЕЦЬ В.В. Карпатський євро регіон: проблеми та перспективи / В.В. Химинець // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. – Кам'янець-Подільський: «Медобори-2006», 2014. – С. 513–523.

²⁴⁵ див. аналітичний документ «Карпатський Горизонт 2013».

України. Так, у 1995 р. Робоча комісія, яку координує Україна, ініціювала створення Асоціації університетів Карпатського євро регіону – інституційного майданчика для поглиблення кооперації академічних, освітніх та наукових інституцій країн-учасниць Карпатського євро регіону. У 2008 р. було засновано міжнародний туристичний маршрут «Карпатський євро регіон», реалізація якого сприяла розвитку туризму, сфери послуг, що надає стимули для розвитку місцевої економіки. Завершено проект «Мережа місцевого розвитку Карпатського євро регіону – можливості для України 2013–2014»²⁴⁶. Поряд з українською стороною Карпатського євро регіону проект упроваджували і партнери з країн Вишеградської групи (Словаччина, Польща та Чехія). Зазначимо, що у процесі реалізації проекту були створені сприятливі передумови для стимулювання місцевого економічного розвитку, соціально-культурного розвитку української частини Карпатського євро регіону, у т.ч. за допомогою агенцій регіонального розвитку та використання інституційного досвіду ТКС прикордонних регіонів країн Вишеградської групи.

Позитивно впливають на зміцнення інституційного потенціалу Карпатського євро регіону міжнародні ініціативи. Так, у 2003 р. було підписано, а у 2006 р. введено в дію Карпатську конвенцію, що стала основою для співпраці та координації регіональної політики різних країн (у т.ч. у сфері співпраці місцевих громад, неурядових організацій, регіональних і національних урядів, ЄС та ООН). Карпатську конвенцію підписали Словаччина, Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Сербія, та Україна. Серед пріоритетних напрямів міждержавного міжрегіонального співробітництва визначено: комплексний підхід до управління земельними ресурсами на засадах сталого розвитку, просторове планування, розвиток транспортно-логістичних мереж та інфраструктурних об'єктів; сприяння розвитку туризму, промисловості та енергетики, культури та освіти.

У 2009 р. було створено Карпатський консорціум, зорієнтований на координацію роботи національних представництв Польщі, Словаччини та України. Пріоритетні напрями міждержавного міжрегіонального співробітництва визначені також у Рекомендації 296 «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір» Конгресу місцевих та регіональних влад (2010 р.). Відповідно до положень цього документа управлінський склад Карпатського євро регіону має активно залучати громадськість до

---

²⁴⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://celdn.euroregionkarpaty.com.ua/index.php/uk/news-of.html?start=27> <http://visegradfund.org/>

процесу прийняття рішень, зокрема у сферах територіального планування, захисту навколишнього природного середовища, заощадливого використання природних ресурсів гірських територій; у напрямі реалізації дійової соціальної політики, стимулювання розвитку регіональної економіки та поліпшення ситуації на місцевому, регіональному ринках праці. Конгрес рекомендував органам місцевої та регіональної влади активізувати міждержавну міжрегіональну²⁴⁷ співпрацю у рамках Карпатського єврорегіону, а також забезпечити інституційну підтримку Стратегії розвитку Карпатського регіону у рамках Карпатської конвенції. З огляду на це, Закарпатська обласна рада ініціювала підготовку Державної програми сталого розвитку Українських Карпат.

Необхідність та доцільність розробки Стратегії Карпатського єврорегіону у нових геополітичних умовах була висловлена на засіданні керівників регіональних влад країн-учасниць КЄ під час проведення в Ужгороді 8–10 вересня 2010 року Міжнародної конференції «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи». Впродовж 2013– 2015 рр. у процесі експертного та громадського обговорення, в т.ч. за участі та консультацій представників української експертної групи, була розроблена «Стратегія Карпатського єврорегіону – 2020», у якій представлено багатоваріантні сценарії трансформації Карпатського єврорегіону та середньострокового планування його діяльності, шляхи інтенсифікації включення проектів транскордонного співробітництва членських регіонів до Європейських фінансових механізмів транскордонної співпраці у 2014–2020 рр.²⁴⁸

Транскордонна співпраця у межах Карпатського єврорегіону фінансується Європейським Союзом не у рамках окремої операційної програми ЄС, а за рахунок суміжних програм транскордонного співробітництва. Серед таких програм варто виділити: програми Європейського інструменту партнерства та добросусідства (Україна – Польща – Білорусь (див. табл. 2), Україна – Словаччина – Угорщина – Румунія та Україна – Румунія – Молдова); програми територіальної співпраці Європейського Союзу у 2007–2013 рр. (Польща – Словаччина; Словаччина – Угорщина; Угорщина – Румунія); програми транснаціональної співпраці країн Європейського Союзу у 2007–2013 рр. між країнами Центральної Європи та Південно-Східної Європи тощо.

---

²⁴⁷ БІЛА С. О., РОМАНОВА В. В. Стратегічні пріоритети, №3 (28), 2013 р. – С.83. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/file/str_prioritetu/sp_3_2013.pdf

²⁴⁸ Стратегія Карпатського єврорегіону – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/StrategKarpattia.jpg>.

Таблиця 1: Структура бюджетної програми Європейського інструменту партнерства та добросусідства «Польща-Білорусь-Україна 2007-2013»²⁴⁹

Пріоритети програми	Бюджет Європейської Комісії, тис євро	Співфінансування, тис євро	Загальний бюджет, тис євро
Підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій	55860	5586	61446
Підвищення якості життя	65170	6517	71687
Інституційна співпраця та підтримка Ініціатив місцевих громад	46550	4655	51205
Технічна допомога	18620	Дані відсутні	18620
Разом	186201	16758	202959

Пріоритети відповідних програм здебільшого зорієнтовані на комплексне стимулювання регіонального розвитку країн (складником якого є проекти транскордонного співробітництва).

Для української частини Карпатського єврорегіону (особливо для сільських, гірських, периферійних територій західних регіонів України) важливу роль відіграє технічна допомога ЄС (гранти), що спрямовуються на потреби місцевого розвитку. Так, бенефіціарами отримання коштів технічної допомоги стали:

Закарпатська ОДА. Проекти: «Біо-енергія Карпат» (ППС ЄІСП (Програми прикордонного співробітництва Європейський інструмент сусідства та партнерства) Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія 2007–2013 рр. (15.07.2010–14.07.2012 рр.), загальна кошторисна вартість 430 тис. євро; «Європейська колиска» (ППС ЄІСП Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія 2007–2013 рр. (15.07.2010–14.07.2012 рр.), 554 тис.євро; «Кордони для людей» (29.09.2010–29.09.2012 рр.), 392 тис. євро; «Покращення спільної українсько-угорської телеметричної системи для забезпечення протипаводкового захисту на рівні водозбірного басейну» (01.10.2011–01.01.2013 рр.), 366 тис. євро; «Місцями слави Ракоці» – транскордонний туристичний шлях» (03.04.2012–02.04.2014 рр.), 250 тис. євро; «Люди – людям – ефективне співробітництво на основі любові до фольклору» (20.04.2012–19.04.2014 рр.), 135 тис. євро; «Безперервне навчання лісівників задля кращого ведення лісового господарства»

²⁴⁹ Cross-Border Cooperation Programme «Poland – Belarus – Ukraine 2007–2013» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpe.gov.pl/pliki/127-pl-by-ua-eng-5b1-5d.pdf>

(01.06.2012–31.05.2014 рр.), 178 тис. євро та ін. Зазначимо, що на початок 2013 р. Закарпатська ОДА стала абсолютним лідером серед регіонів України за кількістю зареєстрованих у Мінекономрозвитку проектів технічної допомоги, що реалізуються на території нашої держави.

Львівська ОДА. Проекти: «Відновлювальні джерела енергії – рецепт поліпшення якості природного середовища на території Любачівського повіту та Яворівського району» (22.06.2011–21.02.2013 рр.), 145 тис. євро; «Любачів – Яворів: два потенціали, спільний шанс» (01.07.2011–01.07.2013 рр.), 680 тис. євро; «Підвищення ефективності транскордонної системи реагувань на екологічні ризики: Томашів – Любельський – Жовква – Сокаль» (24.05.2011–24.05.2013 рр.), 344 тис. євро; «Розвиток транскордонної системи захисту від загроз природного характеру на польсько-українському кордоні» (01.03.2012–31.01.2013 рр.), 455 тис. євро та ін.

Івано-Франківська ОДА. Проекти: «Гармонізація розвитку туризму в сільській місцевості Карпатського регіону» (10.12.2010–10.12.2012 рр.), 286 тис.євро; «Покращення екологічної ситуації у місті Івано-Франківську та області шляхом запровадження технології екологічного збору та переробки твердих побутових відходів на основі досвіду міст Бая-Маре, Марамуреш (Румунія)» (10.12.2010–09.02.2013 рр.), 774 тис. євро; «Місцевий розвиток та передумови відкриття пункту пропуску та будівництва автодороги через румунсько-український державний кордон у межах населених пунктів Шибене (с. Зелене)» (01.04.2012–31.03.2014 рр.), 398 тис.євро; «Мережа Карпатської кулінарної спадщини» (01.04.2012–31.01.2014 рр.), 231 тис. євро та ін.

Чернівецька ОДА. Проекти: «Культура Буковини – відродження забутого» (13.04.2011– 13.04.2012 рр.), 69 тис. євро; «Долаючи кордони: розвиток гірського туризму» (02.05.2012–01.10.2013 рр.), 319 тис. євро; «Історична та етнологічна спадщина як частина сталого розвитку туризму на Буковині» (17.05.2012–16.05.2014 рр.), 840 тис. євро; «Покращення транскордонного управління твердими комунально-побутовими відходами в Україні, Республіці Молдова та Румунії» (12.05.2012–11.05.2014 рр.), 80 тис. євро; «Середньовічні перлини: Хотин, Сороки, Сучава» (18.05.2012–17.05.2014 рр.), 665 тис.євро та ін.

Як бачимо, пріоритетне значення для проектів технічної допомоги у межах єврорегіону «Карпати» має сфера туризму, підтримка історичної й культурної спадщини

регіону та проектів, пов'язаних з екологією та безпекою проживання людини, безпекою та комплексним розвитком прикордонних територій.

Серед проектів технічної допомоги ЄС, що зорієнтовані на стимулювання міжрегіонального співробітництва Львівської, Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської ОДА, – проект «Створення представництва Спільного технічного секретаріату програми прикордонного співробітництва «Україна – Польща – Білорусь» 2007–2013 рр. у м. Львів, Україна» (13.08.2012–12.07.2014 рр.), кошторисна вартість – 193 тис.євро, аналогічний проект впроваджувався і впродовж 2010–2012 рр.²⁵⁰

Також у рамках програм сусідства «Україна – Словаччина –Угорщина» фінансувалися чотири проекти від Закарпатської області на загальну суму 2,75 млн. євро, а саме: «Розвиток Берегівської транскордонної польдерної системи в басейні річки Тиса» – 0,72 млн євро, „Чиста вода” – 0,6 млн євро, «Транскордонні можливості розвитку транспортної логістики» – 0,54 млн євро, «Покращення транскордонного автомобільного руху через будівництво об'їзної дороги навколо м. Берегово» – 0,9 млн євро. У рамках цієї програми в області спільно з угорськими партнерами реалізується 6 проектів. Серед них – створення інформаційно-туристичних центрів у містах Берегово та Ужгород; розробка та впровадження транскордонної програми медико-соціальної реабілітації на базі обласної дитячої клінічної лікарні; розробка комплексного українсько-угорського підходу до спільних протипаводкових заходів; дослідження стану використання біомаси в прикордонному регіоні²⁵¹.

Важливим елементом транскордонної співпраці вважаємо Державні програми з розвитку транскордонного співробітництва 2007–2010 рр. і 2011–2015 рр. У них закріплені мета співробітництва, шляхи і способи розв'язання проблем, виокремлені завдання і напрями розвитку співробітництва. Позитивною тенденцією є те, що якщо у програмі 2007–2010 рр. більше уваги приділялося заходам, які були спрямовані на розробку нормативно-правових актів, які б регулювали відносини, розбудову, оснащення новою технікою пунктів пропуску через державний кордон, розвиток

---

²⁵⁰ Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні : аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір, В. І. Жук [та ін.]. – К.: НІСД, 2014. – 88 с.

²⁵¹ Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007 – 2010 роки [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України.– К., 2006. – 8 с. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=60690971>

інфраструктури та ін., що свідчить про бажання встановлення якісних добросусідських відносин, то вже у програмі 2011–2015 рр. більше уваги приділялося поглибленню вже існуючих відносин, а також низці заходів, пов'язаних із природоохоронною діяльністю.

Проте крім позитивних моментів участі України у Карпатському євро регіоні існує також ціла низка проблемних питань, серед яких:

1. Недосконалість та неактуальність Статуту асоціації, що не враховує, хто є національною стороною, що спричиняє додаткову координацію дій в рамках євро регіону, погодження пропозицій рішень на національному рівні.

2. Невідповідність компетенцій національних сторін, що спричинене різними формами адміністративно-територіального устрою у 5 державах.

3. Низький рівень фінансування програм, зокрема частки в них України. Так, у межах транскордонних програм ЄС на 2004–2006 рр. (програми «Польща–Україна–Білорусь», «Угорщина–Словаччина–Україна», «Румунія–Україна») обсяг виділених щорічно коштів коливався в межах 0,5–5,5 млн євро. Проте індикативні асигнування на 2007–2013 рр. передбачали значно більші, ніж у 2004–2006 рр. кошти, про що йдеться у табл. 3.

Таблиця 2: Індикативні асигнування ЄС на програми транскордонного співробітництва 2007–2013 рр., млн євро²⁵²

Транскордонна програма	2007-2010рр.	2010-2013рр.	Всього 2007-2013рр.
Польща/Білорусь/Україна	97,107	89,094	186,201
Угорщина/Словаччина/Україна/Румунія	35,796	32,842	68,638
Румунія/Молдова/Україна	66,086	60,632	126,718
Чорне море	9,025	8,281	17,306

4. Недостатня економічна складова в реалізованих транскордонних проектах, які переважно мають соціальну або культурну спрямованість. Зокрема, індикативний фінансовий пакет для України у рамках Національної індикативної програми на 2007–2010 рр. становив 494 млн євро. Відповідно, до цієї програми фінансувалися 3

²⁵² Аналітичний документ «Карпатський Горизонт 2013» – обґрунтування доцільності розробки та реалізації окремої операційної програми ЄС для регіону Карпат у наступній фінансовій перспективі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroregionkarpaty.com.ua/publications/analitichoryzont.pdf>

пріоритетні напрями: підтримка демократичного розвитку та належного управління, регуляторна реформа та розвиток адміністративних можливостей, розвиток інфраструктури.

Також слід підкреслити, що до недавнього часу ЄС не розглядав Карпатський єврорегіон як цілісну екологічну, економічну та гуманітарну систему і на території Українських Карпат у 2007–2013 рр. були реалізовані три окремі програми, які прослідковуються у табл. 3, це свідчить про відсутність системного підходу до трактування Карпат як спільної європейської спадщини.

У зв'язку з цим виникла нагальна потреба напрацювання спільної позиції країн-членів Міжнародної асоціації "Карпатський єврорегіон" щодо необхідності реалізації у фінансовій перспективі 2014–2020 єдиної операційної програми ЄС для регіону Карпат, а також подання Європейській Комісії пропозицій щодо конкретних інституційних та фінансових рішень з цього питання урядів Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та України. Саме тому товариство "Карпатський єврорегіон – Польща" спільно з Асоціацією органів місцевого самоврядування "Єврорегіон Карпати – Україна", взяли за напрацювання окремої операційної "Карпатської програми" для її фінансування Євросоюзом²⁵³.

Поряд з інституційними здобутками функціонування Карпатського єврорегіону слід відзначити прорахунки та ризики, що супроводжують цей процес. Серед інституційних прорахунків, що ускладнюють процес фінансування проектів регіонального розвитку у межах Карпатського єврорегіону, особливого значення набувають: відмінність виконавчих структур кожної з національних сторін, а також відсутність чіткої нормативно-правової бази функціонування єврорегіону «Карпати», що суттєво обмежує управлінські можливості органів публічної влади. Так, Статут Карпатського єврорегіону не пояснює, які інституції є національними сторонами. Відповідно, області України й Угорщини, округи Румунії та краї Словаччини мають додатково координувати свою управлінську, організаційну та фінансову діяльність у рамках Карпатського єврорегіону.

---

²⁵³ Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 роки [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – К., 2010. – 17 с. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1088-2010-%D0%BF>

Серед інших прорахунків – хронічний дефіцит коштів та безсистемний характер фінансування проектів у межах єврорегіону «Карпати». Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 рр. в Україні не була профінансована у повному обсязі. Це дає підстави вважати, що органи державної влади в Україні недооцінюють потенціал єврорегіонів як інституційної платформи стимулювання регіонального розвитку²⁵⁴.

Вступ Словацької Республіки та інших центральноєвропейських країн – сусідів України – до складу ЄС має суттєво позначитися на ролі та місці Карпатського єврорегіону в системі співробітництва України із Словаччиною та Євросоюзом.

Тільки з явним перебільшенням можна стверджувати, що Карпатський єврорегіон на момент вступу Словаччини до Євросоюзу і підписання Угоди про євроасоціацію України сформувався як транскордонна цілісність. А про принаймні хоча б часткову самоідентифікацію жителів областей-учасниць з цим єврорегіональним об'єднанням і згадувати не варто. У цьому напрямі не було зроблено жодних пропагандистських і рекламно-просвітницьких кроків. Елементарна річ, наприклад, у Словаччині, на заході, півночі і півдні, уже давно під найменуванням населених пунктів на дорожніх знаках міститься окрема невелика табличка з інформацією, до якого єврорегіону входить це поселення. Правда, у Східній Словаччині та Закарпатті, котрі є частиною Карпатського єврорегіону, таких написів не спостерігається.

Однак найбільшими стримуючими чинниками розвитку співробітництва в рамках Карпатського єврорегіону до теперішнього часу були фактори системного характеру. З-поміж них чималу гальмуючу роль грав різний, інколи навіть принципово різний, рівень реформування в країнах, у прикордонні, адміністративно-територіальні одиниці яких входять до єврорегіону.

З одного боку, свого часу Польща і Угорщина значно випереджали сусідів за темпами і глибиною суспільно-політичних та ринкових реформ. Вони в 1999 р. першими стали повноправними членами НАТО. Словаччина в 1990–ті роки дещо загальмувала перетворення і скотилася до ізоляціонізму. Було навіть заблоковано участь східнославацьких округів та країв у роботі Карпатського єврорегіону. Лише після 1998 р.

---

²⁵⁴ ХИМИНЕЦЬ В.В. Международная ассоциация «Карпатский еврорегион» как инструмент евроинтеграции Украины / В.В. Химинец // Устойчивое развитие: междунар. период, научн. журн. Вып. 8, май 2013. – Варна (Болгария), 2013. – С. 157–161.

словацька сторона прискорила системні перетворення і активізувала єврорегіональне співробітництво. Завдяки цілеспрямованим реформам СР зуміла наздогнати РП та УР і разом з ними вступити 1 травня 2004 р. до ЄС, а Україна поки що залишається поза ЄС, тільки у 2014 році уклавши асоціативну угоду. Тобто, реформний розрив і надалі небажано діятиме, особливо в співробітництві західноукраїнських областей із зарубіжними партнерами по Карпатському єврорегіону.

Треба розуміти, що системні відмінності торкаються, у першу чергу, сфери економічного транскордонного співробітництва. Ринкова регіональна економіка європейського типу і послідовно не реформоване, з присутністю адміністративного втручання, регіональне господарство країни, що тільки-но започаткувало європейський транзит, мають замало пунктів для реального і паритетного кооперування. На такій базі важко створити ідеальну систему економічних взаємозв'язків, які б вели до формування цілісного в господарському сенсі міжнародного транскордонного регіону.

З іншого боку, реформні відмінності не дозволили реалізувати в рамках Карпатського єврорегіону обов'язкову вимогу загальноєвропейських інституцій щодо розвитку транскордонного, єврорегіонального співробітництва – координацію концепцій соціально – економічного розвитку прикордонних територій. Після тривалих зусиль це, нарешті, зроблено лише на українсько-угорському рівні. Закарпатська область України та область Саболч-Сатмар-Берег Угорщини в 2003 р. зуміли погодити рамкову стратегію соціально-економічного розвитку. На міждержавному українсько-словацькому рівні ведеться робота зі створення договірної основи для спільного просторового планування суміжних прикордонних територій двох країн. Але це – лише перші кроки, та й то тільки двостороннього характеру, а не системні багатосторонні дії всіх учасників єврорегіону.

Безумовно, навіть інтегрована в міжнародному транскордонному плані економічна система єврорегіону не може бути автаркією, а складається із регіональних економік, кожна з яких є невід'ємною частиною конкретної національно-державної народногосподарської системи. Та, мусимо визнати, що словацькі, польські та угорські учасники Карпатського єврорегіону після вступу їх країн до єдиного внутрішнього ринку ЄС без бар'єрів мають кращі умови для транскордонного інтегрування регіональних господарських комплексів, ніж, наприклад, українські, котрі опинилися за новими Східними кордонами Євросоюзу.

Не маючи власного міцного економічного підґрунтя, за роки свого існування Карпатський єврорегіон не зміг досягти і бажаного соціально-економічного ефекту. Зараз жодна з адміністративно-територіальних одиниць – учасниць єврорегіону не може переконливо стверджувати, що хоча б якісь позитивні господарські зрушення та ріст життєвого рівня населення відбулися завдяки єврорегіональній співпраці. А поки ця форма транскордонного співробітництва не матиме реальної економічної і соціальної віддачі насамперед для рядових громадян, які мешкають на території єврорегіону, годі говорити про її ефективність та перспективність.

Чимале стримуюче значення мав недосконалий організаційний менеджмент єврорегіонального співробітництва. Керівні структури єврорегіону в особі Ради представників місцевих органів державної влади і самоврядування областей-учасниць були певним чином дистанційовані від виконавчих єврорегіональних ланок – Секретаріату, представництв тощо. І, мабуть, найголовніше – рідко коли партнерами по єврорегіону, особливо зарубіжними, в стосунках з українськими областями-учасницями транскордонне співробітництво в Карпатському єврорегіоні розглядалося в якості одного із видів (точніше, рівнів) загальноєвропейської інтеграції. Воно мало, скоріше, характер міжрегіональної співпраці прикордонних адміністративно-територіальних одиниць на двосторонній, рідше – багатосторонній основі.

У практиці розвитку єврорегіонів зустрічаються приклади змін інституційних форм ТКС від єврорегіонів до Європейських угруповань територіального співробітництва або ж до Об'єднань єврорегіонального співробітництва. Так, учасники Карпатського єврорегіону мають інституційні можливості отримати офіційне членство у ЄУТС Унр – Тиса – Тур – Слана (Угорщина/Словаччина/Румунія), що функціонує на базі цього Єврорегіону. Водночас, на нашу думку, серед пріоритетів державної регіональної політики в Україні має бути не зміна форм ТКС, а наповнення наявної форми міждержавного міжрегіонального співробітництва конкретним змістом, що відповідає меті формування інституційної платформи європейської інтеграції України. Порівняно новою формою ТКС є європейські угруповання територіального співробітництва. Відповідну нормативну базу щодо їх функціонування було започатковано ухваленням Європейським парламентом і Радою Європи Регламенту № 1082/2006 щодо

Європейських угруповань територіального співробітництва (ЄУТС) (від 5 липня 2006 р.)²⁵⁵.

Ключовим завданням інституту ЄУТС було визнано спрощення процедур та активізацію процесів транскордонного, транснаціонального, міждержавного, міжрегіонального співробітництва з огляду на поглиблення процесів соціально-економічного згуртування (насамперед, у межах територій держав, що входять до складу ЄС). ЄУТС утворюються, щонайменше, двома державами-членами ЄС, а території третіх країн (не членів ЄС, у т. ч. країн, що отримали статус асоційованого члена ЄС) можуть долучатися до ЄУТС, якщо це не суперечить чинному національному законодавству. ЄУТС мають статус юридичної особи. До їх складу входять не лише органи влади різних рівнів, а й громадські організації. Більшість ЄУТС у просторовому вимірі є порівняно невеликими, що значно спрощує процес управління та фінансування проектів регіонального розвитку у їх межах.

Серед базових інституційних перешкод, що стоять на заваді успішного функціонування ЄУТС, експерти зазначають досить тривалий період адаптації до національного законодавства країн, де зареєстровано ЄУТС, складність процедур фінансового контролю на міждержавному та міжрегіональному рівнях. Справді, діяльність ЄУТС регулюється національним законодавством держави, на території якої зареєстровано його юридичну адресу.

Водночас уже з 2014 р. набули чинності нововведення, більшість яких стосується організаційних моментів функціонування ЄУТС, регламентації питань фінансового аудиту їх діяльності з боку інституцій ЄС. Передбачено, що на період 2014–2020 рр. діяльність ЄУТС отримає гарантовану фінансову підтримку за рахунок коштів структурних фондів ЄС. Розвиток ЄУТС зорієнтований на досягнення комплексного, сталого, збалансованого регіонального розвитку. Так, у рамках ЄУТС успішно реалізуються соціальні та інфраструктурні проекти, програми охорони навколишнього природного середовища (у т. ч. будівництво/модернізація шпиталів, шкіл, мостів, розбудова транспортно-логістичних мереж тощо).

---

²⁵⁵ Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). [Електронний доступ]. – Режим доступу: <http://cor.europa.eu/en/activities/networks/Documents/EN.pdf>

Прикладом успішного ЄУТС на території ЄС є Унр-Тиса-Тур-Слана (Горнад, Бодва, Шінва, що об'єднує території Угорщини, Словаччини та Румунії). Однак зазначимо, що у країнах ЄС ЄУТС не скасовують інститут євро регіонів, а лише зміщують акценти регіонального розвитку на реалізацію соціальних, екологічних та інфраструктурних проектів. Євро регіони традиційно залишаються серед найбільш поширених форм ТКС, до яких долучена українська сторона.

На сучасному етапі в розвитку Карпатського євро регіону після розширення Євросоюзу настав переломний момент, коли від переважно політико-декларативного євро регіонального співробітництва необхідно прискорено переходити до пріоритетів економічної співпраці та реалізації конкретних спільних господарських транскордонних проектів. Якщо до розширення ЄС євро регіон в основному виконував дещо звужену локальну функцію організації транскордонної інтеграції прикордонних адміністративно-територіальних одиниць держав Карпатського басейну, то після вступу Республіки Польща, Словацької Республіки, Румунії та Угорщини до ЄС він міг би відігравати принципово нову роль – вищої організаційної форми транскордонного співробітництва на нових східних кордонах Євросоюзу із безпосередніми сусідами, в т.ч. Україною. Розвиток євро регіональної співпраці на цьому напрямі перетворився у невід'ємну складову частину загальної східної стратегії ЄС і уже не є тільки справою межуючих з Україною держав-учасниць євро регіону, а європейської спільноти в цілому.

У цьому сенсі варто вважати геополітичні зміни, що відбулися чи навіть лише відбуваються зараз, позитивним стимулом до розвитку і вдосконалення співробітництва в рамках Карпатського євро регіону. Більш високий, ніж раніше, статус євро регіону – реальний вихід його, наприклад, на рівень уже системи відносин між Україною і ЄС, а не тільки дво- або багатосторонніх міждержавних зв'язків України з сусідами, обумовлює досить тривале подальше існування Карпатського євро регіону.

“Катастрофічні” прогнози про можливість згорання транскордонного співробітництва через Карпатський євро регіон після вступу деяких центральноєвропейських держав до Євросоюзу не мають під собою вагомих підстав. Адже транскордонне співробітництво розглядається ними як один із найбільш перспективних напрямів взаємодії з українською державою з метою включення її до загальноєвропейських інтеграційних процесів. Відповідно і Україна вважає розвиток мережі транскордонних і євро- регіональних контактів на західному напрямі додатковим

вагомим стимулом власного наближення до ЄС. Таким чином, в умовах економічних, правових та статусних асиметрій, притаманних Словаччині та Україні, їх транскордонні та партнерським регіонам та адміністративно-територіальним громадам, зростає запит на компенсуючу функцію транскордонного та єврорегіонального співробітництва.

Таблиця 3: Інституційний потенціал глокалізації (на матеріалах Баренцовой Євро-Арктичної Ради та Карпатського регіону)

Функціональні складові інституційної спроможності	Інституційні форми і практики транскордонного співробітництва (ТКС)	
	Баренцовий Євро-Арктичний регіон	Карпатський (Центрально-Східний) Європейський регіон
Населення	5,9 млн	16 млн (в т.ч. члени Карпатського єврорегіону – 14,2 млн)
Територія транскордонного співробітництва	1756 тис. кв. км	160 тис. кв. км (в т.ч. члени Карпатського єврорегіону – 148 тис. кв. км)
Сектори асиметрій економічного та соціально-культурного потенціалів	Якість життя та сталий розвиток. Міжнародна економічна та безпекова інтеграція. Громадянський, легіслативний та політико-інституційний. Територіальний, демографічний, ментальний	Якість життя та сталий розвиток. Легіслативний. Інвестиційний та інфраструктурний. Процес фрагментації єврорегіонального співробітництва
Симетричні сектори економічного та соціально-культурного потенціалів	Ідентичність північного середовища життєдіяльності. Явища периферійності, депресивності, маргінальності та необхідність їх подолання	Європейська ідентичність, історична спорідненість та сучасна інтегрованість . Розділені кордонами населені пункти та анклавні компактного проживання національних громад. Явища периферійності, депресивності, маргінальності та необхідність їх подолання
Розвиток системи консульських установ	Опорний та делегований. 4 (+ 3) консульських установ	Мережевий. 20 консульських установ
Забезпечення свободи пересування з- та до- регіонів країн, що не є членами ЄС–ЄАВТ	«Поморська зона» безвізового прикордонного руху (глибиною до 30 км від кордону Норвегії та РФ) .Фюльке Фіннмарк – область трьох кордонів	Малий прикордонний рух (на віддалях 30–50 км від кордонів) Закарпатська область – унікальна область Європи, регіон чотирьох кордонів України з країнами ЄС. Компактне проживання національних меншин обабіч кордонів
Стан прикордонної інфраструктури	9 прикордонних переходів	47 прикордонних переходів
Кількість осіб, що перетнули кордон: країни Шенгенської зони /інші країни регіону	0,08 / 0,32 млн У тому числі: Норвегія, Фінляндія / РФ	3,4 / 13,4 млн В тому числі: Словаччина-Україна – 0,4/ 0,76 млн Польща – Україна – 1,16 / 9,52 млн Угорщина Україна – 1,10 / 2,4 млн Румунія – Україна – 0,77 / 0,69 млн
Інститути членства: на національному рівні	6 держав та 1 союз держав (Європейський Союз)	відсутній
Інститути членства: на регіональному рівні	13 регіонів чотирьох країн	19 регіонів, в т.ч. у складі Карпатського єврорегіону (надалі – КЄ) – 17 регіонів 5 держав, у складі ЄУТС «Тиса» – 6

		адміністративно-територіальних одиниць 4 держав
Інститути спостереження: на національному рівні	10 країн	відсутній
Інститути спостереження: на регіональному рівні	1 регіон	відсутній
Міждержавна співпраця в галузі ТКС, координація та узгодження пріоритетів міждержавного та міжрегіонального співробітництва (легіслативна складова)	Кірккенеська Декларація країн Північної Європи 1993р. Угоди про співпрацю, Програми діяльності та Плани дій на строк головування, Цільові Програми співпраці членських регіонів	Дебреценська Декларація міністрів закордонних справ 1993 р., Карпатська Конвенція 2003 р. Угоди та Статuti Карпатського єврорегіону та Асоціації ЄУТС «Тиса». Близько 130 двосторонніх угод про співпрацю між територіальними одиницями та юридичними особами
Міждержавна співпраця в галузі ТКС, координація та узгодження пріоритетів міждержавного та міжрегіонального співробітництва (інституційна складова)	Резолюція Європарламенту та Висновок Ради ЄС щодо арктичної стратегії ЄС від 12.03.2014 та 12.05.2014 р. Арктична Рада. Північна Рада та Рада міністрів Півночі (Нордена). Рада держав і Конгрес субрегіонів Балтійського моря. Програма співробітництва Європейського Союзу «Північний вимір». Створення Баренцового Євро-Арктичного транспортного регіону	Карпатський регіон не розглядається ЄС та урядами держав як цілісна система багатосторонньої транскордонної співпраці Діють двосторонні міжурядові комісії з питань прикордонного співробітництва та 5 різновидів єврорегіональних структур міжнародної територіальної співпраці. Набуто членство КЕ в Європейській асоціації єврорегіонів
Реалізація ініціатив міжнародних та національних інституцій щодо комплексного регіонального розвитку та його пріоритетів	Адресна програма ІЄПС «Коларктик». Арктичний інструмент підтримки проектів (PSI). Північна Фінансова корпорація природного середовища (NEFCO). Програма спостереження за екологією Арктики (АМАРА). Особливі умови оподаткування та кредитування для фізичних та юридичних осіб Баренцового регіону Норвегії	Програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства. Стратегія ЄС для Дунайського регіону. Дунайська транснаціональна програма. Програма «Горизонт-2020». Програми Норвезького фінансового механізму. Відсутність окремої операційної програми ЄС та бюджетних програм підтримки
Забезпечення безперервності та наступності шляхом створення постійного професійного виконавчо-розпорядчого органу	Міжнародний та Норвезький Секретаріати, які забезпечують роботу Баренцової Євро-Арктичної Ради, Баренцової Регіональної Ради та співробітництво регіонів Норвегії та Російської Федерації	Національні частини, проектні офіси та Міжнародний Секретаріат Карпатського Єврорегіону. Діють також Рада ЄОУТС «Тиса», ради Європейських субрегіонів, Асоціація органів територіального самоврядування Львівської та Івано-Франківської областей України «Єврорегіон-Карпати».
Наявність операційних програм діяльності та розвитку інституцій і власних проектів фінансової підтримки пріоритетів розвитку регіонів	Обов'язковий дворічний «Баренцовий план дій» на строк головування. За роки існування Норвезьким Баренцовим Секретаріатом реалізовано 3500 власних грантових проектів	Стратегія Карпатського єврорегіону–2020 розроблена і в 2015 р. передана на ратифікацію членським регіонам. Система власних грантових програм не функціонує
Інституційне забезпечення міждержавного та міжрегіонального співробітництва в сферах розвитку ТКС (природне середовище і екологія, економічна кооперація, транспорт і логістика, освіта,	Здійснюється діяльність 15 проблемно-цільових змішаних робочих груп за участі інших структур міжнародної регіональної співпраці	Передбачена діяльність 5 постійних галузевих комітетів, асоціацій торгових палат, музеїв та університетів Карпатського єврорегіону

туризм і рекреація, соціальна інфраструктура, гуманітарні контакти)		
Фінансування з державного та регіонального бюджетів	Здійснюється цільове фінансування з державного та регіональних бюджетів, програм ЄС	Відсутнє. Фрагментовані структури ТКС фінансуються на засадах державно-приватного партнерства та за підтримки національних частин КЄ і ЄОУТС
Економіко-орієнтовані проекти та транскордонні кластери, розвиток людського капіталу	Реалізуються міжрегіональні кластерні проекти у галузях транспорту, логістики, перевалки вантажів, мультимодальних перевезень, портових послуг і послуг полярної медицини, екології, збереження природних ареалів, культурного розвитку та забезпечення прав корінних народів європейської Півночі, гендерного розвитку, освіти та контактів молоді. Особливі умови оподаткування та кредитування для фізичних та юридичних осіб, стимулюючі сталий розвиток Баренцового регіону Норвегії	У транскордонному субрегіоні Словаччини, України та Угорщини («Трьохкордоння») визріли передумови для створення туристично-рекреаційного, лісового, освітньо-наукового, приладобудівного та транспортно-логістичного кластерів. Створено Консорціум вищих навчальних закладів. Відсутність законодавчого забезпечення кластерного розвитку та спеціальних режимів стимулювання територій пріоритетного розвитку

ВИСНОВКИ

У ході реалізації проекту Міжнародною групою дослідників визначено контекст створення Баренцового Євро-Арктичного регіону і його особливу функцію регіональної співпраці в Північному регіоні Європи та реальні практики.

Словацькими, українськими та норвезькими експертами відзначено, що регіональна транскордонна співпраця не має на меті змінювати пріоритети державної політики, проте змінювати ставлення до кордонів і прикордонних регіонів. Важливо наголосити на відмінності між національними пріоритетами і глобальними викликами. Глобалізація несе виклики національним державам, а інтернаціоналізація зміцнює їх. Добросусідські транскордонні відносини зміцнюють здатність національної держави до успішного врядування. Практичний і функціональний виміри транскордонної співпраці є важливими не лише як інструмент, але й як ціль. Порівняно з багатьма іншими європейськими регіонами, Баренцове транскордонне співробітництво можна вважати особливо успішним в його заходах зі сприяння співпраці завдяки конкретним проектам, орієнтованим на прагматизм, раціоналізм і функціональність. Щодо європейської регіональної політики загалом, то субрегіональні зусилля в Північній Європі та Арктиці можуть послужити загальним уроком для субрегіональних ініціатив деінде, зокрема також і для країн Вишеградської групи та України.

Водночас члени міжнародної дослідницької групи високо оцінюють сучасні зовнішньополітичні курси Словаччини та Норвегії щодо співробітництва з Україною як такі, що спрямовані на підтримку поступового входження України до європейського простору. Безперечно, для збереження позитивної динаміки євроінтеграційного процесу першочерговими заходами є, по-перше, завершення ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС, результативне функціонування зони вільної торгівлі, що позитивно вплине на торговельні взаємини двох країн. По-друге, необхідно нарощувати потенціал двосторонньої торгівлі, секторальної та регіональної співпраці, повноцінно використовуючи наявні механізми спільних комісій, організовуючи бізнес-форуми, використовуючи нові інструменти Асоціації та управлінські інновації.

Важливою складовою відносин є міжрегіональне співробітництво між Україною та Словаччиною, яке є водночас одним з основних векторів співпраці обох країн, що розвивається досить високими темпами. За роки становлення та розвитку в обох країнах

ринкової економіки та внаслідок активного залучення до світового та європейського індустріального аутсорсінгу та інвестування транснаціональних корпорацій в прикордонних регіонах обох країн склалися позитивні передумови для діяльності зон високої інвестиційної активності та кластерів в таких галузях, як лісове господарство, туризм та рекреація, легка та переробна промисловість, транспорт і логістика, автомобілебудування та приладобудування.

У період підготовки до вступу Словацької Республіки до ЄС (2004 р.) та до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом (2014 р.) словацько-український прикордонний регіон та адміністративно-територіальні одиниці – суб'єкти транскордонного співробітництва обох країн посилили конкурентні переваги, зокрема з ефективності ринку товарів та частки іноземної власності, доступу до інтернету. У всіх вказаних вище складових регіональних економік вбачаються потенційні можливості та практичні напрацювання для створення та функціонування системи регіонального трансферу знань і технологій.

Водночас, комплексний аналіз тенденцій розвитку 1991–2015 рр. засвідчує, що економіка українсько-словацького прикордоння не може власними силами, без дійової регіональної та інвестиційної політики держав та європейського співтовариства, реалізації програм міжнародної співпраці усунути притаманні словацько-українському прикордонню тотожні та асиметричні водночас чинники периферійності і забезпечувати зайнятість населення, протистояти відтоку мізків, природним та техногенним ризикам, викликам тіньової економіки та депресивності гірських територій.

За цих обставин нарощування з обох боків в економічній структурі транскордонного регіону часток економіки знань та інновацій, інформаційної та зеленої економіки вбачається багатообіцяючим та плідним напрямом ребрендингу та модернізації цих територій в постіндустріальну добу.

Саме тому на порядок денний щодо інтенсифікації транскордонного співробітництва України з Словаччиною має бути винесено проведення попередніх консультацій на рівні міністерств закордонних справ і представників СР та України в багатосторонніх платформах з метою активізації їх діяльності у відповідності до інтересів СР, України і білатеральної словацько-української співпраці; використання можливостей двосторонньої дипломатії зі Словаччиною для формування необхідного для України порядку денного політичної асоціації з ЄС; вироблення концепцій розвитку регіональної

співпраці між країнами Вишеградської групи і Україною в програмах ключових інтересів: енергетична безпека, енергетична ефективність, обслуговування кордонів, імплементація безвізового режиму для України тощо; здійснення заходів на виконання рішень останніх засідань двосторонніх українсько-словацьких профільних комісій та початок процесу узгодження термінів проведення наступних засідань комісій; опрацювання спільних двосторонніх проектів.

Дослідження у рамках проекту показують, що на сьогодні транскордонне співробітництво України та Словаччини, у т.ч. в регіоні Карпат ускладнено відсутністю налагоджених належним чином комунікаційних зв'язків між різними сегментами ТКС та ефективною взаємодією між місцевими органами державної влади і представниками підприємницького та громадського середовища, недостатньо глибоким у порівнянні із європейськими та скандинавськими практиками розумінням урядовими органами суті та значення ТКС як багатообіцяючого напрямку європейської інтеграції української держави.

Гальмівну роль відіграє наявність суттєвих обмежень щодо використання адміністративних і фінансових важелів органів місцевого самоврядування в Україні, порівняно із сусідніми державами Європи, відсутність належного кадрового забезпечення як на рівні працівників органів місцевого самоврядування, так і на рівні центральних і місцевих органів державної влади, існування негативного впливу політичного складника на розвиток системи ТКС українських регіонів, недосконалість системи державної підтримки ТКС України.

Як наслідок, набули розвитку процеси організаційної фрагментації такої міжнародної структури транскордонної співпраці, як Карпатський євро регіон, що від початку створювався як інтегральна мережа, впали престиж та привабливість його програм співробітництва, знизився рівень позитивного сприйняття у громадській opinio. Його нинішня діяльність недостатньо враховує інноваційні форми і методи управління транскордонним співробітництвом, характеризується низькою макрополітичною підтримкою країн, центральних урядових інституцій країн-учасниць, не задовольняє територіальні громади прикордоння, які в пошуках більш ефективних інструментів міжнародної співпраці переорієнтовуються на інші європейські структури транскордонної співпраці.

Жодного разу з часу підписання Дебреценської декларації 1993 року не зустрічалися для розгляду питань узгодження багатосторонньої та національної підтримки Карпатського єврорегіону міністри іноземних справ (члени урядів) країн-учасниць. Розроблена та ухвалена у 2015 р. експертним середовищем у рамках Карпатської Конвенції Стратегія Карпатського єврорегіону–2020 не стала предметом розгляду та ратифікації органами регіонального самоврядування членських регіонів.

Вищезазначені проблеми можуть бути вирішені в частині компетенцій та відповідальності української сторони шляхом удосконалення діючої на період до 2020 р. державної стратегії активізації транскордонного співробітництва, яка б містила механізми поліпшення поінформованості органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної влади щодо ТКС, підвищення кваліфікації та професіоналізму держслужбовців та працівників органів місцевого самоврядування, передбачала б внесення змін до нормативно-правової бази України щодо ТКС з метою усунення колізій повноважень державних органів у сфері ТКС та визначення єдиного органу центральної влади України, відповідального за транскордонне співробітництво.

Зазначимо, що важливою передумовою успішної модернізації транскордонної співпраці на теренах Карпатського регіону є узгодження українського законодавства з інституційно-правовими нормами Європейського Союзу з питань територіального співробітництва, розробки та впровадження державної регіональної політики.

Вважали би за першочергове удосконалення діючої в Україні Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року прийняття нового Закону України «Про засади державної регіональної політики», внесення змін до положень Закону України «Про транскордонне співробітництво» (2004 р.) в частині розширення адміністративних та ресурсних можливостей і повноважень органів регіонального і місцевого самоврядування в сфері ТКС, прийняття нормативно-правових актів, що визначатимуть стратегію формування та розвитку транскордонних кластерів, стратегію розвитку єврорегіонів за участі України та її партнерів у транскордонному співробітництві.

У цьому контексті актуальним є узгодження базових положень Державної програми сталого розвитку Українських Карпат із положеннями Карпатської конвенції та Стратегії розвитку Карпатського регіону (у рамках Карпатської конвенції), імплементація Рекомендації 296 Конгресу місцевих та регіональних влад «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір».

Транскордонне співробітництво не буде ефективним, якщо не супроводжуватиметься координацією програм, отже, збалансований розвиток прикордонних регіонів стає можливим тільки через вироблення спільних програм розвитку та створення передумов для здійснення взаємовигідних проектів. Це зумовлює потребу у виробленні вже в недалекому майбутньому спільного стратегічного документа, який би окреслював спільне бачення пріоритетів розвитку транскордонного співробітництва у триєдиній площині: Україна – Центральна Європа – Євросоюз.

Отримання та наповнення у співпраці зі Словацькою Республікою та іншими європейськими партнерами статусу країни-асоційованого члена ЄС відкриває перед Україною нові можливості щодо участі в операційних програмах ЄС, які стосуються всіх сфер регіонального розвитку. Українські центральні та регіональні органи влади, органи місцевого самоврядування мають узгодити свою діяльність і за підтримки громадськості й бізнес-структур, що діють на місцевому, регіональному рівнях, забезпечити імплементацію кращого європейського досвіду єврорегіонів в українській частині їх функціонування.

Інституційний потенціал Карпатського єврорегіону як регіональної платформи словацько-української транскордонної співпраці має організаційно-інституційний вимір, що передбачає узгодження діяльності української сторони Карпатського регіону із стратегічними пріоритетами європейської інтеграції України, міждержавних відносин Словаччини та України, а також практичне залучення можливостей, що надаються українській та словацькій сторонам у рамках міжнародних ініціатив та проектів Євросоюзу, використання досвіду функціонування Баренцовой Євро-Арктичної Ради.

У цьому руслі українській стороні доцільно узгодити базові стратегічні пріоритети розвитку Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей із стратегічними пріоритетами партнерських регіонів Словаччини та інших країн Вишеградської групи, зокрема у рамках стимулювання ТКС у межах Карпатського регіону, виконанням Рекомендації 296 Конгресу місцевих та регіональних влад «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір».

Інноваційного змісту транскордонній співпраці Словаччини та України має надати організаційно-інституційна підтримка стимулювання виробничих процесів та розвитку виробничої кооперації, контрактингу та аутсорсингу на всеохоплюючій території регіону

Карпат, що сприятиме створенню нових робочих місць, дасть змогу активізувати економічне зростання на місцевому та регіональному рівнях.

Провідну роль у цьому може відіграти законодавча підтримка та стимулювання діяльності транскордонних кластерів, розвиток яких сприятиме зростанню конкурентоспроможності залучених транснаціональних та національних виробництв, кооперації малих та середніх підприємств українсько-словацького прикордоння, позитивно впливатиме на просування словацьких та українських товарів та копродукції на європейські та світові ринки.

Вважаємо, що подальше просування та затвердження стратегічної ініціативи польської та української частин Карпатського єврорегіону «Карпатський горизонт» позитивно вплине на єврорегіональні процеси, що у перспективі надасть можливість забезпечити інституційну підтримку розробки та ухвалення програми «Карпатський простір» з наданням їй статусу Операційної програми ЄС.

Ефективне використання північно-європейського досвіду управління ТСК надало би можливості вивести міждержавне і транскордонне співробітництво України та Словаччини, інших країн Вишеградської групи у регіоні Карпат на вищий якісний рівень, наповнити інноваційним змістом діяльність Карпатського єврорегіону та словацько-українське транскордонне співробітництво в умовах фрагментації єврорегіональних структур, домогтися докорінного поліпшення макрополітичної підтримки з боку вищих державних інституцій.

Список використаної літератури:

Монографії:

- БАЛЯН А.В. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини): монографія / А.В. Балян. – Ужгород: Ліра, 2006. – 325 с.
- ІЛЬКО І. Карпатський єврорегіон як модель регіонального співробітництва у Центральній і Східній Європі: монографія / І. Ілько, М. Палінчак, М. Лендел. – Ужгород: Карпати, 1998. – 44 с.
- МІКУЛА Н.А. Єврорегіони: досвід та перспективи: монографія / Н.А. Мікула. – Л.: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.
- МІКУЛА Н.А. Міжрегіональне та транскордонне співробітництво: монографія / Н.А. Мікула. – Л.: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

Наукові публікації:

- БІЛА С. О., РОМАНОВА В. В. Стратегічні пріоритети, №3 (28), 2013 р. С. – 83.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://www.niss.gov.ua/public/file/str_prioritetu/sp_3_2013.pdf
- БРОЙДЕ З. Є. Особливості транскордонного співробітництва в єврорегіонах, утворених Україною з країнами Центрально-Східної Європи / З. Є. Бройде // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми і перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Вип. XV / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів. – Луцьк, 2009. – 289 с.
- Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні : аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір, В. І. Жук та ін. – К.: НІСД, 2014. – 88 с.
- СТУДЕНЯК І.П. Транскордонне співробітництво Ужгородського національного університету з університетами та науковими інститутами Європи у вивченні та розв'язанні проблем сталого розвитку Карпат / І.П.Студеняк // Матеріали Міжнародної конференції «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи». – Ужгород, 2010. – С. 201–204.
- ХИМИНЕЦЬ В.В. Карпатський єврорегіон у контексті євроінтеграційних планів України / В.В. Химинець // Економіка природокористування і охорони довкілля: зб. наук,

праць / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К. : ДУІЕПСР НАН України, 2013. – С. 154–159.

ХИМИНЕЦЬ В.В. Карпатський євро регіон: проблеми та перспективи /В.В.Химинець // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. – Кам'янець-Подільський:Медобори-2006, 2014. – С. 513–523.

ХИМИНЕЦЬ В.В. Международная ассоциация «Карпатский евро регион» как инструмент евроинтеграции Украины / В.В. Химинец // Устойчивое развитие: междунар. период: научн. журн. Вып. 8, май 2013. – Варна (Болгария), 2013. – С. 157–161.

ХИМИНЕЦЬ В.В. Сталий розвиток Карпатського регіону в контексті євроінтеграційної політики України / В.В. Химинець // Екологія і природокористування: зб. наук. праць Інституту проблем природокористування та екології НАН України. Вип. 16. – Д., 2013. – С. 71– 80.

Навчальні посібники:

МІКЛОВДА В.П. Зовнішньоекономічні зв'язки на регіональному прикордонному рівні: навч. посіб. / В.П. Мікловда, П.Ю. Студеняк. – Ужгород: Карпати, 2009. – 128 с.

Інтернет-джерела:

Cross-Border Cooperation Programme «Poland – Belarus – Ukraine 2007–2013»

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpe.gov.pl/pliki/127-pl-by-ua-eng-5b1-5d.pdf>

Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cor.europa.eu/en/activities/networks/Documents/EN.pdf>

Аналітичний документ «Карпатський Горизонт 2013» – обґрунтування доцільності розробки та реалізації окремої операційної програми ЄС для регіону Карпат у наступній фінансовій перспективі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroregionkarpaty.com.ua/publications/analitichoryzont.pdf>

Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007 – 2010 роки

[Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України.– К., 2006. – 8 с. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=60690971>

Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 роки

[Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – К., 2010. – 17 с. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1088-2010-%D0%BF>

Електронний доступ: <http://celdn.euroregionkarpaty.com.ua/index.php/uk/news-of.html?start=27> , <http://visegradfund.org/>

Євростат. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat>

Стратегія Карпатського євро регіону – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу :<http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/StrategKarpatia.jpg>.

Електронний ресурс: <http://forbes.net.ua/ua/nation/1410211-geografiya-migraciyi-kudiyzdili-ukrayinci-v-2015-roci-i-hto-vidviduvav-ukrayinu>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Нормативно-правові акти які регламентують діяльність Баренцевої Євро-Арктичної Ради і Баренцевої Регіональної Ради

1

DECLARATION

COOPERATION IN THE BARENTS EURO-ARCTIC REGION CONFERENCE OF FOREIGN MINISTERS IN KIRKENES, 11.1.1993

Introduction

A conference on cooperation in the Barents Euro-Arctic Region took place in Kirkenes, Norway, on 11 January 1993. The Ministers of Foreign Affairs or representatives of Denmark, Finland, Iceland, Norway, the Russian Federation, Sweden and the Commission of the European Communities participated in the conference, which was also attended by observers from the United States of America, Canada, France, Germany, Japan, Poland, and the United Kingdom.

The Participants expressed their conviction that expanded cooperation in the Barents Euro-Arctic Region will contribute substantially to stability and progress in the area and in Europe as a whole, where partnership is now replacing the confrontation and division of the past. The Participants felt that such cooperation will contribute to international peace and security.

The Participants saw the Barents cooperation initiative as part of the process of evolving European cooperation and integration, which has been given a new dimension with the Conference on Security and Cooperation in Europe. They considered the establishment of a Council of the Baltic Sea States in Copenhagen in March 1992 as a further contribution to strengthening regional cooperation in Europe. They also stated their conviction that the establishment of closer cooperation in the Barents Euro-Arctic Region will be an important contribution to the new European architecture, providing closer ties between the Northern parts of Europe and the rest of the European continent.

The Participants expressed support for the ongoing process of reform in Russia which aims inter alia at strengthening democracy, market reforms, and local institutions, and which is therefore important for closer regional cooperation in the Barents Euro-Arctic Region.

The Participants expressed their desire to support the long-standing aspirations of the peoples in the Barents Euro-Arctic Region for friendship and cooperation, and stressed the fundamental significance of the historical changes caused by the end of ideological and military confrontation in Europe. They welcomed the initial steps that have been taken at the local and regional level to expand cooperation, in particular, the establishment of an interregional working group by counties in Finland, Norway, Russia and Sweden. They expressed their appreciation for the valuable work carried out by the northernmost counties of Finland, Norway and Sweden in the "Nordkalottkomiteen" during the past two decades. They took note of the report from the Expert Conference on the Region in Kirkenes on 25-27 September, 1992. They also took note of the October 1992 International Expert Conference on the Northern Sea Route in Tromsø, Norway.

The Barents Euro-Arctic Council and its objectives

The Participants recognized the features characteristic of this Arctic Region, especially its harsh climate, sparse population and vast territory. They agreed therefore to examine how they can improve the conditions for local cooperation between local authorities, institutions, industry and commerce across the borders of the Region.

To this end, the Participants agreed to establish a Council of the Barents Euro-Arctic Region, hereinafter called the Council, to provide impetus to existing cooperation and consider new initiatives and proposals. The terms of reference are set out in the annex.

The objective of the work of the Council will be to promote sustainable development in the Region, bearing in mind the principles and recommendations set out in the Rio Declaration and Agenda 21 of UNCED. To this end, the Council will serve as a forum for considering bilateral and multilateral cooperation in the fields of economy, trade, science and technology, tourism, the environment, infrastructure, educational and cultural exchange, as well as projects particularly aimed at improving the situation of indigenous peoples in the North.

The Participants emphasized that the Council will not duplicate or replace ongoing work in other bilateral or multilateral fora, but will where appropriate seek to give impetus and coherence to regional cooperation and encourage new common efforts, bilateral and multilateral, to meet the challenges and opportunities facing the Region.

They welcomed the establishment of a Regional Council of the Barents Euro-Arctic Region which will include county officials in the area constituting the Region and representation of the indigenous peoples of the Region.

Participation and area of application

The Participants emphasized that cooperation in the Barents Euro-Arctic Region is open to those states that wish to take an active part.

The Participants decided that regional cooperation in the Barents Euro-Arctic Region will comprise the county of Lapland in Finland, the counties of Finnmark, Troms and Nordland in Norway, the counties of Murmansk and Archangel in Russia, and the county of Norrbotten in Sweden. They noted that the Region might be extended to include other counties in the future.

The environment

The Participants recalled the Joint Declaration from the meeting of the Ministers of Environment of the Nordic Countries and the Russian Federation in Kirkenes on 3 September, 1993, and the Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic signed on 22 September, 1992, and underlined the importance of strengthening bilateral and multilateral cooperation to protect the vulnerable environment of the Region.

The Participants reaffirmed their commitment to the Strategy for Protection of the Arctic Environment, adopted at the Ministerial Meeting in Rovaniemi in 1991, and to the ongoing work in implementing that strategy, especially within the Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP). An action programme to assess and prevent the risk of pollution from

emissions from industry, nuclear installations, and dumping of hazardous waste in the Region is urgently needed and should be prepared in due time for presentation at the next Ministerial Meeting for the Protection of the Arctic Environment on 14-16 September, 1993 at Nuuk, Greenland.

The Participants emphasized that the environmental dimension must be fully integrated into all activities in the Region, inter alia, through the establishment by the states in the Region of common ecological criteria for the exploitation of natural resources and the prevention of pollution at source and recognized that solving the existing major transboundary environmental problems will be important in realising the potential for broader cooperation in the Region.

The Participants stated that the risk of contamination of the environment of the Region by radioactive substances is a serious problem and must be solved, inter alia, through international cooperation and the improvement of technology for the handling, storage and disposal of radioactive waste and the operational safety of nuclear facilities.

The Participants noted the importance of international cooperation in the following areas:

- expanded monitoring of ecology and radioactivity in the Region;
- enhanced work on the operational safety of nuclear facilities;
- rehabilitation of areas that have been polluted as a result of the operation of nuclear facilities.

The Participants emphasized that in particular instances, such as for measures to improve nuclear safety and to reduce air polluting emissions from the nickel production on the Kola Peninsula, international financial arrangements in addition to national financial contributions may be considered with a view to finding cost-effective solutions.

Economic cooperation

The Participants recognized the importance of increased economic cooperation in the Region in the form of trade, investment, industrial cooperation, etc. In view of the environmentally vulnerable character of the Region, they stressed the particular importance of observing the provisions of the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary context (the EIA Convention), signed on 25 February, 1991, and the principles of environmental soundness and sustainability in all fields of economic cooperation.

The Participants agreed to explore ways and means to encourage trade and investment and to provide a framework conducive to broader cooperation on a commercial basis at the enterprise level.

The Participants recognized the potential for development in the Region in the field of energy on an environmentally sound basis. They underlined the importance of cooperation with regard to energy saving measures.

The Participants recognized the role of the European Energy Charter in making the fundamental link between energy, the environment and economic development.

The Participants recommended that conditions be created for enhanced cooperation in the conversion of military industries and facilities, inter alia, on a commercial basis.

The Participants agreed to cooperate in developing the efficiency of agricultural production in Arctic and Sub-Arctic areas, inter alia, in order to secure sufficient supplies of food of high quality. In view of the similar climatic conditions in the Region, the Participants underlined the importance of exchanging experience and skills within the area in fields such as reindeer husbandry and forestry.

Scientific and technological cooperation

The Participants recognized the importance of scientific and technological cooperation in dealing with the Region's problems, including the promotion of relevant cold climate technologies. They noted the opportunities that exist for such cooperation in fields related to geology, oceanography, atmospheric physics, ecology and environmental protection, and technological fields such as construction, fisheries, aquaculture, forestry, mining, off-shore technology and transportation and communications applicable to the specific regional conditions.

The Participants emphasized the need to exchange relevant experience and information and encourage the transfer of technologies. They proposed that taskforce laboratories, expeditions and the like, be set up to pursue specific projects and scientific programmes. The Participants stressed the role that the International Arctic Science Committee could play in developing scientific research.

The Participants recognized the importance of cooperation in the training of personnel.

Regional infrastructure

The Participants underlined the importance of improving the infrastructure for transport and communications in the Region.

The Participants noted studies and discussions already initiated at the bilateral and multilateral level regarding the transport and communications needs of the Region and possible action to meet those needs. The Participants urged that preliminary and final results from such studies and discussions should be made available as appropriate to all participating states in order to avoid duplication of effort.

The Participants decided to ask the ministers responsible for transport and communications to consider possibilities for cooperation, based, inter alia, on studies already in progress, on the transport and communications needs of the Region.

The Participants expressed recognition of the progress already achieved through bilateral cooperation in the development of telecommunications and voiced support for further efforts on both a bilateral and a multilateral basis for the continued improvement of telecommunications in the Region.

Indigenous peoples

The Participants concerned reaffirmed their commitment to the rights of their indigenous peoples in the North in keeping with the objectives set out in Chapter 26 on Indigenous People of Agenda 21. They stated their commitment to strengthen the indigenous communities of the Region, and to ensure that the cooperation now being initiated will take the interests of

indigenous peoples into consideration.

The Participants concerned took note of the proposed establishment of a Working Group for Indigenous Issues with representatives from the indigenous peoples and authorities and the central authorities from Finland, Norway, Russia and Sweden. They agreed that the Working Group might consider, also on the basis of international cultural expeditions to areas of Nenets and Sami, preparing a regional programme for the restoration and preservation of Nenets and Sami cultural monuments, the establishment on a regional basis of a Nenets cultural centre in the Nenets Autonomous Region, the establishment of a corresponding Sami centre in the town of Lovozero in the county of Murmansk, and the establishment of an appropriate regional medical foundation.

The Participants agreed to exchange information regarding existing or proposed legislation with a bearing on the position of indigenous peoples in their respective countries.

Human contacts and cultural relations

The Participants stressed that wider human contacts and increased cultural cooperation in the Region should be encouraged to promote constructive cooperation and good neighborly relations.

Among the areas of cooperation which could be considered are:

- More extensive exchange of youth, students, teachers and professors from high school to university levels, also within the fields of culture and sports.
- Activities which could give women in the Region more opportunities for cooperation and exchange of experience.
- Extended facilities for education and training in the languages of the Region.

Cultural centres such as the planned "Pomor Cultural Centre" attached to Pomor State University in Archangel.

Tourism

The Participants recognized that tourism may play a more important part in the economy of the Region and agreed that the promotion of tourism across national borders will strengthen human contacts and mutually beneficial economic development with positive effects for employment and business activities. They called for steps to encourage cooperation in the field of tourism at national, regional and local levels, and for common efforts to develop tourism infrastructure and facilities. The provisions of the EIA Convention should be duly taken into account in this context.

Kirkenes, 11 January, 1993

Torvald Stoltenberg

Jorgen Ostrom Moller

Paavo Varynen

Andrej Kozyrev

Jon Sigurdsson

Margaretha af Ugglas

Anaurin Rhys Hughes

Agreement
between the Government of the Republic of Finland, the Government
of the Kingdom of Norway, the Government of the Russian Federation
and the Government of the Kingdom of Sweden
on the Establishment of an
International Barents Secretariat for the
Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region

The Governments of the Republic of Finland, the Kingdom of Norway, the Russian Federation and the Kingdom of Sweden, hereinafter referred to as the Parties,

Considering that the establishment of an International Barents Secretariat will make the Barents cooperation more coherent and efficient, and

Taking into account that this Agreement is supported by the Barents Regional Council,

Have agreed on the following:

Article 1

An International Barents Secretariat, hereinafter referred to as the Secretariat, shall be established to provide technical support for the multilateral coordinated regional activities within the framework of the Barents Euro-Arctic Council and the Barents Regional Council.

The Secretariat shall be located in Kirkenes, Norway. The Secretariat shall be operative as of January 2008.

Article 2

The Secretariat shall possess a legal personality in Norway. It shall have such legal capacity as may be necessary for the exercise of its functions and the fulfilment of its purposes, including the capacity to contract, to acquire, hold and dispose of movable and immovable property and to institute and participate in legal proceedings.

Article 3

The Secretariat and its property and assets shall enjoy on the territory of Norway such privileges and immunities as are necessary for the exercise of its functions.

The permanent staff members of the Secretariat shall enjoy on the territory of Norway the privileges and immunities necessary for the exercise of their functions in connection with the activities of the Secretariat.

Adopted by CSO 16. September 2008 amended 4-5 September 2013,
19 March 2015, 22 March 2016 and 15 June 2016

**Financial and Staff Rules
of
the International Barents Secretariat**

PREAMBLE

PART I: FINANCIAL RULES

ARTICLE 1	AUTHORITY AND APPLICABILITY
ARTICLE 2	FINANCIAL PERIOD
ARTICLE 3	BUDGET
ARTICLE 4	FINANCIAL RESOURCES AND CONTRIBUTIONS
ARTICLE 5	CUSTODY OF DEPOSIT
ARTICLE 6	ACCOUNTS
ARTICLE 7	INTERNAL CONTROL
ARTICLE 8	EXTERNAL AUDIT
ARTICLE 9	INTERPRETATION
ARTICLE 10	AMENDMENT OF THE FINANCIAL RULES

PART II: STAFF RULES

ARTICLE 1	GUIDELINES FOR THE SELECTION OF THE STAFF
1.1	<i>Selection of the Head of the Secretariat</i>
1.2	<i>Selection of the other Permanent Staff Members</i>
1.4	<i>Employment Terms</i>
1.5	<i>Profile of applicants:</i>
1.6	<i>Familiarizing trip:</i>
ARTICLE 2	ACCOMMODATION AND MOVING
ARTICLE 3	TRAVEL EXPENSES AND INSURANCE
ARTICLE 4	VACATION AND SPECIAL LEAVES
4.1	<i>Annual Leave</i>
4.2	<i>Vacation Allowance</i>
4.3	<i>Public and Religious Holidays</i>
4.4	<i>Sick Leave with Salary</i>
4.5	<i>Maternity Leave with Salary</i>
4.6	<i>Leave due to Child's Sickness</i>
4.7	<i>Leave to Moving of Accommodation</i>
4.8	<i>Leave due to Wedding</i>
4.9	<i>Leave due to Death, Funeral</i>
ARTICLE 5	OFFICE ADMINISTRATION

PREAMBLE

The following rules and instructions shall govern the administration of the International Barents Secretariat (hereinafter: the Secretariat) established by the Barents Euro-Arctic Council (hereinafter: the BEAC).

These rules are formulated in accordance with and are subordinated to what is stipulated in:

- Agreement on the Establishment of the International Barents Secretariat for the Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region (hereinafter: the Agreement)
- The Terms of Reference of the International Barents Secretariat.
- Host Country Agreement between the Government of Norway and The International Barents Secretariat for the Cooperation in The Barents Euro-Arctic Region
- Applicable Norwegian Financial Regulations.

After consultation with the Barents Regional Committee (hereinafter: the RC) the Financial and Staff Rules become effective as from the date of approval by the Committee of Senior Officials (hereinafter: the CSO) .

The Parties (Finland, Norway, Russian Federation, Sweden) to the Agreement on the Establishment of an international Barents Secretariat for the Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region are hereinafter referred to as the Parties

Adopted at the CSO meeting in 16. September 2008 at Solovetsky Islands.

Part I: Financial Rules

ARTICLE 1   *Authority and Applicability*

The Head of the Secretariat, as the chief administrative officer, shall have an overall responsibility for the proper management and efficient use of the financial and staff resources. Depending on the nature of the issue, he/she shall receive tasks from and report to the Chairs of the CSO and/or the RC.

The Head of the Secretariat is responsible to the CSO of the BEAC in financial matters. The Barents Regional Committee shall be consulted by the Head of the Secretariat according to the procedures described in Chapters 3 and 6 of the Terms of Reference of the International Barents Secretariat.

The Head of the Secretariat may delegate to other Permanent Staff Members such of his/her powers, as he deems necessary to secure proper and effective management of the administration of the Secretariat.

ARTICLE 2   *Financial Period*

2.1   The financial year of the Secretariat shall be the calendar year.

ARTICLE 3   *Budget*

3.1   The Head of the Secretariat shall submit a draft budget for the coming calendar year to the Chairman of the CSO and for consultation to the Chairman of the Barents Regional Committee.

3.2   The draft budget shall cover income and expenditures and shall be presented in Norwegian kroner (NOK). The incomes and expenditures shall also be presented in euros (EUR) as an approximate figure based on the exchange ratio of the day of NOK to the EUR.

3.3   The draft budget shall be divided into chapters by type of expenditure.

The draft budget shall encompass expense estimates by main chapters and sub-chapters and detailed explanatory notes on the allocations, as against the actual expenditures. It shall also include:

1.   Summary statement of the proposed budget;
2.   Arrears, if any, from the mandatory annual contributions from the previous budgetary years;
3.   Other annexes as may be required.

3.4   The budget proposal shall be submitted by the Head of the Secretariat at

least **twenty** days before the date fixed for a regular meeting of the CSO for its approval.

The budget proposal shall be accompanied by the approved budget for the current financial period.

3.5 The CSO shall consider the budget proposal and decide upon the budget taking into account the time frame of the budgetary procedures of the Parties.

ARTICLE 4   ***Financial Resources and Contributions***

4.1 The sources of the budget shall consist of:

- i) The mandatory annual budgetary contributions of the Parties according to the scale included in the Terms of Reference of the International Barents Secretariat;
- ii) Returns on interest derived from deposit account(s) of the Secretariat and miscellaneous income such as donations/voluntary contributions/grants; the Head of the Secretariat may accept such payments provided that the purpose thereof conforms to the BEAC principles and objectives;
- iii) General donations shall be those made for no specific purpose and shall be added to the official account of the Secretariat.

Specific donations shall be those made for specific purpose and managed in conformity with these Regulations and the purpose prescribed. Upon the authorization of the Head of the Secretariat a special account of the Secretariat may be established for managing such donations. The Head of the Secretariat shall submit to the regular Meeting of the CSO a report on the contributions and donations to the annual budget.

4.2 As soon as the CSO has approved the budget for the financial period the Head of the Secretariat shall send a copy thereof to all Parties together with a call for contributions for the financial period. The approval of the budget constitutes an authorisation to the Head of the Secretariat to incur obligations and make payments for the purposes stated in the budget.

4.3 The Parties shall make their assessed contributions available to the Secretariat by 31st March each year.

4.4 Any Party may, however, inform the Head of the Secretariat of its preference to pay its contribution to the budget in two installments. In such case at least half of the contribution shall be payable according to the paragraph above and the remaining amount within six months from that date.

4.5 In cases where special necessity arises the Head of the Secretariat may effect transfer from one chapter of the budget to another, after having obtained the approval of the Chairman of the CSO.

The total of such transfers shall not exceed 10 percent of the original appropriation of the chapter to which the transfer is made.

4.6 Working capital funds shall be kept to meet short-term liquidity problems pending receipt of contributions.

4.7 The amount and the purposes of the working capital funds shall be determined regularly by the CSO. It should not exceed 50% of the budget provision for the financial period. The working capital funds shall be financed from contributions by the Parties to the Agreement made in accordance with the scale of assessments included in the Terms of Reference.

(Amendment to the above paragraph was approved by BEAC CSO on 22 March 2016.)

4.8 The management of the working capital funds is subject to approval by the Chairman of the CSO.

4.9 The funds shall be used only to core functions of the Secretariat.

4.10 The CSO shall decide on replenishment from eventual budget surpluses on an annual basis, after each individual budget year

ARTICLE 5   **Custody of Deposit**

5.1 The Head of the Secretariat shall designate the bank or banks in which the deposits of the Secretariat shall be kept.

ARTICLE 6   **Accounts**

6.1 The Head of the Secretariat shall maintain such accounts as are necessary and shall prepare financial accounts at the end of the financial period.

6.2 The guiding financial regulations shall be those of the host country.

6.3 The financial accounts shall be presented in NOK. The accounts may be kept in such currency or currencies as the Head of Secretariat may deem necessary

6.4 The Head of the Secretariat shall submit a Statement of Accounts for each financial period to the auditors not later than sixty days following the end of the financial period.

6.5 The Head of the Secretariat shall present the Statements of Accounts to the CSO as soon as these have been audited.

6.6 The statement shall show the income of the Secretariat and, under separate headings, expenditures and balance of accounts. The Head of the Secretariat shall attach to the statement an explanatory memorandum.

ARTICLE 7   ***Internal Control***

7.1 The Head of the Secretariat is responsible for the internal control;

7.2 The internal financial control shall provide for an effective examination and/or review of financial transactions in order to ensure the most efficient use of the resources of the Secretariat;

7.3 All transfers or withdrawals from the bank dealing with expenses of the IBS shall be made upon authorization of the Head of the Secretariat;

7.4 The Head of the Secretariat may designate a strictly limited number of officers who may receive monies, incur obligations and make payments on behalf of the IBS;

7.5 The Head of the Secretariat shall review financial transactions to ensure the regularity of the receipt, custody and disposal of the IBS's funds and other financial resources.

ARTICLE 8   ***External Audit***

8.1 The CSO shall appoint an external auditor upon proposal by the Government of Norway. The auditor shall be a registered state auditor in Norway. The report and findings of the external auditor shall be submitted to the CSO for review and consideration.

ARTICLE 9   ***Interpretation***

9.1 The Chairman of the CSO may rule, after consultation with the members of the CSO, in cases of doubt as to the interpretation and application of any of the financial rules.

ARTICLE 10   ***Amendment of the Financial Rules***

10.1. The Financial and Staff Rules may be amended by the CSO after consulting the Barents Regional Committee.

Part II: Staff Rules

ARTICLE 1   ***Guidelines for the Selection of the Staff***

1.1   Selection of the Head of the Secretariat

The IBS shall be led by a Head of Secretariat, who shall be selected among qualified individuals and who shall be a citizen of a state of one of the Parties to the Agreement on the Establishment of an International Barents Secretariat for the Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region.

The procedures of the selection of a candidate for the post as Head of the Secretariat shall be transparent to the Parties and to the members of the Barents Regional Committee

The Chairman of the CSO informs the Parties and the Barents Regional Committee at least six months ahead of the expiration of the contract and asks for proposals for candidates within two months.

The Chairman of the CSO will engage in talks with the Parties and the Chairman of the Barents Regional Committee to reach consensus of a candidate . An Ad Hoc Group with balanced representation could be established to assist in the evaluation of the candidates.

The Chairman of the CSO will propose a candidate for the post as the Head of the Secretariat and submit the candidature to the CSO and for the Barents Regional Committee for approval.

The candidate will be finally approved by the CSO at a meeting or alternatively by written procedures.

1.2   Selection of the other Permanent Staff Members

Vacancies should be announced by the Head of the Secretariat to Parties and to the Barents Regional Committee, preferably 6 and at least 3 months ahead of the proposed time of employment. For each vacancy a job description should be available.

Vacancies will be advertised on the Internet site of the Secretariat at least 2 months in advance in a way, which will give qualified candidates a good opportunity to acquaint themselves with the vacancy. Providing information through other media is possible, but will be left in general to the Parties and to the members of the Barents Regional Committee. If necessary, the Secretariat has the right to advertise vacancies in national and international media.

Candidates are invited to forward their applications to the Head of the Secretariat.

The Head of the Secretariat will list the applications and rank the candidates

according to established criteria, including qualifications, as well as principles of rotation and geographical balance. The Secretariat will seek to obtain gender balance of staff. After consultations with the CSO Chairman and the Barents Regional Committee, The Head of the Secretariat may invite candidates for personal interview if necessary. The CSO-Chairman and the chairman of the Barents Regional Committee will be consulted during the decision-making process.

The Head of the Secretariat will send the name of the selected candidate for a given post to the CSO and The Barents Regional Committee for approval.

The date of employment will not be earlier than one month after the final approval of the candidate.

Members of the CSO and the Barents Regional Committee will have access to examine the applications and the ranking list.

1.3 A general practice of geographical and gender balance will be applied when recruiting a new staff.

1.4 Employment Terms

Contracts for all staff of the IBS shall be offered for 12-month periods up to three years, with the possibility of a prolongation for one year. Staff members can re-apply only once for their own position. Prolongation excludes renewed application.

Exception to the above: Since the work of the Secretary/Accountant requires local knowledge of prevalent practices in dealings with the authorities of the Host Country, the Secretary/Accountant can reapply for this position without limits.

(Addition of the above paragraph was approved by BEAC CSO on 4-5 September 2013.)

1.5 Profile of applicants:

Qualifications for each post:

- citizen of a State, Party to the Agreement on the Establishment of the Secretariat (Finland, Norway, Sweden and Russia);
- suitable educational, professional and administrative background;
- international experience;

Language requirements:

- excellent knowledge of English, as the working language of the IBS and
- working knowledge of Russian and
- in addition, working knowledge of one of the following languages: Finnish, Swedish, Norwegian, Sami;

All staff members should have a driver's licence.

1.6 Familiarizing trip:

Reasonable travel and accommodation costs - within IBS' budget limits - intended for an acquaintance/familiarizing trip for candidates who have accepted a position as Head of Secretariat or Executive Officer, will be covered from the the ordinary travel budget. This also applies for the candidate's spouse, if applicable.

(Addition of the above paragraph was approved by BEAC CSO on 22 March 2016.)

ARTICLE 2   **Accommodation and Moving**

All expenses related to accommodation, such as rents or fees to brokers, are to be paid by the Permanent Staff Members themselves.

The Permanent Staff Members are allowed to have:

- 1) An establishment allowance of the amount of 30000 NOK for a Permanent Staff Member with family, and 20000 NOK without a family.
- 2) Moving allowance will be granted limited to 40 m3 for a Permanent Staff Member bringing dependent family members and limited to 18 m3 for a single Permanent Staff Member.
- 3) Reimbursement of travel expenses will be made upon receipt including also expenses of dependent family members.

ARTICLE 3   **Travel Expenses and Insurance**

The Secretariat follows the Norwegian public regulations on daily allowances.

Official duty travel expenses and hotel accommodation shall be paid by the IBS

Travel insurance will be covered by the insurance arrangements made by the Secretariat for the permanent staff-members.

On official missions, business class tickets may be booked only in case no other alternatives are available I

In case his/her family members accompany a staff member on an official trip, the staff member is responsible to pay 25 % of the hotel price him/herself.

ARTICLE 4   **Vacation and Special Leaves**

4.1 Annual Leave

Standard annual leave is 28 working days. Staff members recruited from other countries than host country are to have 35 working days. CSO can decide to give local

employees more days than provided in a standard leave.

The accrual of annual leave shall start immediately after the employment and be calculated per ratio year. The whole number of leave days should preferably be taken within calendar year, with a possibility to transfer 14 working days to the next calendar year

(Amendment to the above paragraphs was approved by BEAC CSO on 15 June 2016.)

4.2 Vacation Allowance

Holiday allowance is included in each employee's annual salary. This implies that each employee shall be paid ordinary salary each month, including his/her holiday period. To avoid a loss in total net income for the employee, an additional vacation compensation of 16% of the employee's ordinary monthly salary is to be paid out to him/her in June each year. This arrangement is regulated by a Collective agreement between the IBS and its employees.

(Amendment to the above paragraph was approved by BEAC CSO on 19 March 2015.)

4.3 Public and Religious Holidays

The staff members are entitled to the statutory public and church holidays as regulated in the Law of Vacation and practiced in Norway.

4.4 Sick Leave with Salary

The employee shall at his/her earliest convenience report absence due to sickness to the Secretariat. If a sick leave period exceeds 2 days a medical statement issued by a doctor declaration is required for further payment by the Secretariat

Vacation can be postponed due to sickness if the employee falls ill before the vacation starts and has reported this to the Secretariat. The vacation can also be postponed if the employee falls ill during the vacation if the employee reports this to the Secretariat and can present a medical statement in that regard.

4.5 Maternity Leave with Salary

In relation to giving birth a female employee is entitled to absence in 42 weeks with full salary and with 52 weeks of absence with 80 % of the salary. Depending upon the length of the leave of the mother, the father can take part of the leave.

4.6. Leave due to Child's Sickness

An employee with children below the age of 10 years may be absent due to child's sickness, however only with ten days per year in total. A single mother or father is

entitled to 20 days of absence per year.

4.7. Leave to Moving of Accommodation

In relation to moving of accommodation, the employee is entitled to one (1) day leave with salary.

4.8. Leave due to Wedding

In relation to the staff member's own marriage or entrance into partnership, the employee is entitled to one (1) day leave with salary.

4.9. Leave due to Death, Funeral

In relation to serious disease within the family or funeral of someone within the family, the employee is entitled to one (1) day leave with salary. By extraordinary circumstances and considering the geographical distance the Head of the Secretariat might extend the leave up to 10 workingdays with salary.

ARTICLE 5   **Office Administration**

Office working hours are from Monday to Friday from 8.00 – 16.00 or 9.00 – 17.00. Working hours of individual staff members are subject to special agreement.

Everyone writes his/her own letters, travel reports, telephone notes, summaries of meetings and other correspondence in English, which is the working language of the International Barents Secretariat.

ARTICLE 6   **Amendment to the Staff Rules**

The Staff Rules may be amended by the CSO after consulting the Barents Regional Committee(BRC)

Host Country Agreement
between
the Government of the Kingdom of Norway
and
The International Barents Secretariat for the Cooperation
in the Barents Euro-Arctic Region

on the Legal Status of the Secretariat and the Privileges and Immunities of the Secretariat and its Permanent Staff Members

The Government of the Kingdom of Norway, hereinafter referred to as the Government, and the International Barents Secretariat for the Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region, hereinafter referred to as the Secretariat;

Referring to the Agreement concluded by the Government of the Republic of Finland, the Government of the Kingdom of Norway, the Government of the Russian Federation and the Government of the Kingdom of Sweden on the Establishment of an International Barents Secretariat for the Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region;

Considering that the Agreement has been supported by the Barents Regional Council;

Noting that the establishment of the Secretariat will make the Barents cooperation more coherent and efficient; and

Desiring to regulate the legal status of the Secretariat in Norway as well as the privileges and immunities of the Secretariat and its Permanent Staff Members necessary for the efficient functioning of the Secretariat;

Have agreed as follows:

ARTICLE 1
Definitions

In the present Agreement,

- "Head of the Secretariat" means the person appointed as the Head of the Secretariat and during his or her absence, any other Permanent Staff Member specially designated to act on his or her behalf.

- "Permanent Staff Members" means the Head of the Secretariat and the professional and administrative personnel of the Secretariat who perform functions of the Secretariat as defined in the Terms of Reference as their main employment. Permanent Staff Members do not include persons who are seconded, or perform part time work or temporary missions, or persons performing functions of a general, supportive character (e.g. clerical and technical work), or persons recruited on internship.

ARTICLE 2
Legal Capacity of the Secretariat

The Secretariat shall possess a legal personality in Norway. It shall have such legal capacity as may be necessary for the exercise of its functions and the fulfilment of its

purposes, including the capacity to contract, to acquire and dispose of movable and immovable property and to institute and participate in legal proceedings.

ARTICLE 3

Location

The Secretariat shall be located in Kirkenes.

ARTICLE 4

Flag and Emblem

The Secretariat shall be entitled to display its flag and emblem on the premises and means of transport of the Secretariat.

ARTICLE 5

Immunity of the Secretariat

The Secretariat and its property and assets located in Norway shall enjoy immunity from every form of legal process, except:

1. in so far as in any particular case this immunity is expressly waived by the Head of the Secretariat in accordance with the view expressed by the Barents Euro-Arctic Council (BEAC) represented by the Committee of Senior Officials (CSO), it thereby being understood, however, that no waiver of immunity shall extend to any measure of execution;

2. in the case of a civil action by a third party for damages arising from an accident caused by a motor vehicle belonging to, or operated on behalf of the Secretariat, or in the case of a motor traffic offence involving such a vehicle.

ARTICLE 6

Funds, Currencies and Securities

Without being restricted by financial controls, regulations or moratoria of any kind, the Secretariat may freely acquire, hold, dispose of and transfer any kind of funds, currencies or securities for any of its functions.

ARTICLE 7

Inviolability of Premises

1. The premises of the Secretariat in Norway shall be inviolable.
  - The premises and the property and assets of the Secretariat in Norway shall be immune from search, requisition, confiscation, expropriation and any other form of

interference whether by executive, administrative, judicial or legislative action.

- The competent Norwegian authorities shall take appropriate measures for the protection of the premises of the Secretariat.

ARTICLE 8

Inviolability of Archives

The archives of the Secretariat, and all its official documents in Norway, shall be inviolable.

ARTICLE 9

Commercial Activity

The Secretariat shall not engage in any commercial activity, or have such activity as a purpose.

ARTICLE 10

Exemption for the Secretariat from Taxes and Duties

1. Within the scope of the official functions of the Secretariat its assets, income and property shall be exempt from taxes and duties to the extent that such exemption is granted by the Norwegian authorities to diplomatic missions in Norway pursuant to the relevant rules of the Vienna Convention on Diplomatic Relations.

1.3 The Secretariat shall be exempt from value added tax (VAT) for such acquisitions which are necessary for carrying out its official functions.

1.4 Goods acquired under the exemption referred to in paragraph 2 above shall not be sold or otherwise disposed of, except under conditions agreed with the appropriate authorities.

2.1 No exemption shall be accorded in respect of taxes and duties which relate to charges for public utility services rendered.

ARTICLE 11

Facilities in Respect of Communications

All official communications directed to the Secretariat, or to any of its personnel, and all outward official communications of the Secretariat, by whatever means or in whatever form transmitted, shall be immune from censorship and from any other form of interception or interference with their privacy.

ARTICLE 12
Permanent Staff Members

1. Permanent Staff Members of the Secretariat, irrespective of nationality, shall be accorded immunity from legal process in respect of words spoken or written and all acts performed by them in their official capacity

2.2 No immunity from legal process shall apply in the case of a motor traffic offence committed or damage caused by a motor vehicle belonging to or driven by a Permanent Staff Member.

2.3 Permanent Staff Members of the Secretariat who are not of Norwegian nationality or who, at the time of taking up their post, are not permanent residents in Norway shall:

be exempt from any obligations in respect of military service and their spouses and dependent children shall enjoy the same exemption;

be exempt from all measures restricting immigration and from charges for visas and their spouses and dependent children shall enjoy the same exemption;

2. be accorded the same privileges in respect of facilities regarding the exchange of currency as are accorded to diplomatic agents accredited to Norway;

3. together with their spouses and relatives dependent on them, be given the same repatriation facilities in time of international crisis as diplomatic agents accredited to Norway;

4. have the right to import free of duty furniture and personal effects that they have owned, possessed or ordered before taking up their posts and that are intended for their personal use. Such goods shall normally be imported within three months of the first entry into Norway, but in exceptional circumstances an extension of this period may be granted. This privilege shall be subject to the same conditions governing the disposal of goods imported into Norway free of duty as are accorded to diplomatic agents accredited to Norway; and have the right to import one motor vehicle at the time of their arrival, and one once every three years, free of duty it being understood that no permission to sell or dispose of the vehicle in the open market shall normally be granted until three years after its importation.

4.1 Privileges and immunities are granted to Permanent Staff Members in the interest of the Secretariat and not for personal benefit of the individuals themselves. The Head of Secretariat as agreed with the Barents Euro-Arctic Council and the Committee of Senior Officials shall have the right and the duty to waive the immunity of any Permanent Staff Member in any case where, in his/her opinion, the immunity would impede the course of justice and can be waived without prejudice to the interests of the Secretariat. Privileges and immunities related to the Head of Secretariat can only be waived by the Barents Euro-Arctic Council-Committee of Senior Officials.

4.2 The Head of the Secretariat shall on a regular basis, through the Norwegian Ministry of Foreign Affairs, communicate to the Government of Norway the names of those Permanent Staff Members to whom the provisions of this Article shall apply and, without delay, inform the Ministry of Foreign Affairs of any changes and additions to the list of those names.

ARTICLE 13
Income Tax

1. The Permanent Staff Members of the Secretariat who are not Norwegian nationals or who, at the time of taking up their posts are not residents for tax purposes in Norway, shall be exempt from taxation in Norway on salaries and emoluments paid by the Secretariat. These Permanent Staff Members shall, however, be subject to an internal fee imposed by the Secretariat on salaries and emoluments paid by the Secretariat.

Such salaries and emoluments shall be exempt from Norwegian income tax from the date as of which this fee is applicable but the Government shall retain the right to take these salaries and emoluments into account for the purpose of assessing the amount of taxation to be applied to income from other sources.

A Permanent Staff Member who is present in Norway for a period or periods not exceeding in the aggregate 183 days in any twelve month period commencing or ending in the fiscal year concerned shall not be liable to pay internal fee and shall pay only that part of internal fee which is compatible to relevant Norwegian social security contributions.

2. The amount of the fee imposed by the Secretariat shall be compatible to the relevant Norwegian income tax level including social security contributions and reflected in the Financial and Staff Rules of the Secretariat.

3. The fee imposed by the Secretariat shall be used exclusively for covering expenses of the official functions of the Secretariat and for compulsory contributions to the social security scheme for the Permanent Staff Members.

iii) The accounts of the Secretariat shall annually be subject to an independent audit by an external auditor.

iv) The provisions of this Article shall not apply to the payment of pensions and annuities to the former Permanent Staff Members of the Secretariat.

ARTICLE 14
Social Security

1. All Permanent Staff Members of the Secretariat and their families with residence permits in Norway shall be covered by the Norwegian social insurance scheme subject to the payment of ordinary social security contributions in Norway, in so far as they are not exempt from compulsory coverage and contributions to the Norwegian social security scheme according to national legislation or an applicable agreement on social security.

2. Persons compulsorily covered under that scheme shall be entitled to medical, social and other applicable benefits including pension rights.

3. The Secretariat shall arrange such affiliation of the Permanent Staff Members to the Norwegian social insurance scheme. In respect of Permanent Staff Members who are to be insured under the Norwegian social insurance scheme, the Secretariat undertakes to ensure that employers' contributions and contributions from the Permanent Staff Members concerned are paid as required under the National Insurance Act.

ARTICLE 15
Norwegian Law

Without prejudice to their privileges and immunities, the Secretariat and all persons enjoying privileges and immunities under this Agreement shall respect the laws and regulations of Norway.

ARTICLE 16
Co-operation

The Secretariat shall cooperate at all times with the appropriate authorities in Norway in order to prevent any abuse of the privileges, immunities and facilities provided for in this Agreement.

ARTICLE 17
Settlement of Disputes

1. The Secretariat shall make provisions for appropriate modes of settlement of disputes involving any of the Permanent Staff Members, who by reason of his/her official position enjoys immunity, unless the immunity has been waived in accordance with the provisions of Article 12.

2. Any disagreement between the Secretariat and the Government arising out of the interpretation or application of the present Agreement or any supplementary arrangement or agreement shall be settled by negotiations

ARTICLE 18
Entry into Force

This Agreement shall enter into force upon signature.

ARTICLE 19
Amendments

Consultations with respect to the modifications or amendments of this Agreement shall be entered into at the request of the Government or the Secretariat. Any modification or amendment shall be made by mutual consent.

ARTICLE 20
Termination

This Agreement shall cease to be in force:

4.3 by mutual consent between the Government and the Secretariat, or

4.4 if the Secretariat is removed from the territory of Norway, after a period reasonably required for such removal and the disposal of the property of the Secretariat in Norway.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned, duly authorised thereto, have signed this Agreement.

Done at Rovaniemi, on the 15th November 2007 in duplicate in the English language

For the Government of the Kingdom of Norway:

For The International
Barents Secretariat for the
Cooperation in the Barents
Euro-Arctic Region

Minister for Foreign Affairs of Norway:

BEAC Chair

Minister for Foreign Affairs of Finland,

Terms of Reference

for an International Barents Secretariat for the Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region

1. Introduction

Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region is anchored under the two political organs: the Barents Euro-Arctic Council (BEAC) and the Barents Regional Council (BRC).

The Working Group of the Indigenous Peoples has, in addition to its operational role as a working group, also an advisory role in relation to both the BEAC and the BRC.

The BEAC Chairmanship and the BRC Chairmanship rotate every two years. The BEAC acts through its Committee of Senior Officials (CSO) between the Ministerial Meetings, and the BRC between the BRC meetings through its Regional Committee (RC).

In order to make the Barents cooperation more coherent and efficient it was decided to establish an International Barents Secretariat (IBS). The objective of the IBS is to provide technical support to the multilateral coordinated regional activities within the framework of the BEAC and the BRC, recognizing the important role of the national secretariats in the Barents Region and the division of labour at the regional level decided by BRC.

The BEAC and the BRC aim at strengthening the multilateral efforts of the Barents cooperation and enhancing its practical content, inter alia by securing continuity in the work, by better utilising available administrative and financial resources as well as by promoting more effective coordination and implementation of the decisions of the BEAC and the BRC.

The scope of the IBS, in addition to the organizational setup, and the financial arrangements, are described in these Terms of Reference.

The location of the IBS will be in Kirkenes, Norway.

The working language of the IBS shall be English.

2. Scope

The IBS shall perform secretarial and administrative service within the framework set forward in these Terms of Reference.

To this end the IBS shall:

- Provide administrative and organizational support to the BEAC and the BRC Chairmanships, to the CSO and the RC and to their subsidiary bodies, including the Working Groups, as decided by the CSO and supported by the RC in each individual case. Administrative support may include organising meetings, preparing written material and summary reports, maintaining updated registers and mailing lists, and providing other technical services.
- Keep records, files and documentation from relevant meetings, conferences and

projects, including databases, and in this way constitute an "institutional memory" for the Barents cooperation. All documents and files shall be available to the BEAC and the BRC .

- Maintain, service and update the www.barentscooperation.org¹ and www.barentsinfo.org websites, including their regional segments and relevant links, and any other websites or databases to be decided, and to promote the dissemination of information on Barents issues in general. The tasks of the IBS in the area of information and data cooperation may be outsourced to a contractor chosen by the CSO in consultation with the RC.² To this end a separate joint development contract will be concluded between the IBS and the contractor(-s) chosen for these tasks.
- Upon written request by the CSO Chairmanship, or by the RC Chairmanship, prepare specific information material and analytical or descriptive background documentation.
- Assist in getting financial support from different financial sources to the CSO and RC Working Groups, and as agreed upon assist in project implementation. Project leadership shall however, remain the responsibility of the relevant BEAC and BRC structures, or lead country/regional administration.

3. Head of the Secretariat

The IBS shall be led by a Head of Secretariat, who shall be selected among qualified individuals and who shall be a citizen of a state of one of the Parties to the Agreement on the Establishment of an International Barents Secretariat for the Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region.

The RC will assist the CSO in evaluating the candidates. The CSO, with the support of the RC, will make the decision to appoint a Head of the IBS. An Ad Hoc Group with balanced representation could be established to assist in the evaluation of the candidates.

The Head of the IBS, as the chief administrative officer, shall have an overall responsibility for the proper management and efficient use of the financial and staff resources. Depending on the nature of the issue, he/she shall receive tasks from and report to the Chairs of the CSO and the RC. The Head of Secretariat shall consult the Chairs of the CSO and the RC in all matters of importance or doubt according to the established division of labour.

The Head of Secretariat shall be responsible for the day-to-day functioning of the IBS and shall represent the IBS externally as instructed by the Chairs of the CSO and the RC, depending on the established division of labour.

- Amended by the BEAC CSO 22 March 2016. Change of domain name.
- The contractor chosen for the period 2016-2019 is the Arctic Centre, University of Lapland, Rovaniemi.
- The Head of Secretariat shall be authorized by the CSO to sign a Host Country Agreement with the Government of Norway. The Head of Secretariat shall also be authorized to sign any subsequent amendment to that agreement as approved by the CSO. The CSO shall consult with the RC before such authorization is granted.

The Head of Secretariat shall:

- propose working plans and activities as instructed by the Chairs of the CSO and the RC ;
- present budget proposals for each calendar year to the CSO;
- prepare and submit accounts and other reports to the CSO and the RC;
- submit annual reports to the to the CSO and the RC;
- employ and manage the IBS staff;
- enter into and manage contracts regarding acquirement of goods and services to the IBS;
- monitor the performance of contractors that perform tasks that have been outsourced by the IBS.

4. Interim Head of Secretariat

If the Head of Secretariat has not been appointed by 1st of January 2008, the IBS shall be lead by an interim Head of Secretariat to be appointed by Norway in concurrence with the Parties to the Agreement until this position has been properly filled. The interim Head of Secretariat shall *inter alia* sign initial employment contracts on behalf of the IBS and shall ensure its legal registration under Norwegian law.

5. Staff Members

The IBS shall be staffed commensurate to its tasks. In addition to the Head of Secretariat or the Interim Head of Secretariat, there shall initially be one executive officer and one secretary /accountant.

Based upon prior consultations with the RC and final approval by the CSO, Permanent Staff Members shall be employed by the Head of Secretariat. A balance among the nationalities of the Parties to the Agreement shall be sought through a rotation when appointing the Permanent Staff Members of the IBS.

Contracts for Permanent Staff Members of the IBS shall be offered for a period of up to three years, with the possibility of prolongation for one year. Permanent Staff Members can re-apply only once for their own position. Prolongation excludes renewed application.

Since the work of the Secretary/Accountant requires local knowledge of prevalent practices in dealings with the authorities of the Host Country, the Secretary/Accountant can reapply for this position without limits.³

Additional staff members may be seconded from other entities upon the acceptance of the CSO after prior consultations with the RC. Acceptance of seconded personnel is subject to the condition that the sending government, regional administration or sponsoring institution covers all the expenses except the use of office facilities which are covered by the Secretariat. Seconded personnel are considered legally employed by the sending entity.

Amended by the CSO, 4-5 September 2013. Additional paragraph. Internships may be offered to young professionals or other individuals who for a fixed period of maximum of three months will be affiliated with the activities of the IBS. Monthly allowances for internships are to be included in the annual budget of the IBS.

6. The Roles of the BEAC and the BRC

The CSO shall, in close cooperation with the RC, instruct, supervise, and provide further guidance of the activities of the IBS.

To this end the CSO and the BRC/RC shall, depending on the established division of labour:

- 2.4 participate in the process of appointing and dismissing the Head of the IBS;
- 2.5 approve work programmes, accounts and budgets for each calendar year;
- 2.6 ensure that the composition and qualifications of the staff of the IBS are adequate to fulfil the tasks of the IBS and
- 2.7 approve the Financial and Staff Rules of the IBS .

7. Financial Contributions

The operating budget for each calendar year shall be financed through assessed contributions based upon the payment scheme as defined in Article 5 of the Agreement on the Establishment of an International Barents Secretariat for the Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region.

Any programme or project activities to be managed or supervised by the IBS shall be financed outside the budget.

8. Accounting

The Head of Secretariat shall ensure that accounting records are kept in accordance with generally accepted accounting practice and standards and the specific requirements under the Norwegian law.

9. Auditing Procedures

The CSO shall appoint an external auditor upon proposal by the Government of Norway. The auditor shall be a registered state auditor in Norway. The report and findings of the external auditor shall be submitted to the CSO for review and consideration.

3.6 Amendments to these Terms of Reference

The CSO and, the BRC and the Head of the Secretariat may propose amendments to these Terms of Reference. Amendments supported by the BRC may be approved by the CSO.

Adopted by the Barents Regional Council on 6 September 2007 in Tromsø and by the Committee of Senior Officials of the Barents Euro-Arctic Council on 9 October 2007 in Helsinki

Додаток 2

Приклади хорошої практики

ПРОГРАМИ ПІВНІЧНОГО ВИМІРУ ЯК ПРИКЛАД ХОРОШОЇ ПРАКТИКИ У СПІВПРАЦІ

У 2003 році створена Партнерська програма Північного виміру в галузі охорони здоров'я та соціального забезпечення. Програма була ініційована Фінляндією і Норвегією. Фінляндія хотіла з допомогою програми знизити рівень захворювань, хвороб, пов'язаних зі способом життя, та покращити якість життя. Одна частина стратегії координується ЄС, яка займалася питаннями охорони здоров'я в Балтійському морі. Програма сприяє обміну інформацією, відповідно, створені чотири групи експертів з обмеження поширення хвороб, які створюють найбільші проблеми в Північному регіоні. Програма підтримувала покращення доступу корінних народів до установ охорони здоров'я та соціального забезпечення.

У 2009 році виникла транспортно-логістична Партнерська програма Північного виміру, метою якої стало покращення транспортних зв'язків та логістичних можливостей в регіоні, а також координація відновлення малих прикордонних переходів. Через довготривалість інвестицій транспортної інфраструктури створили фонд підтримки для полегшення підготовки окремих проектів.

ОКРЕМІ ПРОЕКТИ ЯК ДОБРИЙ ПРАКЛАД В ПІВНІЧНОМУ РЕГІОНІ

Фундація Північної Арктики за професійну освіту координувала проект під назвою Профіль

Профіль

Проект «Профіль» спрямований на створення мережі для жінок на лідируючих позиціях у суспільстві, організаціях та місцевому самоврядуванні в Північній периферії і північному заході Росії. Проект посилив участь жінок на керівних посадах, активізував нові моделі управління і збільшив ефективне використання мереж, подолавши відмінності в культурі та освіті, сприяв співпраці та комунікації. Учасники навчились використовувати ці навички для розвитку власних організацій, а практична робота в рамках проекту підтримала розвиток торгівлі між компаніями.

Учасники походили з Швеції, Фінляндії, Росії та Фарерських островів. Конкретні заходи включають в себе збільшення компетенції за допомогою семінарів/воркшопів, дослідних заходів у малих групах, практика в інших країнах, контакти з іншими мережами в Європі, тренінгів з комунікаційних технологій. Партнерами в проекті, окрім Арктичної фундації якісної освіти, є також Політехнічний інститут Кемі-Торнію, Рада торгівлі Фарерських Островів, адміністрація Архангельської області на півночі Росії. Проект фінансується партнерами і Interreg IIIB / Північна Периферія, партнерами з державного бюджету від Ради Норрботтене і Вестерботтен, Радою північної Калотти та Міністерством внутрішніх справ Фінляндії.²⁵⁶

Професійна школа (середовище) в Торнедалені²⁵⁷

Професійна школа Торнедалені була пілотним проектом INTERREG IIIA,

²⁵⁶ Examples of cross-border cooperation in the Northern Calotte and Barents regions
http://www.forschungsgesellschaft.at/download/bfgstudies_4_2006_sk.pdf

²⁵⁷ Képzés határok nélkül: Felnoítképzés az európai határrégiókban. Szerkesztette: Alfred Lang, Nicole Ehlers, Lenny van Kempen. Eisenstadt (Ausztria) : Burgenlandi Kutatótársaság / Burgenländische Forschungsgesellschaft, 2005.

координується Арктичною фундацією якісної освіти в Еверторні, Швеція. Його методика пропонує більш практично і професійно орієнтоване навчання з використанням «нетрадиційних» методів викладання в професійній школі. Мета проекту полягала в тому, аби визначити потреби і можливості для професійної школи в долині річки Турне і створити освітню модель, пристосовану до умов професійної школи. Цільова група пілотного проекту громади, міста, чиновники, біржі праці, адміністрації, існуючі навчальні заклади з професійним профілем та студенти (молодь віком 16-25). Проект в основному охопив муніципалітети Пелло і Іліторніо у Фінляндії і Еверторн в Швеції.

Партнери та учасники цього проекту були: Ленсі-Лапін інститут в Торніо, Фінляндія, Брейвік гімназія в Тромсо, Норвегія і Гренсел гімназія в Еверторні, Швеція. Проект фінансується з Європейського фонду регіонального розвитку, муніципалітету Пелло в Фінляндії, містом Юліторніо в Фінляндії і муніципалітетом Еверторну в Швеції.

Ульф Оловзон / Енн Арель, Арктична освітня фундація (Stiftelsen Utbildning Nord), Швеція Сірпа Хайттінен, Кемі-Торніо спеціалізований інститут (Kemi-Tornion ammattioipisto), Фінляндія

Гід - Провідник туристів Північного полярного регіону - Проект координований Кемі-Торніо Технікум (Фінляндія). Мета проекту полягала в розробці навчальних посібників для туризму та туристичних продуктів, які пристосували до особливих потреб Nordkalotten / Арктичного регіону. Проект спрямований інтенсифікувати туризм в регіоні. Розбудували мережу гідів та створили організацію для гідів з метою розвитку туристичних програм. Організація після проекту забезпечує безперервність навчальних та розвиваючих (інноваційних) програм. Програма добре працювала для розвитку транскордонної маркетингової стратегії (продаж туристичних продуктів). У проекті взяли участь країни: Фінляндія, Швеція і Норвегія.

ПРИКЛАДИ УСПІШНОЇ ПРАКТИКИ В БАРЕНЦЕВОМУ РЕГІОНІ

«Євромісто» Гапаранда і Торніо²⁵⁸

Два міста (міжнародно визнані близнюками) Гапаранда (Швеція) і Торніо (Фінляндія) є одними з кращих прикладів прикордонного співробітництва. Місто розташоване на правому і лівому березі Туернеельвен. Прикордонне співробітництво між двома містами почалося на початку 70-х років з одного проекту. Поступово він показав, що співпраця вигідна для обох сторін. У 1987 році співпрацю було названо «Гапаранда - Торніо регіону Ботен», що означає Фінляндія-Швеція союз без кордонів.

Співпраця ведеться зараз практично у всіх галузях: створена загальна система централізованого тепlopостачання та каналізації, спільні інвестиції в аварійно-рятувальних служб та співпраця в галузі освіти. У 1995 році міста отримали спільну назву «Євромісто» (35,000 мешканців, 2000 підприємств).

Вдалося побудувати новий центр міста (торгові центри, парки, офісні будівлі) і розділити муніципальні служби. Побудували загальне поле для гри в гольф. У магазині ІКЕА написи шведською і фінською мовами. Поряд зі шведською кроною в Гапаранді євро стало офіційною валютою.

Між цими двома містами є співпраця на рівні ринку праці під назвою «Центр зайнятості Євромісто», який співпрацює з фінським і шведським агентствами зайнятості та підтримує транскордонне співробітництво. «Центр зайнятості Євромісто»²⁵⁹ надає інформацію для осіб, які шукають роботу, інформує про можливості навчання по обидва боки кордону, підтримує співпрацю підприємств і освітніх установ в регіоні, надає інформацію про компанії (підприємства) та організовує співбесіди.

«Центр зайнятості Євромісто» бере участь в організації виставок, заходах

²⁵⁸ Képzés határok nélkül: Felnoítképzés az európai határrégiókban. Szerkesztette: Alfred Lang, Nicole Ehlers, Lenny van Kempen. Eisenstadt (Ausztria): Burgenlandi Kutatótársaság / Burgenländische Forschungsgesellschaft, 2005.

²⁵⁹ Képzés határok nélkül: Felnoítképzés az európai határrégiókban. Szerkesztette: Alfred Lang, Nicole Ehlers, Lenny van Kempen. Eisenstadt (Ausztria): Burgenlandi Kutatótársaság / Burgenländische Forschungsgesellschaft, 2005.

організованих на темами, пов'язані з працевлаштуванням, освітою і т.п. Співробітники центру відвідують школи, підприємства та збирають важливу інформацію, пов'язану з ринком праці. Центр є членом EURES (Європейські служби зайнятості) Європейського союзу, відповідно – звідти отримує фінансову підтримку.

From Drug Path to Care - Боротьба з наркозалежністю в Баренцевому регіоні ²⁶⁰

Проект ставить перед собою мету встановити контакти з наркозалежними особами та залежними від інших речовин, і переконати їх за допомогою експертів почати лікування від наркоманії. Наступною ціллю було розширення знань фахівців та впровадження нових методів лікування для наркоманів і членів їх сімей. За допомогою програми було отримано інформацію, як працюють наркодилери. Кінцева мета полягала в тому, щоб створити модель для довгострокового використання і впровадження конкретних методик лікування. У проекті взяли участь Кемі-Торніо Технікум, Технікум в Рованієм і Оулу (Фінляндія), педагогічне училище в Мурманську та Медичний інституту, молодіжні організації в Мурманську.

Womennet²⁶¹ – Мережа для жінок-підприємців в Баренцевому регіоні та Шотландії

«Womennet» пілотний проект INTERREG IIIB / Північної периферії, координується через Арктичну освітню фундацію (Swed. Utbildning Nord) 12 в Еверторн, Швеція. Цей пілотний навчальний інститут був профінансований Адміністративною радою Норрботтен, графством Вестерботтен Адміністративною радою, а також фінансувався з Балтійського регіону. Метою цього експериментального дослідження було знайти модель для створення мережі підтримки жіночого підприємництва, яка мала б можливість підтримувати себе. Партнерами в цьому проекті були Арктичний навчальний фонд (Швеція), Кемі-Торніо політехнічний інститут (Фінляндія), Kompetansesenter Кіркенес (Норвегія) 13 і UHI інститут тисячоліття в Інвернесс (Шотландія).²⁶²

²⁶⁰ Képzés határok nélkül: Felnőttképzés az európai határrégiókban. Szerkesztette: Alfred Lang, Nicole Ehlers, Lenny van Kempen. Eisenstadt (Ausztria): Burgenlandi Kutatótársaság / Burgenländische Forschungsgesellschaft, 2005.

²⁶¹ Képzés határok nélkül: Felnőttképzés az európai határrégiókban. Szerkesztette: Alfred Lang, Nicole Ehlers, Lenny van Kempen. Eisenstadt (Ausztria): Burgenlandi Kutatótársaság / Burgenländische Forschungsgesellschaft, 2005.

²⁶² Cross-border education http://www.forschungsgesellschaft.at/download/bfgstudies_4_2006_sk.pdf

ПРОГРАМА БАРЕНЦ ВІЛ / СНІД

Програма зосередила увагу на окремі країни, щоб запобігти поширенню епідемії ВІЛ-інфекції, щоб поліпшити становище вразливих груп. Перша програма була запущена в 2005 році і завершена в 2015 році. Баренцева Програма з ВІЛ / СНІД, яка діє до 2019 року, спрямована на зниження поширення ВІЛ-інфекції в Баренцевому регіоні в різних областях і через транс-національні акції. Серед країн-учасниць – Норвегія, Швеція, Фінляндія і Росія, особливо її північно-західний регіон (Мурманська і Архангельська області, республіки Карелія і Комі, Ненецький автономний округ і північно-західна частина петербурзької області). Програма включає в себе законодавчі та політичні заходи, пов'язані з розвитком людських ресурсів, вдосконалення профілактики та захисту, доступ до лікування, права людей, що живуть з ВІЛ / СНІДом, і для координації діяльності в різних секторах.

До весни 2016 року було завершено близько 40 проектів, деякі з них проведені в рамках Програми Баренц ВІЛ / СНІДу та Партнерства Північного виміру в галузі суспільної охорони здоров'я і соціального забезпечення.

<http://www.beac.st/en/Working-Groups/Joint-Working-Groups/Health-and-Social-Issues/Barents-HIVAIDS-Programme>

СПІЛЬНА ПІДГОТОВКА ДО КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ (СТИХІЙНІ ЛИХА)²⁶³

Скандинавські країни мають ефективні працюючі національні системи подолання стихійного лиха. Країни Баренцевого регіону зрозуміли, що їх можливості при масштабній аварії (стихійному лиху) обмежені. Для порятунку життя людей і ліквідації наслідків стихійних лих необхідна також допомога від сусідніх країн. У північних районах цих країн, внаслідок несприятливих погодних умов, великих відстаней і обмеженої кількості рятувальних сил, рятувальні операції можуть сильно ускладнитись, якщо всі чотири країни не допомагатимуть одна одній. Допомога (порятунок) може бути ефективною тільки тоді, коли держави готові до таких ситуацій, а існуючі національні аварійні системи синхронізовані. Команди для ліквідації стихійних лих повинні сформувати урядові і громадські організації.²⁶⁴ Через це щорічно проходять спільні навчання країн Баренцевого регіону.

²⁶³ <http://www.vemafi.hu/barents-rescue-2007/>

²⁶⁴ MÁRTON, Andrea. A skandináv országok kül- és biztonságpolitikai együttműködése. In. Bolyai Szemle 2010, річ. XIX., № 3, 151-173 с.

РЕГІОНАЛЬНА РОБОЧА ГРУПА З ПИТАНЬ КОРИННИХ НАРОДІВ

У Баренцевому регіоні за корінні народи ООН визнала три етнічні групи та дві етнічні меншини. Корінними народами визнаються: самі (лопарі), ненці, вепси; їх кількість становить 80000. Дві етнічні меншини: комі та карели.

Умовою статусу «корінних народів» є те, що в тому ж районі, де народ живе сьогодні, населення історично проживало до появи сучасного державного устрою, має власну мову і культуру. Статус «корінних народів» зміцнює їх право на збереження культури, мови, способу життя і традицій. Норвежці є двигуном співпраці, проявляють найбільшу активність самі (Лопарі) в Норвегії. Частково завдяки їх політичному тиску утвердилися основні принципи співпраці, заходи зі збереження системи цінностей, звичаїв, відмінних від решти населення, а також особливостей традиційної культури, традиційної господарської діяльності, Баренцевої співпраці і підвищення способу життя корінних народів.²⁶⁵

Країни при плануванні будь-якого економічного співробітництва в регіоні заявляють, що вони поважають інтереси корінних народів, право на розвиток традиційної культури і ведення економічної діяльності, право на землю і природні ресурси. Тому BEAR Регіональна Рада заснувала регіональну робочу групу корінних народів з розробки планів по реалізації вищевказаних цілей, зібрані необхідні дані, досліджено стан менш означених територій Росії і розподіл коштів. Члени робочої групи є політиками, обрані з числа корінних народів. Їх діяльність зосереджена на наступних напрямках: поліпшення стану здоров'я населення на територіях російських меншин, поліпшення стану навколишнього середовища, перетворення природних ресурсів відповідно до принципів сталого розвитку; підтримка культурного життя з метою забезпечення традиційної культури; поширення інформації про корінних жителів серед більшості; можливості розвитку професійного навчання та передачі сучасних

²⁶⁵ На етнічні меншини Карелії і Комі не поширюються етнічні права на основі статусу, ці меншини офіційно не визнані корінними народами – отримати цей статус на території Росії є лише теоретично можливим. Самовизначення карелів (теоретично) повинно б бути забезпечене в межах Республіки Карелія, що означало б більшу автономію, ніж статус корінних народів. З історичного погляду очевидно, що етнічні меншини комі на Кольському півострові і на території Ненецького автономного округу постали лише кілька століть тому. Вони мають автономну республіку, хоча згадані групи проживають також за межами її кордонів.

знань серед корінних народів відповідними організаціями, засобами масової інформації. Розроблені регіонами плани підтримуються різними фінансовими структурами держав.

МІЖНАРОДНА МЕРЕЖА МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ 2020

<http://karpatskanadacia.sk/2016/04/medzinarodna-siet-mladych-generation-2020/>

Основною метою проекту є обмін досвідом, ноу-хау і знання про роботу та функціонування прикордонної молодіжної організації Баренцевої Регіональної Молодіжної Ради і Ради Кіркенес молоді (Рада молоді в Кіркенесі), співпраця з містом Кіркенес в Норвегії і молодіжними лідерами, які беруть участь в процесі створення транскордонної групи молоді - Карпатська регіональна молодіжна рада. Проект зміцнив мотивацію молодих людей до участі в місцевому і регіональному розвитку за допомогою прикордонного співробітництва.

Партнери проекту були: Basen (Норвегія), Молодіжна Рада Кошицького регіону, Пряшівська Молодіжна рада.

В межах проекту пройшла зустріч молодіжних лідерів зі Словаччини з представниками Молодіжної Ради в Кіркенесі, місцевим самоврядуванням BRYC-om (Баренцева Регіональна Молодіжна Рада - Молодіжна Рада Баренцевого регіону) (4-5.4.2016). Метою зустрічі став обмін досвідом попередніх здійснених заходів, спілкування з місцевими або регіональними чиновниками з проблем захисту інтересів і потреб молодих людей в країні-донорі, а також у Словаччині. Молоді люди з Кошиць і Пряшева взяли участь у відкритті нового прикордонного співробітництва, центр створений урядом у співпраці з місцевими підприємцями, та новозбудовані приміщення театру Самовар, інші продукти співпраці з місцевими органами влади.

Друга подія відбулось у кошицькій Табачке 28/04/2016, в якій взяли участь норвезькі партнери, представили свій досвід і здобутки, які приніс цей візит. У той же час, всі учасники коментували і брали участь в створенні Карпатської регіональної молодіжної ради, тобто Словацко-Українська платформа натхненна саме Норвезько-Російською мережею кордон Брайс.

Проект пов'язаний з проектом Карпатського фонду Покоління 2020.

Додаток 3

Окремі успішні проекти КСК, реалізовані в області прикордонного співробітництва

МАРШРУ св. ЄЛИЗАВЕТИ У РАЙОНІ РАКОЦІОВЦІВ (ІНВЕСТИЦІЙНИЙ)

Головний партнер: Перли готичної дороги н. о. Кошице

Транскордонний партнер: Szent Erzsébet Út Alapítvány (Шарошпатак)

Мета: Створення спільного комплексного туристичного пакету. Метою є розвиток духовних цінностей, їх спільну презентацію та маркетинг

ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У РЕГІОНІ ЧЕРЕЗ ТРАНСКОРДОННЕ

СПІВРОБІТНИЦТВО

Мета: Глобальною метою проекту є сприяння розвитку туризму в прикордонних районах Словаччини та Угорщини. Розвиток туризму буде використовувати потенціал міста Кошице та міста Мішкольц. Реалізація проекту здійснюється за рахунок зміцнення взаємин партнерів проекту, а також цільові групи.

БУДІВНИЦТВО ТА СТВОРЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОГО ГІРСЬКОГО ЦЕНТРУ – БЕЗКОРДОННОЇ ДРУЖБИ

Мета: Основна мета проекту полягає в підтримці сталого розвитку та охорони навколишнього середовища за рахунок впровадження відновлюваних джерел енергії та їх практична презентація шляхом соціальної освіти, та використання енергозберігаючих будівельних матеріалів.

ПРОПАГАНДА СЛОВАЦЬКОГО ТА АГТЕЛЕЦЬКОГО КРАЮ ЯК ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ (SOFT)

Генеральний партнер: Zöld Kör + громадянська асоціація (БАЗ)

Транскордонний партнер: Бенсе громадська організація Екологічний центр Меджибодрожжя.

Мета: Метою проекту є підвищити рівень зайнятості та доходів від туризму на цій території. Створення схем території, зважаючи на те, що з точки зору туризму вона є дуже привабливою, але не оптимально використовується.

СОЦІАЛЬНА МАПА КОШИЦЬКОГО РЕГОНУ ТА БОРШОДСЬКО--АБОВСЬКОЇ – ЗЕМПЛІНСЬКОЇ ЖУПИ (REGSOM)

Генеральний партнер: Інститут соціальних наук Словацької академії наук в Кошицах

Транскордонний партнер: Інститут соціології, факультет мистецтв, Університет у Мішкольці

Мета: підкреслити специфіку регіонів і поліпшення умов життя в регіонів з розвитком окремих видів діяльності з метою підвищення їх конкурентоспроможності та мобільності шляхом створення навчальних центрів у Мішкольці і Кошице, так і розширення мережі навчальних центрів з особливою специфікацією.

Глобальна мета спільного проекту була: підвищення соціальної згуртованості населення і громад в спільному угорсько-словацькому прикордонному регіоні.

ШЛЯХИ СПАДЩИНИ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДРОДЖЕННЯ МУЗЕЙНО-ЕКСПОЗИЦІЙНОЇ СПРАВИ.

Мета: підвищити рівень розвитку регіонального транскордонного туристичного співробітництва в рамках регіональних зацікавлених сторін в галузі туризму на європейських культурних маршрутів і розробити високоякісні транскордонні туристичні продукти.

КАРПАТСЬКИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ШЛЯХ 2

Оперативна програма прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина - Словаччина - Румунія - Україна 2007-2013

Мета: Мета проекту Карпатський туристичний шлях 2 спрямована на поліпшення співпраці між сторонами, туроператорами та активістами туристичного руху з України, Угорщини, Словаччини та Румунії.

КОРДОНИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ - BORDERS FOR PEOPLE

Оперативна програма ЄІСП ПКС Угорщина - Словаччина - Румунія - Україна 2007-2013

Генеральний партнер: Інститут транскордонної співпраці в Ужгороді, Інститут світової економіки і міжнародних відносин Національної академії наук України (НАНУ) в

Києві.

Транскордонний партнер: Інститут соціальних наук в Кошицях.

Мета: мета команди проекту полягала в розробці концепції та спробувати стати піонерами здійснення оптимізації прикордонного співробітництва, що є важливим аспектом процесу європейської інтеграції.

БУДІВНИЦТВО ПОТУЖНОСТЕЙ ДЛЯ РЕФОРМИ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Словацьке агентство з міжнародного співробітництва в галузі розвитку.

Галузеві пріоритети: енергетична безпека, уряд, органи місцевого самоврядування та партнерські організації громадянського суспільства в країні-одержувачі: Центр глобальних досліджень «Стратегія XXI».

Загальна мета проекту полягає в підтримці процесу реформ в Україні в галузі енергоефективності та відновлювальних джерел енергії. Проект спрямований передати досвід СР українським партнерам в зазначених областях, в тому числі – досвід в реалізації відповідних законів і програм, їх транспозиції в національне законодавство, а також презентації успішно реалізованих проектів на місцевому та регіональному рівні.

(доповідь www.crz.gov.sk/index.php?ID=603&doc=2109596&text=1)

Проект **«SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF BORDER REGIONS PROVIDED BY EFFECTIVE FUNCTIONING THE CARPATHIAN (Сталий розвиток прикордонних регіонів, шляхом ефективного функціонування Карпатського Євро регіону)»** фінансується Європейським Союзом в рамках Програми ЄІСП ПКС Угорщина - Словаччина - Румунія - Україна 2007 - 2013. Внесок спільноти становить 468 018.00 євро. Одним з основних пріоритетів проекту було привернути увагу до майбутньої управлінської діяльності і структур KER, які повинні подолати проблеми нинішньої громіздкої організаційної структури і замість цього зосередитися на моделі сучасної, ефективної та динамічної організації, здатної гнучко реагувати на сучасні виклики і потреби прикордонного співробітництва та кваліфіковано забезпечити створення програм та впроваджувати проектні рішення. <http://www.ker.sk/--16-72-konferencia-v-nyiregyhaze-uzavrela-pracuna-novej-strategii-karpatskeho-euroregionu>

СПІЛЬНІ ПРОЕКТИ, ЩО РЕАЛІЗУЮТЬСЯ З УКРАЇНСЬКОЮ СТОРОНОЮ

Прикордонна інфраструктура:					
1	1	Громада В. Слеменце	INTERPLAY Словацько - Український кордон	8 412 706,60 Sk	Interreg IIIA 2004-2006
2	2		Реконструкція української частини пропускного пункту В. Немецьке - Ужгород	3 910 000,00	ENPI 3 пріоритет
3	3		Виконання робіт з реконструкції словацької сторони пропускного пункту В. Немецьке- Ужгород	1 650 000,00	ENPI 3 пріоритет
4	4		Реконструкція пропускного пункту Вельке Слеменце	560 000,00	ENPI 3 пріоритет
5	5		Модернізація митного контролю на Словацько - Українському пропускних пунктів В. Немецьке, Убля, Черна над Тісов, Матовце)	560 000,00	ENPI 3 пріоритет
Туризм:					
6	1	Регіональна Асоціація туризму Земплін	Прикордонне співробітництво в сфері туризму Словаччина – Україна	5 872 525,00 Sk	Interreg IIIA 2004-2006
7	2		Перли готичного шляху, Кафедральний Собор в Кошицях та Ужгороді, центри розвитку на спільній історії	439 210,65	ENPI 1 етап
8	3	Агентство регіонального розвитку, Кошице	Карпатська туристична стежка	480 000,00	ENPI 1 етап
9	4	Кошице -	Карпатський регіон в якості	283 000,00	ENPI 1 етап

		культурна столиця Європи 2013 року	привабливого туристичного напрямку		
10	5	Агентство регіонального розвитку, Кошіце	Карпатська туристична стежка 2	396 791,00	ENPI 2 етап
11	6	Словацька торгово промислова палата, Кошіце	мережа кулінарної спадщини в Карпатах	428 22,00	ENPI 2 етап
12	7	Східно-Словацький Музей, Кошіце	Місця слави Ракоці - транскордонна стежка	481 140,00	ENPI 2 етап
Підтримка малого і середнього підприємництва:					
13	8	Центр першого контакту Міхайловце	Підтримка підприємництва в супереч кордону Словаччина – Україна	3 459 692,60 Sk	InterregIIIA 2004-2006
14	9	Центр першого контакту Міхайловце	Тренінги та бізнес-консалтинг: Створення нових можливостей для прикордонного співробітництва для малих і середніх підприємств	304 000,00	ENPI 1 етап
15	10	Центр першого контакту Міхайловце	Створення та співпраця з партнерським центром першого контакту в Україні	495 858,00	ENPI 2 етап
16	11	Технічний університет в Кошицях	Кластеризація	373 96,00	ENPI 2 етап
17	12	Агентство регіонального розвитку Кошіце	СХІД - раціональне використання природних ресурсів у сфері малого бізнесу	151 218,00	ENPI 3 етап
18	13	Місцева група активності ГО	Зростаючий потенціал жінок - це інструмент змін	155 012,40	ENPI 3 етап

		Стражське			
Спортивні заходи:					
19	1	Технічний університет Кошице	Угорсько - Словацько - Українська зустріч зі спортивного орієнтування	662 606,32 Sk	InterregIIIA 2004-2006
20	2	Спортивний клуб Магnezит Ферона, Кошице	Екстремальні види спорту для кращого життя	499 999,00	ENPI 2 etap
Довкілля					
21	1	Агентство підтримки регіонального розвитку Кошице; Місцеве самоврядування Будковце	Карпатська біоенергії	387 000,00	ENPI 1 etap
22	2	Село Хазің; СОСНА Агентство підтримки регіонального розвитку Кошице	ЗЕМЛЯ (Освіта в галузі навколишнього середовища)	164 000,00	ENPI 1 etap
23	3	Міністерство внутрішніх справ Словацької Республіки	Система швидкого оповіщення UA SK (СЗП UA SR)	1 415 000,00	ENPI 1 etap
24	4	Словацька торгово промислова палата, Кошице	Коридор зеленої енергії без кордонів	213 507,00	ENPI 2 etap
25	5	Карпатський Інститут розвитку	/ LOC-CLIM-ACT	345 219,00	ENPI 2 etap
26	6	Національний лісовий центр / Hydrofore	Системи оптимального управління лісом для покращення	296 223,96	ENPI 3 etap

			гідроакумулюючих функцій лісів в запобіганні повеней в басейні річки Бодрог		
27	7	Міністерство внутрішніх справ Словацької Республіки	Система швидкого оповіщення UA E 2 (СЗП UA SR 2)	1 988 867,52	ENPI 3 етап
Інституційна співпраця:					
28	1	Технічний університет Кошіце, Словаччина	Забезпечення якості соціально орієнтованої освіти (QASERD)	123 000,00	ENPI 1 етап
29	2	Інститут суспільних наук Словацької академії наук, Кошіце	Кордон для людей	400 000,00	ENPI 1 етап
30	3	REGFILM Ltd.	Космос - Загальні стандарти для засобів масової інформації	499 647,00	ENPI 2 етап
31	4	Професійне училище Виноградарства та плодово-овочівництва, Вінічки	Троянди Карпати	493 650,00	ENPI 2 етап
32	5	Національний лісовий центр, Зволен	Безперервне навчання лісівників для кращого ведення лісового господарства	339 299,00	ENPI 2 етап
33	6	Технічний університет Кошіце	Прикордонна інноваційна мережа для трансферу технологій (CONTENT)	237 885,47	ENPI 3 етап
34	7	Асоціація Велке Капушани та околиці	Компетентні центри по прикордонному співробітництву	366 138,71	ENPI 3 етап

35	8	Реформатська Церква в Словаччині	Розуміння і запобігання насильству серед молоді - «UviaYouth	49 999,50	ENPI 3 етап
36	9	ГО ISD Словаччина	Разом в єдиному інформаційному просторі	138 089,38	ENPI 3 етап
37	10	Римо-католицька церква Краловском Хлмці	«Трое в єдності» - проект для підтримки еkleктичної культурної спадщини для спільного розвитку культури і туризму	354 630,80	ENPI 3 етап
38	11	Карпатський Єврорегіон Словаччина	Сталий розвиток прикордонних регіонів за рахунок ефективного функціонування Карпатського Єврорегіону	468 018,00	ENPI 3 етап
Неінвестиційні проекти «Люди – людям»:					
39	1	KIKELET молодіжна організація, Кошіце	Берегово - Кошіце - Ніредьгаза співпраця молоді	117 000,00	ENPI 1 етап
40	2	Агентство регіонального розвитку Кошіце	Європейський тиждень мобільності в Карпатах	67 000,00	ENPI 1 етап
41	3	село Янік	Спільне просування прикордонного мультикультуралізму	96 000,00	ENPI 1 етап
42	4	Для регіону, Рожнява	Дружба SK-UA-HU	96 000,00	ENPI 1 етап
43	5	Словацька асоціація очищаючої фібрози	Передача ноу - хау, щоб забезпечити кращий догляд за пацієнтами з кістозним фіброзом	100 000,00	ENPI 2 етап
44	6	Спільні регіони Кошіце	Соціальне прикордонне співробітництво	87 286,00	ENPI 2 етап

45	7	Ротарі-клуб, Рожнява	Стратегічні альянси для дій в суспільстві	<i>76 639,00</i>	<i>ENPI</i> <i>2 етап</i>
46	8	Середнє професійне училище, Коменського 1, Кошіце	Дружба - Об'єднані Нації	<i>99 440,00</i>	<i>ENPI</i> <i>2 етап</i>
47	9	Центр Першого контакту Міхаловце	Спільно - Телебачення без кордонів	<i>89 806,50</i>	<i>ENPI</i> <i>3 етап</i>
48	10	село Чічаровце	Живі традиції - тристороннє транскордоннє співробітництво з метою збереження і відновлення фольклору	<i>76 559,47</i>	<i>ENPI</i> <i>3 етап</i>

Додаток 4

Хронологія експертного вивчення скандинавського досвіду транскордонного співробітництва

Хроніка проекту містить огляд конкретних кроків у його реалізації, здійснених у жовтні - грудні 2016 р.²⁶⁶

14.10.2016. (Кошице, Словацька Республіка)

У Кошице презентували проект «Через інновації – до ефективного співробітництва»

²⁶⁶ <http://www.cbcinnovations.sk/index.php/spravy/item/95-eksperti-projektu-vzjali-uchasti-u-vivchenni-pivnichnogo-dosvidu-transkordonnogo-spivrobotnictva>

28.10.2016 (Ужгород, Україна)
Working coordinating meeting²⁶⁷

08-12.11.2016 (Кіркенес, Норвегія)

Експерти проекту взяли участь у вивченні північного досвіду транскордонного співробітництва

²⁶⁷ <http://www.cbcinovations.sk/index.php/uk/galeria-uk/item/97-28-10-2016-uzhhorod>

25.11.2016 (Ужгород, Україна)

Презентація результатів візиту експертів проекту

13.12.2016 (Ужгород, Україна)

Участь у міжнародній конференції

21.12.2016 (Ужгород, Україна)

Участь координатора проекту в брифінгу для ЗМІ

9. - 10.03. 2017 (Кіркенес, Норвегія)

Експерти проекту із Словаччини відвідали Баренцовий секретаріату м. Кіркенес та взяли участь у вивченні північного досвіду транскордонного співробітництва

16. - 17. 03. 2017 (Стара Лесна, Словацька республіка)

Міжнародна науково-практична конференція - ВАЖЛИВИЙ КРОК В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ

Відео з конференції:

<https://www.youtube.com/watch?v=517NoXXsvLs>

26. 04. 2017 (Ужгород, Україна)

Презентація висновків та рекомендацій проекту

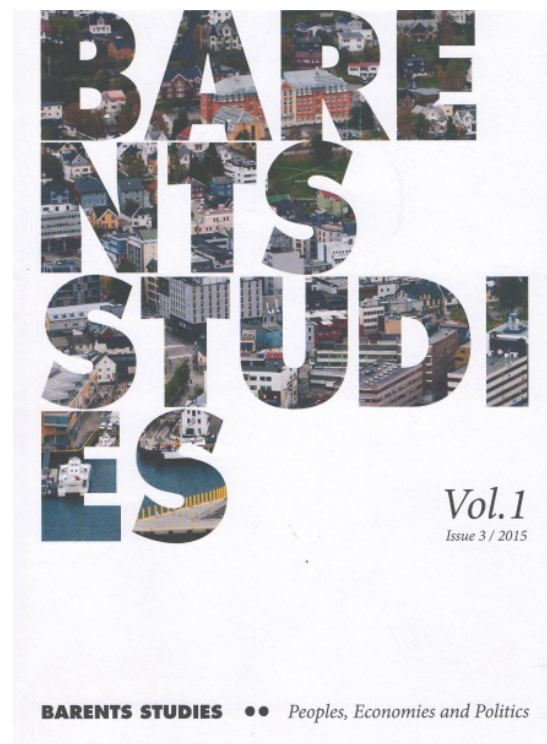

28. 04. 2017 (Кошіце, Словацька Республіка)

Презентація висновків проекту та його практичних рекомендацій

Додаток 5 Норвезькі дослідження транскордонного співробітництва

Hot Spots

Tackling environmental challenges in the Barents Region

Додаток 6

Презентація Генерального секретаря Норвезького Баренцового Секретаріату Ларса Фордала на Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційне забезпечення сучасного транскордонного співробітництва Словаччини і України» 16-17 березня 2017 року

Norwegian – Russian cooperation in the North

Lars Georg Fordal, General Director of the Norwegian Barents Secretariat

The Norwegian Barents Secretariat

- Barents – a shared identity across borders
- The Barents Region – an open window for cooperation
- The next 25 years of Barents cooperation

Border crossings at Storskog - Borisoglebsk

- 1990
- 2015

Visa free zone between Schengen and Russia - 2012

A day in Kirkenes - 2017

- More than 50% of the inhabitants of Kirkenes cross the border to Russia without a visa
- For the people of Kirkenes, it is a part of their everyday life to drive to Russia for a meal at a restaurant, to shop, go to the dentist or hairdresser, or get the car repaired.
- Russians go shopping in Kirkenes every day,
- It has become very natural to cross the border. It is a part of the every day life in the border cities.

Vardø and Arkhangelsk

Different politics,
one question:

How to
cooperate?

Governor of Arkhangelsk, Mr. Igor Orlov

-The counties of the
Barents Region are
a family with
close ties

Governor of Murmansk, Ms Marina Kovtun

-Tromsø and Murmansk are both arctic cities, let us work together.

Troms og Murmansk fornyer samarbeidet

Governør i Murmansk Marina Kovtun (t.v.), fylkesrådsleder i Troms Cecilie Myrseth og sekretariatsleder Lars Georg Fordal. (Foto: Markus Karlsen, Finnmark Fylkeskommune)

Valentina Matvienko and Murmansk Governor Marina Kovtun. Photo: Council.gov.ru

Cross-border cooperation is the way to go, Valentina Matvienko says in Murmansk

Leader of the Federation Council believes Murmansk has a key role to play in relations with western neighbors.

1. Barents Euro Arctic Council
MFA of Norway, Russia, Finland, Sweden

2. Regional Barents Cooperation
14 regional representatives

3. Norwegian Barents Secretariat
Promoting projects between
Norwegian and Russian people in the Barents
region

The Norwegian Barents Secretariat

- Owned by the three northern most counties Nordland, Troms and Finnmark.
- The Norwegian Barents Secretariat each year grants about 3,5 million EUR to support Norwegian-Russian cooperation projects.
- Mainly financed by the Norwegian MFA
- Main office in Kirkenes
- Information offices in Murmansk, Arkhangelsk, Naryan Mar.

Results of the Barents Cooperation?

- Neighbours know and understand each other. Peaceful cooperation. Mutual benefits.
- Culture, sports, education: 65% of projects.
- 2017: More projects related to business, environment, indigenous peoples

Telemedicine project, Trams - Nenets

Barents Summit 2018 – 25 years with Barents Cooperation

The next 25 years of Barents Cooperation

- Regional visa agreements? Extension of visa free zone. Visas without invitations.
- New and effective border stations. Lobbying for national decisions. Border stations as a bridge, not a barrier.
- Infrastructure. Road is built. Railroad next? Linking EU to the Arctic Ocean. Kirkenes-Rovaniemi-Brussels.

The Barents Region in 2017

- **Barents – a shared identity across borders**
  - increased cooperation and relation between neighbours since 1993. Fostering peace and stability.
- **Barents – a window for cooperation**
  - The Barents Region continues to be an open window for cooperation
  - A model for regional cooperation – international interest
  - Barents – the developed part of the Arctic. 5.5 million people.
- **The next 25 years of Barents cooperation**
  - Where to go further? Raising regional topics to national level on both sides.
  - Easing cross border movement. Building infrastructure. Reducing tension.

Назва проекту: Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів в транскордонному співробітництві Словаччини і України
Номер проекту: СВС01030
Область програми: транскордонне співробітництво
Мета проекту: зниження існуючих бар'єрів для транскордонної співпраці

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ НОРВЕЗЬКО-РОСІЙСЬКОГО І СЛОВАЦЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИКОРДОННОГО

Аналізи, зроблені групою експертів проекту СВС01030

Оброблено команду авторів:

© Лідери творчої команди: Маріан Г'АЙДОШ, Сергій УСТИЧ

© Автори: Олеся БЕНЧАК, Олександр БІЛАК, Ріхард ФІЛЧАК, Ларс Георг ФОРДАЛ, Анна КАЛІСТОВА, Станіслав КОНЕЧНИ, Сергій МАЗУР, Дмитро МІРОШНИКОВ, Олександр МУШИНКА, Едуард НЕЖІНСЬКИЙ, Володимир ПРИХОДЬКО, Світлана П'ЯСЕЦЬКА-УСТИЧ, Руне Г'ертін РАФАЕЛЬСЕН, Златіца САПОШОВА, Івана СТУДЕНА

Рецензенти:

Проф. Степан Васильович Віднянський, доктор історичних наук ДрСц
prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.

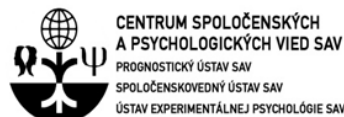
Проект був підтриманий грантом Норвезького Королівства через Норвезький фінансовий механізм і співфінансувався з державного бюджету Словацької Республіки (номер проекту СВС01030)

© Центр соціальних і психологічних наук Словацької академії наук

© Інститут транскордонного співробітництва

ISBN 978-80-972693-7-1

Кошіці, Словацька Республіка, 2017 р.

www.eeagrants.org